

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSEK ZA PSIHOLOGIJU

EFEKTI DISPOZICIONIH I SITUACIONIH ČINILACA NA AGRESIVNO PONAŠANJE

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentor: Prof. dr Snežana Smederevac

Kandidat: Bojana Dinić, MA

Novi Sad, 2014. godine

UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Bojana Dinić
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Dr Snežana Smederevac, redovni profesor
Naslov rada: NR	Efekti dispozicionih i situacionih činilaca na agresivno ponašanje
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda: JI	Srpski/engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2014.
Izdavač: IZ	Autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Srbija, 21000 Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Fizički opis rada: FO	(8 poglavlja/ 234 stranica / 25 grafikona / 4 slike / 30 tabela / 335 referenci / 9 blokova priloga)
Naučna oblast: NO	Psihologija
Naučna disciplina: ND	Psihologija ličnosti
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Opšti model agresije, osobine ličnosti, provokacija, pristrasnosti u pažnji, stanje besa
UDK	
Čuva se: ČU	Biblioteka Odseka za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Važna napomena: VN	Nema
Izvod: IZ	str. v
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	09.07.2012.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: Petar Milin, Dr, redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu mentor: Snežana Smederevac, Dr, redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu član: Goran Knežević, Dr, redovni profesor, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu član: Bojan Janičić, Dr, docent, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF PHILOSOPHY

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Bojana Dinić
Mentor: MN	Dr Snežana Smederevac, Full Professor
Title: TI	Effects of dispositional and situational factors on aggressive behavior
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian/English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2014.
Publisher: PU	Author reprint
Publication place: PP	Srbija, 21000 Novi Sad, Dr Zorana Đinđića 2

Physical description: PD	(8 chapters / 234 pages / 25 graphs / 4 pictures / 30 tables / 335 references / 9 blocks of appendices)
Scientific field SF	Psychology
Scientific discipline SD	Personality psychology
Subject, Key words SKW	General Aggression model, aggression, personality traits, provocation, attentional biases, anger state
UC	
Holding data: HD	The Library of the Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Note: N	None
Abstract: AB	p. vi
Accepted on Scientific Board on: AS	09.07.2012.
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	<p>President: Petar Milin, Dr, Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad</p> <p>Mentor: Snežana Smederevac, Dr, Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad</p> <p>Member: Goran Knežević, Dr, Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade</p> <p>Member: Bojan Jančić, Dr, Assistant Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad</p>

EFEKTI DISPOZICIONIH I SITUACIONIH ČINILACA NA AGRESIVNO PONAŠANJE

Rezime

U ovom radu testirane su pretpostavke Opšteg modela agresije o činiocima koji utiču na javljanje agresivnog ponašanja. Osnovni cilj istraživanja bio je ispitivanje efekata osobina ličnosti i nivoa situacione provokacije na agresivno ponašanje. Pri tome, ispitivao se i njihov efekat na pristrasnosti u pažnji i emocionalno stanje, koji predstavljaju važne činioce u oblikovanju agresije. Na uzorku od 226 studenata primenjeni su inventar ličnosti HEXACO-PI-R i upitnik agresivnosti BODH. Nekoliko nedelja nakon popunjavanja upitnika, ispitanici su učestvovali u takmičarskim zadacima brzine reakcije s ciljem indukcije i merenja agresivnog ponašanja. Ispitanici su slučajnim redosledom bili raspoređeni u jedan od četiri uslova manipulacije koji odgovaraju različitim nivoima situacione provokacije. Nakon učešća u takmičarskim zadacima, ispitanici su popunjavali upitnik stanja afekta, pa su potom učestvovali u emocionalnom Strupovom zadatku. U tom zadatku merene su pristrasnosti u pažnji na agresivne, prijatne i neutralne stimulse.

Rezultati pokazuju da uslovi manipulacije nisu ostvarili efekat na agresiju, ali jesu na promenu u agresivnom ponašanju tokom učešća u zadacima u okviru visokoprovokativnog i niskoprovokativnog uslova. Agresija u visokoprovokativnom uslovu se povećavala kako procedura odmiče, a u niskoprovokativnom uslovu se smanjivala. Od osobina ličnosti, poštenje (HEXACO) i osvetoljubivost (BODH) ostvarili su dosledne efekte na agresiju, nezavisno od uslova. Efekti emocionalnosti, savesnosti i otvorenosti, kao i dimenzije agresivnosti – hostilnost, zavisili su od uslova provokacije ili dužine izloženosti provokaciji. U slučaju efekata na pristrasnosti u pažnji, rezultati su pokazali da se poštenje povezuje s pristrasnostima prema agresivnim sadržajima, nezavisno od uslova. Savesnost i osvetoljubivost se takođe mogu povezati s pristrasnostima u pažnji, ali njihovi efekti na određene sadržaje pristrasnosti zavise od nivoa provokacije. Iako je stanje besa bilo povišeno u visokoprovokativnom uslovu, u tom uslovu ono nije ostvarilo značajan medijatorski efekat u odnosu između osobina ličnosti i agresije, kao ni u odnosu između osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji, što nije u skladu s Opštım modelom agresije. Rezultati ukazuju na značaj interaktivnog pristupa prilikom ispitivanja činilaca koji doprinose ispoljavanju agresije.

Ključne reči: Opšti model agresije, osobine ličnosti, provokacija, pristrasnosti u pažnji, stanje besa

EFFECTS OF DISPOSITIONAL AND SITUATIONAL FACTORS ON AGGRESSIVE BEHAVIOR

Abstract

In this study hypothesis of General Aggression model were tested about factors which influenced aggressive behavior. Main goal of this study was to examine the effects of personality traits and level of situational provocation on aggressive behavior. Thereby, effects of these factors on attentional biases and emotional state were also tested. On a sample of 226 students inventory HEXACO-PI-R and aggressiveness questionnaire AVDH were applied. Several weeks after filling out the questionnaires, students participated in competitive response speed tasks in which aggression was induced and measured. Students were assigned in one of four conditions in random order. Conditions represented levels of provocation. After these tasks, students filled out the affect state scale and after that they participated in the emotional Stroop task. In this task attentional biases on aggressive, agreeable and neutral stimuli were measured.

Results showed that conditions hadn't had effects on aggression, but there were effects on change in aggression during high provocation and low provocation conditions. Aggression in high provocation condition was increased, and in low provocation was decreased. Personality traits, such as Honesty-Humility (HEXACO) and Vengefulness (AVDH) had consistent effects on aggression, regardless of the level of provocation. Effects of Emotionality, Conscientiousness and Openness, such as dimension of aggressiveness – Hostility, depended on the level of provocation or duration of provocation exposure. In the case of effects on attentional biases, results showed that Honesty-Humility was related with biases on aggressive stimuli, regardless of the conditions. Conscientiousness and Vengefulness had also effects on biases, but which depends on the level of provocation. Although state of anger and hostility was increased in high provocation condition, this state wasn't significant mediator in relation between personality traits and aggression, as in relation between personality traits and attentional biases. This results wasn't in accordance with the model. Results point to the importance of interactionistic approach in exploration the factors which contribute in expression of aggression.

Key words: General Aggression model, aggression, personality traits, provocation, attentional biases, anger state

Sadržaj

UVOD.....	3
Definisanje pojmova	3
Definisanje agresije.....	4
Razlikovanje agresije od sličnih konstrukata	6
Definisanje agresivnosti.....	9
Podela agresije: forme i funkcije	13
Forme agresije	13
Funkcije agresije	15
Teorijski pristupi u izučavanju agresivnog ponašanja.....	19
Reakcionističke teorije	19
Teorije učenja.....	21
Kognitivističke teorije.....	21
Opšti model agresije	22
Individualni činioci: osobine ličnosti	25
Situacioni činioci: nivoi provokacije	29
Interakcija individualnih i situacionih činilaca	31
Činioci aktuelnog stanja	37
Činioci procenjivanja i donošenja odluke	38
Uloga osobina ličnosti u obradi emocionalno zasićenog sadržaja: pristrasnosti u pažnji	41
Pristrasnost u pažnji i agresivnost.....	42
Automatizovana vs. kontrolisanoj obradi.....	48
Uticaj interakcije osobina ličnosti i situacione provokacije na pristrasnosti u pažnji.....	50
PROBLEM ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE.....	54
Individualni činioci: osobine ličnosti	55
Situacioni činioci: nivoi situacione provokacije.....	56
Činilac afekta: stanje besa i hostilnosti	57
Činioci kognitivne obrade: pristrasnosti u pažnji.....	58
METOD	60
Uzorak.....	60
Instrumenti	61
HEXACO-PI-R.	61
BODH.	61
Skala za procenu stanja besa i hostilnosti.....	61
Tretman varijabli	62
Prediktori: osobine ličnosti	62
Konstrukcija Upitnika agresivnosti BODH.....	63
Korelacije između dimenzija BODH i HEXACO modela.....	77
Prediktori: nivoi situacione provokacije.....	78
Tejlorova paradigma agresije (TAP).	78
Medijator: stanje besa i hostilnosti	79
Kriterijumi: agresivno ponašanje	80
Kriterijumi: pristrasnosti u pažnji.....	81
Procedura	83
Obrada podataka.....	85

REZULTATI.....	88
Analiza kriterijuma agresivnog ponašanja: deskriptivni podaci i interkorelacije.....	88
Testiranje efekata situacionih činilaca: provera TAP manipulacije.....	89
Testiranje efekata individualnih i situacionih činilaca: efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na agresivno ponašanje.....	94
Efekti na jačinu upućenih kazni.....	94
Efekti na diferencijalni skor za jačinu upućenih kazni.....	96
Efekti na trajanje upućenih kazni.....	96
Efekti na diferencijalni skor za trajanje upućenih kazni.....	98
Dodatna analiza: korelacije faceta Poštenja s agresivnim ponašanjem.....	99
Efekti na prvo podešavanje kazne („neprovocirana agresija”).....	100
Efekti na upućene kazne ekstremne jačine.....	101
Efekti na upućene kazne ekstremnog trajanja.....	102
Testiranje efekata činioca stanja besa i hostilnosti.....	104
Efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na stanje besa i hostilnosti.....	104
Medijatorski efekat stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti i agresivnog ponašanja u visokoprovokativnom uslovu.....	106
Analiza kriterijuma pristrasnosti u pažnji: deskriptivni podaci i interkorelacije.....	107
Testiranje efekata situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji.....	107
Testiranje efekata individualnih i situacionih činilaca: efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na pristrasnosti u pažnji.....	109
Dodatna analiza: efekti na indekse pristrasnosti u pažnji.....	115
Testiranje efekata činioca stanja: medijatorski efekat stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji u visokoprovokativnom uslovu.....	117
DISKUSIJA.....	120
Efekti individualnih i situacionih činilaca na agresivno ponašanje.....	120
Efekti situacionih činilaca: nivoi situacione provokacije.....	120
Efekti stanja afekta: preispitivanje uloge besa.....	121
Efekti individualnih činilaca i njihova interakcija sa situacionim činiocima.....	122
Zaključak u vezi s efektima na agresivno ponašanje.....	130
Efekti individualnih i situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji.....	132
Efekti situacionih činilaca: nivoi situacione provokacije.....	132
Efekti individualnih činilaca i njihova interakcija sa situacionim činiocem.....	133
Efekti stanja afekta: preispitivanje uloge besa.....	136
Zaključak u vezi s efektima na pristrasnosti u pažnji.....	137
ZAVRŠNA RAZMATRANJA.....	140
REFERENCE.....	144
PRILOZI.....	163

UVOD

Agresija je fenomen koji okupira pažnju istraživača iz različitih oblasti psihologije, ali i drugih nauka, čiji je cilj objašnjenje ponašanja ljudi. Dosadašnja saznanja o agresiji uključuju poznavanje evolucionih funkcija agresije, njene genske osnove i razvojne dinamike, kao i poznavanje interpersonalnih i kulturoloških činilaca koji doprinose njenom javljanju (videti npr. Baron & Richardson, 1994; Mattson, 2003; Nelson, 2006; Treblay, Hartup, & Archer, 2005). U njima se agresija dovodila u vezu s različitim konstruktima iz domena osobina ličnosti, kognitivnog funkcionisanja, porodičnih, društvenih i kulturoloških prilika, kao i iz domena bioloških i neuralnih mehanizama. Posebnu pažnju istraživača izazivaju konstrukti iz domena osobina ličnosti, koje se uobičajeno posmatraju kao predisponirajući činioci za javljanje agresije. Međutim, mnoge teorije agresije, kao npr. reakcionističke (npr. Berkowitz, 1969, 1983; Zillmann, 1983), pa i kognitivističke (npr. Dodge, 1980; Huesmann, 1988, 1998), nalažu da u ispitivanju agresivnog ponašanja ne treba zanemariti uticaj situacionih činilaca. Osnovni situacioni pokretači koji se u različitim teorijama naglašavaju jesu frustrajuća situacija, provokacija i averzivna stimulacija. Uvođenje situacionih činilaca predstavlja važno konceptualno pitanje u ispitivanju agresije, ali je povezano i s metodološkim pitanjem. Naime, istraživanju ovog fenomena najčešće se pristupalo primenom korelacionog istraživačkog dizajna. S obzirom na to da su situacioni činioci veoma važni u oblikovanju agresivnog ponašanja, posebno u kontekstu njegovog javljanja i različitih načina manifestacije, istraživanja ovog fenomena po pravilu moraju se oslanjati na multidimenzionalne eksperimentalne nacрте. Na taj način može se sagledati širi kontekst individualnih i situacionih činilaca koji utiču na javljanje agresivnog ponašanja, pri čemu posebnu važnost ima sagledavanje uticaja interakcije tih činilaca.

Definisanje pojmova

Agresija predstavlja jedan od najčešće ispitivanih psiholoških fenomena. Ipak, ispitivanje agresije praćeno je brojnim problemima. Prvi problem je terminološke prirode. Termini agresivnost i agresija često se koriste kao sinonimi. Pri tome, termin agresija se

češće koristi, bar na engleskom govornom području. Usvojen termin agresija može biti posledica toga što je taj termin prvi nastao (Barnhart & Steinmetz, 1999).

Iako se često koriste kao sinonimi, između agresivnosti i agresije postoje razlike. Agresivnost predstavlja predispoziciju za agresivno ponašanje odnosno snagu agresivnog motiva koji se odnosi na želju da se nekome naškodi. S druge strane, agresija predstavlja agresivno ponašanje odnosno manifestaciju agresivnosti. Dok je terminološku razliku u određenju pojmova relativno lako uočiti, u upitničkim procenama to razlikovanje je nekada otežano. Na primer, stavke jednog upitnika za procenu agresije (Buss & Perry, 1992) su: „Pretio sam ljudima koje poznajem.“, „Mogu da udarim nekoga ako me dovoljno isprovocira.“, „Ako je potrebno, spreman sam da upotrebim silu da bih zaštitio svoja prava.“ Na osnovu sadržaja navedenih stavki može se primetiti da se njima procenjuje kako agresivno ponašanje, tako i sklonost ka agresivnom reagovanju. Da bi se jasnije napravila distinkcija agresije od agresivnosti u upitničkim procenama, Popadić (2009) predlaže opšte pravilo: stavke u upitnicima za procenu agresivnosti treba da sadrže procenu potrebe i želje da se nekome naudi na bilo koji način, dok pitanja za procenu agresije treba da se odnose na procenu učestalosti različitih oblika agresivnog ponašanja. Razlikovanje agresije od agresivnosti u upitničkim procenama je veoma važno u kontekstu određivanja njihovih modaliteta i korelata.

Definisanje agresije

Drugi problem prilikom izučavanja agresije i agresivnosti odnosi se na nedostatak jedinstvene operacionalizacije tih pojmova. Ako se uzmu u obzir i teškoće u razlikovanju termina agresija i agresivnost, situacija s definisanjem njihovog sadržaja postaje složenija. Najpre će biti objašnjen problem u vezi sa definisanjem agresije, a potom i agresivnosti.

U literaturi se može naći preko 200 definicija agresivnog ponašanja (Harre & Lamb, 1993). Međutim, u svim tim definicijama mogu se izdvojiti zajedničke karakteristike, a to su namera za agresivno ponašanje i nanošenje štete (Harre & Lamb, 1993). U skladu s tim, u istraživačkoj praksi je opšteprihvaćeno određenje agresije kao bilo kojeg ponašanja s namerom da se nanese šteta drugome, a koju drugi želi da izbegne (Anderson & Bushman, 2002; Baron & Richardson, 1994). Ta definicija je pogodna, jer sadrži nekoliko bitnih

odrednica agresije. Najpre, agresija se određuje preko eksternih kriterijuma odnosno kao ponašanje koje se može opaziti. Na primer, može se videti kako neko nekoga udara ili mu preti. Potom, agresija nije emocija poput ljutnje i besa, niti kognitivna predstava kao što je to npr. zamišljanje čina osвете prema nekome. Dakle, agresija predstavlja motornu odnosno bihevioralnu komponentu osobine agresivnosti. Ta odrednica agresije uvedena je kako bi se agresija razlikovala od sličnih konstrukata, kao što su bes i hostilnost. Agresija, na način kako je ovde definisana, predstavlja socijalno ponašanje. Ona se uvek ispoljava prema nekome i uključuje najmanje dve osobe. Postoje oblici agresije koji, na prvi pogled, nemaju karakteristike koje određuje socijalno ponašanje. Takva je na primer tzv. „pomerena“ agresija koja se javlja u slučaju kada se agresivni impuls prebacuje na objekte koji nisu primarna meta. Međutim, i taj oblik agresije može se shvatiti kao socijalno ponašanje, jer je primarna meta uvek neka osoba. Naravno, postoje agresivni akti koji se ne vezuju za socijalne konflikte, ali su oni ređi i nisu predmet ovog istraživanja.

Najčešći predmet kritike u definisanju agresije odnosi se na uključivanje namere za nanošenje štete drugome. Kritika u vezi sa uvođenjem namere u definiciju agresije potiče od bihevioristički orijentisanih autora koji negiraju postojanje mentalističkih konstrukata, kakav je i konstrukt namere. Ti autori agresiju definišu kao reakciju kojom se štetan stimulus nanosi drugom biću (Buss, 1961) ili kao bilo koji oblik ponašanja usmeren na nanošenje štete ili povređivanje drugoga, pri čemu je drugi motivisan da izbegne takav postupak (Baron, 1977). Međutim, zanemarivanje namere u definicijama agresije iako naizgled deluje metodološki korektnije, zapravo rezultira time da se neki sasvim slučajan čin proglašuje agresijom (npr. kad nekom slučajno stanemo na nogu), uključujući i odobreno nanošenje bola u cilju poboljšanja zdravstvenog statusa ili estetike tela. Zbog navedenih razloga, većina autora unosi nameru u svoje definicije agresije. U ovom radu će se prihvatiti određenje po kojem agresija predstavlja bilo koje ponašanje motivisano nanošenjem psihološke ili fizičke povrede drugom, pri čemu osoba kojoj se nanosi povreda želi to da izbegne.

Međutim, problem definisanja agresije usložnjavaju Bušman i Anderson (Bushman & Anderson, 2001) uvodeći razliku između proksimalnih tj. neposrednih i primarnih tj. ultimativnih, konačnih ili nadređenih ciljeva. U njihovom određenju agresije i dalje stoji namera za nanošenje štete, ali se ona posmatra kao proksimalna, dok se klasifikacija vrsta

agresije pravi na osnovu primarnih ciljeva. Uvođenje te dve vrste ciljeva motivisano je obrazloženjem da isti oblik agresije može imati više primarnih ciljeva. Na primer, nekoga možemo udariti zato što nas je razbesnio ili zato što želimo da mu otmemo nešto. Dakle, da bi neki čin bio okarakterisan kao agresivan, mora da postoji neposredna namera za nanošenje štete drugome, ali ne nužno i primarna.

Razlikovanje agresije od sličnih konstrukata

Prilikom određenja agresije naglašeno je da se agresija treba razlikovati od emocionalnih i kognitivnih aspekata, poput besa i hostilnosti. Međutim, agresiju treba razlikovati i od impulsivnosti i nasilja. S obzirom na to da se pomenuti konstrukti često javljaju kao korelati agresije, treba napraviti jasniju distinkciju.

Bes se odnosi na afektivnu komponentu agresije, pri čemu se može razlikovati stanje besa od besa kao osobine. Stanje besa definiše se kao psihobiološko, emocionalno stanje odnosno stanje označeno subjektivnim osećajem neprijatnosti, čiji se intenzitet menja od blage razdražljivosti ili zlovolje do snažne ljutnje i gneva (Spielberg, 2001; Spielberg, Reheiser, & Sydeman, 1995). Intenzitet stanja besa određen je situacionim činiocima i menja se tokom vremena. Ti činioci najčešće su provokacija i prepreka ka nekom cilju, usled čega se javlja frustracija, doživljaj napadnutosti ili nepravde (Ramírez, Fujihara, Van Grooyen, & Santisteban, 2001). Stanje besa se na fiziološkom planu manifestuje kao mišićna napetost i pobuđenost neuroendokrinog i autonomnog nervnog sistema. Na kognitivnom planu, stanje besa povezuje se s kognitivnim distorzijama i deficitima, i s aktivacijom atribucija odnosno s pripisivanjem loših namera drugima (Power & Dalglish, 2008). S druge strane, bes kao osobina ličnosti definiše se kao sklonost da se širok raspon situacija opaža kao uzrujavajući ili frustrirajući, i da se na njih odgovori povišenim stanjem besa (Spielberg, 2001). Ramirez i Andru (Ramírez & Andreu, 2006) bes kao osobinu definišu u širem i užem smislu. U širem smislu, bes određuju kao karakteristiku temperamenta. Ta karakteristika povezuje se s niskim pragom tolerancije na tzv. „agresivne okidače“ koji predstavljaju relativno bezopasne provokatore kao što su kašnjenje očekivanog odgovora ili pravopisne greške kod drugih. U užem smislu, bes se povezuje takođe s niskim pragom tolerancije, ali na specifične situacije koje uključuju takmičenje, socijalno isključivanje ili

doživljen „ne-fer“ odnos. Dakle, može se zaključiti da stanje besa prethodi agresiji, a da osobe s više izraženim besom kao osobinom ličnosti – češće doživljavaju stanje besa. U tom smislu, bes kao osobina ličnosti može se shvatiti kao jedan od aspekata agresivnosti.

Potom, treba praviti razliku između agresije i hostilnosti. Hostilnost predstavlja negativnu evaluaciju drugih ljudi (Buss, 1961) odnosno negativna uverenja o motivima i namerama drugih ljudi (Ramírez & Andreu, 2006; Smith, 1994). Samim tim, ona uključuje antagonizam prema drugima koji se ispoljava kao nepoverenje, klevetanje, cinizam, ali i kroz agresivno, osvetoljubivo i desktruktivno ponašanje. Kod hostilnosti se naglašava kognitivni aspekt u vidu hostilnih uverenja i atribucija (Barefoot, 1992; Berkowitz, 2000). Pored kognitivnog aspekta, hostilnost sadrži i emocionalni aspekt koji se odnosi na negativne emocije poput besa, ljutnje, podlosti i pakosti (Spielberg, 2001). Međutim, emocija kao što je bes je nužan, ali ne i dovoljan uslov za razvoj hostilnih stavova i uverenja. S obzirom na to da se bes javlja kao korelat hostilnosti, ne iznenađuje što se u upitnicima ovi konstrukti često mešaju. To je primetno u upitnicima za procenu stanja, kakvi su npr. PANAS-X i POMS, ali i u upitnicima za procenu osobina ličnosti, kakav je npr. inventar NEO-PI-R. U okviru tog inventara, faceta neuroticizma koja se u originalu naziva *Angry hostility*, sadrži stavke koje se odnose na bes i na hostilnost, kao što i samo ime facete govori. Kao i u slučaju određenja besa, i kod hostilnosti se može razlikovati stanje od osobine. Stanje hostilnosti prethodi agresiji, a osobe s izraženijom osobinom hostilnosti češće doživljavaju stanje hostilnosti. Hostilnost kao osobina ličnosti se, takođe, može shvatiti kao aspekt agresivnosti.

Agresiju treba razlikovati i od impulsivnosti. Pri tome, impulsivnost predstavlja osobinu ličnosti, pa u tom kontekstu, treba razlikovati manifestaciju impulsivnosti od manifestacije agresivnosti tj. agresije. Impulsivnost se uobičajeno definiše kao tendencija da se brzo i neplanirano reaguje, bez promišljanja o negativnim posledicama takvog reagovanja ili o alternativnim reakcijama (Buss & Ploming, 1975; Moeller, Barratt, Dougherty, Schmitz, & Swann, 2001; Plutchik & van Praag, 1995). Lor i Vunderlih (Lorr & Wunderlich, 1985) ističu dve bitne bipolarne komponente impulsivnosti. Jedna je odolevanje nasuprot neodolevanju potrebama odnosno nemogućnost odlaganja zadovoljstva. Druga predstavlja momentalni odgovor na stimulus nasuprot planiranju akcije. Dakle, impulsivnost predstavlja multidimenzionalni konstrukt, kao i agresivnost.

Problem njihovog razlikovanja je u tome što ponašanje jedne osobe s izraženom impulsivnošću i druge s izraženom agresivnošću može biti isto. Na primer, aspekt agresivnosti, kao što je bes, ima iste bihevioralne manifestacije i biološke mehanizme kao i impulsivnost (Serocynski, Bergeman, & Coccaro, 1999). Takvi rezultati su nekim istraživačima bili osnov za kreiranje konstrukta impulsivne agresivnosti (Critchfield, Levy, & Clarkin, 2004) koji su prvi predložili Barat i Slotter (Barratt & Slaughter, 1998). Međutim, kritike tog konstrukta su brojne. Osnovna kritika odnosi se na način njegovog definisanja: nekad se impulsivna agresija posmatra kao posebna dimenzija, nekad kao predispozicija za agresivno, nekad kao predispozicija za impulsivno ponašanje, a nekad kao kombinacija različitih osobina. Druga važna kritika odnosi se na to da prilikom razlikovanja impulsivnosti i agresivnosti treba imati u vidu šta čini motivaciju datog ponašanja (García-Forero, Gallardo-Pujol, Maydeu-Olivares, & Andrés-Pueyo, 2009). Očigledno je da se na fenotipskom planu određena agresivna ponašanja poistovećuju s impulsivnim ponašanjima, ali treba imati na umu da je u osnovi agresivnog ponašanja namera da se nanese šteta, a koja nije osnov za javljanje impulsivnog ponašanja.

I na kraju, agresiju treba razlikovati od nasilja i antisocijalnog ponašanja. Nasilje predstavlja užu pojam od agresije: svi oblici nasilja jesu agresija, ali svaki oblik agresije – nije nasilje. Nasilje se odnosi na ekstremne oblike agresije koji su uvek realizovani. Nasilje najčešće podrazumeva ekstremnu fizičku agresiju. Međutim, i drugi oblici agresije, kao što su verbalna, emocionalna ili socijalna agresija, mogu se smatrati nasiljem ukoliko se ispolje u ekstremnom obliku. Pored navedenog, razlika je i u tome što je kod agresije akcenat na nameri za nanošenje štete, dok je kod nasilja akcenat na počinjenoj šteti (Popadić, 2009).

Za razliku od nasilja, koji je užu pojam od agresije, antisocijalno ponašanje predstavlja širi pojam od agresije. Ono uključuje ponašanja poput neposlušnosti, nediscipline, laganja, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, krađe, vandalizma i slično. Antisocijalno ponašanje predstavlja narušavanje socijalnih normi, ljudskih prava drugih osoba ili uništavanje tuđe imovine (Miller & Lynam, 2001). Dakle, navedena ponašanja i postupci vrednuju se s pozicije društvenih normi. Da bi se neki čin agresije označio kao antisocijalno ponašanje, on mora biti neopravdan i nelegitiman (Popadić, 2009).

Definisanje agresivnosti

Kada je u pitanju definisanje agresivnosti kao osobine ličnosti, njen status i operacionalizacija razlikuju se u zavisnosti od modela ličnosti koji je uzet kao referentni okvir. U određivanju bazične strukture ličnosti postoje dve osnovne paradigme koje oblikuju strategije prilikom konstruisanja instrumenata za procenu ličnosti. Te paradigme su psihobiološka i psiholeksička paradigma. Instrumenti nastali u okviru psihobiološke paradigme najčešće su kreirani na osnovu tzv. racionalnog pristupa, uz unapred definisane pretpostavke o sadržaju i strukturi pojedinih dimenzija. U okviru modela iz te paradigme postoji jasna pretpostavka o fiziološkoj osnovi određenih osobina ličnosti. U tim modelima agresivnost se izdvaja kao posebna dimenzija ličnosti, međutim, njen status varira od dimenzije nižeg do dimenzije višeg reda. Na primer, u okviru Zakermanovog alternativnog petofaktorskog modela (Zuckerman, 1991) agresivnost se izdvaja kao posebna dimenzija, nazvana agresivnost/hostilnost i uključuje indikatore kao što su spremnost na verbalnu agresiju, grubost, nepromišljenost, antisocijalne tendencije, osvetoljubivost i pakost, „žustru narav” i nestrpljenje prema drugima. U okviru Grejove revidirane Teorije osetljivosti na potkrepljenje (Gray & McNaughton, 2003) agresivnost predstavlja dimenziju borbe koja čini deo borba/bežanje/blokiranje sistema (BBB sistema), zaduženog za reakcije na realnu i aktuelnu opasnost. Borba se aktivira u situacijama kada postoji realna i bliska opasnost koja se ne može izbeći, jer takva situacija ostavlja agresiju kao jedinu moguću reakciju. U operacionalizaciji dimenzija revidirane Grejove teorije (Smederevac, Mitrović, Čolović, & Nikolašević, 2014) pretpostavljeno je da se s borbom povezuje samo sklonost ka reaktivnoj agresiji, tj. agresiji koja se javlja kao reakcija na opaženu provokaciju i pretnju. U Ajzenkovom PEN modelu, agresivnost čini aspekt šire dimenzije psihoticizma, koji se povezuje s nedostatkom konvencionalne socijalizacije i empatije za druge ljude (Eysenck, 1998). Takođe, i u okviru Telegenovog pristupa, koji je blizak PEN modelu i modelu Teorije osetljivosti na potkrepljenje, agresivnost čini deo dimenzije višeg reda tj. negativne emocionalnosti. U okviru negativne emocionalnosti, zajedno s agresivnošću nalaze se i dimenzije koje se uobičajeno pripisuju neuroticizmu, kao što su reakcija na stres i otuđenost/alijenacija, kako ih je Telegen nazvao. Telegen agresivnost određuje kao sklonost ka fizičkoj agresiji, uživanju u uznemiravanju i zastrašivanju drugih, uživanju u

scenama nasilja u filmovima ili uživo, kao i sklonost da se druga osoba povredi radi sopstvene koristi (Tellegen, 1982).

Nasuprot psihobiološkim modelima, u okviru psiholeksičkih modela, instrumenti za procenu bazičnih dimenzija ličnosti, najčešće su kreirani na osnovu induktivnog pristupa, bez unapred postavljenih hipoteza o broju ili sadržaju pojedinih dimenzija. U vezi s tim, psiholeksički modeli su deskriptivni i dimenzije koje su izdvojene u okviru njih, uglavnom ostaju na nivou psihometrijskih, a ne bioloških indikatora. Psiholeksički modeli zasnovani su na pretpostavci da su najvažnije individualne razlike kodirane u jeziku. Početni skup varijabli za određivanje bazične strukture ličnosti čine termini iz rečnika koji se odnose na opise ličnosti. Bez obzira na strategiju u selekciji početnog skupa termina, u okviru psiholeksičkih modela, agresivnost se ne izdvaja kao posebna dimenzija. Agresivnost se u tim modelima najčešće posmatra kao negativan pol dimenzije prijatnosti koji se označava kao antagonizam. Tako se prijatnost u okviru psiholeksičkog modela Velikih pet određuje kao velikodušnost, saosećajnost, ljubaznost, vera u dobru ljudsku prirodu, i odražava individualne razlike u saradljivosti i negovanju harmoničnih odnosa s drugim ljudima. Na opozitnom polu nalaze se karakteristike kao što su sebičnost, nezainteresovanost za dobrobit drugih, sumnjičavost u vezi s motivima ljudskog ponašanja, nekooperativnost i neprijateljska orijentacija prema drugima (Goldberg, 1992). Međutim, u okviru psiholeksičkih modela postoji neslaganje u vezi s nekim indikatorima agresivnosti. Na primer, u okviru modela Velikih pet (Digman, 1990; Goldberg, 1990, 1993), indikatori besa i hostilnosti nalaze se u sklopu dimenzije neuroticizma, dok su u šestofaktorskom modelu HEXACO (Ashton et al., 2004; Lee & Ashton, 2004) sastavni deo dimenzije prijatnosti. Prijatnost u modelu HEXACO obuhvata indikatore kao što su spremnost na praštanje, blagost prema tuđim greškama i manama, fleksibilnost, predusretljivost i strpljenje, dok negativni pol prijatnosti obuhvata indikatore kao što su uvredljivost, kritičan stav prema tuđim manama i greškama, tvrdoglavost i svadljivost i sklonost čestom doživljavanju besa usled neke provokacije.

Zanimljivo je da za domen prijatnosti, bar na engleskom govornom području, postoji više termina, nego za preostala četiri domena ličnosti iz modela Velikih pet (Goldberg, 1992). Drugim rečima, dimenzija prijatnosti poseduje najveći varijabilitet termina u odnosu na ostale dimenzije. Taj rezultat može imati dve osnovne implikacije. Prva se

odnosi na to da je domen prijatnosti širi nego što se pretpostavilo modelom Velikih pet. U prilog tome može ići različita struktura prijatnosti između modela Velikih pet i Petofaktorskog modela. Petofaktorski model nije nastao na osnovu leksičkog pristupa, ali je njegova struktura slična strukturi modela Velikih pet. Ipak, razlike tih modela uočljive su u definisanju prijatnosti. Prijatnost u okviru oba modela uključuje karakteristike kao što su ljubaznost i saradljivost, ali u okviru Petofaktorskog modela ona je šire definisana, i uključuje indikatore iskrenosti i skromnosti.

Druga implikacija odnosi se na to da pet dimenzija možda ne obuhvata sve relevantne osobine ličnosti. Ashton i saradnici (Ashton et al., 2004) su ponovo analizirali podatke iz psiholeksičkih studija i zaključili da se domen osobina ličnosti može opisati preko šest, a ne pet dimenzija. Pritom, tri dimenzije su bliske dimenzijama modela Velikih pet (ekstraverzija, savesnost i otvorenost), dok su dimenzije neuroticizma (tj. emocionalnosti kako je nazvana u HEXACO modelu) i prijatnosti redefinisane. Kao što je pomenuto, prijatnost iz modela HEXACO obuhvata indikatore besa i hostilnosti koji su u modelu Velikih pet deo neuroticizma. Emocionalnost, pored uobičajenih markera neuroticizma kao što su strašljivost i anksioznost, obuhvata i sentimentalnost i empatiju koji su u modelu Velikih pet deo prijatnosti. Na taj način, prijatnost iz HEXACO modela može se shvatiti kao niži neuroticizam i viša prijatnost iz modela Velikih pet, a emocionalnost iz HEXACO modela kao viši neuroticizam i viša prijatnost iz modela Velikih pet. Šesta dimenzija jeste poštenje, i obuhvata deo varijabiliteta koji je bio pripisan prijatnosti, ali sadrži i posebne indikatore koji tu dimenziju čini nezavisnom od ostalih. Poštenje predstavlja moralnu komponentu ličnosti i na pozitivnom polu sadrži indikatore poput pravičnosti, izbegavanja pohlepe, iskrenosti i skromnosti, a na negativnom polu okuplja indikatore poput manipulativnosti, sklonosti kršenju pravila zarad lične koristi i dobiti, orijentisanosti na materijalno i snažnog osećaja važnosti. Samim tim, poštenje je više povezano sa prijatnošću iz Petofaktorskog modela (konkretno s facetama iskrenosti i skromnosti) nego iz modela Velikih pet (Ashton & Lee, 2005). Međutim, poštenje se ne može svesti na prijatnost iz Petofaktorskog modela. U istraživanju Ashtona i Lija (Ashton & Lee, 2008) pokazano je da poštenje doprinosi objašnjenju nekih kriterijuma, posebno materijalizma i delinkvencije, povrh varijanse koju objašnjavaju dimenzije Petofaktorskog modela. Takođe, pokazano je da su dimenzije HEXACO modela, posebno poštenje, više u vezi sa sklopom tri osobine

ličnosti koji se naziva „mračna trijada“ (psihoticizam, Makijavelizam i narcizam) nego što su to dimenzije modela Velikih pet (Lee & Ashton, 2005). Ovakvi rezultati upućuju na opravdanost izdvajanja šest dimenzija ličnosti, pre svega na izdvajanje dimenzije poštenje.

Zbog većeg broja termina koji se odnose na domen prijatnosti, takođe se može pretpostaviti da postoji potreba za odvajanjem prijatnosti od njenog negativnog pola, odnosno agresivnosti. Uvidom u zajedničku strukturu ajtema iz skala prijatnosti iz psiholeksičkih modela, zaključeno je da se mogu izdvojiti tri dimenzije; jedna koja se odnosi na prijatnost u užem smislu, i dve koje se odnose na afektivnu agresivnost – bes i hostilnost. Izdvojene dimenzije su inače, slabo povezane i imaju različite korelate među drugim osobinama ličnosti što potvrđuje njihovu validnost (Dinić, Oljača i Raković, 2014). Zanimljivo je da se u psiholeksičkim studijama na srpskom jeziku, dimenzija prijatnosti uvek pojavljuje kao neprijatnost ili agresivnost (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Dakle, na pozitivnom polu te dimenzije nalaze se termini koji se odnose na agresivnost, dok su na negativnom polu termini koji se odnose na prijatnost, i to u mnogo manjem broju. Ta dimenzija obuhvata indikatore koji se odnose na bes, odnosno lošu kontrolu impulsa, nepopustljivost i tešku narav.

Ovde treba pomenuti i operacionalizaciju agresivnosti koja ne proističe iz određenog modela ličnosti, niti neke teorije agresivnosti, već iz empirijske provere a priori pretpostavljene strukture agresivnosti. Autori te mere agresivnosti su Bas i Peri koji su na osnovu svog kliničkog iskustva sačinili skup stavki koje se odnose na agresivnost, i analizom tog skupa dobili četvorofaktorsku strukturu (Buss & Perry, 1992). Na osnovu dobijene strukture, agresivnost su odredili kao tendenciju osobe ka hostilnosti, učestalom i intenzivnom doživljavanju besa i spremnosti za upuštanje u fizičke ili verbalne sukobe. U toj definiciji može se primetiti da agresivnost uključuje manifestni domen, tj. motornu komponentu u vidu ispoljavanja agresivnosti u fizičkoj i verbalnoj formi, kao i nemanifestni domen koji obuhvata afektivnu i kognitivnu komponentu. Iako autori prilikom definisanja predmeta merenja upitnika koriste termin agresija, a ne agresivnost, jasno je da se upitnikom mere i neki aspekti agresivnosti. Upitnik proizašao iz tog rada, veoma je često korišćen u različitim istraživanjima. Međutim, pored problema u vezi s nejasnom distinkcijom između agresije i agresivnosti, kod ovog upitnika postoji i problem u vezi s nejasnim kriterijumima za odabir početnog skupa stavki.

Na osnovu navedenih određenja agresivnosti može se zaključiti da ona predstavlja multidimenzionalni konstrukt koji obuhvata širok spektar indikatora, od spremnosti na verbalnu i fizičku agresiju, grubosti i nezainteresovanosti za dobrobit drugih, loše kontrole impulsa i nepromišljenosti, do manipulativnosti i neprijateljske nastrojenosti prema drugima. Sadržaj indikatora razlikuje se u zavisnosti od referentnog modela ličnosti. Ono što je ovde bitno primetiti jeste da se neki indikatori agresivnosti mogu dovesti u vezu, ne samo s opozitnim polom prijetnosti, nego i s drugim osobinama kao što je neuroticizam.

Podela agresije: forme i funkcije

Kao što je pomenuto, agresija se definiše na različite načine. Nedostatak jedinstvene operacionalizacije agresije za posledicu ima veći broj kriterijuma prema kojima se mogu podeliti specifični obrasci agresivnog ponašanja. Dakle, još jedan problem u vezi s određenjem agresije jeste nepostojanje sveobuhvatne i jedinstvene klasifikacije agresije. Prema najopštijem kriterijumu, većina autora razlikuje forme od funkcija agresije (Bushman & Bartholow, 2010; Little, Jones, Henrich, & Hawley, 2003; Polman, Orobio de Castro, Koops, van Boxtel, & Merk, 2007; Prinstein & Cillessen, 2003). Pod formom se podrazumeva način ispoljavanja agresivnog ponašanja (kako?), a pod funkcijom motivacija za agresivno ponašanje (zašto?).

Forme agresije

Kada su u pitanju forme agresije, razlikuju se fizička i verbalna agresija, direktna i indirektna, aktivna i pasivna, manifestna i latentna, kao i kombinacije ovih vrsta agresije (npr. direktna fizička agresija). Fizička agresija odnosi se na upotrebu fizičke sile ili oružja i sličnih predmeta u cilju nanošenja fizičkih povreda ili oštećenja imovine. Verbalna agresija odnosi se na korišćenje reči i uvreda radi nanošenja psihičke štete. Iako je posledica fizičke agresije nanošenje fizičke povrede, cilj takvog ponašanja, najčešće je nanošenje psihičke štete, uostalom, kao i u slučaju svih formi agresije. Pomenuti oblici agresije, uglavnom se odnose na direktne forme agresije, koje se ispoljavaju u neposrednom kontaktu u kojem žrtva uvek može prepoznati napadača. Direktno ispoljavanje agresije može biti rizično pošto može ostaviti velike posledice po žrtvu, izazvati želju za osvetom kod žrtve ili osudu

drugih ljudi, pa samim tim i socijalni pritisak na napadača. Iz tog razloga, većina ljudi radije koristi suptilnije odnosno indirektne forme agresije, u kojima napadač nastoji da ne bude otkriven i da nanese štetu kako bi izgledalo da namera za tim uopšte nije ni postojala (Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992). Tipični primeri indirektne agresije su ogovaranje, širenje glasina i tračeva, nastojanje da se žrtva socijalno izoluje i slično.

Iako je forma indirektne agresije najpre uvedena u okviru dečije psihologije da bi se razlikovala agresija kod dečaka i devojčica (Björkqvist et al., 1992), slična agresivna ponašanja mogu se primetiti i kod odraslih, s tim što su znatno suptilnija. U jednoj operacionalizaciji indirektne agresije kod odraslih, kao osnovni načini njenog ispoljavanja istaknuti su: socijalno isključivanje drugih, upotreba malicioznog humora i izazivanje osećaja krivice kod drugih (Forrest, Eatough, & Shevlin, 2005). Bliske indirektnoj agresiji su relacionalna agresija koja se odnosi na ugrožavanje socijalnih veza drugih osoba (Crick & Grotpeter, 1995), kao i socijalna agresija koja se odnosi na narušavanje samopoštovanja drugih (Galen & Underwood, 1997). Međutim, u određenju socijalne i relacionalne agresije autori ističu da se ona može ispoljiti u direktnim formama, kao što su verbalne pretnje i vređanje, i u indirektnim formama, kao što su glasine, socijalno isključivanje, manipulacija ili upotreba socijalne moći i položaja (Björkqvist et al., 2001; Cairns, Cairns, Neckerman, Ferguson, & Garipey, 1989; Crick et al., 1999; Galen & Underwood, 1997; Lagerspetz, Björkqvist, & Peltonen, 1988). Iako se socijalna i relacionalna agresija mogu ispoljiti i direktno i indirektno, neki autori ukazuju na to da se indirektna, relacionalna i socijalna agresija odnose, u stvari, na istu formu tj. indirektnu agresiju (Archer & Coyne, 2005; Björkqvist, 2001; Côté, 2007; Warren, South Richardson, McQuillin, 2011). U određenju tih formi, može se primetiti da postoji veliki problem i u razgraničenju načina manifestacije odnosno načina nanošenja štete od motivacije agresivnog ponašanja. Ta motivacija se može povezati s vrstom nanete štete koja se odnosi na ugroženo samopoštovanje i socijalni status u grupi. Ipak, bez obzira na vrstu nanete štete, navedeni oblici agresije predstavljaju specifičan način ispoljavanja agresivnosti, što je dovoljan argument da se svrstaju u posebnu kategoriju. Pritom, nije toliko važno da li ćemo tu formu agresije nazvati indirektnom, socijalnom ili relacionalnom formom.

Pored podele na direktne i indirektne forme, razlikuju se otvorene i prikrivene forme, u zavisnosti od toga da li napadač želi da bude identifikovan kao takav ili ne (Crick, 1995).

U nekim situacijama, iako je napadač u direktnom kontaktu sa žrtvom, može joj uputiti zajedljiv komentar, a da žrtva ne prepozna lošu nameru tog postupka. U ovom primeru, napadač koristi prikrivenu formu agresije.

Granice između različitih formi agresije postaju još nejasnije podelom na aktivnu i pasivnu agresiju. Aktivna agresija podrazumeva da napadač reaguje tako da povređuje druge ljude (npr. udaranje, proklinjanje), dok pasivna agresija podrazumeva izostajanje prijateljskog ili uslužnog ponašanja (npr. namerno zaboravljanje da se prenese neka važna poruka). Moglo bi se reći da aktivna forma podrazumeva činjenje na štetu drugome, dok pasivna podrazumeva nečinjenje koje šteti drugima.

Uprkos mnoštvu podela, mnoga agresivna ponašanja ne mogu se lako kategorisati, a i repertoar ljudskog ponašanja predstavlja veliki izvor varijabiliteta. Ljudska simbolička komunikacija je veoma složena, te postoji mnogo načina na koje se nekome može nauditi.

Funkcije agresije

Za razliku od formi agresije, funkcije se odnose na motivaciju za agresivno ponašanje. Naime, isti agresivni postupak može imati različite razloge zbog čega je učinjen. Podela na funkcije je važna sa stanovišta psihologije ličnosti, pošto cilj te klasifikacije nije razlikovanje vrste postupaka, već razlikovanje tipova ličnosti sklonih određenoj vrsti agresije. Na osnovu funkcije mogu se odrediti dve vrste agresije koje se imenuju na različite načine. Jedna se odnosi na afektivnu, hostilnu, neprijateljsku, odbrambenu ili reaktivnu, a druga na instrumentalnu, predatorsku ili proaktivnu. Široka prihvaćenost te podele je u tome što se njome mogu objediti suprotstavljeni teorijski pristupi agresiji, pri čemu se svakom pristupu pripisuje njegov značaj.

Afektivna agresija primarno je motivisana namerom da se povredi druga osoba i javlja se kao impulsivna reakcija na opaženu provokaciju, koja ne mora biti realna. Ona se obično dovodi u vezu sa sklonošću ka reaktivnoj agresiji koja je opisana frustracionim modelom agresije. Prema tom modelu, agresivni odgovor javlja se kao reakcija na frustrirajući odnosno neprijatan događaj (Berkowitz, 1989). Nasuprot afektivnoj, instrumentalna agresija je „hladnokrvna“, promišljena i isplanirana. Za razliku od afektivne, čiji je cilj povređivanje druge osobe, instrumentalna agresija motivisana je drugačijim

ciljem. Taj cilj može biti sticanje materijalnih dobara, novca, statusa, moći, dominacije nad drugima, uspostavljanje pozitivne slike o sebi ili borba za pravdu (McEllistrem, 2004). Instrumentalna agresija je najbolje opisana u teoriji socijalnog učenja (Bandura, 1973), prema kojoj se agresivno ponašanje ispoljava ukoliko se povezuje s dobijanjem nagrade. Neki autori kao ključne elemente instrumentalne agresije ističu *instrumentalnost* odnosno obezbeđivanje nekih materijalnih sredstava, i *nasilnost* koja uključuje dominaciju ili zastrašivanje druge osobe (Brown, Atkins, Osborne, & Milnamow, 1996). Za instrumentalnu agresiju nije vezana situacija provokacije ili „okidač“, kao što je to slučaj kod afektivne. U instrumentalnoj agresiji, agresija se posmatra kao prihvatljivo i opravdano sredstvo za postizanje različitih ciljeva, i povezuje s pozitivnim stavom prema ostvarivanju socijalne dominacije (Crick & Dodge, 1996; Dodge, 1991). Dakle, afektivna agresija predstavlja odgovor na *spoljašnji*, pre svega socijalni stimulus, koji se doživljava kao negativan i ugrožavajući. Za razliku od nje, instrumentalna agresija povezuje se s ostvarenjem želja i ciljeva koji se vrednuju kao pozitivni i privlačni, odnosno s *unutrašnjim* faktorima (Fontaine, 2007).

Mnoga istraživanja ukazuju na to da se afektivna i instrumentalna agresija razlikuju u odnosu na kognitivno i afektivno funkcionisanje, osobine ličnosti i prisutnost nekih kliničkih fenomena (Merk, Orobio de Castro, Koops, & Matthys, 2005). Afektivna agresija povezuje se s impulsivnošću, gubitkom bihevioralne kontrole, nepromišljenim ponašanjem, konfuzijom u mislima i s povećanjem napetosti koju prati emocija besa (Bushman & Anderson, 2001). Generalno, osobe sklone afektivnoj agresiji karakteriše dezinhibicija i nedostatak kontrole impulsa koji se povezuju s deficitom egzekutivnih funkcija (Connor, Steingard, Anderson, & Melloni, 2003; Giancola, Moss, Martin, Kirisci, & Tarter, 1996; Siever, 2008). Takođe, rezultati ranijih istraživanja pokazuju da se reaktivna/afektivna agresija kod dece i adolescenata dovodi u vezu s hostilnim atribucijama odnosno interpretacijama nejasnih situacija kao pretećih, potom s problemima pažnje, manjom popularnošću u društvu i generalno nižom socijalnom funkcionalnošću, usamljenošću, socijalnom anksioznošću, depresijom, somatizacijom, viktimizacijom i emocionalnom disregulacijom (Boivin, Dodge, & Coie, 1995; Crick & Dodge, 1996; Dodge & Coie, 1987; Dodge, Price, Bachorowski, & Newman, 1990; Orobio de Castro, Merk, Koops, Veerman, & Bosch, 2005; Poulin & Boivin, 2000; Raine et al., 2006; Schwartz, McFadyen–Ketchum,

Dodge, Pettit, & Bates, 1998; Shields & Cicchetti, 1998; Schippell, Vasey, Cravens–Brown, & Bretveld, 2003; Xu & Zhang, 2008). Iako se više povezuje s internalizovanim problemima, sklonost ka afektivnoj agresiji je u vezi sa specifičnim oblicima nasilja, kao što je nasilje u intimnim vezama (Brendgen, Vitaro, Tremblay, & Lavoie, 2001).

Dakle, reaktivna/afektivna agresija je više povezana s negativnim afektivitetom, odnosno besom, hostilnošću, anksioznošću, depresivnošću, kao i s impulsivnošću (Hubbard et al., 2002; Vitaro, Brendgen, & Barker, 2006; Vitaro, Brendgen, & Tremblay, 2002). U tom smislu, ne iznenađuje to što se reaktivna agresija najviše dovodi u vezu s neuroticizmom iz Petofaktorskog modela, i to posebno facetom koja se odnosi na bes i hostilnost, i u manjoj meri s negativnim polom prijetnosti, naročito facetom popustljivosti (Miller & Lynam, 2006; Miller, Zeichner, & Wilson, 2012). Pored tih osobina, reaktivna agresija ostvaruje veze i s aspektima drugih osobina ličnosti, pri čemu posebnu ulogu ima savesnost (niska kompetencija i promišljenost), a potom i određene facete iz domena ekstraverzije (više traženja uzbuđenja i manje prisustvo pozitivnih emocija) i otvorenosti (više osećanje i niža akcija)(Miller et al., 2012).

Za razliku od afektivne agresije, proaktivna/instrumentalna se povezuje s tretiranjem agresije kao prihvatljivog i opravdanog sredstva za postizanje različitih ciljeva (Crick & Dodge, 1996; Dodge, 1991; Dodge, Lochman, Harnish, Bates, & Pettit, 1997; Poulin & Boivin, 2000). Imajući u vidu da su osobe sklone instrumentalnoj agresiji uverene da se agresija „isplati“, nije iznenađujuće što se ona povezuje s eksternalizovanim rizičnim ponašanjima kao što su: kriminalno ponašanje i delinkvencija, zloupotreba supstanci i rizično seksualno ponašanje (Brendgen, et al., 2001; Connor, Steingrad, Anderson, & Melloni, 2003; Miller & Lynam, 2006; Pulkkinen, 1996; Raine et al., 2006; Vitaro, Gendreau, Tremblay, & Oligny, 1998; Vitaro et al., 2002). U ispitivanjima na dečijem i adolescentnom uzrastu, pokazano je da se ova vrsta agresije povezuje s precenjenom, skoro narcističkom slikom o sebi, koju prati samoprocena izraženih leaderskih i socijalnih kompetencija i izraženog smisla za humor. Otud, osobe s većom sklonošću ka proaktivnoj agresiji su prihvaćenije u društvu, nego osobe koje su sklonije reaktivnoj agresiji (Dodge & Coie, 1987; Orobio de Castro, Brendgen, Van Boxtel, Vitaro, & Schaepers, 2007; Poulin & Boivin, 2000). Drugim rečima, biti proaktivno agresivan zahteva i određene socijalne kompetencije i kapacitete kako bi se osmislile odgovarajuće strategije za ostvarenje željenog cilja. Među

emocionalnim korelatima instrumentalne funkcije, ističe se emocionalna hladnoća odnosno odsustvo osećanja krivice i empatije, kao i niža reaktivnosti na preteće i emocionalno uznemirujuće sadržaje (Blair, 1998; Loney, Frick, Clements, Ellis, & Kerlin, 2003).

Kada su u pitanju relacije s osobinama ličnosti, instrumentalna agresija se povezuje s niskom prijatnošću iz Petofaktorskog modela, dok veze s neuroticizmom nisu tako jasne – u nekim istraživanjima je veza negativna, ali samo s nekim facetama neuroticizma (Miller & Lynam, 2006), u nekim je pozitivna (Stanford, Houston, Villemarette-Pittman, & Greve), a u nekim nije značajna (Miller et al., 2012). Međutim, instrumentalna/proaktivna agresija se povezuje s još nekim aspektima drugih osobina. Kao i reaktivna, i proaktivna agresija ostvaruje negativne veze sa savesnošću i njenim facetama, pri čemu su te veze mnogo jače. Sklop niske prijatnosti i savesnosti dovodi se u vezu s psihoticizmom iz Ajzenkovog PEN modela (Digman, 1990), te se otud instrumentalna agresija povezuje i s psihopatskim tendencijama (Cornel et al., 1996; Cima & Raine, 2009; Miller & Lynam, 2003). U tom smislu, ne iznenađuje što se osobe s izraženom instrumentalnom agresijom opisuju kao psihopatske ličnosti, emocionalno hladne, dominantne i manipulativne, bez empatije, bez osećanja krivice i anksioznosti (Popadić, 2009).

Potporu u razlikovanju dve funkcije agresije pružaju i rezultati istraživanja u okviru kognitivnih neuronauka, neuropsihologije i psihofiziologije. Pokazano je da se afektivna i instrumentalna agresija mogu povezati s aktivacijom različitih regiona u mozgu (Blair, 2004; Greene & Haidt, 2002). Takođe, na fiziološkom planu, kao korelat afektivne agresije se pojavljuje viša aktivnost simpatičnog nervnog sistema u vidu ubrzanog rada srca i povišena elektrodermalna provodljivost kože, dok se za instrumentalnu vezuje niža aktivnost tog sistema (Hubbard et al., 2002; Kagan & Snidman, 1991; Pitts, 1997). Različita istraživanja u okviru neuroendokrinologije ukazuju na to da se sniženje serotoninske aktivnosti povezuje samo s afektivnom funkcijom agresije (Coccaro, 1992, 1998; Coccaro et al., 1997; Kavoussi, Liu, & Coccaro, 1994; New et al., 2002; Virkkunen, De Jong, Bartko, Goodvin, & Linnoila, 1989).

Na prvi pogled izgleda da je funkcije lakše klasifikovati nego forme. U jednoj meta-analizi je pokazano da se lakše može napraviti distinkcija između funkcija nego između formi agresije, bar u slučaju upitničkih procena (Polman et al., 2007). Međutim, iako je podela agresije na afektivnu i instrumentalnu veoma prisutna, neki autori ukazuju na

poteškoće u okviru ovakve dihotomije (Bushman & Anderson, 2001). Na primer, mnoge agresivne akcije uključuju više motiva, pa je teško odrediti primarni motiv, posebno u slučaju odložene agresivne reakcije. Takođe, cilj afektivne agresije je često redukcija pretnje ili napetosti, tako da se, na neki način, ona može shvatiti i kao instrumentalna (McEllistrem, 2004). Pored toga, poistovećivanje termina koji se odnose na ovu dihotomiju, stvara konfuziju u vezi sa etiologijom samog koncepta. Recimo, instrumentalna agresija određuje se preko modela socijalnog učenja, a veoma sličan konstrukt predatorske agresije oslanja se na biološke osnove agresivnog ponašanja. Tako, ostaje nejasno da li se ti termini odnose na isti konstrukt, a ukoliko je tako, da li se izvori instrumentalne/predatorske agresije mogu povezati više sa sredinskim ili biološkim činiocima.

Ipak, prepoznavanje različitih korelata afektivne i instrumentalne funkcije agresije čini se dobrim argumentom za njihovo razdvajanje, iako se ne zanemaruje činjenica da je razlikovanje tih funkcija nekad teško, ili čak nemoguće. U skladu sa složenošću agresivnog ponašanja, na ovom mestu je bitno ukazati upravo na multidimenzionalnost tog fenomena i potrebu da se u istraživanjima obuhvati širi spektar njegovih modaliteta.

Teorijski pristupi u izučavanju agresivnog ponašanja

Pošto je agresivnost konstrukt koji privlači pažnju mnogih istraživača, postoji veliki broj teorija kojima se objašnjavaju uzroci i posledice agresivnog ponašanja. Sintezu svih teorija agresije ponudili su Anderson i Bušman (Anderson & Bushman, 2002), predloživši Opšti model agresije (eng. *General Aggression Model* – GAM). S obzirom na sveobuhvatnost GAM modela, on je uzet kao referentni okvir za ispitivanje agresivnog ponašanja u ovom radu. Kako se GAM model najviše oslanja na reacionističke teorije, teorije učenja i kognitivističke teorije, najpre će ove tri grupe teorija biti opisane, pa potom i sam GAM model.

Reacionističke teorije

Pojavom bihevizma, razvili su se i novi pogledi u objašnjenju agresije u odnosu na prethodno dominantnu struju deterministički orijentisanih naučnika. Dolard i saradnici (Dollard, Doob, Miller, Mower, & Sears, 1939, prema Žužul, 1989) su u knjizi „Frustracija i

agresija“ izneli stanovište po kojem se agresija javlja jedino kao odgovor na frustraciju, i obrnuto – da frustracija uvek dovodi do agresije. Frustracija predstavlja stanje koje odlikuje prisustvo neprijatnih emocija u situaciji kada postoji prepreka u ostvarenju nekog cilja. Dakle, frustracija je uzrokovana spoljašnjim, situacionim činiocima. Na ovom mestu je bitno primetiti da se frustracija javlja kada postoji uskraćenost cilja koji je bio očekivan i priželjkivan, a ne od same odsutnosti cilja. Kao što je već pomenuto, ova grupa teorija objašnjava jednu funkciju agresivnosti – reaktivnu, odnosno afektivnu agresivnost.

Kasnije je Miler (Miller, 1941, prema Žužul, 1989) modifikovao početno stanovište, ukazujući na to da frustracija ponekad, može dovesti i do neagresivnih reakcija (npr. bežanja), ali da je agresija najuspešniji odgovor u redukciji napetosti tj. frustracije. Ipak, pitanje zašto svaka frustracija ne dovodi do agresije i kako to da postoji agresija koja nije rezultat frustracije, i dalje ostaje otvoreno. Upravo su ta pitanja motivisala Berkoviča da modifikuje početnu teoriju Dolarda i saradnika. Po Berkoviču (Berkowitz, 1969), frustracija ne izaziva direktno agresiju, već određeno emocionalno stanje – ljutnju i bes, koje uz postojanje određenih uslova – dovodi do agresije. Dakle, akcent je na neprijatnim emocijama, a ne na frustraciji, pri čemu se repertoar situacionih činilaca („agresivnih znaka“ kako ih Berkovič naziva) koji mogu izazvati neprijatne emocije, proširuje na sve neprijatne događaje, a ne samo na frustrirajuće. Tako, negativne emocije mogu izazvati i provokacija, jak zvuk, neprijatna temperatura ili miris i slično. U kasnijim radovima Berkovič (Berkowitz, 1983) navodi da „agresivni znaci“ ne samo da pojačavaju ispoljavanje agresije, već je mogu i izazvati. Način na koji „agresivni znaci“ utiču na agresivno ponašanje Berkovič objašnjava kognitivnim mehanizmima poput procene i atribucije, čime se njegova revidirana teorija približava kognitivnim, konkretno kognitivnim neoasocijaničkim teorijama. Međutim, pošto su i dalje spoljašnji činioci okidači za agresivno reagovanje, ovaj pristup svrstan je u reakcionističke teorije.

Bliske frustracionim teorijama agresije jesu teorije bazirane na fiziološkom uzbuđenju. Prema njima, stimulusi koji mogu izazvati agresiju, takođe izazivaju uzbuđenje, što implicira važnu ulogu uzbuđenja u objašnjenju agresivnog ponašanja. Najpoznatija iz ove grupe teorija jeste Zilmanova teorija transfera ekscitacije (Zillmann, 1983). Po toj teoriji, kada se javi fiziološko uzbuđenje, ono se može preneti na vremenski bliske događaje. Uzbuđenje koje je pratilo jedan događaj, može se preneti i na naredni. Ukoliko taj

sledeći događaj izaziva bes, onda to dodatno uzbuđenje koje prati bes, osobu može učiniti još bešnjom. Prema ovoj teoriji, bes se može održati duži vremenski period ukoliko osoba pojačano uzbuđenje pripisuje besu.

Teorije učenja

Ranije teorije učenja su javljanje agresije objašnjavale preko učenja putem instrumentalnog ili klasičnog uslovljavanja. Međutim, uočeno je da se mehanizmima tih vrsta učenja ne mogu objasniti sva agresivna ponašanja. Tako je Bandura (1977) ponudio teoriju socijalnog učenja, po kojoj ljudi uče da se ponašaju agresivno posmatrajući i imitirajući druge. Posebnu vrstu učenja predstavlja tzv. vikarijsko učenje u kojem potkrepljenje ima najvažniju ulogu. Prema pretpostavkama tog učenja, ukoliko agresivno ponašanje drugih dovodi do nagrade, onda će se ono ispoljiti kod posmatrača, a ukoliko biva kažnjeno, onda ga posmatrač neće ni ispoljiti. Ovde se ističe da je važno, ne samo posmatranje tuđeg ponašanja, već i njegova interpretacija, ali i procena mogućnosti za ispoljavanje agresije. Uvođenjem kognitivnih mehanizama odnosno interpretacije i procene, stvara se osnova za stabilne obrasce ponašanja u različitim situacijama. Dakle, na osnovu opaženih posledica agresivnog ponašanja, agresija se usvaja kao obrazac ponašanja koji vodi ka željenoj nagradi/cilju. Kao što je pomenuto, ovim teorijama je objašnjena instrumentalna vrsta agresije.

Kognitivističke teorije

U okviru kognitivističkih teorija, najprihvaćenija su dva modela. Prvi je model socijalno-informacione obrade, u kojem je fokus na procesima percepcije i atribucije (Dodge, 1980). Atribucije predstavljaju objašnjenja koja ljudi pripisuju tuđim postupcima. U tom smislu, ukoliko je osoba sklona hostilnim atribucijama, češće će pripisivati loše namere postupcima drugih ljudi, pa će samim tim biti i agresivnija prema drugima (Orobio de Castro, Veerman, Koops, Bosch, & Monshouwer, 2002). Dakle, ovaj model uvodi nove medijatore u objašnjenje agresivnog ponašanja, u vidu kognitivih činilaca. Za razliku od tog modela, u modelu informacione obrade Hjuzmene (Huesmann, 1988, 1998), pored kognitivnih, uvode se i emocionalni činoci u objašnjenju javljanja agresije. Osnovna pretpostavka tog modela je da kroz psihički razvoj, učenjem usvajamo i pohranjujemo u

memoriji tzv. skript ili scenario. Taj skript predstavlja integralni deo šeme datog pojma i oblikuje ponašanje. Šeme su jedinice organizovanog znanja u čijem se centru nalazi određeni pojam, ali i veliki broj drugih pojmova, situacija, događaja i akcija koje su s njim u vezi (Kostić, 2010). U okviru tih šema moguće su podšeme, tačnije specifična očekivanja vezana za kontekst. Redosled događanja i operacija u okviru date šeme je u stvari, skript odnosno scenario. Skript se može naučiti putem direktnog iskustva ili posmatranjem drugih ljudi. Pobuđivanje određenog skripta zavisi od sličnosti aktuelne situacije i situacije koja se vezuje za skript. U tom smislu, agresivno ponašanje će se javiti kao posledica emocionalnog stanja, a koje će dovesti do pobuđivanja agresivnih scenarija iz dugotrajne memorije.

Zajedničko ovim modelima je to što se agresija posmatra kao rezultat procesa rešavanja problema koji su vezani za socijalni kontekst. U sklopu tog procesa, situacioni faktori se evaluiraju i pobuđuju određeni skripti ili atribucije, a potom se, češće automatski, odabire onaj skript ili atribucija koja dosegne prag aktivacije i koja onda oblikuje dato ponašanje.

Opšti model agresije

U opisanim teorijama i modelima agresije, akcenat je bio samo na nekim formama agresivnog ponašanja ili jednoj od funkcija agresivnosti. Kao što je rečeno, sintezu većine teorija agresije ponudili su Anderson i Bušman (Anderson & Bushman, 2002), predloživši Opšti model agresije. U objašnjenju agresije, taj model integriše saznanja o emocionalnim, kognitivnim i socijalnim procesima, biološkim i neuralnim, kao i procesima koji zavise od osobina ličnosti. Iako predstavlja sintezu različitih pristupa u objašnjenju agresivnog ponašanja, ovaj model se najviše oslanja na socijalno-informacione teorije i teorije socijalnog učenja. GAM-om se agresija objašnjava preko koncepta strukture znanja iz kognitivističkih teorija. U strukturama znanja su uskladištene sve vrste informacija u dugotrajnoj memoriji. Strukture znanja odnose se na to kako ljudi percipiraju svoje okruženje, druge ljude, kakva su im očekivanja od različitih ishoda i uverenja o tome kako se ljudi uobičajeno ponašaju u određenim situacijama. Dakle, strukture znanja uključuju veliki broj jedinica kao što su verovanja, atribucije, očekivanja, zapamćena ponašanja i slično, odnosno uključuju šeme i bihevioralne skripte. Razumevanje socijalnog okruženja

zavisi od aktiviranih struktura znanja koje služe za kodiranje i šifriranje novih stimulusa. Uticaj tih struktura vidljiv je u svim fazama procesa obrade stimulusa, od usmeravanja pažnje na njih, njihove organizacije i skladištenja u memoriji, pobuđivanja, do procena koje se prave nakon pobuđivanja stimulusa iz memorijskih domena (Fletcher & Fitness, 1993, prema Smederevac i Mitrović, 2006). U GAM-u je fokus na tome kako razvoj i pobuđivanje ovih struktura znanja utiče na procese rane i pozne obrade informacija, a koji oblikuju konačni bihevioralni odgovor.

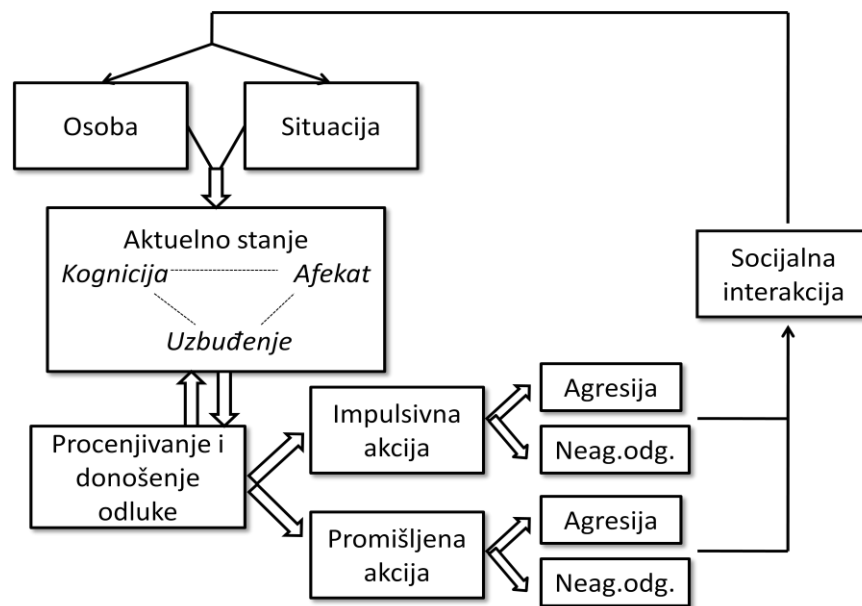
Na osnovnom nivou, u GAM-u je akcenat na tome kako se javlja agresivno ponašanje u okviru ciklusa socijalne interakcije. Modelom su obuhvaćene tri osnovne grupe činilaca koje oblikuju ovu socijalnu interakciju:

1. činioци koji obuhvataju individualne i situacione karakteristike (eng. *input*),
2. činioци aktuelnog stanja koji obuhvataju kognitivno i afektivno stanje, kao i stanje fiziološke uzbuđenosti i neuralne aktivnosti, i
3. činioци koji se odnose na procese evaluacije odnosno procene i donošenja odluke o tome na koji će se način reagovati (eng. *output*).

Individualni i situacioni činioци utiču na javljanje agresivnog ponašanja preko aktuelnog stanja (Slika 1). Pritom, ti činioци mogu biti međusobno u interakciji. Aktuelno stanje je zapravo, medijator između individualnih i situacionih činilaca s jedne, i procesa evaluacije i donošenja odluke o načinu reagovanja, s druge strane. To aktuelno stanje ogleda se u specifičnoj kogniciji (npr. prisustvu hostilnih misli), afektu (npr. besu i ljutnji), fiziološkom uzbuđenju i moždanoj aktivnosti. Određene individualne i situacione karakteristike mogu uticati na pojedine aspekte aktuelnog stanja ili pak, na sve aspekte. Takođe, ti aspekti međusobno su zavisni i mogu uticati jedno na drugo. Na primer, aktivacija hostilnih misli može povećati afekat besa i ljutnje, ali i obrnuto. Aktuelno stanje utiče na procese evaluacije i donošenja odluke. Ti procesi mogu biti u manjem ili većem stepenu automatizovani, odnosno kontrolisani. U zavisnosti od toga da li se ti procesi pokreću momentalno ili su više pod svesnom kontrolom, ljudi reaguju ili impulsivno ili promišljeno. Ponovna procena tj. kontrolisana, vodi ka promišljenom odgovoru koji može biti drugačiji od odgovora izabranog automatskom obradom. Bitno je naglasiti da i impulsivna i promišljena akcija mogu voditi ka agresivnom ili neagresivnom odgovoru. Na taj način, modelom je obuhvaćena agresija bazirana na multiplim motivima, što je jedna od

njegovih prednosti. Dakle, prema autorima GAM modela, osnovna podjela agresivnog ponašanja je na promišljeno i impulsivno agresivno ponašanje, a ne na afektivno i instrumentalno. Na taj način, akt agresije ne mora imati samo jedan primarni cilj (Bushman & Anderson, 2001).

Da sumiramo, individualni i situacioni faktori utiču na aktuelno stanje, a aktuelno stanje utiče na procese procene i donošenja odluke. Ti procesi vode ka promišljenoj ili impulsivnoj akciji. Između aktuelnog stanja i procesa procene i donošenja odluke postoji povratna veza, jer se mogu tražiti dodatne informacije za donošenje odluke o finalnoj akciji. Te dodatne informacije mogu uticati na promenu aktuelnog stanja, što može dovesti do drugačijeg ishoda. Ishod akcije biva uvršten u repertoar individualnih i situacionih faktora koji će uticati na narednu epizodu.

Slika 1. Opšti model agresije (adaptirano prema Anderson & Bushman, 2002)

Pozabavićemo se sada detaljnije grupama činitelja koji utiču na javljanje agresivnog ponašanja.

Individualni činioci: osobine ličnosti

Kao što je pomenuto, model obuhvata individualne i situacione faktore koji doprinose javljanju agresije. Individualni faktori obuhvataju veliki spektar činitelja kao što su pol, bazične osobine ličnosti, kao i osobine i konstrukti nižeg hijerarhijskog nivoa, potom motivacije, stavovi i uverenja, klinički fenomeni, ali i biološki, fiziološki i neuralni činioci. Kako je u ovom radu akcentat na osobinama ličnosti, pažnja će biti posvećena konstruktima iz tog domena.

U odnosu na obuhvatnost relevantnih osobina za objašnjenje agresivnog ponašanja, mogu se razlikovati tri istraživačka pravca. Prema prvom, agresivnost i konstrukti koji su s njom u vezi, poput psihopatije i psihoticizma, smatraju se predispozicijama za agresivno ponašanje (Eysenck & Eysenck, 1976; Lynn, Hampson, & Agahi, 1989; Miller & Lynam, 2003; Reidy, Zeicher, Miller, & Martinez, 2007). Kao što je pomenuto, agresivnost se povezuje s negativnim polom prijatnosti u okviru psiholeksičkih modela. U brojnim istraživanjima je pokazano da je prijatnost osnovni činitelj koji utiče na to da li će doći do afilijativne ili konfrontirajuće pozicije u socijalnoj interakciji. Osobe s višom prijatnošću imaju razvijenije strategije rešavanja konflikta i ređe pribegavaju fizičkoj sili i pretnjama (Graziano, Jensen-Campbell, & Hair, 1996; Caprara, Barbaranelli, & Zimbardo, 1996; Jensen-Campbell, Graziano, & Hair, 1996; Jensen-Campbell & Graziano, 2001). Takođe, manje su dominantne (Antonioni, 1999) i kompetitivne u grupi (Graziano, Hair, & Finch, 1997). S druge strane, opozitni pol prijatnosti odnosno agresivost se povezuje s automatskim aktiviranjem konfrontirajućeg ponašanja u interpersonalnim konfliktima (Rabiner, Lenhart, & Lochman, 1990). Pored bihevioralnih manifestacija odnosno agresije, pokazano je da osobe s niskom prijatnošću imaju specifični kognitivni sklop koji je u vezi s javljanjem agresije. Dakle, niska prijatnost se povezuje s distorzijama u kognitivnim procenama koje se odnose na uverenja da su tuđa ponašanja vođena lošim i zlim namerama (Matthews, Schwan, Campbell, Saklofske, & Mohamed, 2000). Posmatrajući agresiju u širem smislu kao antisocijalno i delinkventno ponašanje, prijatnost se ističe kao najjači korelat tih ponašanja (Robins, John, & Caspi, 1994; Skeem & Mulvey, 2001).

Prema drugom stanovištu, značajnu ulogu u objašnjenju agresije ostvaruje i neuroticizam ili konstrukti u vezi s njim, poput iritabilnosti, hostilnosti i slično (Blackburn,

1993; Caprara, 1986; Caprara et al., 1985, 1986; Caprara, Barbaranelli, & Comrey, 1992; Costa et al., 1989; Gleason, Jensen-Campbell, & South Richardson, 2004; Graziano et al., 1996; Gudjonsson, 1997; Harkness, Tellegen, & Waller, 1995; Lynn et al., 1989; Stanford et al., 2003; Suls et al., 1998). Tako, Kosta i saradnici (Costa et al., 1989) razlikuju neurotsku tj. „žustru“ hostilnost od antagonističke tj. „hladnokrvne“ hostilnosti. Neurotska hostilnost odlikuje se snažnim doživljavanjem besa koji je povezan s neuroticizmom, dok se antagonistička odlikuje ekspresijom besa u vidu cinizma, neosetljivosti i nedostatka kooperativnosti, a koji su povezani s niskim skorovima na prijatnosti. Sličan rezultat su dobili Hening i saradnici (Henning, Reuter, Netter, Burk, & Landt, 2005) koji su okviru Petofaktorskog modela izvojili dva faktora hostilnosti – neurotsku i agresivnu hostilnost. U ispitivanju strukture osobine besa na osnovu različitih upitnika za procenu besa i sličnih konstrukata, Martin i saradnici (Martin, Watson, & Wan, 2000) izdvajaju tri faktora: sklonost doživljavanju afekta besa, ciničnu kogniciju i bihevioralni faktor besa tj. agresiju. Afekat besa je, pre svega povezan s neuroticizmom, agresija s niskom prijatnošću, dok je cinična kognicija povezana i s neuroticizmom i s negativnim polom prijatnosti. U meta-analizi, Betonkur i saradnici (Bettencourt et al., 2006) sugerišu da se neuroticizam može izdvojiti kao korelat agresije u prisustvu provokacije, dok se niska prijatnost iz Petofaktorskog modela ličnosti izdvaja kao korelat agresije koja se manifestuje i u provocirajućim, i u neprovocirajućim uslovima. Iako ovi autori smatraju da se navedene osobine ne mogu shvatiti kao korelati afektivne, odnosno instrumentalne agresije, budući da u svom radu nisu uzimali u obzir nameru agresivnog ponašanja, očigledno je da se neka paralela može izvesti. Igan i Luis (Egan & Lewis, 2011) krenuli su od malo drugačijeg početnog skupa varijabli u mapiranju strukture agresivnosti, koji pored agresivnosti uključuje i varijable iz domena self koncepta i strategija suočavanja s pretnjama po sliku o sebi. Niz istraživanja pokazuje da se osobe s narcističkim, odnosno grandioznim viđenjem sebe, češće ponašaju agresivno i antisocijalno (Campbell, Bonacci, Shelton, Exline, & Bushman, 2004; Bushman & Baumeister, 1998; Bushman et al., 2009). U skladu s navedenim rezultatima čini se opravdano da se i ovi konstrukti uvrste kao korelati agresivnog ponašanja. Igan i Luis (Egan & Lewis, 2011) izdvojili su dva faktora agresivnosti, imenovana kao afektivna i narcistička agresivnost. Ti faktori imaju različite

korelate u osobinama ličnosti, pa se afektivna agresivnost povezuje s neuroticizmom, a narcistička s niskom prijatnošću, ali i višom ekstraverzijom i maskulinošću.

Na osnovu pregleda navedenih istraživanja može se zaključiti da se kognitivni i emocionalni aspekt agresivnosti, kao i sklonost afektivnoj agresiji više povezuje s neuroticizmom. S druge strane, bihevioralna ekspresija agresivnosti je više u vezi s prijatnošću, kao i instrumentalna funkcija agresije. S obzirom da prijatnost i neuroticizam predstavljaju korelate različitih aspekata i manifestacija agresivnosti, čini se da HEXACO model pruža odgovarajući teorijski okvir za njeno ispitivanje. Tome doprinosi redefinisane prijatnosti u ovom modelu. Kao što je pomenuto, indikatori besa i hostilnosti su premešteni iz neuroticizma (emocionalnosti) u prijatnost. Međutim, uvođenjem šeste dimenzije – poštenja, Li i Aton (Lee & Ashton, 2004) bacaju novo svetlo i na shvatanje agresivnosti. U jednom istraživanju je dobijeno da prijatnost iz HEXACO modela ostvaruje više negativne korelacije s reaktivnom agresijom, dok poštenje ostvaruje približno podjednake negativne korelacije i s reaktivnom, i s instrumentalnom agresijom (Book, Volk, & Hosker, 2012). Na osnovu relacija s funkcijama agresije i siledžijstvom, Buk i saradnici (Book et al., 2012) zaključili su da prijatnost predstavlja predispoziciju za generalnu agresiju, dok poštenje predstavlja predispoziciju za selektivnu agresiju, pažljivo osmišljenu. Konceptualno, može se pretpostaviti da je negativni pol prijatnosti više u vezi s reaktivnom agresijom, jer uključuje afektivnu komponentu agresivnosti. Kada je u pitanju negativni pol poštenja, facete kao što su manipulativnost, pohlepa i nepravičnost mogu se povezati s proaktivnom agresivnošću, dok se faceta narcizam može povezati s reaktivnom agresivnošću, iako te relacije zavise od pola (Bobadilla, Wampler, & Taylor, 2012). Generalno, poštenje se više povezuje s konstruktima kao što su psihopatija, delinkvencija, siledžijstvo, sklop tri osobine ličnosti nazvan „mračna trijada“ (narcizam, makijavelizam i psihopatija), materijalizam i sl. (Book et al., 2012; De Vries & Van Kampen, 2010; Gaughan, Miller, & Lynam, 2012; Lee & Ashton, 2005), koji se inače više dovode u vezu s instrumentalnom funkcijom agresije. Iako se mogu dovesti u vezu s određenom funkcijom agresije, ni prijatnost ni poštenje ne mogu se u potpunosti poistovetiti s nekom od ovih funkcija. Jasnija razlika između poštenja i prijatnosti može se napraviti u odnosu na to da li je reč o promišljenoj i impulsivnoj agresiji. Tako, Li i Ašton (Lee & Ashton, 2012) sugerišu da se poštenje iz HEXACO modela može dovesti u vezu s proračunatom agresivnošću odnosno planiranjem osvete, dok se

prijatnost povezuje kako s proračunatim, tako i s neposrednim tj. momentalnim agresivnim odgovorom. Upravo je ovo podela koja se predlaže GAM modelom, pa se zbog toga HEXACO model čini pogodnim modelom za ispitivanje agresije. Takođe, diskontinuitet poštenja i prijatnosti ukazuje na to da se poštenje povezuje s tzv. *aktivnom saradnjom* koja predstavlja tendenciju za fer ponašanje i iskren pristup drugima, čak i kada postoji mogućnost da se drugi iskoristi bez snošenja posledica. S druge strane, prijatnost se povezuje s tzv. *reaktivnom saradnjom* koja predstavlja tendenciju osobe da oprost i bude tolerantna prema drugima, čak iako postoji mogućnost da bude iskorišćena (Ashton & Lee, 2007; Hilbig, Zettler, Leist, & Heydasch, 2013). To bi značilo da će osobe s niskim poštenjem iskorišćavati druge kad god im se ukaže prilika za to, dok će osobe s niskom prijatnošću reagovati agresivno kada se osete eksploatisano od drugih.

Kao što je ranije navedeno, i neke druge dimenzije ličnosti, mimo poštenja, prijatnosti i neuroticizma, mogu se dovesti u vezu s agresijom. Takva istraživanja dovode nas do trećeg istraživačkog pristupa u objašnjenju agresivnog ponašanja. Dakle, prema ovom pristupu u objašnjenju agresivnog ponašanja učestvuje specifična konstelacija osobina ličnosti. Agresija se dovodi u vezu i s impulsivnošću, asertivnošću, kompetitivnošću i aktivitetom (Buss & Perry, 1992), kao i s traženjem senzacija (Joireman, Anderson, & Strathman, 2003). Miller i saradnici (Miller et al., 2012) navode da se različite forme agresije mogu dovesti u vezu sa niskom prijatnošću, višim neuroticizmom, ali i niskom savesnošću, pri čemu važnu ulogu u oblikovanju ovih formi agresije mogu imati i pojedine facete iz domena ekstraverzije i otvorenosti. Na adolescentnom uzorku je pokazano da je uz pol, prijatnost značajni prediktor direktne agresije, a da se indirektna agresija može objasniti niskom prijatnošću i savesnošću. Kada se agresija procenjuje od strane drugih, npr. vršnjaka, direktna agresija može se predvideti na osnovu niske prijatnosti i savesnosti, ali i na osnovu više ekstraverzije i neuroticizma (Gleason et al., 2004). Takođe, rezultati dosledno pokazuju da se s agresijom najviše povezuje nekontrolisani tip ličnosti, koji dominantno karakterišu niski skorovi na prijatnosti i savesnosti (Asendorpf & van Aken, 1999; Hart, Hofmann, Edelstein, & Keller, 1997). U jednom takvom istraživanju uočava se da višu agresiju pokazuju osobe koje karakteriše tzv. nepoželjni tip, a on predstavlja varijantu nekontrolisanog tipa koji karakterišu visok neuroticizam, a niska prijatnost, savesnost i ekstraverzija (Grumm & von Collani, 2009). Takođe, i sklop ličnosti „mračna

trijada", dovodi se u vezu s agresivnim ponašanjem (Baughman, Dearing, Giammarco, & Vernon, 2012; Jonason & Webster, 2010).

Iako se ne odnose direktno na agresivno, već antisocijalno ili delinkventno ponašanje, rezultati istraživanja pokazuju da se ona, pored prijatnosti i neuroticizma, mogu dovesti u vezu i s određenim facetama savesnosti (Miller, Lynam, & Leukefeld, 2003), dimenzijama otvorenosti i ekstraverzije (van Dam, Janssens, & de Bruyn, 2005), komponentama negativne emocionalnosti, ali i pozitivne emocionalnosti i suzdržavanja (Burt & Donnellan, 2008), ili s interakcijom ekstraverzije i psihoticizma Ajzenkovog PEN modela (Center, Jackson, & Kemp, 2005). U jednoj meta-analizi pokazano je da su prijatnost, savesnost i neuroticizam dominantni korelati antisocijalnog ponašanja (Jones, Miller, & Lynam, 2011). Kada se sagleda uloga pojedinih faceta u toj analizi, najveće efekte ostvaruju iskrenost, popustljivost i altruizam iz domena prijatnosti, promišljenost iz domena savesnosti, hostilnost iz domena neuroticizma, i toplina iz domena ekstraverzije.

Navedeni rezultati ukazuju na to da je agresivnost šira od negativnog pola prijatnosti i negativne emocionalnosti. U vezi s tim, kada se ispituje agresivno ponašanje, nameće se potreba za ispitivanjem šire strukture individualnih činitelja koji se odnose na osobine ličnosti. Na taj način obuhvataju se različiti modaliteti agresivnosti koji mogu imati drugačiji efekat na određeno agresivno ponašanje.

Situacioni činioci: nivoi provokacije

Agresija se uvek dešava u nekom kontekstu, odnosno u nekim situacionim uslovima. Postoje određene karakteristike situacije koje povećavaju verovatnoću javljanja agresivne reakcije. Takve karakteristike situacije su prvenstveno, u vezi sa socijalnom interakcijom, a među njima je najvažniji činitelj koji se odnosi na provokaciju, odnosno percipiranu provokaciju (Anderson & Bushman, 2002; Berkowitz, 1993; Geen, 2001). Provokacija u kontekstu socijalne interakcije može imati mnogo oblika, kao što su npr. takmičenje, socijalno odbacivanje, uvreda, omaložavanje ili pretnja samopoštovanju. U mnogim radovima je veoma dosledno dokumentovano da kako provokacija raste, tako raste verovatnoća javljanja agresije, kao i njen intenzitet (Berkowitz, 1983; Betterncourt et al., 2006; Bushman, 1995; Gustafson, 1993; Hammock & Richardson, 1992; Caprara, & Renzi,

1981; Giancola & Zeichner, 1995; Jo & Berkowitz, 1994; Lau, Pihl, & Peterson, 1995; Taylor, 1967; Thompson & Kolstoe, 1974; Verona & Curtin, 2005; Zillmann, 1979, 1988). Pored ovih situacionih činilaca, na agresivno ponašanje utiče i izloženost nasilju u medijima, prisustvo „agresivnih znakova” o kojima je bilo reči (npr. oružja), potom fizički bol, ali i dodatno kognitivno opterećenje novim zadacima, alkoholna intoksikacija, kao i neki klimatski uslovi ili neopipljivi činioci (visoka temperatura, neprijatan miris, jak zvuk).

Kako je uticaj jakog zvuka na agresiju izraženiji kada su ljudi izloženi drugim situacionim činiocima, kakva je provokacija (Donnerstein & Wilson, 1976), razvijeno je nekoliko eksperimentalnih paradigmi za indukciju agresije koje uključuju upravo jak zvuk i neku, najčešće, socijalnu provokaciju. Takve provokacije su, na primer, takmičenje, upućivanje poruka kojima se narušava samopoštovanje i slično. Najpoznatija paradigma indukcije i merenja agresije je Tejlorova paradigma agresije (eng. *Taylor Aggression Paradigm – TAP*: Taylor, 1967), poznata i kao Takmičarski zadatak brzine reakcije koji će biti primenjen u ovom radu. U toj paradigmi se indukuje, pre svega, reaktivna fizička agresija, ali i drugi aspekti agresivnog ponašanja (Giancola & Chermack, 1998). U TAP-u se ispitanik takmiči s drugom osobom u brzini reakcije na određene stimulse. Pre svakog zadatka, takmičari imaju mogućnost da odrede „kaznu” za svog protivnika (zvuk ili šok određene jačine i trajanja). Pobednikova kazna biva upućena njegovom protivniku, a ko izgubi dobija kaznu koju mu je protivnik podesio. Protivnik je fiktivan, i kazne koje ispitanik dobija su unapred podešene na način da simuliraju različite uslove provokacije. Ova paradigma pokazuje prednosti u odnosu na neke druge, kao što je npr. Basova paradigma. U Basovoj paradigmi Učitelj/učenik meri se ispitanikova sklonost da pomogne svom partneru u učenju određenog zadatka. Time se, u stvari, više meri altruističko ponašanje, a ne agresivno, što je osnovna zamerka pri korišćenju te paradigme u istraživanju agresije (Giancola & Chermack, 1998). Među paradigrama koje se koriste za indukciju agresije je i paradigma Oduzimanje poena. Međutim, u toj paradigmi nema simulacije nanošenja fizičke povrede, već materijalne. Samim tim, tom paradigmom indukuje se drugačiji aspekt agresivnosti, više povezan s instrumentalnom agresivnošću. Iako paradigma Oduzimanje poena pokazuje dobru validnost (Golomb, Cortez-Perez, Jaworski, Mednick, & Dimsdale, 2007), sama priroda zadatka ne čini se primerenom za ovo istraživanje, budući da je zadatak više povezan s nekim kriminalnim i antisocijalnim

ponašanjima (krađa i sl.). Pored toga, Tejlorova paradigma pruža uvid u više mera agresije koje mogu imati različite korelate, što odražava multidimenzionalnost konstrukta agresivnosti.

Interakcija individualnih i situacionih činilaca

Kao što je navedeno, mnogi konstrukti iz domena osobina ličnosti mogu se dovesti u vezu sa agresivnim ponašanjem. Takođe, mnoge situacione prilike mogu dovesti do agresivnog ponašanja. Međutim, situacioni kontekst može promeniti agresivni odgovor – pojačati ga ili redukovati. Iz tog razloga, autori GAM modela naglašavaju da u određenju činilaca koji utiču na javljanje agresije treba sagledati interaktivne efekte individualnih i situacionih činilaca. Iako se u GAM modelu priroda te interakcije nedovoljno objašnjava, ranija istraživanja u ovoj oblasti će nam pomoći u određenju predikcije pomenutih činilaca na agresivno ponašanje.

U kontekstu ispitivanja sadejstva individualnih i situacionih činilaca na javljanje agresivnog ponašanja, preovlađuju istraživanja u okviru prvog i drugog pristupa, u kojima predispozicije za agresivno ponašanje čine prijatnost/agresivnost i neuroticizam. S obzirom na usmerenost istraživača, druge osobine ličnosti nisu ni ispitivane kao potencijalni korelati agresivnog ponašanja. U okviru studija prvog i drugog pristupa ustanovljeno je da agresivnost objašnjava agresivno ponašanje kako u neprovokativnom, tako i u provokativnom uslovu (Hammock & Richardson, 1992). Koristeći drugačiju meru agresivnosti, Zilman i Viver (Zillmann & Weaver, 2007) uviđaju da se agresivnost povezuje s agresijom samo u provokativnom uslovu, dok se hostilnost povezuje s agresijom nezavisno od provokacije. U meta-analizi Betonkura i saradnika (Bettencourt et al., 2006), agresivnost i iritabilnost izdvajaju se kao osobine koje ostvaruju efekte na agresivno ponašanje nezavisno od prisustva provokacije, dok se s agresijom u provocirajućem uslovu povezuju – osobina bes, tip ličnosti A, sklonost ruminacijama, emocionalna osetljivost, narcizam, i najviše impulsivnost. U ispitivanju efekta alkohola na agresivno ponašanje pokazano je da alkohol ne čini sve ljude agresivnim, već samo one koji su predisponirani da se agresivno ponašaju (Giancola, 2000). U drugom istraživanju u kojem je uvedena situaciona provokacija, veza alkoholne intoksikacije i agresije značajna je samo kod osoba s

povišenom agresivnošću, i to u uslovima niske provokacije. U visokoprovokativnom uslovu svi su agresivni, i intoksirani i neintoksirani alkoholom (Miller, Parrott, & Giancola, 2009). Sličan rezultat dobija se i ispitivanjem polnih razlika u agresiji. Naime, iako postoje jako izražene polne razlike u sklonosti ka fizičkoj agresiji, u visokoprovokativnom uslovu se te razlike gube (Bettencourt & Miller, 1996).

Međutim, nije svejedno o kom aspektu agresivnosti je reč. Kada se sagledaju promene u agresiji tokom izloženosti različitim nivoima provokacije, dobiju se nešto drugačiji rezultati. Na uzorku maloletnih prestupnika iz popravnog doma ustanovljeno je da se dečaci, kod kojih je izražena i reaktivna i proaktivna agresija, ponašaju više agresivno u neprovokativnom uslovu, pri čemu je nivo njihove agresije gotovo isti i u niskoprovokativnom uslovu. Grupa dečaka s povišenom samo reaktivnom agresijom, u neprovokativnom uslovu se ponaša manje agresivno, ali se njihov agresivni odgovor povećava s povećanjem provokacije. U visokoprovokativnom uslovu, veću agresiju pokazuju obe grupe dečaka, kao i grupa identifikovana kao neagresivna (Muñoz, Frick, Kimonis, & Aucoin, 2008). Međutim, u drugom istraživanju dobijeno je da s agresijom u laboratorijskim uslovima značajno korelira samo sklonost proaktivnoj, a ne i reaktivnoj agresiji (Maples et. al, 2010).

U ispitivanju efekata psihopatije na agresivno ponašanje u eksperimentalnim uslovima, dobijeno je da psihopatija ostvaruje doslednu povezanost s laboratorijski indukovanom agresijom (Miller & Lynam, 2003; Parrott & Zeichner, 2006). Međutim, kada se napravi distinkcija na „primarnu“ psihopatiju, koju karakteriše antagonistički stil, manipulativnost, nedostatak empatije i zaravljen afekat generalno, i „sekundarnu“, koju karakteriše negativna emocionalnost, impulsivnost, kao i antagonizam u manjem stepenu, rezultati pokazuju nešto drugačiji obrazac veza. Naime, rezultati pokazuju da je agresija usled provokacije više povezana s antisocijalnim ponašanjem i nemogućnošću kontrole besa, nego s emocionalnim i interpersonalnim karakteristikama psihopatije (Veit et al., 2010). Rejdi i saradnici (Reidy et al., 2007) su dobili rezultat da „primarna“ psihopatija ostvaruje efekat na agresiju i u hostilnom/reaktivnom, i u instrumentalnom uslovu, dok „sekundarna“ psihopatija ima efekat samo u hostilnom/reaktivnom uslovu. Isti istraživački tim pokazao je da za muškarce s izraženijom psihopatijom postoji 30% veća verovatnoća da budu agresivni u neprovokativnom uslovu, i da je za to više odgovorna komponenta

„primarne“ psihopatije (Reidy, Zeichner, & Martinez, 2008; Reidy, Zeichner, & Seibert, 2011). Međutim, isti autori utvrđuju još jedan važan rezultat, a to je da su muškarci koji su pokazivali agresiju u neprovokativnom uslovu, u provokativnom uslovu bili još agresivniji, i to više od muškaraca koji su pokazivali agresiju samo u provokativnom uslovu. Predispozicija za takvo ponašanje može se dovesti u vezu s predispozicijom za agresivno reagovanje u neprovokativnom uslovu, a to su nedostatak empatije, emocionalna hladnoća, hostilnost i slično.

Pored agresivnosti i psihopatije, veliki broj istraživanja usmeren je i na ispitivanje efekata narcizma u predikciji agresije. Narcizam je generalno u vezi s direktnom agresijom koja se javlja usled negativne evaluacije ili socijalnog odbijanja (Barry, Chaplin, & Grafeman, 2006; Bushman & Baumeister, 1998; Reidy, Zeichner, Foster, & Martinez, 2008; Stucke & Sporer, 2002; Twenge & Campbell, 2003), ali i s „pomerenom“ agresijom, tj. agresijom prema drugim osobama koje nisu prvobitna meta (Martinez, Zeichner, Reidy, & Miller, 2008). Međutim, i nestabilna narcistička slika o sebi povezuje se s većom sklonošću ka ispoljavanju besa i hostilnosti (Kernis, Grannemann, & Barclay, 1989). S obzirom na to da se narcizam može shvatiti kao previsoko samopoštovanje, u jednom istraživanju je ispitivano koji konstrukt ostvaruje jaču predikciju agresije – narcizam ili samopoštovanje. Rezultati tog istraživanja pokazali su da je narcizam bolji prediktor agresije, budući da samopoštovanje ostvaruje značajnu relaciju s agresijom, samo kada se efekat narcizma kontroliše (Maples et al., 2010). Međutim, druga istraživanja ne potvrđuju efekat narcizma u predikciji agresije, već efekat samopoštovanja (Kirkpatrick, Waugh, Valencia, & Webster, 2002). Ipak, pažljivim uvidom u sadržaj komponente samopoštovanja koja ostvaruju efekat na agresiju može se zaključiti da se ona odnosi na superiornost, koja je konceptualno bliža narcizmu nego samopoštovanju. Dakle, agresija je ipak više povezana s narcističkim tj. superiornim viđenjem sebe, nego s visokim samopoštovanjem.

Kao što je pomenuto, agresivnost je često u vezi s neuroticizmom i sličnim konstruktima, čineći deo šire dimenzije koja se odnosi na negativnu emocionalnost. Pokazano je da je i negativna emocionalnost povezana s većom agresijom u provokativnom uslovu (Verona, Patrick, & Lang, 2002). Kao najbolji prediktor agresije u laboratorijskim uslovima se pored osobine agresivnost/prijatnost, ističe i iritabilnost, koja je bliska neuroticizmu (Bettencourt et al., 2006). Na primer, pušači s većom izraženošću

iritabilnosti, a koji su bili u situaciji da ne mogu da zapale cigaretu određeno vreme, više ispoljavaju agresiju u odnosu na pušače s nižim nivoom iritabilnosti u istom uslovu (Parrott & Zeincher, 2001).

Istraživanja u okviru endokrinologije potvrđuju značaj ispitivanja interakcije individualnih i situacionih činitelja. Na primer, u jednom takvom istraživanju variran je nivo kortizola koji se smatra važnim u razvoju agresivnog ponašanja (Bertsch, Böhnke, Kruk, Richter, & Naumann, 2011). Dobijena je značajna interakcija tretmana kortizolom s vremenskim sekvencama učešća u Tejlorovoj paradigmi za indukciju agresije. Interakcija upućuje na to da su ispitanici kojima je dat kortizol, postajali agresivniji kako je procedura odmičala. Takođe, dok su muškarci bili dosledno agresivni i u placebo grupi, i u grupi s datim kortizolom, žene u grupi s datim kortizolom bile su agresivnije od žena u placebo grupi. Dakle, u visokoprovokativnim uslovima se polne razlike gube. To je standardni rezultat u ispitivanju efekta pola na agresivno ponašanje (Bettencourt & Miller, 1996).

Iako nije u pitanju eksperimentalna indukcija provokacije, na osnovu samoprocena, u jednom istraživanju dobijeno je da se veća osetljivost na frustraciju i provokaciju povezuje s višim neuroticizmom i nižom prijatnošću, a da se osetljivost na provokaciju povezuje još i sa nižom otvorenošću (Zajenkowska, Jankowski, Lawrence, & Zajenkowski, 2013). U istom istraživanju, samo na uzorku zatvorenika, osetljivost na provokaciju povezuje se samo s nižom prijatnošću, dok osetljivost na frustraciju nema značajne korelate u osobinama ličnosti. Takođe, osetljivost na provokaciju objašnjava sklonost ka hostilnim interpretacijama ponašanja drugih, povrhu osobine agresivnosti i aktuelnog stanja (Lawrence & Hodgkins, 2009). Taj rezultat ukazuje na to da pored agresivnosti, postoje i specifične karakteristike koje doprinose agresivnom odgovoru, a koje se najčešće mogu dovesti u vezu s neuroticizmom.

U navedenim eksperimentalnim istraživanjima je uglavnom korišćena Tejlorova paradigma za indukciju agresije, ali u različitim modifikacijama. Drugačiji rezultati u okviru tih studija mogu poticati od suptilnih razlika u prirodi manipulacije koja je korišćena, ali i od različitih upitničkih operacionalizacija agresivnosti i agresije. Ipak, većina rezultata pokazuje da je antagonizam, koji se dovodi u vezu s prijatnošću/agresivnošću i sličnim konstruktima, pokretač agresije u svim uslovima. S druge strane, neuroticizam i konstrukti u vezi s negativnom emocionalnošću utiču na javljanje agresije u okviru provokativnih

uslova. Takođe, neka istraživanja ukazuju na to da provokativni uslov čini da se svi ponašaju agresivno, bez obzira na predispoziciju za agresivno ponašanje, dok druga govore o tome da se oni s predispozicijom za agresivno ponašanje u provokativnim uslovima ponašaju još agresivnije. Međutim, čini se da je za jači agresivni odgovor u provokativnoj situaciji odgovoran isti mehanizam, kao i za agresivni odgovor u neprovokativnoj situaciji, a koji se može dovesti u vezu s nekim patološkim karakteristikama kao što je psihopatija, pa i hostilnost.

U radovima u okviru trećeg istraživačkog pristupa u ispitivanju predispozicija za agresivno ponašanje, postoje podaci o tome da i druge osobine učestvuju u oblikovanju agresivnog odgovora. Međutim, relacije osobina ličnosti i agresije u eksperimentalnim uslovima su neznačajne ili niske. Na primer, u jednom eksperimentu (Seibert, Miller, Pryor, Reidy, & Zeichner, 2010) ustanovljeno je da od osobina ličnosti modela Velikih pet, samo prijetnost ostvaruje značajan efekat na agresiju, nezavisno od uslova. Ista je situacija i sa dimenzijom BAS–nagon iz Grejove teorije. Ono što je još dobijeno u ovom eksperimentu jeste da efekat savesnosti zavisi od uslova manipulacije: savesnost ostvaruje pozitivne veze s agresijom u uslovu kada postoji mogućnost upućivanja podjednakih kazni protivniku, a negativne u uslovu u kojem protivnik ima mogućnost upućivanja jačih kazni. Ni dimenzija neuroticizam, ali ni različiti aspekti impulsivnosti, nisu ostvarili značajan efekat na agresivno ponašanje, što su autori objasnili specifičnošću manipulacije u ovoj studiji.

Koristeći nešto drugačiju paradigmu za merenje agresivnog ponašanja, pokazano je da samo ekstraverzija ostvaruje efekat na agresivno ponašanje kojem prethodni negativan feedback (Jensen–Campbell, Knack, Waldrip, & Campbell, 2007). Uloga drugih osobina je pre moderatorska ili zavisi od uslova, što uvodi novo viđenje odnosa između situacije i osobina s jedne, i agresije s druge strane. Na taj način savesnost, iako nema direktni efekat na agresiju, ostvaruje moderatorski efekat na odnos između besa i agresije. Pritom je ta veza značajna samo kod osoba s niskom savesnošću. S druge strane, prijetnost ne ostvaruje efekat na agresiju, već samo na afekat besa. Ovakvi rezultati impliciraju da su za ekspresiju besa odgovorni i mehanizmi koji se odnose na kontrolu ponašanja, a koji se najviše povezuju s domenom savesnosti. Potkrepljenje ovom zaključku daju istraživanja u kojima je primenjeno neuroodslikavanje. U jednom takvom istraživanju posmatrani su ispitanici koji su identifikovani kao visoko agresivni, ali koji nisu pokazivali agresiju u

provokativnom uslovu (Krämer, Büttner, Rorh, & Münte, 2008). Zaključeno je da su te osobe imale bolju kontrolu izvršnih procesa, odnosno aktivnije zone prefrontalnog korteksa, a što se povezuje sa višim skorovima na dimenziji savesnosti. Takođe, i drugi radovi govore u prilog tome da kontrola ponašanja i slični konstrukti ima značajni udeo u oblikovanju agresije. Na primer, pokazano je da se dimenzija temperamenta koja se odnosi na nedostatak kontrole impulsa, povezuje s ispoljavanjem agresije u laboratorijskim uslovima (Netter, Rohramann, Wyhlidal, & Hain-Herman, 1997). Potom, konstantovano je da trening samokontrole smanjuje agresiju prema osobi koja nam je uputila negativni fidbek ili tzv. ego-preteću poruku (Denson, Capper, Oaten, Frieese, & Schofield, 2011).

Tipovi ličnosti su takođe, slabo ispitivani u kontekstu javljanja agresije u situacionoj provokaciji. Postoji samo jedno takvo istraživanje u kojem je ispitivan efekat tipova ličnosti A i B na agresiju. Tip ličnosti A povezuje se s rizikom od srčanih oboljenja i karakteriše ga radoholozam, visoka ambicioznost, kompetitivni duh, lako aktivirajuća hostilnost, iritabilnost, užurbanost, nestrpljenje i osetljivost. Tip ličnosti B je opozit tipu A i uključuje karakteristike kao što su: lagodnost, neopterećenost stresom, uživanje u različitim zadacima bez imperativa da se ostvari određeni uspeh, introspektivnost i slično. Na osnovu karakteristika tipova A i B se može pretpostaviti da će tip A pre biti sklon agresiji. U pomenutom radu zaključeno je da se, u neprovokativnom uslovu, osobe tipa ličnosti A agresivnije ponašaju nego osobe tipa ličnosti B. U provokativnom uslovu, kada je indukovana bes, osobe tipa ličnosti A, kao i tipa B, ispoljavale su podjednak nivo agresije (Holmes & Will, 1985).

Razlike u povezanosti individualnih činilaca i agresivnog ponašanja u određenim situacionim uslovima su primetne i na fiziološkom planu. Istraživanja bioloških korelata agresivnog ponašanja pokazuju da se redukovana aktivnost enzima monoamine oksidaze A (MAO-A) povezuje s agresivnim ponašanjem. Pri tome, korelacije su veće u slučaju visokoprovokativnog uslova (McDermott, Tingley, Cowden, Frazzetto, & Johnson, 2009).

Može se zaključiti da korpusu znanja nedostaju opsežne studije u kojima bi bio ispitivan širi kontekst odnosa između osobina ličnosti i agresivnog ponašanja u različitim uslovima provokacije. Dok korelaciona istraživanja ukazuju na to da se agresija može objasniti širom konstelacijom osobina, eksperimentalna istraživanja ne daju jednoznačne rezultate. Najpre, nedostatak dosadašnjih eksperimentalnih istraživanja je taj što je fokus u

njima bio samo na jednoj osobini ili jednom poremećaju. Dok je veza s agresivnošću/prijatnošću i agresijom u laboratorijskim uslovima relativno stabilna, relacije s neuroticizmom, savesnošću i drugim osobinama nisu uvek dosledne, čak su i oprečne. Rezultati pokazuju da se uloga tih osobina može sagledati u funkciji mehanizama kontrole ponašanja ili regulacije emocija u specifičnim uslovima, ali su dalja ispitivanja svakako potrebna. Pored svega navedenog, rezultati kako korelacionih, tako i eksperimentalnih istraživanja ukazuju na potrebu za razlikovanjem aspekata agresivnosti, bilo da je u pitanju razlikovanje njenih funkcija, ili drugih modaliteta u odnosu na neki drugi kriterijum podele.

Činioci aktuelnog stanja

Činioci aktuelnog stanja odnose se na trenutne afektivne, kognitivne i fiziološke procese. S obzirom na to da paralelno ispitivanje tih činilaca može dovesti do tzv. Hajzenbergovog principa neodređenosti¹, u ovom radu smo se opredelili za ispitivanje afekta. Razlog za takvu odluku je u tome što su upitnici za procenu kognicije najčešće „uprljani” afektom (Lindsay & Anderson, 2000). Takođe, u radu se već ispituju kognitivni činioci koji se odnose na proces pažnje nakon agresivnog ponašanja, pa se o aktiviranju hostile kognicije može zaključiti uvidom u te procese.

Kada se govori o afektivnom stanju, može se zaključiti da mnogi situacioni činioci koji povećavaju verovatnoću javljanja agresije, povećavaju i negativni afekat. S druge strane, i individualni činioci utiču na afektivno stanje, tj. postoje individualne razlike u odnosu na sklonost ka doživljavanju negativnog afektivnog stanja. Od svih negativnih emocionalnih stanja, bes i ljutnja su dominantni činioci koji utiču na agresivno ponašanje, i oni su najčešće ispitivani u istraživanjima u vezi s agresijom. Prema Berkoviću (Berkowitz, 2005), bes je preteča agresiji i utiče na javljanje agresivnog ponašanja. Taj uticaj se ogleda u nemogućnosti inhibicije agresivnog ponašanja i većem usmeravanju pažnje na „agresivne znake”. Samim tim, povišeno stanje besa služi kao najava potencijalne opasnosti.

Međutim, u određenju emocionalnog stanja postoji još jedna struja po kojoj valenca emocija nije bitna, već njen motivacioni pravac koji može biti pristupajući ili izbegavajući.

---

¹ U kvantnoj mehanici, Hajzenbergov princip neodređenosti odnosi se na to da što se preciznije izmeri jedno svojstvo, to se manje precizno može izmeriti drugo svojstvo, jer merenje jednog svojstva utiče na vrednost drugog svojstva, koje je sa prvim povezano.

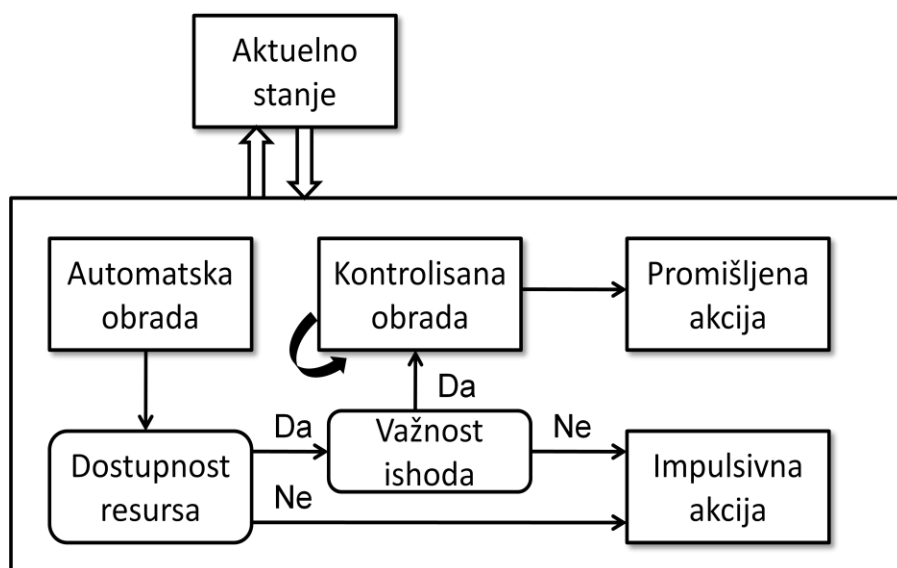
Agresija je svakako pristupajuće ponašanje, i kao takvo može da korespondira sa svim emocijama, pa samim tim i individualnim karakteristikama, koje se povezuju sa pristupajućim ponašanjem. Pritom, te emocije i individualne karakteristike ne moraju nužno, biti negativne. Drugim rečima, agresija može biti i u vezi s pozitivnim afektivitetom, koji je pak, u vezi s pristupajućim ponašanjem. To potvrđuje niz istraživanja u kojima je primetno to da se sistem bihevioralne aktivacije (BAS) iz Grejove teorije može dovesti u vezu s agresijom (Carver & Harmon-Jones, 2009; Harmon-Jones, 2003; Harmon-Jones & Peterson, 2008). Takođe, u istraživanju s primenom neuroodslikavanja pokazano je da se odluka o kažnjavanju provokatora za nepravedno ponašanje povezuje s aktiviranjem regiona u mozgu zaduženog za osetljivost na nagradu (de Quervian et al., 2004). S druge strane, one karakteristike koje određuju izbegavajuće ponašanje, npr. anksioznost i strah, mogu smanjiti agresiju. Iako autori GAM modela ne razrađuju efekat drugih stanja, osim besa i ljutnje, ostavljaju mogućnost da se i druga stanja sagledaju kao medijatori između činilaca koji utiču na javljanje agresije i samog agresivnog ponašanja.

Činioci procenjivanja i donošenja odluke

Kao što je rečeno, internalno stanje utiče na procese procene i donošenja odluke o ishodnoj akciji. Najpre, vrši se neposredna procena, koja je spontana i automatska (Slika 2). Neposredna procena zavisi od informacija iz domena afekta, ciljeva i namera. Tako, za agresivni odgovor informacija o tim domenima može biti prisustvo stanja besa, cilj može biti osveta, a namera da se ostvari taj cilj. Kako je procena automatska, pobuđivanje bihevioralnih skripti i struktura znanja može biti uključeno u percepciju određenog stimulusa na način da i bihevioralni odgovor bude deo percepcije stimulusa (DeWall & Anderson, 2011). Šta se dešava nakon ove neposredne obrade, zavisi od nekoliko činilaca. Jedan od tih činilaca jeste dostupnost resursa, pre svega kognitivnih kapaciteta i vremena. Ukoliko su ovi resursi nedostupni, odnosno, ukoliko smo pod nekim kognitivnim opterećenjem ili moramo odmah da donesemo odluku, naša reakcija biće impulsivna, tj. nepromišljena. Drugi činilac odnosi se na procenu važnosti i zadovoljstva ishodom neposredne procene. Ukoliko procenjujemo da nam ishod nije toliko važan, onda ćemo biti zadovoljni impulsivnom reakcijom kao odgovorom. Da li će ta impulsivna akcija biti

agresivna ili ne, zavisi od konteksta neposredne obrade. Dakle, neposredna obrada igra važnu ulogu u aktiviranju agresivnih ili neagresivnih postupaka. Pretpostavlja se da agresivne osobe brže pokreću agresivne i hostile scenarije koji utiču na neposrednu obradu, a koja vodi ka agresivnom ponašanju. S druge strane, osobe s niskom agresivnošću brže aktiviraju prosocijalni skript koji situaciji daju drugačiji kontekst, pa samim tim i finalnu akciju.

Ukoliko su resursi dostupni i ukoliko impulsivnu akciju ne procenjujemo kao zadovoljavajući odgovor, aktiviraće se procesi ponovne procene, odnosno obrada informacija će biti više kontrolisana. Ponovna procena podrazumeva traženje alternativnog odgovora u datoj situaciji. Ona može uključiti pretragu relevantne informacije o uzroku datog događaja, relevantnog sećanja, ili pretragu karakteristika date situacije. Zbog ovih naknadnih pretraga, postoji povratna sprega između aktuelnog stanja i procesa procene i donošenja odluke. Nakon te ponovne obrade, finalna akcija biva promišljena. Kao i u slučaju impulsivne akcije, finalna akcija takođe, može biti agresivna ili neagresivna. Na primer, možemo odlučiti da ne odreagujemo odmah, već da sačekamo pogodan trenutak za osvetu. U ponovnoj proceni može se povećati nivo besa kao rezultat prisećanja prethodnih neuspeha, ili narušena slika o sebi može postati više uočljiva. Ovakva ponovna procena može doprineti javljanju agresivnog ponašanja, ali koje je sada više promišljeno, jer uključuje planiranje osvete. S druge strane, ponovna procena može doprineti neagresivnom odgovoru usled dobijanja novih, tzv. ublažujućih informacija u vezi sa agresivnom epizodom (npr. „Izvini, nisam htela da te povredim, imala sam zbilja loš dan na poslu.“). Rezultati jedne meta-analize pokazali su da ove ublažujuće informacije, zaista redukuju agresivni odgovor, ali samo onda kada nisu deo izvinjenja, već i objašnjenja/izgovora, kada poseduju visok kvalitet tj. efektivnost i kada je doživljena provokacija umerenog stepena (Barlett, 2013).

Slika 2. Procenjivanje i donošenje odluke u Opštem modelu agresije (adaptirano prema Anderson & Bushman, 2002)

Iako je GAM model opšteprihvaćen, nedavno su mu upućene kritike (Ferguson & Dyck, 2012). Osnovna kritika odnosi se na to da se zanemaruju ili ne specifikuju biološki i genski uticaji, već se o ličnosti govori kao o akumulaciji šema i skripti. Naime, dok je uticaj *neposrednih* individualnih i situacionih činilaca detaljno opisan, uticaj *distalnih* činilaca (činioci šireg socijalnog okruženja i biološki markeri) nedovoljno je objašnjen. Kritika tog modela upućuje na to da se agresija posmatra kao pretežno naučeno ponašanje, automatsko i određeno kognitivnim strukturama, odnosno da je njime, uglavnom objašnjena afektivna, ali ne i instrumentalna agresivnost. Druga kritika odnosi se na nedostatak empirijskih provera modela u realnim uslovima, pri čemu se ističe da je fokus primene modela, prvenstveno na objašnjenju uticaja nasilja u medijima na agresivno ponašanje. Međutim, u kontekstu problema ovog istraživanja GAM model čini se pogodnom teorijskom osnovom, jer je fokus na ispitivanju *neposrednih* individualnih i situacionih činilaca agresivnog ponašanja.

Uloga osobina ličnosti u obradi emocionalno zasićenog sadržaja: pristrasnosti u pažnji

S obzirom na to da su u GAM modelu naglašeni kognitivni činioci u oblikovanju agresivnog ponašanja, posebna pažnja u ovom radu biće posvećena ispitivanju efekata individualnih i situacionih činilaca modela na mehanizme kognitivne obrade specifičnog sadržaja. U poslednje dve decenije se sve češće kognitivna obrada emocionalno zasićenog materijala dovodi u vezu s osobinama ličnosti. Istraživački fokus je posebno usmeren na rane procese obrade koji se očituju u pristrasnostima u pažnji. Pristrasnost u pažnji se određuje kao selektivna obrada emocionalnih stimulusa, a kada se prevde na individualni plan, može se odrediti kao selektivna obrada onih stimulusa o kojima osoba često razmišlja (Bar-Haim, Lamy, Pergamin, Bakermans-Kranenburg, & van Ijzendoorn, 2007). Drugim rečima, ukoliko osoba pokazuje pristrasnosti u pažnji prema nekim stimulusima, pažnja će im na njima biti duže zadržana i potrebno će im biti više vremena za njihovu obradu. Interesovanje za pristrasnosti u pažnji je posebno uzelo maha s obzirom na to da se one mogu dovesti u vezu s određenim poremećajima (npr. sa anksioznim ili depresivnim poremećajem, videti u Bar-Haim et al., 2007; Frewen, Dozois, Joanisse, & Neufeld, 2008; Staugaard, 2010). Vremenom su se interesovanja za pristrasnosti u pažnji proširila i na relacije s osobinama ličnosti, kako u okviru kliničke, tako i u okviru opšte populacije.

U skladu sa potrebama istraživanja na tom području, razvijene su modifikacije postojećih paradigmi u okviru kognitivne psihologije, prilagođene ispitivanjima u psihologiji ličnosti. Za ispitivanje pristrasnosti u pažnji, najčešće se koriste zadaci kao što su: test tačkom (eng. *dot-probe task*), razni zadaci vizuelne pretrage i emocionalni Strupov zadatak (eng. *Emotional Stroop task - EST*). Najčešće korišćen je emocionalni Strupov zadatak, pa najviše ispitivanih metodoloških i konceptualnih kontroverzi, upravo je u vezi s njim. EST je nastao modifikacijom originalnog Strupovog zadatka. U originalnom Strupovom zadatku iz 1935. godine, stimulse su činile reči - nazivi boja ispisani različitim bojama (npr. reč **plavo** ispisana crvenim slovima). Zadatak ispitanika je bio da izgovori kojom bojom su ispisana slova, ne obraćajući pažnju na sadržaj reči. Dakle, primenjen je zadatak izgovaranja, ali je kasnije uvedena i varijanta s pritiskom na određeni taster koji označava određenu boju. Standardni efekat koji se dobija je taj da je vreme reakcije (ili vreme do početka izgovaranja reči) sporije u nekongruentnoj situaciji, odnosno kada naziv

boje i boja slova kojom je ispisana reč ne korespondiraju. Taj efekat objašnjava se interferencijom dva automatizovana procesa: prepoznavanja boje i čitanja. Automatizovana radnja čitanja ometa imenovanje/prepoznavanje boje i na taj način je imenovanje/prepoznavanje boje pod uticajem značenja reči, dok čitanje nije osetljivo na boju reči. Modifikacija tog zadatka u kontekstu emocionalno zasićenog materijala je sledeća: stimuluse čine emocionalno zasićene reči ispisane u različitim bojama, a zadatak ispitanika je da imenuje boju kojom je ispisana reč. U ovakvom zadatku nema „prave” (ne)kongurencije, jer boja kojom je ispisana reč nije povezana sa značenjem reči. Teorijska pretpostavka je da oba zadatka mere pristrasnosti u pažnji i da su osetljiva na raspoloživost resursa prilikom automatske obrade prikazanog sadržaja. Naime, ukoliko prikazani sadržaj zaokupira pažnju, zadatak imenovanje/prepoznavanja boje će biti otežan. Efekat koji se dobija u EST-u je taj da se sporije imenuje boja kojom su ispisane emocionalno zasićene reči, ali da ta pristrasnost u pažnji zavisi od osobina ličnosti. U prvobitnim primenama ovog zadatka uvidelo se da studenti s blagim povišenjem na skali depresivnosti sporije imenuju boju emocionalno negativnih reči od nedeprativnih studenata (Gotlib & McCann, 1984). Takođe, primećeno je da pacijenti s anksioznim poremećajem sporije imenuju boju reči koje se odnose na neku socijalnu pretnju, kao što su neuspeh i javni nastup, u odnosu na kontrolnu grupu ispitanika (Mathews & MacLeod, 1985). Pored toga, pacijenti čiji je uzrok anksioznosti u vezi s nekom fizičkom pretnjom, npr. s očekivanjem srčanog udara, sporije imenuju boju reči koje su u vezi sa fizičkom pretnjom, dok kod ostalih anksioznih pacijenata ovakav rezultat nije zabeležen. Taj rezultat upućuje na to da za pristrasnosti u pažnji nisu od značaja generalno emocionalno zasićeni ili negativni stimuli, već oni koji su uže povezani s fenomenom koji se ispituje.

Pristrasnost u pažnji i agresivnost

U istraživanjima relacije agresivnosti i pristrasnosti u pažnji u kojima je korišćen EST, dobijeno je da osobe sklone besu ili agresivnosti pokazuju pristrasnosti u odnosu na prikazane facijalne ekspresije besa ili reči koje su u vezi s agresijom, besom ili pretnjom, u poređenju s prijatnim ili neutralnim stimulusima (Eckhardt & Cohen, 1997; Kirsch et al., 2005; Putman, Hermans, & van Honk, 2004; Smith & Waterman, 2003, 2005; van Honk,

Tutien, de Haan, van den Hout, & Stam, 2001a, 2001b). Ovakvi rezultati podržavaju tzv. hipotezu aktiviranja pažnje, odnosno hipoteza hipervigilnosti pažnje.

Primenom i drugih zadataka, kao što je zadatak vizuelne pretrage, ove pristrasnosti su potvrđene (Cohen, Eckhardt, & Schagat, 1998). Primenom zadatka spacijalnog oslobađanja od agresivnog ili prosocijalnog sadržaja, Vilkovski i saradnici (Wilkowski, Robinson, & Meier, 2006) ispitivali su pristrasnosti na agresivne i prosocijalne sadržaje u odnosu na izraženost prijatnosti. U okviru tog zadatka ispitanici su najpre, imali zadatak evaluativne procene određene reči (agresivne ili prosocijalne, koja je služila kao prim) koju je sledio zadatak spacijalne signalizacije. U tom eksperimentu je, između ostalog, dobijena značajna interakcija vrste prima, lokacije signala i prijatnosti. Interakcija upućuje na to da osobe s niskom prijatnošću imaju duže vreme reakcije na zadatak spacijalne signalizacije kojem je prethodio agresivni prim, u odnosu na zadatak kojem je prethodio prosocijali prim. Obrnuti efekat je dobijen kod osoba s višom prijatnošću. Ovim rezultatima je pokazano da agresivne osobe duže zadržavaju pažnju na agresivnim sadržajima.

Smit i Votermen (Smith & Waterman, 2003) ispitivali su razlike u pristrasnostima u pažnji prema agresivnim rečima između nasilnih osuđenika, nenasilnih osuđenika i studenata. U svom radu su primenili dva zadatka – EST i test tačkom. Na ovom mestu ćemo samo ukratko objasniti test tačkom. Procedura se sastoji u tome što se na ekranu kratko prikažu dva stimulusa u paru (npr. agresivni i neutralni) koji se nalaze jedan do drugog, pa se potom na lokaciji jednog od stimulusa pojavi neutralna oznaka (npr. strelica ili tačka). Zadatak ispitanika je da odgovori što brže može da li se oznaka pojavila na levoj ili desnoj strani ekrana. Pretpostavka je da će vreme reakcije biti brže u situacijama kada se oznaka pojavi na mestu sadržaja na koji je prethodno bila usmerena pažnja. Dakle, ukoliko je ispitanik obratio pažnju na agresivni stimulus, njegovo vreme reakcije će biti kraće ukoliko se oznaka pojavi na mestu ovog stimulusa, odnosno biće duže ukoliko se oznaka pojavi na mestu neutralnog stimulusa, tj. drugog stimulusa. Smit i Votermen (Smit & Waterman, 2003) ustanovili su da nasilni osuđenici pokazuju veće pristrasnosti prema agresivnom sadržaju u odnosu na studente, u slučaju oba primenjena zadatka. Takođe, dobili su i da studenti s izraženijim besom pokazuju veće pristrasnosti prema agresivnim sadržajima. Druga istraživanja potvrdila su da nasilni zatvorenici pokazuju pristrasnosti u pažnji prema

negativnim rečima ili rečima u vezi s nasiljem (Chan, Raine, & Lee, 2010; Domes, Mense, Vohs, & Habermeyer, 2013).

Međutim, primenom modifikovanog testa tačkom, Smit i Votermen (Smith & Waterman, 2004) u ponovnoj studiji, dobili su iznenađujući rezultat. Oni su test tačkom kombinovali s tekstovima koji su bili agresivne ili neutralne konotacije. Naime, ispitanici su najpre pročitali tekst, pa radili test tačkom, pri čemu su reči korišćene u tom testu varirale u odnosu na valencu (agresivne/nasilne i neutralne reči, a koje su se pojavile u prethodnoj priči). Rezultati pokazuju da osuđenici, generalno sporije reaguju na stimulse nakon agresivne priče. Međutim, uočeno je da nasilni zatvorenici u poređenju sa studentima sporije reaguju na agresivne reči u testu tačkom, kada se na njihovoj lokaciji pojavi *neutralna* oznaka. To znači da je njihova pažnja bila usmerena na neutralne reči, te da im je trebalo više vremena za zadatak, jer su morali pažnju s neutralnog stimulusa da preusmere na agresivni stimulus, na čijem se mestu prikazala oznaka. Isti rezultat dobijen je i poređenjem studenata s višom agresivnošću u odnosu na studente s nižom agresivnošću. U istom istraživanju primenjen je i standardni zadatak vizuelne pretrage i rezultati očekivano upućuju na to da su nasilni zatvorenici bili sporiji u uočavanju neutralne reči kada je ona okružena agresivnim rečima.

Još neka istraživanja potvrđuju rezultate o ovakvom obrascu povezanosti između agresivnosti i pristrasnosti u pažnju. Tako, u jednom istraživanju potvrđeno je da osobe s izraženim besom sporije čitaju nehostilne rečenice koje se pojavljuju nakon nejasnih rečenica s hostilnom konotacijom (Wingrove & Bond, 2005). U jednom kratkom izveštaju je pak, dobijeno da prosocijalno orijentisani ispitanici u EST-u pokazuju sporije reagovanje na stimulse u vezi s nasiljem, dok agresivnost nije ostvarivala značajnu povezanost (Schwenzer, 2008). Međutim, treba imati na umu da je u ovom radu primenjena varijanta zadatka sa tablama, a ne računarski podržana. Na ovim tablama su se nalazile reči iste valence, ali različite boje. Takav metod bi odgovarao blokovanoj prezentaciji stimulusa, s tim što su postojala samo dva bloka tj. table – s neutralnim i s nasilnim rečima, pa je taj metod prilično problematičan.

U eksperimentu u kojem je korišćena tehnika praćenja očnih pokreta, Vilkovski i saradnici (Wilkowski, Robinson, Gordon, & Troop-Gordon, 2007) ustanovili su da deca s povišenim besom duže zadržavaju pogled na nehostilnim znacima u okviru nejasnih scena,

nego na hostilnim znacima. U još jednom eksperimentu s primenom iste tehnike, potvrđeno je da agresivna deca duže posmatraju nehostilne scene, kao i da akterima u sceni pripisuju hostilne namere više od neagresivne dece (Horsley, Orobio de Castro, & Van der Schoot, 2010). U istom radu ukazano je na to da su agresivna deca bila nešto manje uspešna u reporukciji nehostilnih scena, iako su ih duže gledala. Važno je naglasiti da razlike između agresivne i neagresivne dece nisu postojale u prvoprikazanim scenama, koje su prethodile prikazivanju scene s negativnim ishodom, već tek prilikom prikazivanja scene s negativnim ishodom.

Autori dobijene rezultate objašnjavaju hipotezom aktiviranja interpretacija, odnosno hipotezom nekonzistentnosti. Naime, kod osoba s višom agresivnošću, u nejasnoj situaciji se najpre, automatski aktivira hostilna interpretacija sadržaja tj. hostilna šema, pa se onda pažnja usmerava na hostilne i nehostilne znake. Pritom, pažnja se više usmerava na znake koji nisu u skladu s aktiviranom hostilnom šemom, a to su nehostilni znaci.

Stanovište izneto u radovima u kojima se podržava hipoteza nekonzistentnosti odražava drugačiju pretpostavku o kognitivnim procesima kod agresivnih osoba, u odnosu na dominantni stav da agresivne osobe više usmeravaju pažnju na agresivne sadržaje. Međutim, treba imati na umu prirodu stimulusa koja je korišćena u tim istraživanjima. Naime, u tim eksperimentima ispitanici su bili izloženi tekstu ili integrisanim vizuelnim scenama. Pretpostavka je da takva stimulacija izaziva više strukturiranu aktivaciju opštih tema kao što su – red i zakon, krivično delo, pravda, moralnost, dobro i loše (Wilkowski et al., 2007). Za razliku od njih, izolovano prikazane reči aktiviraju reprezentacije reči koje su subjektivnije, pa mogu imati više značenja za različite ispitanike. Isto važi i za izolovano prikazane slike. Drugo objašnjenje oprečnih rezultata koji Wilkovski i saradnici nude jeste da se ovakvim zadacima meri, u stvari, drugačiji proces, ali ne objašnjavaju koji bi to proces mogao biti.

Međutim, ovi rezultati ne moraju se shvatiti kao kontradiktorni. Naime, sama izloženost strukturiranom agresivnom sadržaju, kao što je tekst koji sadrži hostilnu konotaciju ili hostilna scena, može delovati kao situacija umerene provokacije. Takva stimulacija može predstavljati prim za agresivni sadržaj, što čini da se agresivni sadržaji brže obrađuju, a neagresivni – sporije. Pritom, očekuje se da će osobe s višom agresivnošću biti brže „primovane” na agresivni sadržaj. Kada nema izloženosti toj provokaciji, što bi

odgovaralo izolovano prikazanim stimulusom, osobe s višom agresivnošću pokazuju pristrasnosti prema agresivnim sadržajima. U cilju ispitivanja efekta situacione provokacije na pristrasnosti u pažnji kod agresivnih osoba, čini se da bi bilo korisno uvesti različite nivoe situacione provokacije kako bi se dobio precizniji uvid u to na koji način provokacija oblikuje kognitivnu obradu kod agresivnih osoba.

U navedenim istraživanjima, najčešće ispitivani korelati pristrasnosti u pažnji bili su agresivnost i slični konstrukti, poput besa i hostilnosti. Postavlja se pitanje na koji način su različiti modaliteti agresivnosti, tj. njene forme i funkcije, povezani s pristrasnostima u pažnji. U istraživanju Smita i Votermana (Smith & Waterman, 2004) dobijeno je da je jedini značajni prediktor pristrasnosti prema agresivnim stimulusima – broj počinjenih agresivnih akata. S druge strane, bes, hostilnost i impulsivnost nisu ostvarili značajne efekte. Isti autori u narednom istraživanju (Smith & Waterman, 2005) ispitivali su polne razlike u relaciji između dimenzija agresivnosti i pristrasnosti prema specifičnim stimulusima u vezi s direktnom i indirektnom agresijom. Rezultati pokazuju da muškarci generalno više pokazuju pristrasnosti prema rečima koje se odnose na direktnu agresiju, dok nema značajnih polnih razlika u slučaju reči koje se odnose na indirektnu agresiju. Takođe, muški pol i osobina bes su značajni prediktori pristrasnosti prema rečima koje se odnose na direktnu agresiju, a muški pol i sklonost ka verbalnoj agresiji – na reči koje se odnose na indirektnu agresiju. Kada je analiza rađena na poduzorcima muškaraca i žena, dobijeno je da je sklonost fizičkoj agresiji značajni prediktor pristrasnosti prema agresivnim rečima u slučaju oba pola. Pomenuti rezultati sugerišu da je iskustvo, u ovom slučaju, istorija sklonosti agresivnom ponašanju, pre svega – fizičkom, najbolji prediktor pristrasnosti u pažnji. I druga istraživanja pokazuju da je iskustvo s agresivnim sadržajima značajan faktor za razvoj pristrasnosti prema agresivnim sadržajima. Na primer, pokazano je da adolescenti koji su bili više izloženi nasilju u medijima, pokazuju veću moždanu aktivnost u levom prefrontalnom korteksu pri prikazivanju nasilnih reči u EST-u. Pretpostavlja se da je razlog veće moždane aktivnosti u tome što adolescenti koji su bili izloženiji nasilju u medijima, imaju veću sposobnost vizualizacije sadržaja tih stimulusa (Kalnin et al., 2011).

Na dečijem uzrastu pokazano je da se relaciona agresija može povezati s fiksacijom pažnje na scene u kojima se prikazuje upravo relaciona agresija, čak i kada se kontroliše

skor na otvorenoj/direktnoj agresiji. S druge strane, direktna agresija povezana je s fiksacijom na scene u kojima je prikazana direktna agresija, ali ta veza ne opostaje značajna uvođenjem relacije agresije u model (Arsenault & Foster, 2012). Detaljnija analiza pokazuje da između otvorene agresije i pristrasnosti u pažnji postoje značajne relacije, ali samo u slučaju scena koje se odnose na fizičku agresiju, a ne i na druge vidove direktne agresije. Ipak, rezultati ukazuju na to da oni koji više ispoljavaju određenu vrstu agresije pokazuju veće pristrasnosti prema sadržaju koji je u vezi s tom vrstom agresije tj. prema kongruentnom sadržaju.

U drugom istraživanju dobijeno je da se reaktivna agresivnost kod dece povezuje s bržim reagovanjem na stimulse koji se odnose na socijalnu pretnju, kao što su odbijanje, ismevanje i neuspeh, ali ne i na stimulse koji se odnose na fizičku pretnju (Schippell, Vasey, Cravens-Brown, & Bretveld, 2003). Takođe, pokazano je da se sklonost ka tim pristrasnostima može povezati s hostilnim atribucijama. Ta tendencija ka hostilnim interpretacijama predstavlja, u stvari, medijator između pristrasnosti u pažnji i reaktivne agresije. S druge strane, pristrasnosti prema stimulusima fizičke pretnje ne ostvaruju značajne relacije s funkcijama agresije. Autori, između ostalog, nepostojanje tih relacija objašnjavaju specifičnim sadržajem korišćenih stimulusa u vezi sa fizičkom pretnjom. Naime, stimulusi koji se odnose na fizičku agresiju u ovom eksperimentu se više odnose na bolest i fizičku povredu koja nije naneta u nekoj socijalnoj interakciji. Pretpostavka autora je da bi se efekti dobili ukoliko bi stimulusi fizičke agresije bili više u vezi sa interpersonalnim konfliktom.

Manji je broj radova koji uzima u obzir širi kontekst osobina ličnosti prilikom ispitivanja pristrasnosti u pažnji. U jednom takvom istraživanju navodi se da se temperament dobijen na osnovu inventara NEO-PI-R, označen kao izbegavajući (npr. visok Neuroticizam, niska Ekstraverzija), povezuje s pristrasnostima prema afektivno neprijatnim rečima i prema facijalnim ekspresijama neprijatnih emocija. S druge strane, temperament označen kao pristupajući (npr. nizak Neuroticizam, visoka Ekstraverzija) povezuje se s pristrasnostima prema prijatnim rečima i prema radosnim licima, ali dobijene korelacije nisu bile značajne (Mauer & Borkeanu, 2007). U tom eksperimentu pokazano je i da postoji povezanost između pozitivnog trenutnog raspoloženja i pristrasnosti prema prijatnim stimulusima, ali je ona pod uticajem pristupajućeg

temperamenta. Relacije negativnog afektiviteta i pristrasnosti u pažnji nisu bile značajne. U pomenutom radu je procena raspoloženja vršena u neutralnom uslovu. Ispitanici su pre učešća u eksperimentu ispunjavali upitnik stanja dva puta, uz instrukciju da odgovore u odnosu na to kako se osećaju generalno i kako se osećaju sada. Samim tim, postavlja se pitanje da li bi se drugačiji rezultati dobili ukoliko bi se afekat indukovao.

U drugom istraživanju su ispitivani efekti dimenzija Grejove teorije na pristrasnosti u pažnji (Putman, Hermans, & van Honk, 2004). U toj studiji je dobijeno da je subdimenzija sistema bihevioralne aktivacije (BAS) – nagon najjači korelat pristrasnosti u pažnji prema besnim licima, potom osobina bes i socijalna anksioznost. Ono što je zanimljivo u ovoj studiji jeste da sistem bihevioralne inhibicije (BIS) nije bio povezan sa pristrasnostima u pažnji, mada se autori ograđuju u daljem zaključivanju zbog malog uzorka.

Automatizovana vs. kontrolisanoj obradi

Postoje istraživanja relacije besa i pristrasnosti u pažnji u okviru kojih se razlike ne dobijaju na bihevioralnom planu, ali postoje na neuralnom. Tako, u istraživanju Stjuarta i saradnika (Stewart et al., 2010) navedeno je da na neuralnom planu postoje razlike između ispitanika s povišenim *anger-out* i *anger-in* stilom besa prilikom rada EST-a. Kod ispitanika s povišenim *anger-out* stilom primećen je veći napor za preusmeravanje pažnje kada su im prikazani negativni stimulusi. Drugim rečima, tim ispitanicima je pažnja više usmerena na negativne sadržaje, i teže se prebacuje na neke druge sadržaje. Međutim, ono što je još primećeno jeste da te pristrasnosti u pažnji nisu povezane s komponentama rane obrade, preleksičke, već s kasnijom obradom koja uključuje kontrolisanu pažnju i obradu semantike. Sličan rezultat dobili su Vang i saradnici (Wang, Liu, & Zheng, 2011) ukazujući na to da osobe s višim implicitnim motivom moći, koji se može dovesti u vezu s agresivnošću, pokazuju veću aktivaciju kasnijih komponenti obrade (P3/LPP) u prilikom prikazivanja facijalnih ekspresija besa.

Rezultati istraživanja s ERP tehnikom dovode u pitanje automatizovanost procesa koji zahvata EST. Kao što je rečeno, EST je zadatak koji se najčešće koristiti prilikom ispitivanja pristrasnosti u pažnji, pa je i najviše istraživan i najviše kontroverzi postoji u vezi s njim. Jedna od upućenih kritika odnosi se upravo na to da se EST-om ne zahvata automatizovani proces. Ta kritika ima korene još u ispitivanjima u kojima su primenjene verzije EST-a s

maskiranim i nemaskiranim prikazivanjem stimulusa, odnosno suboptimalnim ili optimalnim prikazivanjem. Naime, Strupov efekat je dobijen i kada su stimulusi, najčešće reči, prikazivani suboptimalno, što je neke istraživače navelo da zakluče da je reč o automatskom procesu pristrasnosti u pažnji koji se ogleda u automatskom usmeravanju pažnje na emocionalno zasićeni sadržaj (videti u Williams, Mathews, & MacLeod, 1996). Ipak, rezultati jedne meta-analize (Phaf & Kan, 2007) dovode u pitanje ovakve rezultate. U toj studiji uočava se da je veličina efekta najveća u slučaju kada je EST dat kliničkoj populaciji, i kada je prikazivanje stimulusa optimalno i blokivano (nekoliko stimulusa iste valence se prikazuju sukcesivno u bloku, a blokovi ovako grupisanih stimulusa po valenci se randomiziraju). Potom sledi isti način prikaza ali na nekliničkoj populaciji, dok su efekti dobijeni mešovitom prezentacijom (bez blokovanog prikaza) duplo manji, a efekti sa suboptimalnim prikazom su praktično nulti.

Ipak, u toj studiji nisu uključeni radovi u kojima su korišćeni specifični stimulusi, tj. uže vezani za određene poremećaje, npr. reči koje se odnose na pauka u slučaju ispitivanja pacijenata koji imaju fobiju od pauka. To nas dovodi do još jedne kritike EST-a koja se odnosi na izbor stimulusa. Na osnovu rezultata Larsena i saradnika (Larsen, Mercer, & Balota, 2006) čini se da su pažljivo odabrani stimulusi ključni za ispitivanje nekog konkretnog fenomena. U analizi stimulusa koji su korišćeni u različitim eksperimentima s EST-om, Larsen i saradnici zaključili su da kada se kontroliše frekvencija reči, dužina reči i ortografska sličnost susednih slova u reči između grupe neutralnih i emocionalno zasićenih reči – Strupovog efekta, zapravo, nema. Efekat ostaje samo u slučaju kada su korišćene specifične reči za datu grupu ispitanika (kao u primeru pacijenata s fobijom od pauka), a ne negativne reči. Kasnije su faktorima koje treba kontrolisati, isti autori dodali i pobuđenost reči (Larsen, Mercer, Balota, & Strube, 2008).

Kada je reč o tome da li kod osoba s višom agresivnošću dolazi do automatizovane ili kontrolisane aktivacije pristrasnosti u pažnji u EST-u, rezultati su vrlo šarenoliki. U nekim istraživanjima pronalazimo da osobe s povišenim besom pokazuju pristrasnosti prema facijalnim ekspresijama besa prilikom maskirane i nemaskirane prezentacije stimulusa (van Honk, Tutien, de Haan, van den Hout, & Stam, 2001a). Isti autori u drugom istraživanju zaključuju da osobe s povišenim besom pokazuju pristrasnosti samo prilikom nemaskirane prezentacije (van Honk, Tutien, de Haan, van den Hout, & Stam, 2001b). Odustvo

pristrasnosti u pažnji prema maskiranim stimulusima, ti autori objašnjavaju nepostojanjem optimalnog uzbuđenja odnosno stanja besa. Naime, moguće je da je za dobijanje efekta na maskirane stimulse neophodno da osobe s više izraženim besom budu u stanju povišenog besa. Međutim, u sličnom eksperimentu dobijen je suprotni rezultat – da se pristrasnosti u pažnji kod osoba s izraženijim besom pojavljuju samo u slučaju maskirane prezentacije (Putman, Hermans, & van Honk, 2004). U slučaju nemaskirane prezentacije u istom istraživanju, nisu dobijene značajne korelacije između besa i pristrasnosti, ali ono što je iznenađujuće jeste to da su one suprotnog smera.

Seriya pomenutih eksperimenata i dalje ne daje jasan odgovor na pitanje da li se agresivnost i slični konstrukti povezuju s automatskom ili više kontrolisanom obradom afektivno zasićenog materijala. Ipak, rezultati tih istraživanja pokazuju da određene pristrasnosti postoje, bez obzira na to da li su one pod uticajem automatske ili kontrolisane obrade. Kako su već neki autori spomenuli, moguće je da će ispitivanje efekta uzbuđenja na pristrasnosti u pažnji dati odgovor na ove nedoumice. Jedan od načina kako se uzbuđenje može izazvati jeste uvođenje situacione provokacije.

Uticaj interakcije osobina ličnosti i situacione provokacije na pristrasnosti u pažnji

Uslovi generalno utiču na opažanje emocionalno zasićenih informacija. U jednostavnom eksperimentu s EST-om, u kojem je variran interstimulusni interval (ISI), rezultati pokazuju da je vreme reakcije na negativne reči sporije kada je ISI kraći, tj. kada postoji pritisak usled vremenskog ograničenja (Strauss & Allen, 2009). S druge strane, u situaciji kada je ISI duži, vreme reakcije na pozitivne reči je sporije.

Međutim, kada se ispituju relacije osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji u zavisnosti od situacionih činilaca, rezultati nisu tako jasni u vezi s tim šta više određuje pristrasnosti u pažnji – trajna individualna karakteristika, ili stanje? Takođe, nejasno je i da li efekat na pristrasnosti u pažnji ostvaruje trenutno stanje ili dugotrajniji stresori. Na primer, u jednom eksperimentu (Mathews & MacLeod, 1985) je dobijeno da je stanje anksioznosti glavni prediktor pristrasnosti u pažnji, ali u kasnijem istraživanju istog istraživačkog tima pokazano je da stanje ne ostvaruje značajan medijatorski uticaj (Mogg, Mathews, Bird, & MacGregor-Morris, 1990). U cilju detaljnijeg ispitivanja ove dileme, sprovedeno je istraživanje na dve grupe studenata, s visokom i s niskom anksioznošću, i to u dva navrata.

Prvo ispitivanje je sprovedeno nedelju dana pre finalnog ispita, a drugo nedelju nakon početka novog semestra (MacLeod & Rutherford, 1992). Rezultati ukazuju na to da u situaciji očekivanja finalnog ispita, kada je stanje anksioznosti povećano kod svih, studenti s većom anksioznošću pokazuju više pristrasnosti u pažnji prema rečima koje su semantički povezane s ispitom. U drugom navratu nisu dobijeni značajni efekti. Na osnovu toga, zaključeno je da trenutno tj. kratkoročno stanje ne utiče na pristrasnosti u pažnji, već se one očituju kada postoji mogućnost da se trenutne okolnosti obrade, tj. kada postoji mogućnost ruminacije.

Istraživanja u kojima se relacije osobina ličnosti, pre svega agresivnosti, i pristrasnosti u pažnji sagledavaju u kontekstu situacione provokacije, relevantne za agresivnost, veoma su retka. Jedno takvo istraživanje s EST-om sprovedli su Ekhardt i Koen (Eckhardt & Cohen, 1997) koji su ispitanike podelili u četiri grupe: visoko agresivni ispitanici koji su bili izloženi provokaciji; visoko agresivni ispitanici koji nisu bili izloženi provokaciji; nisko agresivni ispitanici koji su bili izloženi provokaciji, i nisko agresivni ispitanici koji nisu bili izloženi provokaciji. Provokacija je bila naturalististička i simulirala je interpersonalni konflikt. Naime, ispitanik je morao dva puta proći uskim hodnikom u kojem je majstor popravljao neki kabinet. Da bi ispitanik prošao, majstor je morao da prekine s radom i oslobodi prolaz koji je bio zatrpan materijalima. Drugi put kada je ispitanik morao proći, majstor je bio vidno ljut i verbalno je odbrusio ispitaniku. Nakon toga, ispitanik je trebalo da pristupi EST-u. Rezultati pokazuju da je vreme reakcije bilo kraće u slučaju ispitanika koji su bili izloženi provokaciji. Još važnije je da su visoko agresivni ispitanici, koji su bili izloženi provokaciji, sporije imenovali boju agresivnih reči, u odnosu na neutralne i pozitivne reči. Efekti za pozitivne i neutralne reči nisu bili značajni.

U drugom istraživanju istog istraživačkog tima (Cohen, Eckhardt, & Schagat, 1998), samo s zadatkom vizuelne pretrage, dobijeni su slični rezultati. Istraživači su polovinu ispitanika izložili provokaciji, a polovinu nisu. Provokacija se sastojala u tome da eksperimentator optuži ispitanika za kvar tokom eksperimentalne procedure. Rezultati pokazuju da je u situaciji provokacije dobijena značajna povezanost besa i pristrasnosti na agresivne reči – osobe s povišenom besom su sporije identifikovale neutralnu metu kada je ona okružena agresivnim sadržajima. Rezultati podržavaju hipotezu kongruentnosti raspoloženja po kojoj obrada informacije zavisi od aktuelnog emocionalnog stanja.

Međutim, ono što je još pokazano u ovom eksperimentu jeste to da je navedeni efekat značajan samo u prvih 100 prikazanih stimulusa, dok u drugih 100 stimulusa nema značajnih efekata. Autori su zaključili da se pristrasnosti u pažnji očituju samo u početku izlaganja agresivnom sadržaju, dok repetitivno izlaganje tom sadržaju čini da se pristrasnosti u pažnji gube.

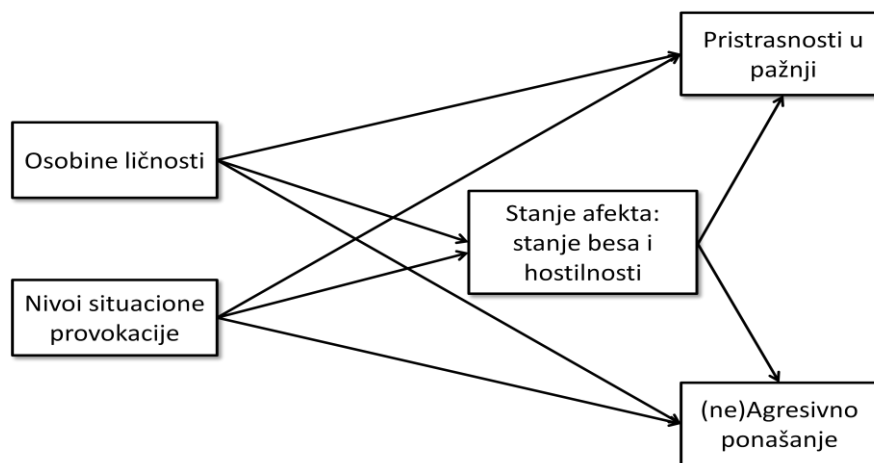
U navedenim istraživanjima uvek je u fokusu bila osobina agresivnost ili mera u vezi s agresivnošću, dok istraživanja koja obuhvataju širu konstelaciju osobina ličnosti ima u znatno manjem broju. U jednoj takvoj studiji ispitivane su pristrasnosti na određene reči kod osoba tipa ličnosti A i B. U tom eksperimentu s indukovanjem motivacije za uspešnost u zadatku, pokazano je da osobe ličnosti tipa A, u uslovu niske motivacije, usmeravaju pažnju na reči koje se odnose na bes/hostilnost/agresiju (Faunce, Mapledoram, & Job, 2004). Međutim, u uslovu više motivacije nisu zabeležene ove pristrasnosti. Generalno, osobe ličnosti tipa A pokazuju manje selektivnu pažnju na reči koje su u vezi sa neuspehom u odnosu na osobe tipa ličnosti B, dok razlika nema za reči koje su u vezi sa postignućem.

Rezultati prethodnih istraživanja podržavaju postojanje pristrasnosti u pažnji kod osoba s izraženom agresivnošću. Međutim, postoje oprečna stanovišta u odnosu na to da li osobe s višom agresivnošću, pažnju više usmeravaju na agresivni ili neagresivni sadržaj. Očigledno je da priroda stimulacije igra ulogu u obradi informacije. Pritom, kod opažanja izolovanih stimulusa javljaju se pristrasnosti u pažnji prema agresivnim sadržajima, dok se kod opažanja integrisanih scena, pažnja duže zadržava na neagresivnim sadržajima. Dalje, rezultati sugerišu da se selektivna pažnja može odvijati automatski, bar u slučaju nekih kategorija stimulusa. Međutim, nejasno je da li se taj proces dešava samo u situaciji provokacije i indukovanja stanja besa, ili se dešava nezavisno od situacionih uslova i prisutnosti stanja besa. Eksperimenta koji uključuju variranje situacionih uslova, generalno je malo. U njima je ukazano na to da osobe s višom agresivnošću pokazuju pristrasnosti na agresivne sadržaje nakon provokacije. U ovim eksperimentima, provokacija je bila naturalistička, ali nisu varirani nivoi provokacije koji se čine važnim u sagledavanju efekata individualnih činilaca na pristrasnosti u pažnji. S obzirom na to, u ovom radu postavlja se pitanje na koji način individualni i situacioni činioci utiču na pristrasnosti u pažnji. Uvođenjem šire konstelacije osobina ličnosti i različitih nivoa

situacione provokacije, očekuje se da će se dobiti precizniji uvid u proces opažanja afektivno zasićenog sadržaja.

PROBLEM ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

Polaznu osnovu ovog rada čini Opšti model agresije s obzirom na to da on obuhvata, upravo različite grupe činilaca koji utiču na javljanje agresije. Prema Opštem modelu agresije, postoje tri osnovne grupe činilaca koji utiču na javljanje agresije: 1. individualni i situacioni činioci koji predstavljaju ulaznu osnovu za javljanje agresivnog ponašanja, 2. činioci aktuelnog stanja, i 3. kognitivni činioci procene i donošenja odluke o finalnom ponašanju. Kognitivni činioci predstavljaju ishodnu grupu činilaca, na koje utiču individualni činioci i činioci aktuelnog stanja. U skladu s postavkama Opšteg modela agresije, u ovom radu će se ispitivati efekti individualnih činilaca (osobina ličnosti), situacionih činilaca (stepena provokacije) i činioca aktuelnog stanja (afekat besa i hostilnosti) na ishodne procese kognitivne obrade (pristrasnosti u pažnji), kao i na javljanje agresivnog ponašanja (Slika 3). Dakle, osnovni problem ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje efekata dispozicionih i situacionih činilaca na javljanje agresivnog ponašanja, pri čemu se ispituje i uloga kognitivnih i emocionalnih procesa u okviru agresivne epizode.

Slika 3. Polazni model agresije izveden iz Opšteg modela agresije (Anderson & Bushman, 2002)

Individualni činioci: osobine ličnosti

Kada je reč o individualnim činiocima iz domena osobina ličnosti, u većini ranijih istraživanja (npr. Eysenck & Eysenck, 1976; Lynn, et al., 1989; Miller & Lynam, 2003; Reidy, et al., 2007), prijatnost/agresivnost i slični konstrukti sagledavali su se kao predispozicije za agresivno ponašanje, dok su se ostale dimenzije uglavnom zanemarivale, izuzev neuroticizma. Pritom, najčešće polazište bio je model Velikih pet ili Petofaktorski model. Međutim, prijatnost u okviru ovih modela, na svom negativnom polu ne obuhvata sve relevantne indikatore agresivnosti. Potvrda ovog stanovišta može se naći u istraživanjima u kojima je dobijeno da se s agresivnim ponašanjem dovode u vezu i druge osobine ličnosti, najpre neuroticizam, a potom i savesnost i ekstraverzija (Gleason et al., 2004; Egan & Lewis, 2011; Grumm & von Collani, 2009; Miller et al., 2012). Budući da agresivnost predstavlja multidimenzionalni konstrukt i da njeno definisanje zavisi od referentnog modela ličnosti, posebna pažnja u ovom radu će biti posvećena njenoj upitničkoj operacionalizaciji. U vezi s tim, jedan od ciljeva ovog istraživanja jeste dolaženje do adekvatne upitničke procene agresivnosti koja će pokriti osnovne aspekte ovog konstrukta.

Pored preciznijeg određenja agresivnosti, ukazano je na to da postoji potreba da se predispozicija za agresivno ponašanje sagleda kao šira konstelacija, ne samo različitih aspekata agresivnosti, već i osobina ličnosti. S obzirom na promene u sagledavanju bazične strukture ličnosti u okviru HEXACO modela, a koje se tiču prijatnosti/agresivnosti, ovaj model čini se pogodnom teorijskom osnovom za ispitivanje agresivnog ponašanja. Uvođenjem dimenzije poštenja, ovaj model pruža dodatne mogućnosti za ispitivanje agresivnog ponašanja, pošto je pokazano da se poštenje dovodi u vezu sa specifičnim manifestacijama agresije koje uključuju proračunato planiranje agresivne akcije (Lee & Ashton, 2012). Naime, u okviru negativnog pola prijatnosti iz modela Velikih pet ili Petofaktorskog modela ne pravi se razlika između proračunate i impulsivne agresivnosti, koja je, prema Opštem modelu agresije, ključna podela agresivnog ponašanja.

Situacioni činioci: nivoi situacione provokacije

Dok se upitničke procene agresivnog ponašanja mogu dovesti u vezu sa širim sklopom osobina ličnosti, agresija u okviru laboratorijskih uslova ne pokazuje uvek značajnu, pa tako ni jasnu povezanost sa osobinama ličnosti (Jensen–Campbell et al., 2007; Seibert et al., 2010). To nas dovodi do problema u vezi s ispitivanjem uticaja situacionih činilaca na agresivno ponašanje. Mere samoprocene i bihevioralne mere u laboratorijskim zadacima, inače nisko koreliraju (Cyders & Coskunpinar, 2011). Međutim, pored ove opšte tendencije, postoji još nekoliko razloga zbog kojih mere samoprocene i mere agresije u eksperimentalnim paradigmana ne koreliraju značajno ili u većem intenzitetu. Najpre, kao što je pomenuto, za procenu osobina ličnosti koriste se različiti referentni okviri, kako modela ličnosti, tako i ispitivanih pojedinačnih konstrukata. Međutim, ono što je ovde bitnije jeste da se u istraživanjima koriste i različite paradigme za indukciju agresije, pri čemu one indukuju različite forme, pa i funkcije agresivnog ponašanja. Različite forme i funkcije agresije povezuju se s različitim osobinama ličnosti, što onemogućava integraciju dobijenih rezultata. U ovom radu će biti primenjena Tejlorova paradigma za indukciju i merenje agresije, u okviru koje se mere različite forme agresije. Na taj način može se obuhvatiti veći varijabilitet agresivnih reakcija.

Još jedan bitan problem u vezi s ispitivanjem efekata situacionih uslova je i sam tretman ovog faktora u dosadašnjim istraživanjima. Naime, u dosadašnjim istraživanjima nije jasno određen kontrolni uslov. U jednoj meta–analizi istaknuto je da nije identifikovan nijedan eksperiment koji sadrži neprovokativni uslov (Bettencourt & Miller 1996), dok se u drugoj meta–anlizi ukazuje na to da se neprovokativni uslov nekad određuje kao niskoprovokativni, a nekada kao uslov bez prisustva bilo kakve provokacije (Bettencourt et al., 2006). U vezi s tim, u ovom istraživanju, pored visokoprovokativnog, biće uvedena još tri uslova: uslov s više pobeda, neprovokativni i niskoprovokativni uslov. Uvođenje tih uslova se čini važno kako bi se preciznije odredio efekat osobina ličnosti na agresivno ponašanje. Naime, variranje nivoa situacione provokacije otvara prostor za sagledavanje uticaja individualnih karakteristika u oblikovanju agresije. U Opštem modelu agresije ne specifikuje se priroda uticaja interakcije individualnih i situacionih činilaca na agresiju. U ovom radu smo uvođenjem svih relevantnih nivoa situacione provokacije želeli da

dobijemo precizniji uvid u karakteristike pomenute interakcije individualnih i situacionih činilaca.

U skladu s navedenim, u radu su postavljene sledeće hipoteze: Osobine ličnosti koje su u užoj vezi s agresivnošću, kao što su poštenje i priyatnost, ostvariće značajne veze s agresivnim ponašanjem, nezavisno od uslova provokacije. Pritom, može se očekivati da će efekat priyatnosti biti jači u niskoprovokativnom, a posebno u visokoprovokativnom uslovu, budući da priyatnost na negativnom polu obuhvata afektivnu komponentu agresivnosti koja se povezuje s agresijom u uslovima provokacije. S druge strane, poštenje je osobina koja se najviše dovodi u vezu s psihopatijom (De Vries et al., 2008; Gaughan et al., 2012; Lee & Ashton, 2005; Lee et al., 2013). Za psihopatiju je karakteristično da utiče na agresiju u neprovokativnim uslovima, ali i da može da oblikuje jači agresivni odgovor u provokativnim uslovima (Reidy et al., 2008, 2011). U skladu s tim, može se očekivati da će poštenje imati dosledni efekat na agresiju u svim uslovima. U visokoprovokativnom uslovu se očekuje i da još neke osobine ličnosti ostvaruju značajan efekat na agresivno ponašanje, pre svega emocionalnost i savesnost koji se povezuju sa lakšom destabilizacijom i nedostatkom kontrole ponašanja.

Činilac afekta: stanje besa i hostilnosti

Treći činilac koji se u ovom radu ispituje jeste aktuelno afektivno stanje koje treba da bude medijator u odnosu između individualnih i situacionih činilaca s jedne strane, i agresivnog ponašanja s druge strane. Preciznije, ispitivaće se uloga afektivnog stanja, tj. stanja besa i hostilnosti.

Hipoteze u vezi s ulogom stanja besa i hostilnosti mogu se izraziti na sledeći način: Očekuje se da će stanje besa biti povišeno u visokoprovokativnom uslovu i da će ostvariti značajnu medijatorsku ulogu samo u ovom uslovu, na način da povećava agresivni odgovor. Očekuje se da će stanje besa biti značajan medijator između osobina koje su u užoj vezi s afektivnom ili bihevioralnom destabilizacijom (priyatnost, emocionalnost i savesnost) i agresivnog ponašanja.

Činioci kognitivne obrade: pristrasnosti u pažnji

U okviru dominantnih teorija agresije, pa tako i u okviru Opšteg modela agresije, objašnjenje agresivnog ponašanja traži se, pre svega, u činionicima kognitivne obrade. Činioci kognitivne obrade se u Opštem modelu agresije posmatraju kao izlazni činioci, na koje utiču individualni i situacioni činioci. Mnoga istraživanja ukazuju na to da agresivne osobe karakteriše specifičan način obrade agresivnog, hostilnog ili pretećeg sadržaja (Owen, 2011; Todorov & Bargh, 2002; Wilkowski & Robinson, 2008). Ovaj način obrade podrazumeva i procese rane obrade, tj. percepciju i pažnju, kao i procese u okviru memorije, mišljenja, rasuđivanja, donošenja odluka, suđenja i slično. S obzirom na to da se već na nivou rane, automatske obrade mogu utvrditi razlike između agresivnih i neagresivnih osoba, u ovom radu fokus je upravo bio na činionicima pristrasnosti u pažnji na određene sadržaje.

U dosadašnjim istraživanjima efekata osobina ličnosti na pristrasnosti u pažnji na agresivne sadržaje, ispitanici su najčešće bili podeljeni u grupe u zavisnosti od izraženosti agresivnosti, pa su se grupe poredile po relevantnim karakteristikama kognitivne obrade. S druge strane, korelacije između agresivnosti i pristrasnosti u pažnji su sistematično niske, ili nisu značajne. Kao što je pomenuto, ovakav trend je primetan i u drugim istraživanjima u kojima se kombinuju eksplicitne tj. upitničke i implicitne mere, kao što su vremena reakcije u različitim kognitivnim zadacima (Cyders & Coskunpinar, 2011). Međutim, uzrok niskim korelacijama, bar u slučaju relacija agresivnosti i pristrasnosti u pažnji, može biti i taj što se u istraživanjima zanemaruju situacioni uslovi. U dosadašnjoj literaturi postoji, svega nekoliko istraživanja u kojima je uvedena situaciona provokacija kao faktor koji, uz osobine ličnosti, može uticati na kognitivnu obradu. S obzirom na to, nameće se potreba za detaljnijim ispitivanjem kognitivne obrade, tj. pristrasnosti u pažnji, u kontekstu interakcije situacionih i individualnih karakteristika.

Postavlja se pitanje zašto je važno uvođenje nivoa situacione provokacije prilikom ispitivanja efekata osobina ličnosti na pristrasnosti u pažnji na određene sadržaje. U istraživanjima prilikom objašnjavanja pristrasnosti u pažnji, suprotstavljaju se dve hipoteze: hipoteza usmeravanja pažnje i hipoteza interpretacije. Prema prvoj hipotezi, osobe s povišenom agresivnošću pokazuju pristrasnosti u pažnji na agresivni sadržaj, a prema

drugoj te osobe pokazuju pristrasnosti u pažnji na nehostilan tj. nekongruentan, ili nejasan sadržaj. Dakle, ove hipoteze daju oprečne predikcije efekata u vezi s pristrasnostima u pažnji. Međutim, one se ne moraju sagledati kao suprostavljene, ukoliko se uvedu nivoi situacionih uslova.

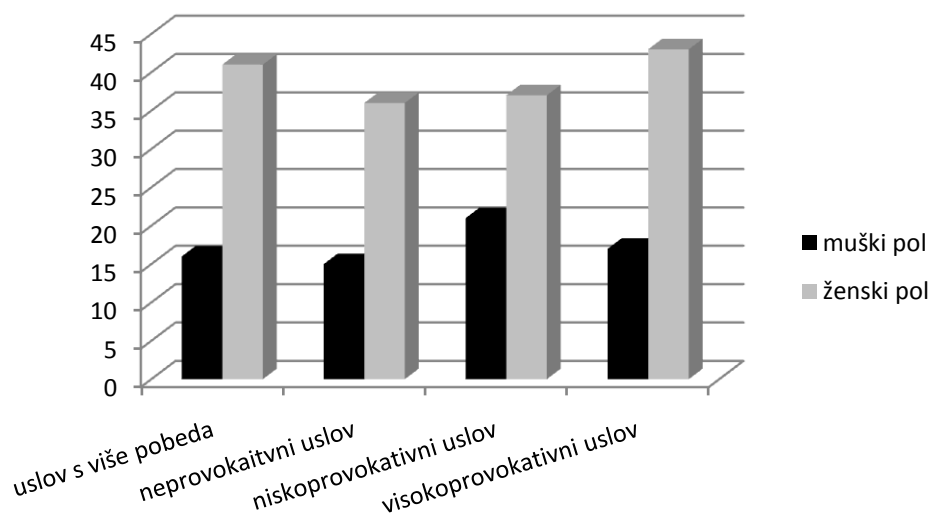
U ovom radu se pretpostavlja da u neprovokativnim uslovima, kada hostile šeme nisu aktivirane, postoji povezanost između osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji na određeni sadržaj. Pri tome, osobine koje bi trebalo da ostvare efekat su one koje su užoj vezi s agresivnošću, a to su prijatnost i poštenje. Dakle, u neprovokativnom uslovu, prijatnost i poštenje bi trebalo da ostvare efekat na pristrasnosti prema agresivnim sadržajima. S druge strane, u niskoprovokativnom uslovu, kada se hostile šema aktivira, trebalo bi da postoji povezanost između poštenja i prijatnosti i pristrasnosti prema neutralnim sadržajima. Naime, u tom uslovu, agresivni sadržaji trebalo bi da se brže obrađuju jer su u skladu s aktiviranom hostile šemom, dok bi neutralni sadržaji trebalo sporije da se obrađuju jer su nejasni, odnosno nisu u skladu s aktiviranom šemom. U visokoprovokativnom uslovu se ne očekuje značajna povezanost između osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji, budući da je situaciona provokacija jaka i da ometa efikasnost izvođenja zadatka kod svih ispitanika.

Kao i u slučaju ispitivanja efekata medijacije stanja besa i hostilnosti na odnos individualnih i situacionih činilaca s jedne, i agresivnog ponašanja s druge strane, i u slučaju ispitivanja pristrasnosti u pažnji može se očekivati značajan medijatorski efekat stanja.

METOD

Uzorak

Početni uzorak činio je 241 student I, II i III godine sa različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, od kojih je ženskih ispitanika bilo 167 (69.3%). Nakon primenjenih instrumenata, eliminisano je 6 univarijatnih ($z > +/- 3.29$) i 6 multivarijatnih autlajera ($\chi^2_{(10)} > 29.59$, $p < .001$, Tabachnick & Fidell, 2007). Iz uzorka su isključena 3 ispitanika zbog sumnje u eksperimentalnu manipulaciju, tako da je konačni uzorak činilo 226 ispitanika (157, tj. 69.5% ženskog pola). U odnosu na pripadnost jednom od uslova manipulacije, nisu zabeležene polne razlike ($\chi^2_{(3)} = 1.21$, $p = .75$), ni razlike u osobinama ličnosti (Tabela 1). Polna struktura u okviru pojedinačnih grupa prikazana je na Grafiku 1.

Grafik 1. Polna struktura uzorka u okviru uslova manipulacije

Tabela 1

Testiranje razlika ispitanika u osobinama ličnosti s obzirom na uslove manipulacije

Osobina	Uslov manipulacije				F(3, 222)	p
	Više pobjeda	Neprov.	Niskoprov.	Visokoprov.		
	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)	AS (SD)		
HEXACO						
Poštenje	54.47 (8.54)	54.18 (9.35)	56.19 (8.37)	56.98 (11.58)	1.12	.340
Emocionalnost	53.39 (9.65)	52.02 (7.08)	52.91 (10.63)	52.47 (8.54)	0.23	.879
Ekstraverzija	58.26 (8.33)	56.10 (10.50)	57.47 (10.60)	56.78 (10.89)	0.46	.713
Prijatnost	45.19 (9.02)	46.78 (8.67)	46.48 (9.22)	45.13 (10.48)	0.46	.708
Savesnost	56.40 (8.50)	57.08 (8.97)	59.95 (8.36)	56.48 (10.30)	1.97	.119
Otvorenost	57.37 (11.53)	55.71 (9.45)	60.33 (9.97)	58.32 (8.85)	2.04	.109
BODH						
Bes	9.98 (4.40)	10.84 (4.83)	9.18 (3.97)	9.65 (4.78)	1.30	.274
Osvetoljubivost	9.46 (3.73)	9.67 (4.57)	8.69 (3.69)	9.15 (4.23)	0.61	.612
Dominacija	13.25 (5.04)	13.33 (4.57)	11.86 (4.11)	13.40 (4.99)	1.41	.241
Hostilnost	14.47 (4.12)	14.24 (4.24)	14.16 (4.31)	14.60 (4.23)	0.13	.940

Instrumenti

HEXACO-PI-R. HEXACO-PI-R (Lee & Ashton, 2004) predstavlja operacionalizaciju šestofaktorskog modela HEXACO, koji je proistekao iz psiholeksičke paradigme u istraživanju bazične strukture ličnosti. U radu je primenjena verzija od 100 ajtema. Svaka od šest dimenzija odnosno skala sadrži po četiri facete koje su operacionalizovane sa po 4 ajtema, pri čemu se u upitniku nalaze i dodatna 4 ajtema kojima se meri Altruizam.

BODH. Upitnik agresivnosti BODH (Dinić, Mitrović i Smederevac, 2014) nastao je na osnovu rezultata istraživanja o zajedničkoj strukturi skala agresivnosti/prijatnosti iz različitih upitnika za procenu ličnosti. BODH sadrži 23 ajtema, raspoređenih u četiri supskale – Bes, Osvetoljubivost, Dominacija i Hostilnost. Konstrukcija i validacija upitnika BODH će biti predstavljena u odeljku Tretman varijabli – Konstrukcija upitnika BODH.

Skala za procenu stanja besa i hostilnosti. Za procenu stanja besa i hostilnosti sastavljena je posebna skala čiji će postupak konstrukcije biti prikazan u odeljku Tretman varijabli – Medijator: stanje besa i hostilnosti. Skala je jednodimenzionalna i sastoji se od 6 stavki (*kivno, ogorčeno, iziritirano, ljuto, zlovoljno, izbačeno iz takta, ozlojeđeno*).

Skala za odgovaranje na svim upitnicima je petostepena skala Likertovog tipa (od 1 – *uopšte se ne slažem*, do 5 – *u potpunosti se slažem*). Osnovne psihometrijske karakteristike korišćenih skala, kao i deskriptivni podaci za sumacione skorove, prikazani su u Tabeli 2. Instrumenti su dati u Prilogu A.

Tabela 2

Deskriptivni podaci i metrijske karakteristike korišćenih skala i supskala

	Skala	<i>N</i>	α	h_1	<i>AS</i>	<i>SD</i>	<i>Sk</i>	<i>Ku</i>
HEXACO	Poštenje	16	.79	.20	55.77	9.25	-0.01	-0.04
	Emocionalnost	16	.79	.20	52.80	8.88	-0.41	0.08
	Ekstraverzija	16	.87	.30	57.54	9.72	-0.44	-0.16
	Prijatnost	16	.80	.20	46.19	9.10	-0.14	-0.24
	Savesnost	16	.83	.24	57.57	8.94	-0.24	-0.16
	Otvorenost	16	.82	.23	58.10	10.06	-0.32	-0.28
BODH	Bes	5	.87	.58	9.77	4.36	0.85	-0.16
	Osvetoljubivost	6	.85	.51	9.00	3.70	1.21	0.48
	Dominacija	7	.79	.36	12.76	4.45	0.74	-0.02
	Hostilnost	5	.74	.36	14.25	4.20	0.10	-0.55
Stanje besa i hostilnosti		6	.89	.60	7.15	2.62	3.23	11.81

Na osnovu Tabele 2 može se videti da skjunis i kurtozis za sve ispitivane skale i supskale ne prelaze ± 1 , osim u slučaju Osvetoljubivosti i Stanja besa i hostilnosti, pa će skorovi na ovim skalama biti normalizovani Boks-Koksovom transformacijom. Pouzdanosti primenjenih skala i supskala su zadovoljavajuće.

Tretman varijabli

U skladu sa Opštim modelom agresije, varijable su podeljene na prediktore, medijator i kriterijume. Prediktorske varijable mogu se podeliti na varijable iz domena osobina ličnosti i na varijablu koja se odnosi na nivo situacione provokacije. Medijatorsku varijablu predstavlja stanje afekta, odnosno stanje besa i hostilnosti. Kriterijumske varijable dele se u dve grupe. Prvu grupu čine varijable iz domena agresivnog ponašanja, a drugu grupu čine varijable iz domena pristrasnosti u pažnji (Slika 4).

Prediktori: osobine ličnosti

Kao što je pomenuto, prvu grupu prediktorskih varijabli čine osobine ličnosti. U ovom radu su osobine ličnosti operacionalizovane preko skorova na dva instrumenta. Prvi instrument čini inventar HEXACO-PI-R, koji je opisan u odeljku Instrumenti. Drugi instrument čini Upitnik agresivnosti BODH. Upitnik BODH nastao je u okviru ovog rada u

cilju dolaženja do adekvatne upitničke operacionalizacije konstrukta agresivnosti koja bi pokrila osnovne aspekte ovog konstrukta. S obzirom na to, postupak konstrukcije i validacije upitnika BODH će biti detaljnije objašnjen u sledećem odeljku.

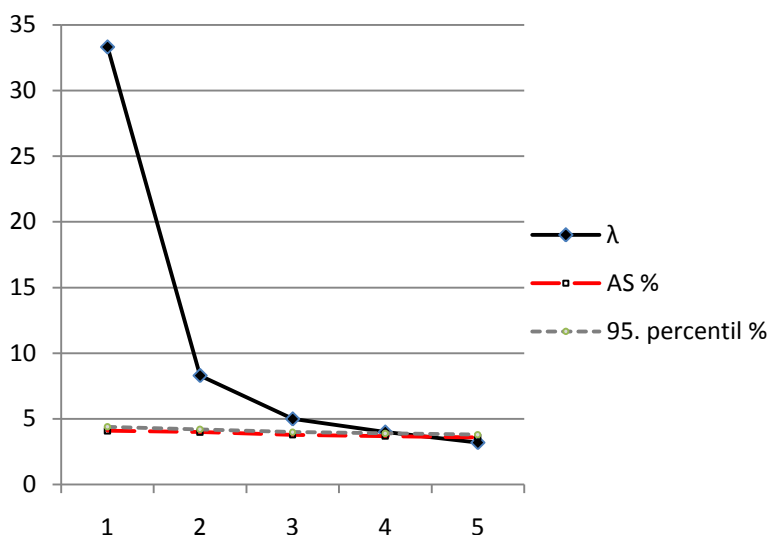
Konstrukcija Upitnika agresivnosti BODH. Na osnovu ranijih istraživanja može se zaključiti da agresivnost predstavlja multidimenzionalni konstrukt. U cilju dolaženja do adekvatne i sveobuhvatne upitničke operacionalizacije agresivnosti, nametnulo se pitanje koja je dominantna zajednička struktura ovog konstrukta u okviru skala agresivnosti/prijatnosti u upitnicima za procenu osobina ličnosti. Dakle, osnovna strategija u kreiranju novog upitnika agresivnosti bila je zasnovana na empirijskom pristupu. Uzorku od 583 ispitanika (61% ženskog pola) zadate su skale agresivnosti/prijatnosti iz različitih upitnika za procenu ličnosti: Zuckerman–Kulhman Personality Questionnaire – III – Revised, Multidimensional Personality Questionnaire, Upitnik osetljivosti na potkrepljenje, Big Five Inventory, Velikih pet plus dva, IPIP–HEXACO–PI–R. Izabrani su upitnici koji su kreirani u okviru različitih istraživačkih paradigmi, jer se na taj način povećava mogućnost da svi relevantni aspekti agresivnosti budu uključeni u inicijalni skup varijabli. Eksplorativnom faktorskom analizom izdvojena su četiri faktora na osnovu rešenja paralelne analize. Ti faktori imenovani su kao Bes, Osvetoljubivost, Dominacija i Hostilnost (Dinić i sar., 2014). Na osnovu dominantnog sadržaja faktora i uvida u njihove korelacije sa Ajzenkovim upitnikom ličnosti (EPQ–R) i Bas–Perijevim Upitnikom agresije (AQ), sačinjene su stavke s ciljem da ukažu na dominantni sadržaj ekstrahovanih faktora.

U okviru nekoliko modifikacija upitnika, zadržana je verzija od 49 ajtema koja će u ovom radu biti validirana. Na uzorku od 603 studenta² sa različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (60% ženskog pola), sprovedena je eksplorativna faktorska analiza u programu FACTOR 8.1 (Lorenzo–Seva & Ferrando, 2013). Taj program sadrži modifikaciju paralelne analize (PA) u skladu sa faktorskom analizom, zasnovanom na metodi ekstrakcije minimalnog ranga matrice kovarijansi (MRFA). Po preporukama (Ten Berge & Kiers, 1991), analiza je rađena na polihoričnim korelacijama. Simulacije Timermana i Lorenzo–Seve (Timmerman & Lorenzo–Seva, 2011) pokazale su da primena PA omogućava veću preciznost u odnosu na originalnu Hornovu verziju baziranu na analizi glavnih komponenti, odnosno PCA (Horn, 1965), kao i u odnosu na O’Konorovu implementaciju

---

² Ovaj uzorak ne obuhvata ispitanike glavnog dela istraživanja.

(O'Connor, 2000) koja predstavlja prilagođavanje faktorskoj metodi glavnih osa (PAF). Na osnovu PA-MRFA može se izdvojiti 4 faktora (Grafik 2). Faktori obuhvataju 43.85% zajedničke varijanse nakon ekstrakcije (48.28% u inicijalnoj fazi). Faktori su dovedeni u Promax rotaciju i interpretirani na osnovu matrice sklopa (Tabela 3). U obzir su uzete samo vrednosti opterećenja .32 i više (Tabachnick & Fidell, 2007).

Grafik 2. Vrednosti procenta objašnjene varijanse na osnovu empirijskih podataka i paralelne analize

Prvi faktor nakon rotacije obuhvata 7.60% zajedničke varijanse i okuplja ajteme koji se odnose na učestalo doživljavanje besa i ljutnje, kao i nekontrolisano ponašanje usled besa i ljutnje, pa je nazvan *Bes*. Tim faktorom su opisane osobe plahovite naravi koje imaju nizak prag tolerancije na provokacije. Drugi faktor obuhvata 6.22% zajedničke varijanse i okuplja ajteme koji se odnose na osvetoljubivost, odnosno planiranje i zamišljanje osvete, pri čemu se u tom činu priželjkuje poniženje žrtve. Taj faktor nazvan je *Osvetoljubivost*. Treći faktor obuhvata stavke koje se odnose na želju za socijalnom dominacijom, pre svega u verbalnim obračunima. Taj faktor okuplja markere poput insistiranja na sopstvenom mišljenju i pravilima, tvrdoglavosti, želje za vođenjem glavne reči, želje za verbalnim raspravama i korišćenja svake prilike da se pokaže drugima da nisu u pravu ili da greše. Taj faktor nazvan je *Dominacija* i obuhvata 4.97% zajedničke varijanse. Četvrtim faktorom je objašnjeno 2.71% zajedničke varijanse i on obuhvata ajteme koji se odnose na netrpeljivost

prema drugim ljudima, posebno u situacijama koje zahtevaju socijalnu interakciju. Taj faktor je nazvan *Hostilnost* (Tabela 3).

Tabela 3

Matrica sklopa Upitnika agresivnosti BODH

Broj	Ajtem	Bes	Osvetoljubivost	Dominacija	Hostilnost
42	Lako se razbesnim.	.94			
9	Često burno reagujem.	.88			
36	Brzo planem u raspravama.	.80			
44	Mnogo toga može da me u potpunosti izvede iz takta.	.77			
4	Ponekad ni meni nije jasno zašto se tako lako razljutim.	.77			
20	Teško obuzdavam svoju narav.	.77			
29	I na sitne provokacije reagujem burno.	.74			
1	Sklon sam svađama i prepirkama.	.71			
47	U besu sam često govorio stvari koje nije trebalo reći.	.69			
30	Kad se naljutim, često izgubim kontrolu nad sobom.	.68			
22	Kad se iznerviram često kažem i ono što ne mislim.	.68			
34	Često se svađam s drugima.	.66			
49	Često upadam u svađe sa drugima.	.61			
24	Često me iznerviraju razne sitnice.	.58			.36
33	Lako se iznerviram kad mi nešto ne polazi od ruke.	.48			.40
25	Ljudi mi kažu da previše kritikujem druge.	.35		.45	
32	Dosta stvari me jako nervira kod drugih.	.32			.42
12	Strpljivo čekam pogodan trenutak da se osvetim nekom.	.95			
48	Vraćam svima milo za drago.	.85			
5	Osvetio bih se onom ko mi je učinio nešto nažao.	.85			
7	Često zamišljam situacije u kojima vraćam svima ono što su zaslužili.	.84			
10	Mogu da se smirim tek kad se osvetim onom ko me je povredio.	.84			
28	Naći ću načina da naudim onom ko se kači sa mnom.	.84			
21	Nemilosrdan sam prema svojim neprijateljima.	.74			
18	Ljudima koji me nerviraju jednostavno moram da napakostim.	.72			
14	Svi koji me uvrede na kraju dobiju svoje.	.71			
16	Imam želju da ponizim onoga ko mi stane na put.	.71			
3	Potajno priželjkujem da se desi nešto loše onom ko me je uvredio.	.63			
43	Kada se jednom naljutim na nekog, teško se odljutim.	.37			
13	Teško praštam loše postupke drugih.	.36			.49
38	Ne podnosim kada me drugi umaraju svojim	.32		.33	

	problemima.		
19	Užasno me nerviraju ljudi koji se petljaju u tuđe poslove.		.60
11	Jako me nervira kad me ometaju dok radim.		.55
26	Nađem načina da pokažem drugima kada nisu u pravu.	.43	.54
6	Neki ljudi me toliko nerviraju da ne mogu da podnesem njihovo prisustvo.		.49
2	Često sam nezadovoljan ponašanjem drugih ljudi.		.42
23	Ljutim se kada se ljudi ne ponašaju onako kako očekujem.		.34
27	U raspravama insistiram da bude po mom.	.81	
31	Važno mi je da vodim glavnu reč u društvu.	.79	
17	Moja uvek mora da bude poslednja.	.67	
37	Meni niko ne sme da protivureči.	.62	
35	Sklon sam da upadam ljudima u reč da bih rekao ono što imam.	.59	
41	Moram da naređujem da bi stvari ispale kako treba.	.58	
40	Veoma sam oštar sam prema tuđim greškama.	.57	
46	Ljudi izbegavaju sukobe sa mnom, jer znaju da će izvući deblji kraj.	.57	
15	Imam potrebu da prekinem druge kada pričaju gluposti.	.52	
45	Jedva čekam da se neko upusti u raspravu sa mnom.	.48	
39	Kažu mi da su moje šale uglavnom grube.	.47	
8	Često imam potrebu da kritikujem druge.	.40	

Napomena: Opterećenja ispod .32 nisu prikazana. Boldovane su stavke koje su zadržane u finalnoj soluciji.

U cilju validacije upitnika, na novom uzorku od 300 studenata³ sa različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (50% ženskog pola), sprovedena je konfirmatorna faktorska analiza (CFA) i analiza po modelu Teorije odgovora na stavke (IRT). Zarad postizanja jednostavne strukture upitnika, u analizu su ušli samo ajtemi koji imaju primarna opterećenja preko .40 i koji nemaju značajna sekundarna opterećenja u slučaju supskala Bes, Osvetoljubivost i Dominacija. Kako supskala Hostilnost sadrži najmanji broj ajtema, uzeti u obzir i ajtemi koji ostvaruju sekundarno opterećenje preko .40 na ovoj supskali. CFA je sprovedena s ciljem utvrđivanja jednodimenzionalnosti i lokalne nezavisnosti ajtema, koje predstavljaju pretpostavke za sprovođenje IRT analize.

Na osnovu testa multivarijatne normalnosti pokazano je da supskale Bes (*Mardia's test* = 20.15, $p = .000$), Osvetoljubivost (*Mardia's test* = 53.18, $p = .000$) i Dominacija (*Mardia's test* = 18.20, $p = .000$) imaju narušenu multivarijatnu normalnost, pa će za

³ Ovaj uzorak ne obuhvata ispitanike glavnog dela istraživanja.

njihovu evaluaciju kao metod procene biti primenjena robusna metoda procene prosecima i varijansi–prilagođenim ponderisanim najmanjim kvadratima (WLSMV). Generalno se porodica metoda ponderisanih najmanjih kvadrata tj. WLS preporučuje u slučaju kada je narušena multivarijatna normalnost i kada su podaci sa ordinalnih skala (uključujući i Likertovu skalu). Pri tome se za manje uzorke preporučuje WLSMV metod koji pokazuje prednost u odnosu na neke druge metode procene iz iste porodice (Muthén, du Toit, & Spisic, 1997). Kako u slučaju supskale Hostilnost, multivarijatna normalnost nije narušena ($Mardia's\ test = 1.151, p = .250$), nad ajtemima ove supskale će biti primenjen uobičajeni metod procene maksimalne verodostojnosti (ML).

CFA je sprovedena u okviru paketa „lavaan” za R (Rosseel, 2012), a za procenu saglasnosti, odnosno fita modela uzeti su u obzir sledeći indeksi, po preporuci Hjuia i Bentlera (Hu & Bentler, 1999): 1. hi-kvadrat, 2. CFI (komparativni indeks fita) koji treba biti preko 0.95 za dobar fit, i u opsegu 0.90 – 0.95 za prihvatljiv fit; 3. TLI (Taker-Luisov indeks) koji se tumači na isti način kao i CFI; 4. RMSEA (koren iz prosečne kvadrirane greške apriksimacije) koji treba biti ispod 0.06 za dobar fit, u opsegu 0.07 – 0.08 za prihvatljiv fit, u opsegu 0.08 – 0.10 za marginalni fit, a preko 0.10 se smatra pokazateljem lošeg fita; 5. SRMR (standardizovani koren iz prosečnih kvadriranih reziduala) koji se tumači na isti način kao i RMSEA. Za poređenje ugnježđenih modela su korišćene razlike u indeksima CFI (od $-.01$ i više) i RMSEA (od $.015$ i više) (Chen, 2007).

Rezultati CFA pokazuju da fit supskale Bes nije zadovoljavajući ($WLSMV\chi^2_{(65)} = 235.831, p = .000, CFI = 0.858, TLI = 0.830, RMSEA = 0.094 (0.081 - 1.107), SRMR = 0.057$), što nalaže redukciju supskale. Izbačen je ajtem 22 koji ima najniže opterećenje ($.587$), što je rezultiralo zadovoljavajućim fitom modela ($WLSMV\chi^2_{(54)} = 144.648, p = .000, CFI = 0.914, TLI = 0.895, RMSEA = 0.075 (0.060 - 0.090), SRMR = 0.049$). Indeksi modifikacije (MI) su se kretali u rasponu od 0 do 5.70 za korelaciju između reziduala ajtema 30 i 47. Međutim, uvođenje ove korelacije reziduala nije rezultiralo boljim fitom, uzevši u obzir oba pokazatelja značajnosti promene fita ($\Delta CFI = -.013, \Delta RMSEA = .005$). Na osnovu navedenih rezultata zaključeno je da lokalna nezavisnost ajtema nije narušena, kao ni jednodimenzionalnost.

Fit supskale Osvetoljubovost je zadovoljavajući ($WLSMV\chi^2_{(44)} = 86.801, p = .000, CFI = 0.939, TLI = 0.924, RMSEA = 0.057 (0.039 - 0.074), SRMR = 0.043$). Indeks modifikacije je

bio upadljivo viši za korelaciju između reziduala ajtema 7 i 3 ($MI = 9.78$), dok su ostali indeksi modifikacije bili u rasponu između 0 i 2. Uvođenje ove korelacije reziduala rezultiralo je boljim fitom ($\Delta CFI = -.033$, $\Delta RMSEA = .018$), što ukazuje na to da je lokalna nezavisnost ajtema narušena. S obzirom na to da ajtem 3 ima niže opterećenje, izbačen je iz modela. U modelu bez ajtema 3, najviši, ali generalno nizak MI je dobijen za korelaciju između reziduala ajtema 16 i 18 ($MI = 1.55$). Uviđenje ove korelacije reziduala ne doprinosi poboljšanju fita ($\Delta CFI = -.007$, $\Delta RMSEA = .006$). Fit modela bez ajtema 3 je dobar ($WLSMV\chi^2_{(35)} = 50.319$, $p = .045$, $CFI = 0.975$, $TLI = 0.968$, $RMSEA = 0.038$ (0.006 – 0.060), $SRMR = 0.034$), tako da će u daljoj analizi biti zadržana verzija supskale bez ajtema 3.

Fit supskale Dominacija je zadovoljavajući ($WLSMV\chi^2_{(54)} = 99.437$, $p = .000$, $CFI = 0.934$, $TLI = 0.920$, $RMSEA = 0.053$ (0.036 – 0.069), $SRMR = 0.048$). Indeksi modifikacije (MI) su se kretali u rasponu od 0 do 4.78 za korelaciju reziduala između ajtema 45 i 46. Uvođenje ove korelacije reziduala nije rezultiralo boljim fitom ($\Delta CFI = -.010$, $\Delta RMSEA = .004$), što upućuje na zaključak da su pretpostavke lokalne nezavisnosti ajtema i jednodimenzionalnosti supskale zadovoljene.

Fit supskale Hostilnost je dobar ($\chi^2_{(14)} = 33.440$, $p = .002$, $CFI = 0.959$, $TLI = 0.939$, $RMSEA = 0.068$ (0.039 – 0.098), $SRMR = 0.040$). Međutim, uvođenje korelacije reziduala ajtema 19 i 32 značajno popravlja fit modela ($\Delta CFI = -.027$, $\Delta RMSEA = .027$). S obzirom na značajnu promenu fita modela, odlučeno je da se izbací stavka s manjim opterećenjem, tj. stavka 19. Fit modela bez stavke 19 je takođe dobar ($\chi^2_{(9)} = 10.894$, $p = .283$, $CFI = 0.995$, $TLI = 0.992$, $RMSEA = 0.027$ (0.000 – 0.073), $SRMR = 0.028$). Uvođenje jedine predložene modifikacije (korelacije između reziduala ajtema 11 i 13) nije doprinelo značajnom poboljšanju fita ($\Delta CFI = -.005$, $\Delta RMSEA = .027$).

Kako su pretpostavke jednodimenzionalnosti i lokalne nezavisnosti ispunjene za sve supskale, sprovedene su IRT analize za svaku od supskala. Analiza je obavljena u R paketu „ltm“ (Rizopoulos, 2006). IRT je modelski pristup merenju u kojem se modelira verovatnoća da će pojedinačni ispitanik zaokružiti određeni odgovor na konkretnoj stavci. Za procenu je uzet dvoparametarski Generalizovani model stepenovanog ocenjivanja (eng. *Generalized Partial Credit Model: G-PCM*: Muraki, 1992). G-PCM model pripada porodici polihotomnih IRT modela, primerenih ajtemima sa uređenim kategorijama odgovora, kojima pripadaju i skale Likertovog tipa.

IRT modeli omogućavaju izračunavanje greške kao odstupanja od modelskih predikcija i na taj način omogućuju proveru fita modela. U korišćenom paketu, fit ajtema proverava se na osnovu hi-kvadrat reziduala koji se zasniva na poređenju opaženih i očekivanih marginalnih frekvencija (Rizopoulos, 2006). Umesto da se proverava fit modela na osnovu potpunih sklopova odgovora, prave se tabele kontingencije za svaki par ili triplet ajtema, i fit se na taj način proverava. Ajteme koji ne pokazuju zadovoljavajući fit, odnosno koji imaju misfit, paket označava kao one koji imaju najveće reziduale za svaku od kombinacija odgovora (za svaku od ćelija tabele kontingencije).

U IRT-u se na osnovu sklopa odgovora ispitanika na stavke, procenjuje nivo latentne crte (θ) koja generiše odgovore ispitanika na date stavke. Istovremeno, na istoj kontinuiranoj i intervalnoj skali, procenjuje se parametar težine stavke (δ). Težina stavke u G-PCM procenjuje se na osnovu tzv. koraka koji predstavljaju tačku preseka dve krive za kategorije susednih odgovora. Na taj način, koraci uopšte ne moraju biti ekvidistantni, niti model pretpostavlja da koraci budu sekvencijalno uređeni (Emberson & Reise, 2000). Iako G-PCM nije osetljiv na poremećaj redosleda koraka, u podacima za upitnik BODH oni nisu primećeni. Za svaki ajtem postoji $k - 1$ koraka (k je broj ponuđenih kategorija odgovora). Pored težine, u 2P IRT modelima procenjuje se i diskriminativnost stavke (a) koja pokazuje sposobnost ajtema da razlikuje osobe sa različitim nivoom crte (Emberson & Reise, 2000). Vrednosti parametra diskriminativnosti do 0.64 ukazuju na nisku diskriminativnost, od 0.65 do 1.34 na umerenu, od 1.35 do 1.69 na visoku, a vrednosti veće od 1.70 na veoma visoku diskriminativnost (Baker, 2001). O diskriminativnosti ajtema i kategorija odgovora zaključuje se i na osnovu razmaka između kategorija. Naime, u primenjenom modelu ne računaju se posebni parametri diskriminativnosti za kategorije, već se podrazumeva da sve kategorije jednog ajtema imaju jednake parametre diskriminativnosti čiju vrednost preuzimaju od ajtema. Što su parametar diskriminativnosti i razmaci između pragova veći, kategorije i sam ajtem su diskriminativniji. U IRT se o pouzdanosti stavki i skala zaključuje na osnovu informativnosti koja je recipročna je standardnoj grešci merenja. Informativnost (I) pokazuje u kojoj se meri odgovori ispitanika menjaju u zavisnosti od promene u nivou crte, odnosno pokazuje preciznost stavke ili skale na različitim nivoima crte (Emberson & Reise, 2000). Osnovna prednost IRT-a u odnosu na Klasičnu teoriju testa je upravo u izračunavanju informativnosti. Informativnost je u funkciji IRT parametara, pa je tako

količina informativnosti u funkciji parametra diskriminativnosti, a lokacija najveće informativnosti ili njenog „šiljka“ na grafičkom prikazu, u funkciji je parametra težine.

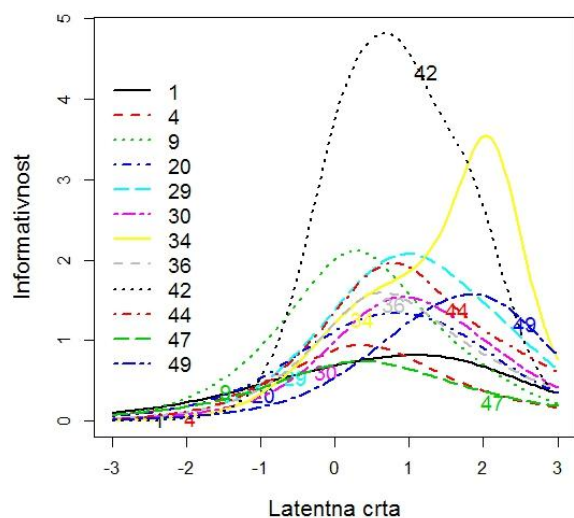
U slučaju supskale Bes, nema misfitujućih dubleta ajtema, ali ima 8 od 220 misfitujućih tripleta (3.64%). Pritom, kao najčešće su se javljale kombinacije najboljih ajtema poput 9, 29 i 42 sa manje dobrim ajtemima 20, 30, 36 i 44. Generalno, svi ajtemi ove supskale imaju umerene do veoma visoke diskriminativnosti (Tabela 4). Ajtemi s nižom informativnošću (< 90%) su 1, 47 i 49 (Grafik 3). Ovi ajtemi, iako imaju umerenu diskriminativnost, kao i ajtem 4, imaju upadljivo niže parametre diskriminativnosti u odnosu na ostale ajteme (< 1.00), pa su ti ajtemi izbačeni. Takođe, ajtemi 29 i 44 pokrivaju isti raspon crte, ali kako je ajtem 29 bolji, ajtem 44 je izbačen, jer je redundantan. Ista je situacija bila i sa ajtemima 34 i 49, koji su i sintaksički bliski, pa je zadržan bolji ajtem 34. Na osnovu preliminarnih analiza uočeno je da se zadržavanjem bilo koje kombinacije preostalih ajtema, informativnost ne bi znatno narušila, ali da se nešto bolji parametri diskriminativnosti dobijaju ukoliko se zadrže ajtemi 9, 20, 29, 34 i 42. Ajtem 20 ima diskriminativnost na granici umerene i visoke, ajtemi 9 i 29 imaju visoku, i ajtemi 34 i 42 imaju veoma visoku diskriminativnost, pri čemu ajtem 42 ima najbolje procene parametara. Sa tako zadržanim ajtemima, značajan je samo jedan misfitujući triplet između najboljih ajtema 9–29–42. Informativnost supskale pre izbacivanja ajtema je generalno bila dobra, 92.82%, a sa izbacivanjem ajtema je nešto povećana, na 96.44%. Prilikom određivanja informativnosti treba samo pomenuti da je uzet u obzir raspon crte od -3 do +3 logita, pod pretpostavkom da većina ispitanika ima izražen nivo crte unutar ovog raspona. Supskala je primerenija iznadprosečnim ispitanicima (Grafik 6). Informativnost stavki i supskale, pre i nakon izbacivanja ajtema, prikazane su na Grafcima 4–6. Ovako redukovana skala Bes sadrži indikatore sklonosti češćem osećanju ljutnje i besa usled niske tolerancije na provokacije, nedostatka bihevioralne kontrole, plahe naravi i svađalštva. S obzirom na to, supskala Bes može se dovesti u vezu s afektivnom agresivnošću.

Tabela 4

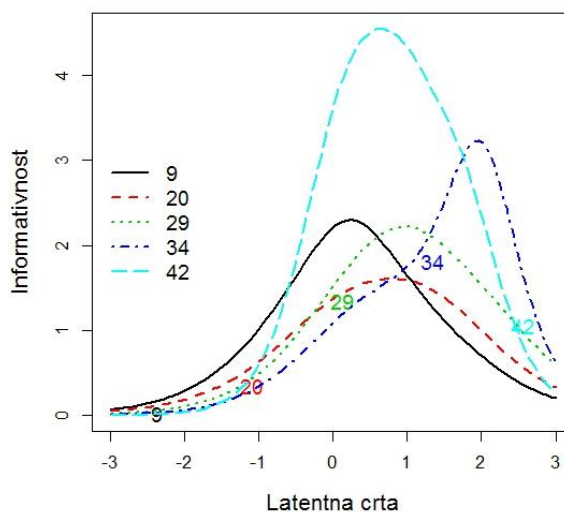
IRT parametri za supskale i stavke upitnika BODH

Supskala	δ_1	δ_2	δ_3	δ_4	α	I
Bes						61.18
1	-0.75 (.20)	0.20 (.18)	1.59 (.25)	1.94 (.35)	0.91 (.11)	3.13
4	-0.20 (.23)	0.33 (.25)	0.30 (.26)	1.41 (.28)	0.78 (.10)	2.81
9	-0.70 (.14)	0.17 (.14)	0.47 (.14)	1.54 (.18)	1.47 (.18)	5.68
20	-0.31 (.15)	0.33 (.16)	1.29 (.20)	1.89 (.28)	1.16 (.15)	4.32
29	-0.04 (.12)	0.76 (.13)	1.38 (.17)	2.37 (.29)	1.60 (.20)	5.90
30	0.48 (.17)	0.49 (.18)	1.46 (.22)	2.04 (.32)	1.20 (.15)	4.19
34	0.17 (.10)	1.23 (.13)	2.31 (.27)	1.94(.34)	1.93 (.25)	7.38
36	0.16 (.16)	0.45 (.17)	1.00 (.19)	2.22 (.30)	1.18 (.14)	4.32
42	-0.09 (.09)	0.53 (.09)	1.11 (.11)	1.89 (.16)	2.93 (.41)	11.61
44	-0.03 (.13)	0.71 (.14)	1.15 (.17)	2.53 (.31)	1.47 (.18)	5.33
47	-0.02 (.26)	-0.01 (.27)	0.61 (.27)	1.62 (.33)	0.70 (.09)	2.45
49	0.76 (.17)	1.28 (.20)	2.27 (.34)	2.35 (.50)	1.18 (.16)	4.05
Osvetoljubivost						62.89
5	-0.08 (.16)	0.65 (.18)	0.98 (.20)	1.41 (.22)	1.19 (.12)	4.55
7	0.43 (.22)	0.73 (.24)	0.74 (.26)	1.72 (.31)	0.87 (.12)	3.15
10	0.66 (.12)	1.27 (.14)	1.86 (.20)	2.07 (.30)	1.92 (.26)	7.36
12	0.63 (.09)	1.04 (.11)	1.50 (.11)	1.96 (.17)	3.08 (.48)	12.19
14	0.27 (.17)	1.02 (.20)	1.45 (.25)	1.58 (.31)	1.06 (.14)	3.94
16	0.79 (.16)	1.20 (.18)	1.32 (.22)	2.01 (.29)	1.38 (.19)	5.19
18	1.17 (.15)	1.77 (.20)	2.23 (.35)	1.61 (.41)	1.71 (.26)	6.60
21	0.77 (.18)	0.86 (.19)	2.01 (.29)	1.36 (.33)	1.17 (.15)	4.44
28	0.49 (.11)	1.34 (.14)	1.39 (.15)	2.27(.26)	2.14 (.28)	8.16
48	0.51 (.11)	1.33 (.15)	1.50 (.18)	2.05 (.25)	1.90 (.23)	7.32
Dominacija						36.24
8	-0.48 (.23)	0.09 (.22)	1.24 (.27)	2.72 (.11)	0.60 (.09)	2.44
15	-0.83 (.33)	-0.49 (.30)	0.22 (.28)	1.82 (.37)	0.60 (.09)	1.96
17	0.25 (.23)	0.29 (.24)	0.86 (.26)	1.90 (.36)	0.80 (.12)	2.84
27	-0.64 (.15)	0.13 (.14)	1.00 (.17)	1.85 (.25)	1.34 (.19)	5.02
31	0.62 (.22)	0.64 (.21)	2.41 (.40)	2.51 (.62)	0.87 (.13)	2.84
35	0.22 (.21)	1.37 (.29)	1.56 (.37)	1.77 (.48)	0.76 (.12)	2.61
37	0.88 (.16)	1.50 (.20)	3.05 (.59)	1.30 (.65)	1.43 (.23)	5.36
39	2.01 (.48)	0.41 (.37)	2.63 (.60)	1.45 (.69)	0.54 (.09)	1.68
40	0.24 (.19)	0.54 (.19)	2.26 (.35)	2.64 (.59)	0.93 (.14)	2.97
41	0.80 (.23)	0.91 (.24)	1.21 (.29)	2.31 (.45)	0.90 (.14)	3.14
45	1.61 (.36)	0.74 (.31)	1.83 (.42)	2.11 (.58)	0.69 (.11)	2.26
46	1.14 (.27)	0.35 (.23)	1.85 (.33)	2.02 (.46)	0.90 (.14)	3.14
Hostilnost						22.91
2	-1.36 (.26)	-1.02 (.21)	0.43 (.17)	1.52 (.24)	0.99 (.14)	3.54
6	-0.98 (.35)	-0.21 (.33)	-0.14 (.32)	0.82 (.32)	0.57 (.09)	1.92
11	-2.21 (.51)	-1.68 (.38)	-0.06 (.27)	0.66 (.28)	0.60 (.10)	1.83
13	-0.89 (.31)	-0.00 (.29)	0.73 (.31)	1.83 (.42)	0.59 (.09)	1.88
23	-0.62 (.21)	0.05 (.21)	0.80 (.23)	2.47 (.40)	0.84 (.13)	2.83
26	-1.63 (.64)	2.52 (.61)	-0.25 (.35)	2.64 (.58)	0.43 (.08)	1.04
32	-0.59 (.12)	0.42 (.13)	0.81 (.15)	1.53 (.20)	1.71 (.30)	6.66
33	-1.60 (.28)	-0.64 (.21)	0.16 (.19)	1.30 (.23)	0.91 (.13)	3.21

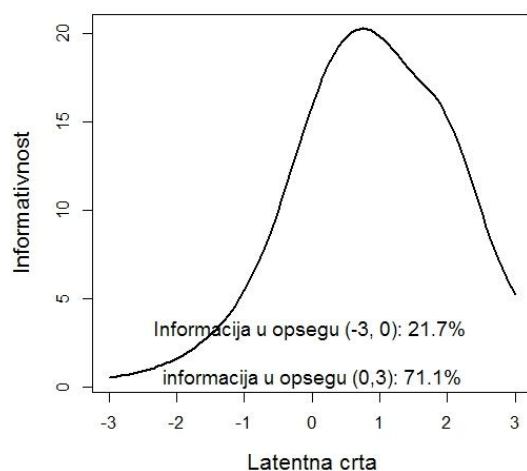
Legenda: δ_1 , δ_2 , δ_3 , δ_4 – koraci tj. tačke preseka susjednih kriva za kategorije odgovora, α – parameter diskriminativnosti, I – informativnost u opsegu od -3 do 3 logita. Vrednosti u zagradama su standardne greške.

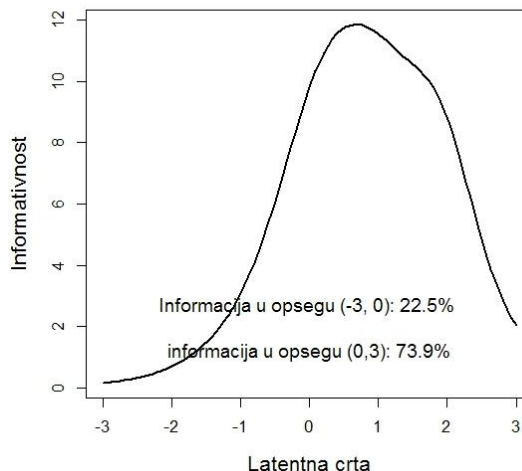
Grafik 3. Informativnost stavki supskale Bes

Grafik 4. Informativnost stavki redukovane supskale Bes

Grafik 5. Informativnost supskale Bes

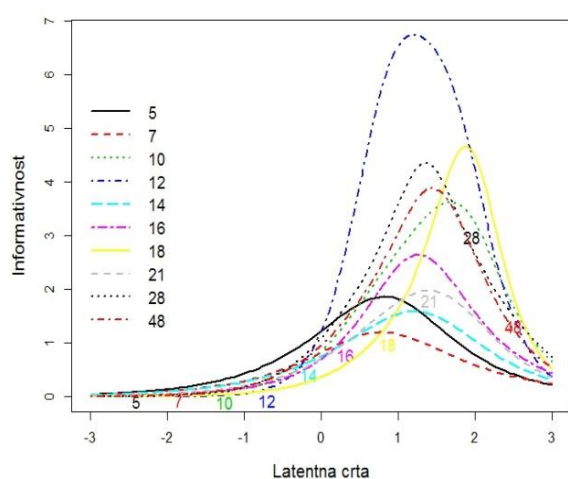

Grafik 6. Informativnost redukovane supskale Bes

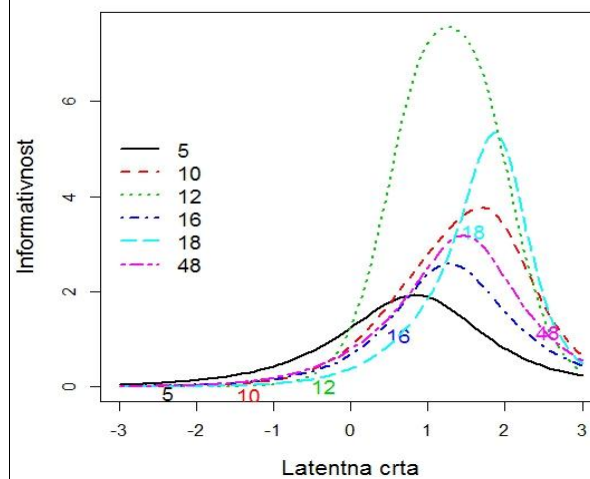
Supskala Osvetoljubivost nema misfitujućih dubleta, ali sadrži 14 misfitujućih tripleta (11.67%), u kojima se aitem 28 javlja čak u 13 kombinacija. Iako aitem 28 ima veoma visoku diskriminativnost, pokriva isti raspon crte kao i aitem 48, koji je informativniji. Imajući to u vidu, kao i učešće ajtema 28 u misfitujućim tripletima, ovaj aitem je izbačen. Ajtem s niskom diskriminativnošću i najmanjom informativnošću je aitem 7, koji je takođe izbačen. Uvidom u informativnosti stavki uočeno je da ajtemi 16 i 21 pokrivaju isti raspon crte, kao i 14 i 48, pa su iz tih kombinacija izbačeni ajtemi s gorim parametrima tj. 21 i 14.

Najbolje procene parametara ostvaruje ajtem 12. U ponovnoj analizi, s izbačenim navedenim ajtemima, ustanovljeno je da postoji samo jedna misfitujuća kombinacija ajtema (12–16–18). Samo ajtem 5 ima umerenu diskriminativnost, a ostali zadržani ajtemi – visoku ili veoma visoku. S obzirom na to da je informativnost skale ostala približno ista (pre izbacivanja stavki je bila 95.69%, a posle izbacivanja stavki je 96.60%), i da se diskriminativnost kreće od umerene do veoma visoke, u finalnoj soluciji zadržani su preostali ajtemi.

Supskala je generalno primerenija iznadprosečnim ispitanicima (Grafik 10). Iz ovako redukovane supskale izbačeni su ajtemi koji ukazuju na jasnu želju za fizičkom povredom drugoga koji se opaža kao neprijatelj. Ovi ajtemi su ujedno bili i „najteži”, odnosno ispitanici su se retko slagali sa njima. Ajtemi koji su zadržani, odnose se na želju za osvetom, planiranje osvete i potrebu da se svima vrati „milo za drago”. Pritom, može se uočiti želja za nesrazmerno većom „kaznom” za onoga prema kome je osveta upućena. S obzirom na to da uključuje aspekt planiranja osvete, ova supskala može se dovesti u vezu s instrumentalnom agresivnošću. Međutim, kako je agresija isprovocirana nečijim ponašanjem koje se doživljava kao preteće ili ugrožavajuće, supskala Osvetoljubivost obuhvata i markere afektivne agresivnosti. U odnosu na preostale supskale BODH upitnika, Osvetoljubivost je najviše povezana s fizičkom agresijom (Dinić i sar., 2014). Informativnost stavki i skale pre i nakon izbacivanja ajtema su prikazane na Grafcima 7–10.

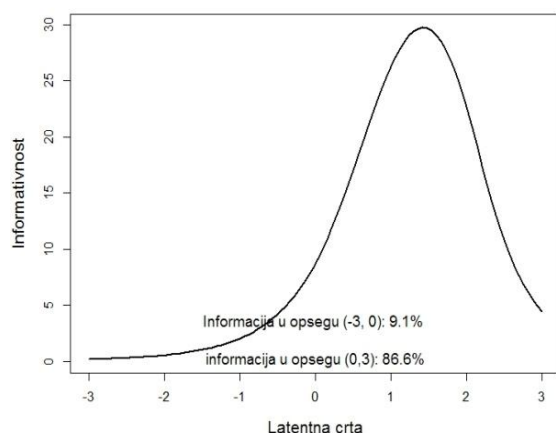

Grafik 7. Informativnost stavki supskale Osvetoljubivost

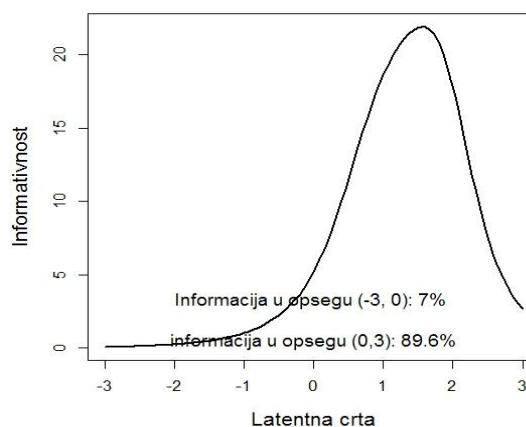

Grafik 8. Informativnost stavki redukovane supskale Osvetoljubivost

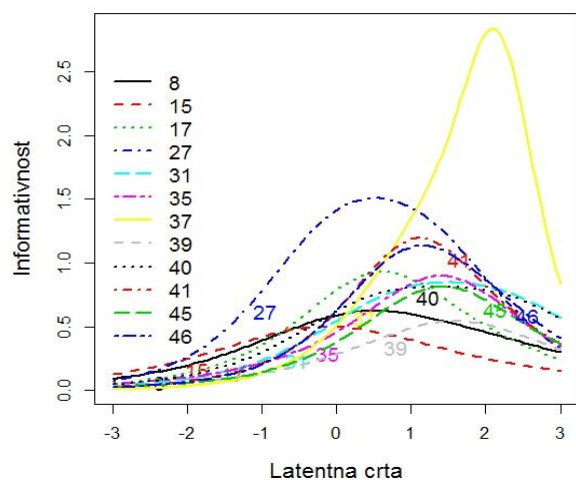

Grafik 9. Informativnost supskale Osvetoljubivost

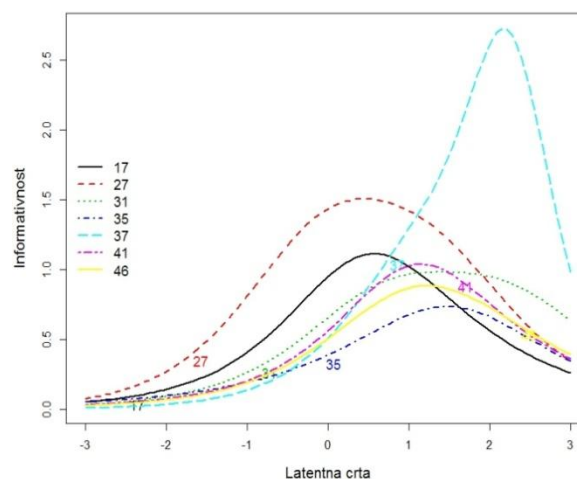

Grafik 10. Informativnost redukovane supskale Osvetoljubivost

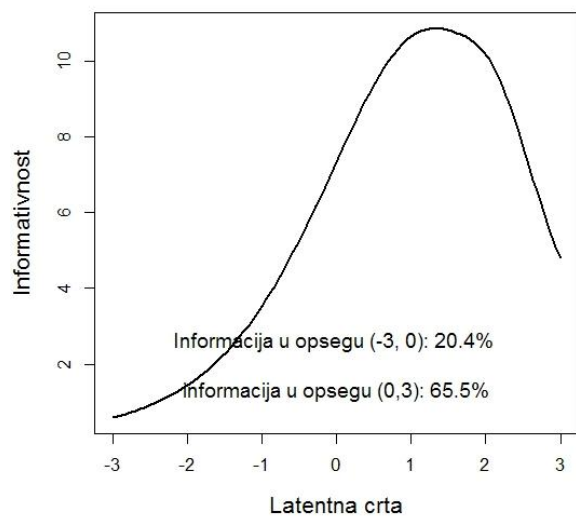
Supskala Dominacija nema misfitujućih dubleta, ni tripleta, ali je uočeno da ajtemi 8, 15, 39, 40 i 45 pokazuju nižu informativnost i diskriminativnost, pa su izbačeni iz supskale. Izbacivanjem navedenih ajtema ostvarena je nešto viša informativnost supskale generalno (sa 85.97% na 87.49%). Ajtemi u okviru redukovane supskale imaju umerene ili visoke diskriminativnosti, pri čemu su najbolji ajtemi 27 i 37. Supskala je primerenija iznadprosečnim ispitanicima (Grafik 14) i okuplja indikatore poput agresivne socijalne dominacije i verbalne agresije, insistiranja na sopstvenom mišljenju kao i njegovog nametanja. Ova supskala mogla bi se shvatiti kao aspekt instrumentalne agresivnosti čiji je cilj ostvarivanje nadmoći nad drugima. Iz supskale su izbačeni ajtemi koji ukazuju na neprijatno ophođenje prema drugim ljudima u slučaju verbalnih duela, na netoleranciju grešaka koje drugi prave ili na netoleranciju nekih drugih karakteristika sagovornika. Informativnost stavki i skale, pre i nakon izbacivanja ajtema, prikazane su na Graficima 11–14.

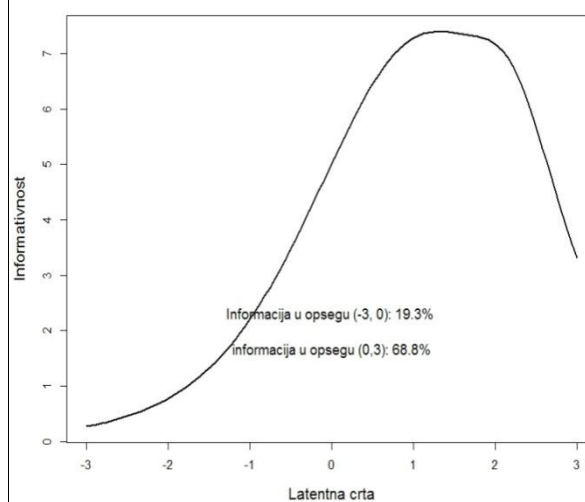
Grafik 11. Informativnost stavki supskale Dominacija

Grafik 12. Informativnost stavki redukovane supskale Dominacija

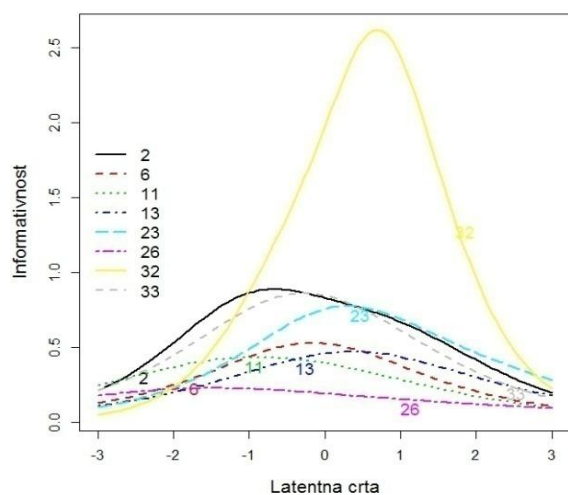
Grafik 13. Informativnost supskale Dominacija

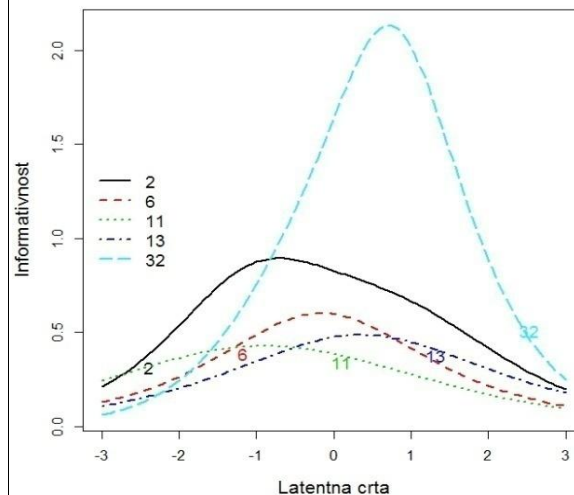
Grafik 14. Informativnost redukovane supskale Dominacija

Supskala Hostilnost ne sadrži misfitujuće dublete, ali sadrži dva od 56 misfitujućih tripleta (2–23–32 i 2–32–33). Ajtemi sa niskom diskriminativnošću su 6, 11, 13 i 26, pri čemu ajtem 26 ima i upadljivo nižu informativnost, pa je izbačen. Ajtemi 2 i 33 pokrivaju isti raspon osobine, pa je ajtem 33 izbačen, pošto ima nižu diskriminativnost. Takođe je izbačen i ajtem 23, jer se nalazio u misfitujućoj kombinaciji. Najbolji ajtem je 32. U finalnoj soluciji ostali su ajtemi 2, 6, 11, 13 i 32. U ovakvoj kombinaciji ajtema, samo stavka 11 ima

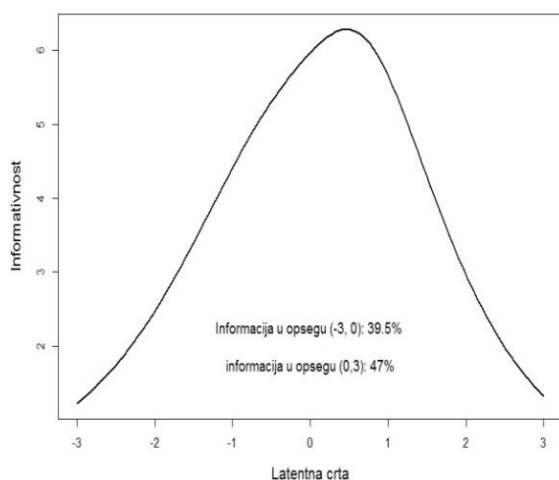
nisku diskriminativnost i generalno nižu informativnost. Budući da ta stavka doprinosi pokrivenosti osobine, posebno u domenu ispodprosečnih skorova, odlučeno je da se ipak zadrži u finalnoj soluciji. Izbacivanjem stavki 23, 26 i 33, informativnost skale je povećana sa 86.55% na 88.24%. Supskala približno podjednako pokriva čitav raspon crte i okuplja indikatore netrpeljivosti prema drugim ljudima i njihovim greškama i teškog praštanja loših postupaka drugih. Supskala Hostilnost, najviše se može dovesti u vezu sa afektivnom tj. hostilnom agresivnošću. Iz supskale su izbačeni ajtemi koji više ukazuju na sklonost osećanju besa i ljutnje i „kratak fitilj” ili na direktno suočavanje sa drugima. Informativnost stavki i skale, pre i nakon izbacivanja ajtema, prikazane su na Graficima 15–18.

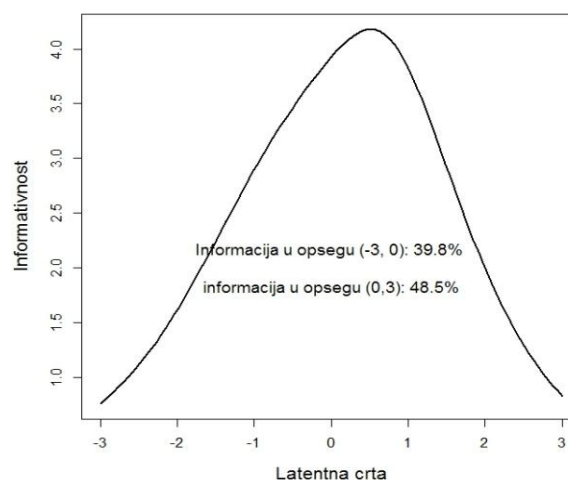
Grafik 15. Informativnost stavki supskale Hostilnost

Grafik 16. Informativnost stavki redukovane supskale Hostilnost

Grafik 17. Informativnost
supskale Hostilnost

Grafik 18. Informativnost
redukovane supskale Hostilnost

Korelacije između dimenzija BODH i HEXACO modela. Korelacije između dimenzija BODH upitnika i HEXACO modela izračunate su na uzorku ovog istraživanja. Najpre, korelacije između dimenzija ličnosti HEXACO modela su generalno niske, tako da nema opasnosti od multikolinearnosti kada se sve dimenzije uključe u model. Korelacije između dimenzija BODH upitnika umerene (Tabela 5), što je u skladu s očekivanjima. Može se primetiti da nešto višu korelaciju iz domena BODH upitnika ostvaruju Bes i Hostilnost. S obzirom na to da se obe dimenzije odnose na afektivnu agresivnost, ovaj rezultat je očekivan.

Korelacije između dimenzija BODH i HEXACO-PI-R-a su u skladu s razlikama u određenju Prijatnosti i Poštenja iz HEXACO modela. Osvetoljubivost i Dominacija ostvaruju više i negativne korelacije s Poštenjem, a Bes i Hostilnost s Prijatnošću. Budući da negativni pol Prijatnosti HEXACO modela okuplja indikatore besa, nestrpljivosti i neprijateljskog ponašanja prema drugima, više korelacije s aspektima afektivne agresivnosti su očekivane. S druge strane, Osvetoljubivost i Dominacija se više odnose na instrumentalnu tj. proaktivnu agresivnost, pa otud više korelacije s Poštenjem.

Tabela 5

Interkorelacije i korelacije između dimenzija BODH i HEXACO-PI-R-a

Skala	Poš	Emoc	Ekst	Prij	Sav	Otv	Bes	Osvet	Dom
Poštenje	-								
Emocionalnost	.14*	-							
Ekstaverzija	.16	.04	-						
Prijatnost	.21**	-.14**	.07	-					
Savesnost	.17**	.21**	.25***	-.09	-				
Otvorenost	.11	-.04	.00	-.03	.05	-			
Bes	-.19**	.25***	-.07	-.53***	-.16*	-.00	-		
Osvetoljubivost	-.45***	-.21**	-.15*	-.30***	-.29***	-.09	.41***	-	
Dominacija	-.41***	-.04	.01	-.41***	-.10	-.01	.44***	.49***	-
Hostilnost	-.22***	.07	-.29***	-.52***	-.06	.08	.53***	.49***	.45***

Legenda: *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

Prediktori: nivoi situacione provokacije

Tejlorova paradigma agresije (TAP). Situaciona provokacija je manipulirana primenom takmičarskih zadataka brzine reakcije, odnosno paradigme poznatije kao Tejlorova paradigma agresije (*Taylor Aggression Paradigm – TAP*: Taylor, 1967). TAP procedura sprovedena je u cilju indukovanja i merenja agresivnog ponašanja. U okviru TAP procedure, ispitanici se takmiče jedan protiv drugoga u brzini reakcije na jednostavne zadatke. Zadatak ispitanika je bio da pritisne široku tipku na tastaturi („spejs”) nakon što opazi kvadrat na ekranu. Pozicija kvadrata je varirana, kao i interval do prikazivanja kvadrata. Pre svakog zadatka, ispitanik je imao mogućnost da podesi „kaznu” svom protivniku. Podešena kazna predstavlja meru agresivnog ponašanja. Kazna se sastojala u upućivanju neprijatnog zvuka određene jačine i trajanja. Jačina zvuka je podešavana preko numeričke tastature i mogla je varirati od 0 (odsustvo kazne), preko 1 (60db) do 10 (110db). Ukoliko bi ispitanik odabrao jačinu kazne između 1 i 10, onda bi podešavao trajanje kazne na skali od 1 (0.5s) do 10 (5s). Skala za podešavanje jačine i trajanja kazne je napravljena po ugledu na ranija istraživanja (Bertsch et al., 2011; Marshall & Brown, 2006; Wilkowski & Robinson, 2008).

Ispitanik je obavešten da ukoliko bude brži, kazna koju je podesio, biće upućena protivniku. Ukoliko ispitanik bude sporiji, ispitaniku će biti upućena kazna koju mu je protivnik podesio. Takođe, ukoliko je razlika u vremenu reakcije oba takmičara manja od 30ms, nijedan takmičar neće dobiti kaznu. Ta informacija je uvedena da bi se otklonila

sumnja kod ispitanika koji pripadaju neprovokativnom uslovu. Protivnik je u stvari fiktivan, i ispitanici se ne takmiče jedan protiv drugoga. Uspešnost u zadacima i upućena kazna su unapred podešeni na način da simuliraju različite uslove manipulacije.

TAP procedura se sastojala od 4 bloka sa po 10 zadataka, pri čemu je prvi blok predstavljen kao probni. U probnom bloku, ispitanici mogu samo da podešavaju kaznu, ali je ne dobijaju u slučaju kada ih obaveste da su sporiji od protivnika. U probnom bloku, u stvari, treba da se meri tzv. neprovocirana agresija. U ranijim istraživanjima je pokazano da postoje značajne individualne razlike u odnosu na prvo podešavanje kazne, koje je tretirano kao mera neprovocirane agresije (Giancola & Parrott, 2008; Phillips & Giancola, 2008). U tom istraživanju uzet je u obzir veći broj zadataka za ispitivanje neprovocirane agresije, tj. prvi blok od 10 zadataka, kako bi poređenje po blokovima bilo adekvatno.

U okviru ovog eksperimenta, postoje četiri grupe uslova, odnosno nivoa provokacije:

1. uslov s više pobeda, u kojem ispitanici pobede u 80% slučajeva, a kada izgube, uvek dobijaju kaznu slabog intenziteta i kratkog trajanja ($AS_{trajanje} = 750ms$). Dakle, procedura je ista za 2, 3. i 4. blok. Iste kazne su korišćene i u niskoprovokativnom uslovu.
2. neprovokativni uslov, u kojem ispitanici u 50% slučajeva pobede ili rezultat bude nerešen, tako da nikada ne dobiju kaznu. Dakle, procedura je ista za 2, 3. i 4. blok.
3. niskoprovokativni uslov, u kojem ispitanici pobede u 50% slučajeva, a kada izgube, uvek dobiju kaznu slabog intenziteta i kratkog trajanja ($AS_{trajanje} = 750ms$), kao u uslovu s više pobeda. Samim tim, procedura za 2, 3. i 4. blok je ista.
4. visokoprovokativni uslov, u kojem ispitanici pobede u 50% slučajeva, a kada izgube, dobiju kaznu čiji se intenzitet i trajanje povećavaju iz bloka u blok (2. blok: $AS_{trajanje} = 750ms$, 3. blok: $AS_{trajanje} = 2000ms$, 4. blok: $AS_{trajanje} = 4200ms$). Jačina kazne u svakom narednom bloku povećava se za 120–130% u odnosu na prethodni blok (Bertch et al., 2011).

Medijator: stanje besa i hostilnosti

Stanje besa i hostilnosti je mereno preko posebno konstruisane skale. U prethodnim istraživanjima je uočeno da se operacionalizacija stanja razlikuje: nekada sadržaj primenjenih stavki više upućuje na stanje hostilnosti, a nekada na stanje besa. Iz tog

razloga je u ovom istraživanju sastavljena skala od 10 ajtema kojima je obuhvaćena procena stanja hostilnosti, i stanja besa. Od 10 ajtema, 4 su iz duže verzije Srpskog inventara afekata koji je baziran na Skali pozitivnog i negativnog afekta PANAS-X tj. SIAB-PANAS-X (Watson & Clark, 1994, prevele i adaptirale na srpski Novovićeva i Mihićeva, 2008), a 6 su iz Profila trenutnog raspoloženja tj. POMS (McNair, Lorr, & Droppleman, 1981) koje se ne preklapaju sa stavkama SIAB-PANAS-X. Da bi se zamaskirao glavni predmet merenja, ispitanicima su uz ove ajteme dati i ajtemi procena ostalih negativnih i pozitivnih aspekata stanja iz kratke forme SIAB-PANAS-X, što je ukupno činilo 28 ajtema. Ajtemi predstavljaju prideve kojima se opisuju različita stanja u okviru pozitivnog (radost, samoprihvatanje, aktivacija) i negativnog afekta (strah, samoodbacivanje, bes i hostilnost). Najpre su na osnovu ajtem-analize stavki, koje se odnose na stanje besa i hostilnosti, izbačene redundantne stavke (s visokim međusobnim korelacijama i visokim diskriminativnostima). U finalnom rešenju skale zadržano je 6 stavki (*kivno, ogorčeno, iziritirano, ljuto, zlovoljno, izbačeno iz takta, ozlojeđeno*). Na osnovu analize glavnih komponenata ovih stavki, izdvojena je jedna komponenta s karakterističnim korenom preko 1 ($\lambda = 4.03, 67.10\%$), pri čemu su korelacije ajtema sa glavnom komponentom visoke, i kreću se od .46 (*kivno*) do .84 (*ljuto*).

Kriterijumi: agresivno ponašanje

Agresivno ponašanje je mereno preko podešavanja kazni u okviru TAP procedure. Sedam mera agresije su korišćene u okviru TAP:

1. jačina upućene kazne, koja se najčešće dovodi u vezu s direktnom i aktivnom formom agresije (Giancola & Chermack, 1998; Denson, von Hippel, Kemp, & Teo, 2010) i koja najviše odgovara definiciji agresije (Ohbuchi & Oku, 1980);
2. trajanje upućene kazne, koja se više dovodi u vezu s indirektnim, suptilnijim i manje nasilnim formama agresije (Giancola & Chermack, 1998);
3. jačina upućene prve kazne („neprovocirana agresija”);
4. jačina upućene kazne u prvom bloku („neprovocirana agresija”);
5. trajanje upućene kazne u prvom bloku („neprovocirana agresija”);

6. broj selektovanih ekstremnih jačina kazni tj. „10” („ekstremna agresija”) koji se dovodi u vezu s ekstremnim odgovorom na provokaciju (Chermack & Taylor, 1995);
7. broj selektovanih ekstremnih trajanja kazni tj. „10” („ekstremna agresija”).

Pored tih mera, u literaturi se mogu naći još neke mere, kao što su učestalost selektovanja kazni ili kompozitni skor dobijen svođenjem na skor prve glavne komponente različitih mera agresije. Međutim, kako se pretpostavlja da svaka od navedenih mera agresije obuhvata drugačiji aspekt agresije, u ovom radu će se one analizirati zasebno. Na taj način se može dobiti uvid u efekte osobina ličnosti i uslova manipulacije na različite aspekte agresivnog ponašanja.

Kriterijumi: pristrasnosti u pažnji

Emocionalni Strupov zadatak (EST). Pristrasnosti u pažnji su merene preko vremena reakcije u EST zadatku. U okviru tog zadatka, ispitanicima su na ekranu prikazivane dve reči, jedna ispod druge. Reči koje su bile iznad, varirale su u odnosu na valencu, i mogle su pripadati kategoriji reči koje se odnose na agresivnost, prijatnost ili na afektivno neutralne reči. Boja fonta tih reči je takođe varirana, i reči su se mogle pojaviti u tri različite boje – u žutoj, zelenoj ili plavoj boji. Izbegnute su crvena i narandžasta boja koje se uobičajeno povezuju s opasnošću, kako ne bi imale potencijalni efekat na brzinu reakcije na određene stimulse. Reči koje su bile ispod, predstavljale su naziv jedne od tri boja (žuto, zeleno ili plavo) i bile su ispisane crnim slovima. Zadatak ispitanika je bio da pritiskom na određeni taster miša odgovori da li boja kojom je ispisana gornja reč odgovara nazivu boje koji se nalazi ispod te reči. Primenjena modifikacija EST zadatka je više u skladu s originalnim Strupovim zadatkom.

Reči su odabrane na osnovu pilot-istraživanja, ranijih istraživanja sa sličnom tematikom u kojima je korišćen EST, kao i uvidom u sadržaj ajtema iz različitih skala za procenu agresivnosti i prijatnosti. U okviru pilot-istraživanja je prigodnom uzorku od 48 studenata III godine sa Odseka za psihologiju u Novom Sadu data instrukcija da navedu što veći broj asocijacija na pojmove pretnja, agresivnost, sigurnost i prijatnost. Uvidom u najčešće asocijacije na date pojmove, ranije korišćene reči i najčešće korišćene pojmove u stavkama za procenu agresivnosti i prijatnosti, sastavljena je lista reči u odnosu na dve

kategorije: 1. reči koje se odnose na agresivnost (odnosno na pretnju i provokaciju vezanu za agresivnost), 2. reči koje se odnose na prijatnost (tj. na sigurnost i pozitivne pojmove koji su u vezi s konstruktom prijatnosti, odnosno koji su suprotnog značenja u odnosu na agresivnost). Pored te dve kategorije, iz konotativnog rečnika srpskog jezika (Janković, 2000b) odabrane su afektivno neutralne reči tako da budu ujednačene sa kategorijama emocionalno zasićenih reči po relevantnim karakteristikama. Sve reči bile su imenice u nominativu jednine. U svakoj kategoriji reči ima približno jednak broj imenica u muškom i ženskom rodu. Finalna lista stimulusa sadrži po 12 imenica za svaku od tri kategorije stimulusa⁴. Svaka reč je bila prikazana dva puta, kao kongruentna i nekongruentna sa nazivom boje, pri čemu je redosled prikazivanja kongruentne i nekongruentne reči bio kontrabalansiran po ispitanicima. Ispitaniku je bilo prikazano ukupno 72 stimulusa u glavnom delu eksperimenta, u skladu sa rezultatima istraživanja u kojem je uočeno da se efekat u EST-u gubi nakon 100 prikazanih stimulusa (Cohen et al., 1998). U skladu sa preporukama u ranijim istraživanjima (Larsen et al., 2006, 2008), kategorije reči prema valenci su bile ujednačene u odnosu na frekvencu ($F(2,35) = 0.37, p = .691$), dužinu (broj slova: $F(2,35) = 0.29, p = .747$, broj slogova: $F(2,35) = 0.08, p = .924$) i dve dimenzije konotativnog značenja reči – kognitivnu ($F(2,35) = 2.22, p = .125$) i pobuđenosti ($F(2,35) = 1.06, p = .359$), dok su razlike postojale samo u afektivitetu ($F(2,35) = 604.42, p = .000$). Procene konotativnog značenja reči su vršene preko upitnika CD9 koji predstavlja skraćenu verziju upitnika CD15 (Janković, 2000a). Upitnik je dat prigodnom uzorku od 32 studenta sa različitih studijskih godina koji nisu učestvovali u pilot istraživanju s navođenjem asocijacija, niti u eksperimentu ovog rada.

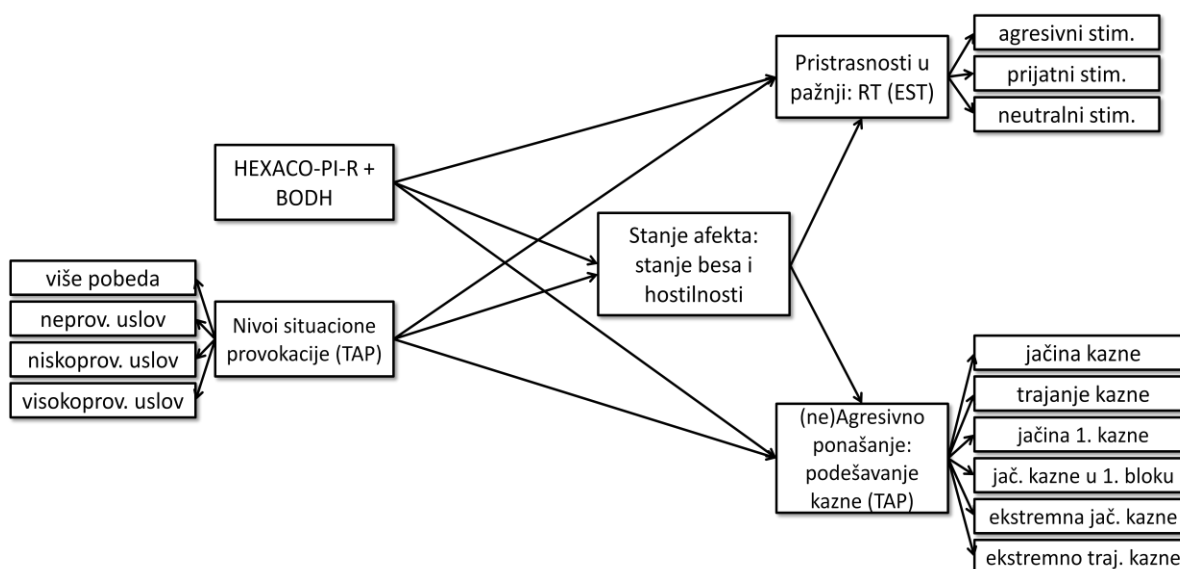
Sama procedura EST-a odvijala se na sledeći način: Najpre je bio prikazan fiksacioni krstić u trajanju od 1000ms, potom par reči koji je stajao do odgovora ispitanika, a zatim je usledila pauza u trajanju od 1000ms. Ispitanici su imali za vežbu 6 parova reči, i u okviru vežbe dobijali su fidbek o grešci ili sporom odgovaranju. Za vežbu su bili odabrani stimulusi koji se nisu pojavljivali u glavnom delu eksperimenta. U glavnom delu eksperimenta ispitanici nisu dobijali fidbek. Procedura je bila organizovana u okviru dva bloka između

---

⁴ Agresivne reči: šamar, tuča, udarac, svađa, agresija, bes, ljutnja, neprijatelj, gnev, sukob, provokacija, uvreda; prijatne reči: nežnost, toplina, ples, poklon, prijatelj, ljubaznost, šala, veselje, podrška, dodir, humor, srdačnost; neutralne reči: maska, grumen, navika, mehanizam, kora, struja, obaveštenje, dokaz, brava, zupčanik, alat, datum.

kojih je data pauza. Svaka reč koja se odnosila na agresivnost, prijatnost ili neutralnost se u jednom bloku pojavljivala kao kongruentna, a u drugom kao nekongruentna sa nazivom boje, pri čemu su blokovi bili kontrabalansirani po ispitanicima. Vreme rada je u proseku trajalo oko 10 minuta.

Dakle, u ovom radu kontinuirane prediktore čine skorovi na skalama upitnika HEXACO-PI-R i BODH, kategorijalni prediktor čini situaciona provokacija sa 4 nivoa, i medijator čini skor na Skali stanja besa i hostilnosti (Slika 4). Jednu grupu kriterijuma čine različite mere agresivnog ponašanja dobijene u okviru TAP procedure. Drugu grupu kriterijuma čine pristrasnosti u pažnji na sadržaje različite afektivne valence, dobijene preko vremena reakcije (RT) u okviru EST zadatka.

Slika 4. Korišćene varijable u radu u skladu s postavljenim modelom agresije

Procedura

Ispitanicima je najpre zadat set upitnika. Nakon dve nedelje od popunjavanja upitnika, ispitanici su pristupili takmičarskim zadacima brzine reakcije i emocionalnom Strupovom zadatku. Pripadnost uslovima manipulacije je bila randomizirana. Ispitanici su dolazili u paru, pri čemu se vodilo računa o tome da u paru uvek budu ispitanici istog pola i da se ne poznaju međusobno (birani su ispitanici sa različitih fakulteta, ili sa različitih godina studija). S obzirom na to da su ispitanici dolazili u paru, eliminisan je efekat protivnika. Po dolasku, paru ispitanika je saopšteno da će učestvovati u takmičarskim

zadacima brzine reakcije, odnosno da će se takmičiti jedan protiv drugoga u brzini reakcije na određene figure na ekranu. Tom prilikom ispitano je i da li se ispitanici međusobno poznaju. Ispitanici su morali videti svog protivnika, da bi stekli utisak da će se takmičiti protiv realne osobe. Kako bi bilo kakva komunikacija između ispitanika bila svedena na minimum, odmah po pomenutom saopštenju, ispitanici su odvedeni u posebne prostorije sa svojim eksperimentatorom. Zarad izbegavanja sumnje u manipulaciju, ispitanicima je rečeno da je cilj istraživanja – ispitivanje efikasnosti u vidu brzine reakcije u takmičarskoj situaciji. Po objašnjenju načina rada, ispitanicima je preko slušalica puštena najblaža kazna (kombinacija vrednosti jačine 1 i trajanja 1) i najjača kazna (kombinacija vrednosti jačine 10 i trajanja 10), kako bi stekli utisak o rasponu mogućih kazni. Na taj način testirano je i to da li je nekom ispitaniku najjača kazna bila prilično neprijatna, i ukoliko bi to bio ispitanik iz visokoprovokativne grupe, jačina zvučnika bi se smanjila na 70% bez znanja ispitanika o tome. Ovakva intervencija je urađena u slučaju dve ispitanice. Ispitanici su kazne dobijali preko slušalica. Tokom probnog bloka, eksperimentatori su bili prisutni kako bi objasnili način rada i unapred određenim komentarima, eventualno, otklonili sumnju u manipulaciju. Po završetku probnog bloka, eksperimentatori bi izašli iz prostorije kako svojim prisustvom ne bi uticali na spontano ponašanje ispitanika. Eksperimentatora je bilo 8 (4 muških i 4 ženskih) i svi su bili podjednako raspoređeni po uslovima provokacije.

Po završetku učešća u TAP, ispitanicima je postavljeno nekoliko pitanja na osnovu kojih se na indirektan način proveravala uspešnost manipulacije (npr. „Kako procenjujete Vašu uspešnost u ovim zadacima?“, „Kakav ste utisak stekli o Vašem protivniku?“, „Šta mislite da je bio cilj ovih zadataka?“). Kao što je navedeno u opisu uzorka, na osnovu uvida u ove podatke tri ispitanika su eliminisana iz uzorka, dok ostali ispitanici nisu pokazali sumnju u vezi sa eksperimentalnom manipulacijom. Nakon toga, ispitanici su popunjavali upitnik za procenu stanja, pa potom pristupili emocionalnom Strupovom zadatku. Po završetku cele procedure, održan je debifing kako bi se objasnio cilj eksperimentalne manipulacije.

Obrada podataka

Najpre je nad upitničkim podacima sprovedena analiza nedostajućih podataka u okviru modula *Missing Value Analysis* statističkog programskog paketa IBM SPSS 20.0. Budući da Littleov test za procenu potpune slučajnosti raspodele nedostajućih vrednosti (Howell, 2013; Little & Rubin, 1987) nije bio značajan ni za jedan od upitnika, za zamenu nedostajućih vrednosti primenjen je metod maksimalne verodostojnosti (eng. *Expectation Maximization*), tj. EM algoritam (Tabachnick & Fidell, 2007). Nakon zamene nedostajućih podataka, sve vrednosti su zaokružene u celobrojne, u skladu sa formatom prezentovanja stavki. Potom su eliminisani univarijanti i multivarijanti autlajeri na način koji je opisan u okviru uzorka istraživanja.

Vremena reakcije (RT) u EST-u prečišćena su na sledeći način. Prvo su eliminisani ispitanici s velikim brojem grešaka (preko 15%), i vreme reakcije na pogrešne odgovore nije uzeto u obzir. Potom su eliminisane vrednosti $\pm 2.5 SD$ u odnosu na prosek vremena reakcije svakog ispitanika. S obzirom na to da je distribucija vremena reakcije bila pozitivno zakošena, vrednosti RT su transformisane. Uvidom u kvantil–kvantil grafike različitih vrsta transformacija, uočeno je da recipročna transformacija daje distribuciju koja, više od ostalih, približava empirijske vrednosti standardnim normalnim. Kako bi interpretacija bila olakšana, RT vrednosti su transformisane na sledeći način: $-1000/RT$. Na ovaj način veća vrednost na RT varijabli upućuje na sporije vreme reakcije, a manja – na brže vreme reakcije.

Grešaka u okviru EST zadatka je bilo malo ($AS = 2.73$, $Mod = 2$, $SD = 2.63$), pri čemu se broj grešaka ne razlikuje u zavisnosti od uslova manipulacije ($Kruskal Wallis(3) = 1.32$, $p = .725$), pa se broj grešaka neće uzimati u obzir.

Kako se pol ističe kao značajan činilac agresivnog ponašanja (posebno fizičke agresije, koja se najviše dovodi u vezu s jačinom upućene kazne), skorovi na merama agresije u TAP su najpre parcijalizovani u odnosu na pol. Isti postupak je primenjen i na skorovima na skalama osobina ličnosti.⁵ Ovako dobijeni nestandardizovani rezidualni skorovi su korišćeni u daljim analizama.

---

⁵ U ovom istraživanju su dobijene značajne polne razlike u odnosu na mere agresije i neke osobine ličnosti, što opravdava odluku o korišćenju rezidualnih skorova u daljoj analizi.

U cilju provere TAP manipulacije, urađena je ANOVA za ponovljena merenja, u kojoj je faktor između grupa – pripadnost jednom od 4 uslova manipulacije, a faktor unutar grupa – ponovljena merenja po blokovima procedure za sve mere agresije kao zavisne varijable. U slučaju provere TAP manipulacije za meru agresije koja se odnosi na prvo podešavanje kazne i prvi blok, primenjena je ANOVA za nezavisne uzorke tj. neponovljena merenja.

U cilju ispitivanja efekata osobina ličnosti i uslova manipulacije na mere agresije dobijene u TAP proceduri, primenjena je ANCOVA za ponovljena merenja. U okviru ove analize, faktor između grupa je bila vrsta uslova (4), faktor unutar grupa je bio blok procedure (4), kovarijeteti su bili skorovi na dimenzijama ličnosti, a kriterijumi su bile mere agresije u TAP proceduri, dakle, ponovljene u 4 bloka procedure. U slučaju kada su kriterijumi bile mere agresije u prvom podešavanju kazne ili prvom bloku, analiza je rađena za nezavisne uzorke. Analiza je urađena najpre za sve kovarijetete u modelu, a potom su urađene posebne analize za svaki kovarijetet, kako bi se detaljnije ispitale njihove interakcije s uslovima. Zbog kompleksnosti modela, nije testiran model koji obuhvata sve kovarijetete, zajedno s interakcijama. Analize su rađene posebno za svaku kriterijumsku meru agresije.

U cilju ispitivanja efekta stanja besa i hostilnosti, najpre je sprovedena ANCOVA analiza kao u prethodnom slučaju, samo sa stanjem kao kovarijetetom. Da bi se ispitaio efekat medijacije stanja besa i hostilnosti na odnos između uslova manipulacije i osobina ličnosti s jedne strane, i agresivnog ponašanja s druge strane, primenjen je makro PROCESS (Hayes, 2013). Isti set analiza ponovljen je u slučaju kada su faktori unutar grupa bile karakteristike u emocionalnom Strupovom zadatku, odnosno valenca reči (3) i kongruentnost (2)⁶.

Da bi se kontrolisala greška tipa 1, za nivo značajnosti je uzet blaži nivo, $p < .05$, posebno kada je reč o interakcijama, budući da je interakcije teško detektovati (Aiken & West, 1991). Uvid u interakcije je dobijen preko računanja Pirsonovih produkt-moment korelacija. Kao veličina efekta za značajne rezultate biće prikazana vrednost η_p^2 za koju se preporučuje minimalna vrednost ispod .06 da bi se efekat smatrao malim, od .06 do .14 za osrednji efekat i preko .14 za jak efekat (Cohen, 1988). S obzirom na to da je sferičnost bila narušena u gotovo svim analizama, prilikom interpretacije univarijatnih efekata uzet je u

⁶ S obzirom na to da nisu zabeležene polne razlike u vremenima reakcije na određene kategorije stimulusa, vrednosti dobijene u EST-u nisu parcijalizovane u odnosu na pol.

obzir korigovani broj stepeni slobode (Huynh & Feldt, 1976). Po potrebi, kao post hoc test korišćen je LSD test.

Navedene analize urađene su u okviru modula *General Linear Models* statističkog programskog paketa IBM SPSS 20.0.

REZULTATI

Analiza kriterijuma agresivnog ponašanja: deskriptivni podaci i interkorelacije

Deskriptivni podaci za mere agresije dati su u Tabeli 6. Kao što se može primetiti, ispitanici su generalno upućivali jače, a ne duže kazne. Sve mere, osim broja ekstremnih jačina i trajanja kazni, imaju vrednosti skjunisa i kurtozisa u granicama prihvatljivosti za normlanu distribuciju (+/-1). Zbog narušene normalnosti, mere ekstremne agresije će biti normalizovane Boks-Koksovom transformacijom.

Tabela 6

Deskriptivni pokazatelji za mere agresije u TAP

Mera agresije		Minimum	Maksimum	AS	SD	Skjunis	Kurtozis
Jačina kazne	blok 1	0.00	10.00	3.94	2.35	0.26	-0.55
	blok 2	0.00	10.00	3.73	2.55	0.43	-0.63
	blok 3	0.00	10.00	3.95	2.71	0.40	-0.80
	blok 4	0.00	10.00	4.04	2.83	0.44	-0.85
	prosek	0.00	10.00	3.92	2.48	0.31	-0.70
Trajanje kazne	blok 1	0.00	9.40	3.62	2.11	0.27	-0.47
	blok 2	0.00	9.20	3.31	2.21	0.53	-0.45
	blok 3	0.00	10.00	3.50	2.43	0.60	-0.40
	blok 4	0.00	10.00	3.60	2.58	0.57	-0.63
	prosek	0.00	9.53	3.51	2.17	0.38	-0.61
Jačina kazne	prvo podešavanje	0.00	10.00	3.65	2.33	0.56	0.10
Trajanje kazne	prvo podešavanje	0.00	10.00	3.29	1.98	0.43	0.17
Broj ekstremnih jačina kazni („10”)	blok 1	0.00	10.00	0.41	1.52	5.20	28.29
	blok 2	0.00	10.00	0.52	1.72	4.34	19.37
	blok 3	0.00	10.00	0.82	2.07	3.34	11.33
	blok 4	0.00	10.00	0.95	2.36	2.84	7.27
	prosek	0.00	10.00	0.67	1.75	3.94	16.58
Broj ekstremnih trajanja kazni („10”)	blok 1	0.00	10.00	0.29	1.06	5.41	37.21
	blok 2	0.00	8.00	0.26	0.91	5.24	32.88
	blok 3	0.00	10.00	0.54	1.51	3.98	18.35
	blok 4	0.00	10.00	0.70	1.81	3.24	11.22
	prosek	0.00	9.25	0.45	1.10	4.14	22.95

Korelacije između upućenih jačina i trajanja kazne po blokovima su visoke (od .61 do .84). Pritom, korelacije su više između jačine i trajanja kazni u okviru istih blokova

procedure. Ukupna jačina kazne kroz sve blokove i ukupno trajanje kazne ostvaruju visoku korelaciju od .84.

Jačina kazne u prvom podešavanju visoko korelira sa jačinama kazne u sva četiri bloka (od .62 do .81), pri čemu je korelacija sa prvim blokom, očekivano, najviša. Ista situacija je i sa trajanjem kazne u prvom podešavanju (korelacije se kreću od .54 do .79). Prvo podešavanje jačine i trajanja kazne koreliraju .56.

Broj ekstremnih jačina kazni po blokovima ne korelira značajno sa jačinama kazne po blokovima (korelacije se kreću u rasponu od $-.09$ do $.09$). Ista situacija je i sa brojem ekstremnih trajanja kazni po blokovima koji ne koreliraju značajno sa trajanjem kazni po blokovima (korelacije se kreću u rasponu od $-.08$ do $.12$). Na osnovu tih podataka može se pretpostaviti da se upućivanje ekstremnih jačina i trajanja kazni odnosi na drugačiji aspekt agresije, te da ima smisla obradu raditi posebno za svaku predloženu meru agresije. Broj ekstremnih jačina kazni značajno korelira sa brojem ekstremnih trajanja kazni (od .22 do .77), pri čemu su korelacije više u slučaju istih blokova, posebno u slučaju poslednja dva bloka ($r_{3.blok} = .67$ i $r_{4.blok} = .77$).

Testiranje efekata situacionih činilaca: provera TAP manipulacije

U cilju testiranja efekata individualnih i situacionih činilaca na javljanje agresivnog ponašanja, najpre je testiran efekat situacionih činilaca odnosno efekat manipulacije različitim nivoima provokacije u TAP proceduri. Primenjena je ANOVA za ponovljena merenja pri kojoj je faktor između grupa bila pripadnost jednom od 4 uslova manipulacije, a faktor unutar grupa su bila ponovljena merenja po blokovima procedure za sve mere agresije. Kriterijumi su, ponaosob, bile različite mere agresije dobijene u okviru TAP procedure. U slučaju mere agresije koja se odnosi na prvo podešavanje kazne, primenjena je analiza za neponovljena merenja.

Tabela 7

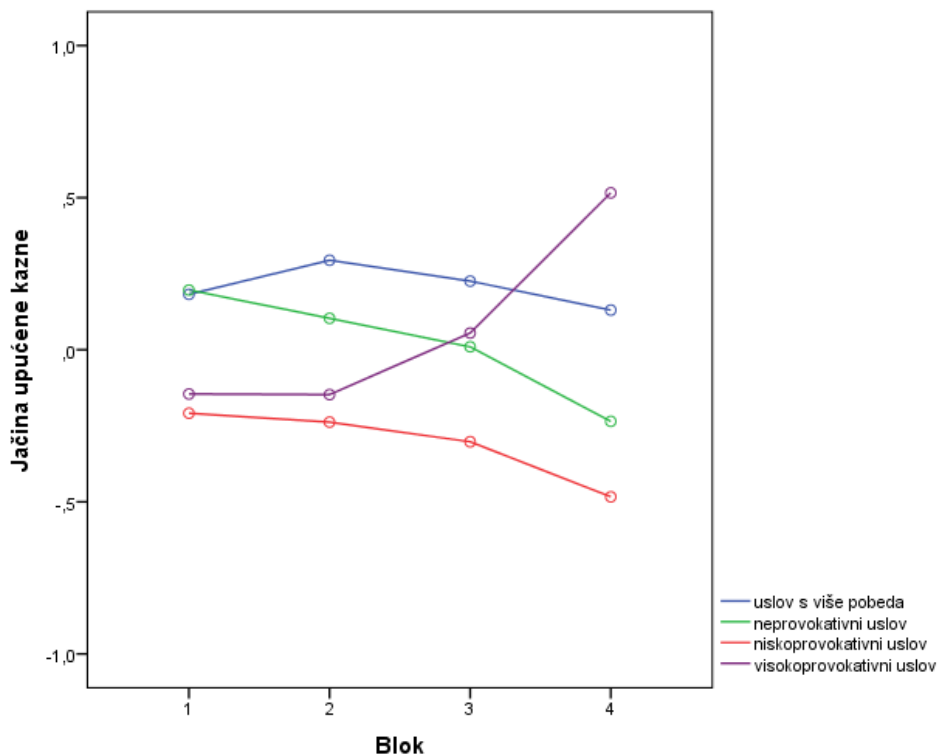
Efekti uslova manipulacije po blokovima TAP procedure na mere agresije

Mera agresije	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
Jačina kazne	uslovi	0.45(3, 218)	.718	.006
	blok	0.03(2.07, 450.88)	.975	.000
	blok x uslovi	3.18(6.21, 450.88)	.004	.042
Trajanje kazne	uslovi	0.57(3, 218)	.637	.008
	blok	0.03(2.03, 443.28)	.969	.000
	blok x uslovi	7.20(6.10, 443.28)	.000	.090
Jačina prve kazne	uslovi	0.64(3, 218)	.592	.000
Trajanje prve kazne	uslovi	0.27(3, 218)	.847	.004
Jačina kazne u prvom bloku	uslovi	0.47(3, 218)	.703	.006
Trajanje kazne u prvom bloku	uslovi	0.24(3, 218)	.866	.003
Broj ekstremnih jačina kazni („10”)	uslovi	1.08(3, 222)	.358	.014
	blok	0.00(2.33, 517.36)	.999	.000
	blok x uslovi	2.49(6.99, 517.36)	.090	.023
Broj ekstremnih trajanja kazni („10”)	uslovi	1.76(3, 222)	.317	.016
	blok	0.01(2.44, 542.12)	.996	.000
	blok x uslovi	3.22(7.33, 542.12)	.002	.042

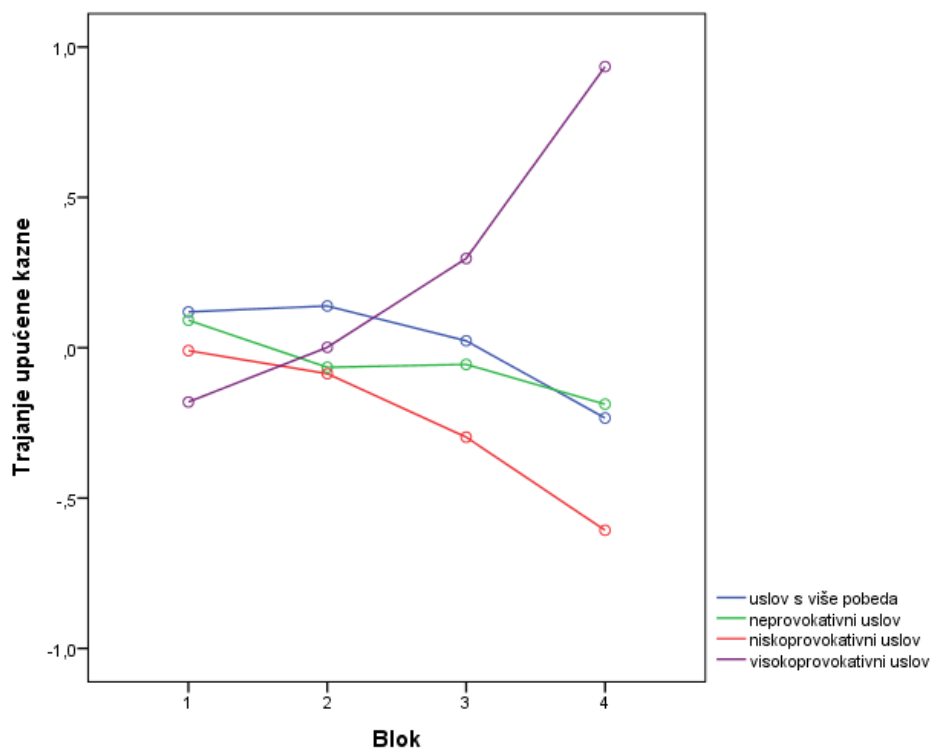
Rezultati pokazuju da uslovi manipulacije ne ostvaruje značajan samostalni efekat na mere agresije (Tabela 7). Ispitanici su pokazali približno podjednak nivo agresije u okviru sva četiri uslova. Međutim, u slučaju kriterijuma jačine i trajanja upućenih kazni, kao i učestalosti ekstremnih trajanja kazni, dobijen je značajan efekat interakcije bloka procedure s vrstom uslova. U okviru visokoprovokativnog uslova, dobijena interakcija upućuje na to da se navedene mere agresije povećavaju iz bloka u blok. Dobijeni efekat interakcije najupadljiviji je u slučaju trajanja kazni. Ispitanici podešavaju najduže kazne u 4. bloku visokoprovokativnog uslova, u odnosu na sve ostale blokove (Grafik 20). Isti obrazac ponašanja primetan je i kod učestalosti upućivanja kazni ekstremnog trajanja (Grafik 21). Međutim, zanimljivo je da nema razlika između visokoprovokativnog uslova i uslova s više pobjeda u jačini kazne i broju ekstremnih kazni (Grafici 19 i 21).

U niskoprovokativnom uslovu može se primetiti obrnuti obrazac ponašanja – iz bloka u blok upućuju se slabije i kraće kazne (Grafici 19 i 20). Sličan rezultat dobijen je i u slučaju upućivanja kazni ekstremnog trajanja. Naime, u 4. bloku niskoprovokativnog uslova upućuje se značajno manji broj tih kazni, u odnosu na prethodne blokove istog uslova i blokove drugih uslova. U slučaju upućivanja ekstremnih jačina kazni, nisu zabeleženi značajni efekti (Grafik 22).

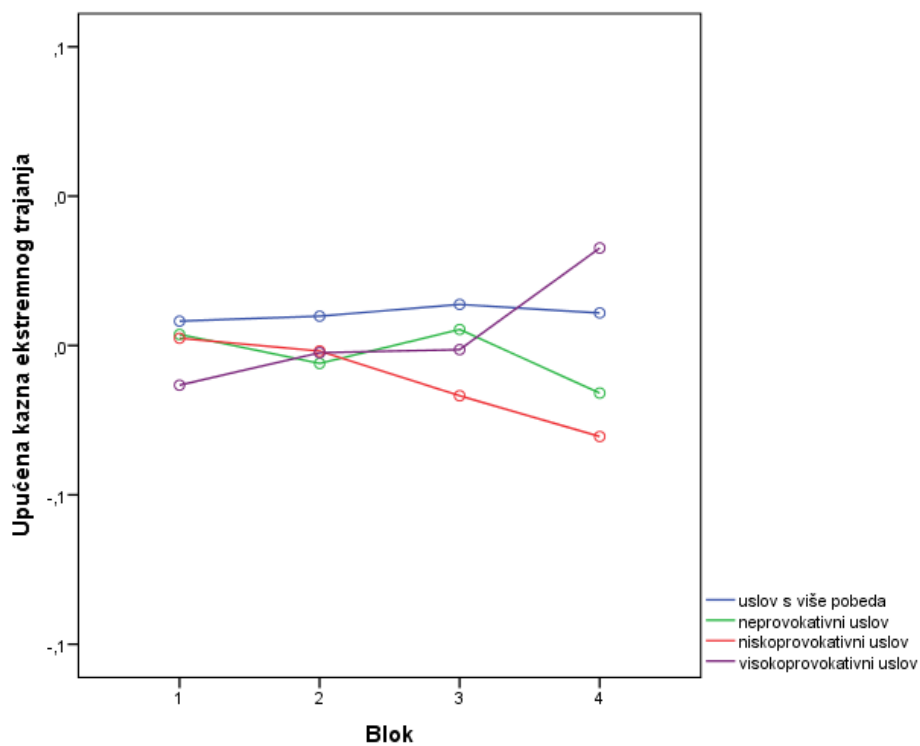
Kako se u prvom bloku još ne dobijaju kazne, u merama agresije koje se odnose na taj blok nema značajnih razlika s obzirom na vrstu uslova, što je očekivano. Detalji post hoc testa prikazani su u Prilogu B.

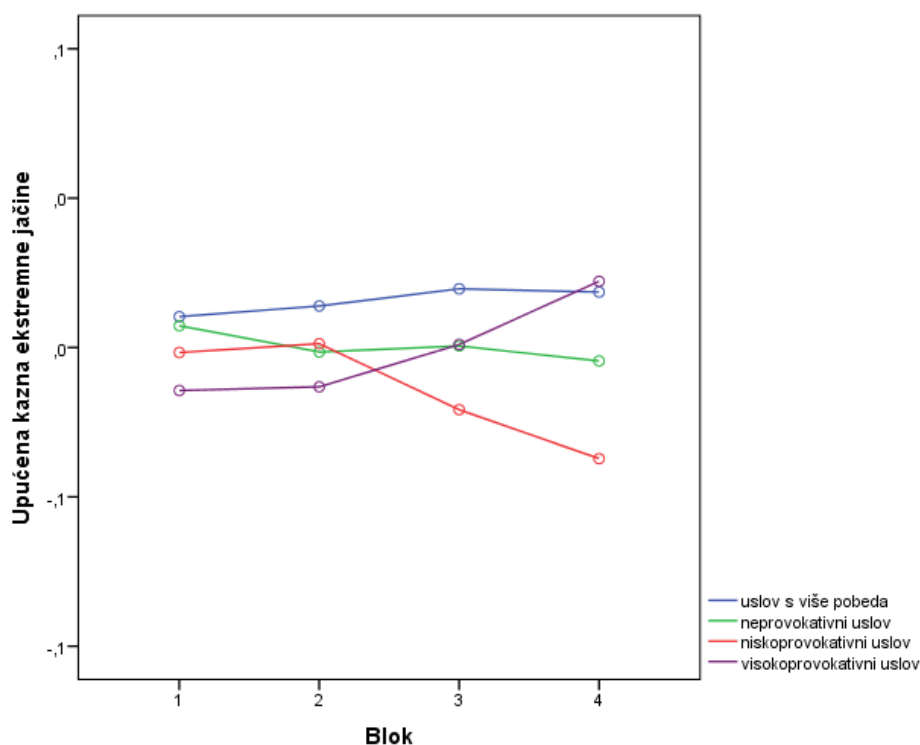
Grafik 19. Efekat interakcije bloka i uslova manipulacije na jačinu upućenih kazni

Grafik 20. Efekat interakcije bloka i uslova manipulacije na trajanje upućenih kazni

Grafik 21. Efekat interakcije bloka i uslova manipulacije na broj ekstremnih trajanja upućenih kazni

Grafik 22. Efekat interakcije bloka i uslova manipulacije na broj ekstremnih jačina upućenih kazni

Rezultati pokazuju da je efekat manipulacije ostvaren na način da se u visokoprovokativnom uslovu agresija (jačina, trajanje i ekstremno trajanje kazne) povećava iz bloka u blok. Promene u okviru drugih uslova nisu izražene, osim u slučaju niskoprovokativnog uslova. U tom uslovu zabeležena je tendencija upućivanja slabijih, a posebno kraćih kazni kroz blokove procedure. Kada se pogledaju razlike između uslova, najveći broj razlika dobijen je između poslednjeg bloka visokoprvoaktivnog uslova i blokova ostalih uslova. Ipak, prilikom tumačenja dobijenih efekata treba uzeti u obzir da je obrada rađena na rezidualnim skorovima mera agresije.⁷

⁷ Kada je obrada rađena na sirovim skorovima, značajne efekte ostvaruju blok i interakcija bloka i uslova u svim merama agresije (jačina, trajanje, ekstremne jačine i ekstremna trajanja kazni).

Testiranje efekata individualnih i situacionih činilaca: efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na agresivno ponašanje

Osnovni problem ovog istraživanja jeste ispitivanje efekata individualnih i situacionih i činilaca na agresivno ponašanje. U cilju testiranja postavljene hipoteze u vezi s tim problemom, primenjena je ANCOVA za ponovljena merenja, s osobinama ličnosti kao kovarijetetima. Analiza je rađena za sve ispitivane mere agresije ponaosob, te će rezultati na taj način biti prikazani. U slučaju testiranja efekata na podešavanje jačine i trajanja kazne za prvi zadatak, kao i za prvi blok, primenjena je ANCOVA za neponovljena merenja. U radu će biti prikazani samo značajni efekti, dok se ostali mogu videti u Prilogu C.

Efekti na jačinu upućenih kazni

Najpre je ispitivan efekat uslova manipulacije i svih dimenzija HEXACO modela na jačinu upućenih kazni. Kako je na ovaj način parcijalizovan efekat osobina ličnosti, može se steći uvid u to koja od dimenzija ličnosti ostvaruje najjači efekat. Zbog kompleksnosti modela, interakcije osobina i uslova manipulacije nisu uvedene u ovom koraku analize. Rezultati pokazuju da je od efekata unutar grupa značajna samo interakcija bloka i uslova, čime je potvrđeno da je efekat manipulacije ostvaren i kada se kontrolišu efekti osobina ličnosti. Od efekata između grupa značajan je samo efekat Poštenja (Tabela 8). Dakle, Poštenje predstavlja dosledni i značajni negativni korelat ukupne jačine upućenih kazni ($r = -.19$) i jednak kroz sve blokove ($r_1 = -.13$, $r_2 = -.16$, $r_3 = -.15$, $r_4 = -.17$).

Potom, u drugom koraku, ispitivani su efekti uslova manipulacije i pojedinačnih dimenzija HEXACO modela na jačinu upućenih kazni. U okviru ovih modela uvrštena je i interakcija uslova i osobina, zarad sticanja boljeg uvida u efekte. Uvođenjem pojedinačnih kovarijeteta, efekat interakcije bloka i uslova je uvek značajan. Kao i u prvom koraku, dobijen je isti rezultat u vezi s efektom Poštenja (Tabela 8).

Međutim, pored Poštenja, i Otvorenost sada ostvaruje značajan efekat, kada se uvrsti kao jedini kovarijetet. Pored tog efekta između grupa, Otvorenost ostvaruje i značajnu interakciju s uslovima. Da bi se detaljnije ispitala ova interakcija, izračunate su korelacije između Otvorenosti i ukupne jačine upućenih kazni u svim uslovima pojedinačno.

Korelacija Otvorenosti i ukupne jačine upućenih kazni pozitivna je samo u slučaju niskoprovokativnog uslova, a jedino je značajna u slučaju neprovokativnog uslova ($r_{više\ pobeda} = -.12$, $r_{neprov} = -.33$, $r_{niskoprov} = .23$, $r_{visokoprov} = -.09$). Kada se pogledaju korelacije po blokovima u neprovokativnom uslovu, može se primetiti da su one nešto više u poslednja dva bloka ($r_1 = -.29$, $r_2 = -.28$, $r_3 = -.35$, $r_4 = -.34$). Očigledno je da neprovokativni uslov ispitanicima s višom Otvorenošću bio nestimulativan, pa su oni upućivali slabije kazne.

Tabela 8

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na jačinu upućenih kazni

Kovarijetet	Jačina upućenih kazni				
	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2	
HEXACO	sve dimenzije	Poštenje	4.18 (1, 212)	.042	.019
	Poštenje	Poštenje	4.39 (1, 214)	.037	.020
	Otvorenost	uslovi x Otvorenost	2.67 (3, 214)	.047	.036
BODH	sve dimenzije	Osvetoljubivost	7.78(1, 214)	.006	.036
	Osvetoljubivost	Osvetoljubivost	11.84 (1, 214)	.001	.053
	Hostilnost	Hostilnost	6.14 (1, 214)	.014	.028
		blok x Hostilnost	3.10 (2.09, 446.11)	.044	.014

U trećem koraku ispitivani su efekti uslova manipulacije i dimenzija agresivnosti iz upitnika BODH na jačinu kazne. Ista ANCOVA analiza za ponovljena merenja je sprovedena, samo sa dimenzijama BODH kao kovarijetetima. Rezultati pokazuju da, pored očekivanog efekta interakcije bloka i uslova, efekat ostvaruje i Osvetoljubivost. Dakle, Osvetoljubivost predstavlja dosledni i značajni pozitivni korelat ukupne jačine upućenih kazni ($r = .25$) i jednak je kroz sve blokove procedure ($r_1 = .21$, $r_2 = .27$, $r_3 = .24$, $r_4 = .23$).

U poslednjem, četvrtom koraku analize, ispitivani su efekti uslova manipulacije i pojedinačnih kovarijeta iz domena agresivnosti. Rezultati upućuju na to da je efekat Osvetoljubivost potvrđen. Pored Osvetoljubivosti, sada i Hostilnost ostvaruje značajan efekat ($r = .17$) kada se uvede samostalno u model kao kovarijetet. S povišenjem na Hostilnosti raste i tendencija upućivanja jačih kazni. Pored značajnog efekta između grupa, Hostilnost ostvaruje i značajan efekat unutar grupa, i to u interakciji s blokom procedure. Korelacije s Hostilnošću su značajne od 2. bloka, kada počinje mogućnost dobijanja kazni, pri čemu je korelacija nešto niža u poslednjem bloku ($r_1 = .10$, $r_2 = .19$, $r_3 = .19$, $r_4 = .15$).

Efekti na diferencijalni skor za jačinu upućenih kazni

U skladu s rezultatima post hoc testa za testiranje efekta manipulacije TAP procedure, izračunat je diferencijalni skor za jačinu upućenih kazni između 3. i 4. bloka. Veća vrednost znači upućivanje jačih kazni u 4. bloku. Izračunati skor je, takođe, parcijalizovan u odnosu na pol. Na taj način ispitan je efekat uslova manipulacije i osobina ličnosti na promenu u upućivanju jačine kazne.

Ponovljena su sva četiri koraka analize, samo s diferencijalnim skorom za jačinu kazne kao kriterijumom. Dobijeni efekti su isti kada su sve dimenzije HEXACO modela uvedene kao kovarijeteti, i kada je ispitan efekat pojedinačnih kovarijeteta u modelima. Rezultati pokazuju da uslovi ostvaruju značajan efekat, na način prikazan u okviru ispitivanja efekta manipulacije TAP procedure. Od dimenzija HEXACO modela, samo Emocionalnost ostvaruje značajan efekat (Tabela 9) i to negativan ($r = -.15$). Drugim rečima, s povećanjem situacione provokacije, niža Emocionalnost povećava tendenciju upućivanja jačih kazni. Od dimenzija BODH, nijedna ne ostvaruje značajan efekat.

Tabela 9

Značajni efekti osobina ličnosti na diferencijalni skor za jačinu upućenih kazni

	Kovarijetet	Diferencijalni skor za jačinu upućenih kazni			
		Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	sve dimenzije	Emocionalnost	7.35(1, 212)	.007	.033
	Emocionalnost	Emocionalnost	5.23(1, 214)	.023	.024

Efekti na trajanje upućenih kazni

Isti set analiza ponovljen je i u slučaju kriterijuma koji se odnosi na trajanje upućenih kazni. Kao i u slučaju jačine kazne, uvođenjem kovarijeteta, efekat interakcije bloka i uslova ostaje značajan. U prvom koraku, kada se sve dimenzije HEXACO modela uvedu zajedno u model kao kovarijeteti, samo Poštenje ostvaruje značajan efekat (Tabela 10). Efekat Poštenja ostaje značajan i u drugom koraku analize, kada je samo Poštenje uvršteno u model kao kovarijetet. Dakle, Poštenje ostvaruje značajan negativan efekat na trajanje upućenih kazni ($r = -.20$), odnosno dosledno značajan efekat kroz sve blokove procedure

($r_1 = -.19$, $r_2 = -.21$, $r_3 = -.19$, $r_4 = -.17$). Ostale dimenzije HEXACO modela ne ostvaruju značajne efekte.

Tabela 10

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na trajanje upućenih kazni

	Kovarijetet	Trajanje upućenih kazni			
		Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	sve dimenzije	Poštenje	8.41(1, 212)	.004	.038
	Poštenje	Poštenje	8.02 (1, 214)	.005	.036
BODH	sve dimenzije	Osvetoljubivost	10.71(1, 214)	.001	.049
		Osvetoljubivost	17.01 (1, 214)	.000	.074
	Osvetoljubivost	blok x uslovi x Osvetoljubivost	2.05 (6.24, 440.66)	.053	.028
		Hostilnost	Hostilnost	8.80 (1, 214)	.003

U trećem koraku, kada kovarijetete čine dimenzije BODH zajedno u modelu, ponovo, samo Osvetoljubivost ostvaruje značajan efekat (ukupno trajanje kazni: $r = .28$; trajanje kazni po blokovima: $r_1 = .24$, $r_2 = .29$, $r_3 = .26$, $r_4 = .26$). Međutim, u četvrtom koraku, kada se ispituju efekti pojedinačnih kovarijeteta i njihove interakcije s uslovima, Osvetoljubivost ostvaruje i marginalno značajan efekat interakcije s blokom i uslovima (Tabela 10). Kada se detaljnije ispita dobijena interakcija, može se videti da značajne korelacije postoje u slučaju neprovokativnog i visokoprovokativnog uslova (Tabela 11). U slučaju neprovokativnog uslova korelacije su veće od 2. bloka kada postoji mogućnost kažnjavanja, a posebno je korelacija viša u 3. bloku. Dakle, u neprovokativnom uslovu osobe s višom Osvetoljubivošću upućuju duže kazne od trenutka kada su obavešteni da postoji mogućnost da dobiju kaznu. Zanimljivo je da u neprovokativnom uslovu, inače, ispitanici ne dobijaju kaznu, već je rezultat u polovini zadataka nerešen, a u polovini u korist ispitanika. U visokoprovokativnom uslovu korelacije su takođe pozitivne, s tim što su značajne u svim blokovima procedure. Pritom, korelacije su nešto više u 2. bloku, kada počinje kažnjavanje, i u posljednjem, najprovokativnijem bloku.

Tabela 11

Korelacije Osvetoljubivosti i trajanja upućenih kazni kroz blokove i uslove manipulacije

Uslovi	1. blok	2. blok	3. blok	4. blok
uslov s više pobjeda	.25	.25	.14	.15
neproprovokativni uslov	.21	.34*	.47***	.36**
niskoprovokativni uslov	.19	.13	.13	.11
visokoprovokativni uslov	.30*	.40**	.31*	.38**

Legenda: *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

U četvrtom koraku analize ispitivani su efekti pojedinačnih dimenzija agresivnosti, kao i njihova interakcija suslovima provokacije. U ovom slučaju dobijen je i značajan efekat Hostilnosti, kao i kod jačine kazne. Dakle, kada se uvede kao zaseban kovarijetet, Hostilnost ostvaruje značajan efekat između grupa (ukupno trajanje kazni: $r = .19$; trajanje kazni po blokovima: $r_1 = .14$, $r_2 = .20$, $r_3 = .21$, $r_4 = .17$). Moglo bi se zaključiti da osobe s višom Hostilnošću pokazuju tendenciju ka upućivanju dužih kazni.

Efekti na diferencijalni skor za trajanje upućenih kazni

U skladu sa rezultatima post hoc testa za testiranje manipulacije TAP procedure, izračunat je diferencijalni skor za trajanje upućenih kazni između 3. i 4. bloka. Taj skor je, takođe, parcijalizovan u odnosu na pol.

Rezultati pokazuju da vrsta uslova ostvaruje značajan efekat na način opisan u okviru provere TAP manipulacije. Od dimenzija HEXACO modela, ponovo, samo Emocionalnost ostvaruje značajan efekat (Tabela 12). Efekat je negativan, kao i u slučaju jačine kazni ($r = -.17$). Drugim rečima, s povećanjem situacione provokacije, niža emocionalnost povećava tendenciju upućivanja dužih kazni.

U slučaju dimenzija BODH, samo Osvetoljubivost ostvaruje marginalno značajan pozitivan efekat na promenu u trajanju upućenih kazni. Međutim, korelacija Osvetoljubivosti i diferencijalnog skora za trajanje kazni je jako niska ($r = .04$), pa će se taj efekat zanemariti. U prilog tome ide i rezultat da Osvetoljubivost ne ostvaruje značajan efekat kada se samostalno uvrsti u model. Detalji u vezi s efektima na diferencijalni skor dati su u Prilogu D.

Tabela 12

Značajni efekti osobina ličnosti na diferencijalni skor za trajanje upućenih kazni

	Kovarijetet	Diferencijalni skor za trajanje upućenih kazni			
		Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	sve dimenzije	Emocionalnost	7.35(1, 212)	.007	.033
	Emocionalnost	Emocionalnost	6.86(1, 214)	.009	.031
BODH	sve dimenzije	Osvetoljubivost	3.90 (1, 210)	.050	.018

Dodatna analiza: korelacije faceta Poštenja s agresivnim ponašanjem

Kako Poštenje ostvaruje dosledni efekat na jačinu i trajanje upućene kazne, postavlja se pitanje da li su relacije faceta Poštenja i agresije dosledne u svim uslovima. Naime, dimenzija poštenje obuhvata karakteristike koje se odnose na poniznost tj. smernost (facete izbegavanje pohlepe i skromnost) i one koje se odnose na poštenje (facete iskrenost i pravičnost). U kontekstu niskih skorova, to bi značilo da se neke facete odnose na superiornost i nadmoć, a neke na iskorišćavanje drugih. Kako sve facete pripadaju istom domenu poštenja, kada bi se uvrstile u model, to bi rezultiralo multikolinearnošću. S obzirom na to, biće prikazane samo korelacije faceta s agresijom u različitim uslovima. Pri tome, kako je efekat isti, i u slučaju jačine i trajanja kazne, izračunat je prosečni skor ovih mera agresije.

Korelacije između pojedinih faceta poštenja i agresije značajne su u svim uslovima, osim u uslovu s više pobeda. Zanimljivo je da u okviru različitih uslova, različite facete Poštenja značajno koreliraju s agresivnim ponašanjem. U neprovokativnom uslovu, faceta Pravičnost ostvaruje značajne negativne korelacije s agresijom, u niskoprovokativnom – Pohlepa, i u visokoprovokativnom – Skromnost (Tabela 13). Dakle, faceta koja se odnosi na domen iskorišćavanja drugih odnosno Pravičnost ostvaruje povezanost s agresijom u neprovokativnom uslovu, dok u provokativnim uslovima facete iz domena nadmoći odnosno Pohlepa i Skromnost ostvaruju značajne veze s agresijom.

Tabela 13

Korelacije faceta Poštenja i agresije u različitim uslovima manipulacije

Uslovi	Iskrenost	Pravičnost	Pohlepa	Skromnost
uslov s više pobeda	-.15	.13	.12	.04
neproprovokativni uslov	-.09	-.30*	-.26	.02
niskoprovokativni uslov	-.07	-.17	-.29*	-.08
visokoprovokativni sulov	-.20	-.18	-.22	-.30*

Legenda: * $p < .05$

Efekti na prvo podešavanje kazne („neprovocirana agresija”)

U prethodnim istraživanjima primećeno je da postoje značajne individualne razlike u odnosu na podešavanje kazne u prvom zadatku, što se označava kao sklonost tzv. „neprovociranoj agresiji” (Giancola & Parrott, 2008; Phillips & Giancola, 2008). U tim istraživanjima korišćena je jednoajtemska mera „neprovocirane agresije”, odnosno podešavanje jačine kazne u prvom zadatku. Zarad poređenja rezultata sa prethodnim istraživanjima, u ovom odeljku će biti prikazani rezultati u vezi s efektima na prvo podešavanje kazne. Da bi se detaljnije ispitalo od kojih činilaca zavisi podešavanje prve kazne, u ovom radu u okviru TAP procedure, uveden je probni blok u kojem ispitanici ne dobijaju kaznu, ali je podešavaju. Analize u vezi s prvim, probnim blokom već su uključene u proveru efekata na jačinu i trajanje kazni, kao i na upućivanje kazni ekstremne jačine i trajanja, te stoga neće biti ponovljene u ovom odeljku.

Rezultati pokazuju da efekat uslova nije značajan, što je očekivano budući da se radi o podešavanju prve kazne. Samim tim, interakcije uslova i osobina ličnosti nisu testirane. Rezultati u vezi s efektima osobina ličnosti pokazuju da na podešavanje jačine prve kazne efekat ostvaruje Emocionalnost, i to u pozitivnom smeru ($r = .13$), dok na podešavanje trajanja prve kazne efekat ostvaruje Poštenje, u negativnom smeru ($r = -.19$) (Tabela 14). Od dimenzija BODH upitnika, efekat ostvaruje samo Osvetoljubivost i to na trajanje kazne ($r = .20$).

Tabela 14

Značajni efekti osobina ličnosti na prvo podešavanje kazne

	Kriterijum	Kovarijetet	Prvo podešavanje kazne			
			Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	jačina kazne	sve dimenzije	Emocionalnost	4.14 (1, 212)	.043	.019
	trajanje kazne	sve dimenzije	Poštenje	8.25 (1, 212)	.004	.037
BODH	trajanje kazne	sve dimenzije	Osvetoljubivost	6.65 (1, 214)	.011	.031

Efekti na upućene kazne ekstremne jačine

U prvom koraku analize, kada se svi kovarijeti iz domena HEXACO modela zajedno uvrste u model, nijedan kovarijetet ne ostvaruje značajan efekat na upućivanje ekstremne jačine kazni. Međutim, u drugom koraku, kada se ispita efekat kovarijetata pojedinačno, efekat ostvaruje Savesnost u interakciji s blokom i uslovima (Tabela 15). Korelacije između Savesnosti i upućivanja kazni ekstremne jačine negativne su u visokoprovokativnom uslovu, i to u poslednja dva bloka (Tabela 16). Dakle, osobe s niskom Savesnošću u situaciji najjače provokacije češće upućuju kazne ekstremne jačine.

Tabela 15

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na upućene kazne ekstremne jačine

	Kovarijetet	Upućene kazne ekstremne jačine			
		Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	Savesnost	blok x uslovi x Savesnost	2.25 (7.19, 552.71)	.027	.030
BODH	sve dimenzije	Osvetoljubivost	5.69(1, 218)	.018	.026

Tabela 16

Korelacije Savesnosti i upućenih kazni ekstremne jačine kroz blokove i uslove manipulacije

Uslov	1. blok	2. blok	3. blok	4. blok
uslov s više pobeda	-.16	-.03	.06	.09
neprovokativni uslov	-.15	-.00	-.16	-.10
niskoprovokativni uslov	-.03	.07	.18	.00
visokoprovokativni sulov	-.13	.01	-.31**	-.26*

Legenda: * $p < .05$, ** $p < .01$

Kada se sagledaju efekti svih dimenzija agresivnosti BODH upitnika u trećem koraku, rezultati pokazuju da Osvetoljubovost ostvaruje značajan efekat. Međutim, korelacija Osvetoljubivosti i upućivanja kazni ekstremne jačine prilično je niska ($r = .06$). Takođe, kada su u četvrtom koraku ispitani pojedinačni efekti kovarijeteta, Osvetoljubivost nije ostvarila značajan efekat. Budući da pojedinačni efekat Osvetoljubivosti nije potvrđen, ovaj rezultat se neće uzeti u obzir prilikom interpretacije.

Kada je u pitanju diferencijalni skor za upućivanje kazni ekstremnog trajanja, između 3. i 4. bloka, rezultati su pokazali da nijedna osobina ličnosti ne ostvaruje značajan efekat (Prilog D).

Efekti na upućene kazne ekstremnog trajanja

U ispitivanju efekata osobina ličnosti i uslova manipulacije na upućivanje kazni ekstremnog trajanja, značajni efekti ostvaruju se u odnosu na dimenzije HEXACO modela, ali ne i na dimenzije agresivnosti BODH upitnika. U prvom koraku, efekti kovarijeteta iz domena HEXACO modela, kada su zajedno uvedeni u model, nisu značajni. Međutim, kada se sagledaju pojedinačni efekti u drugom koraku, značajni efekat ostvaruju Poštenje, Emocionalnost i Otvorenost, u interakciji s uslovima i/ili blokom procedure (Tabela 17).

Tabela 17

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na upućene kazne ekstremnog trajanja

Kovarijetet	Upućene kazne ekstremnog trajanja				
	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2	
Poštenje	blok x uslovi x Poštenje	1.98 (7.46, 552.71)	.052	.026	
HEXACO	Emocionalnost	uslovi x Emocionalnost	3.28 (3, 216)	.022	.043
	Otvorenost	blok x uslovi x Otvorenost	2.17 (7.51, 545.96)	.031	.029

Poštenje ostvaruje značajan efekat u interakciji s blokom i uslovima. Interakcija upućuje na to da se u neprovokativnom uslovu razlikuje smer korelacija između Poštenja i ekstremnog trajanja kazne po blokovima. U prvom bloku korelacija između Poštenja i ekstremnog trajanja kazne je pozitivna, dok je od 2. bloka korelacija negativna. Pritom, korelacija je značajna samo u 3. bloku (Tabela 18). Dakle, osobe s nižim Poštenjem u

neprovokativnom uslovu češće upućuju kazne ekstremnog trajanja, i to kako procedura odmiče.

Tabela 18

Korelacije Poštenja i upućenih kazni ekstremnog trajanja kroz blokove i uslove manipulacije

Uslov	1. blok	2. blok	3. blok	4. blok
uslov s više pobjeda	.09	-.04	.16	.12
neprovokativni uslov	.18	-.17	-.31*	-.24
niskoprovokativni uslov	.20	.07	-.05	-.05
visokoprovokativni uslov	-.14	-.00	-.05	.07

Legenda: * $p < .05$, ** $p < .01$

Emocionalnost ostvaruje značajan efekat u interakciji s uslovima manipulacije. Korelacija Emocionalnosti i ukupnog upućivanja kazni ekstremnog trajanja značajna je samo u slučaju niskoprovokativnog uslova ($r_{\text{više pobjeda}} = .23$, $r_{\text{neprov}} = -.02$, $r_{\text{niskoprov}} = -.30$, $r_{\text{visokoprov}} = .12$). Pritom, mogu se primetiti različiti smerovi povezanosti Emocionalnosti i ekstremne agresije u odnosu na različite uslove manipulacije. U slučaju niskoprovokativnog uslova dobijena korelacija je negativna, dok je u uslovu s više pobjeda i visokoprovokativnom uslovu korelacija pozitivna, a u neprovokativnom uslovu je praktično nulta. Dakle, osobe s nižom Emocionalnošću češće upućuju kazne ekstremnog trajanja u niskoprovokativnom uslovu. S druge strane, u uslovu s više pobjeda i visokoprovokativnom uslovu, osobe s nižom Emocionalnošću ređe se odlučuju za takve kazne, ali ta tendencija nije značajna.

Interakcija bloka, uslova i Otvorenosti upućuje na to da Otvorenost ostvaruje negativne korelacije s upućivanjem kazni ekstremnog trajanja u uslovu s više pobjeda. Ta tendencija je posebno primetna u početku procedure, tj. u prvom i drugom bloku. S druge strane, u visokoprovokativnom uslovu korelacija je pozitivna, pri čemu je značajna samo u poslednjem, najprovokativnijem bloku (Tabela 19).

Tabela 19

Korelacije Otvorenosti i upućenih kazni ekstremnog trajanja kroz blokove i uslove manipulacije

Uslov	1. blok	2. blok	3. blok	4. blok
uslov s više pobeda	-.26*	-.35**	-.13	-.06
neprovokativni uslov	.08	-.03	-.16	-.05
niskoprovokativni uslov	-.03	.20	.06	-.16
visokoprovokativni uslov	.01	.07	.10	.25*

Legenda: ** $p < .01$, * $p < .05$

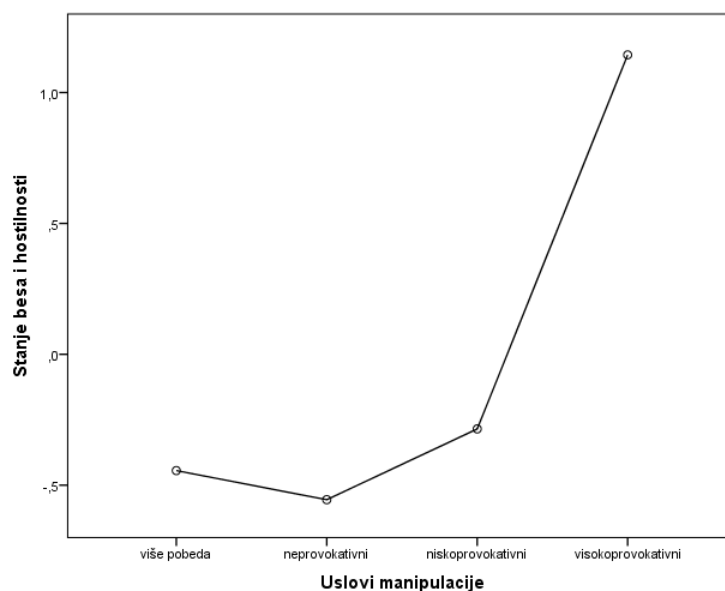
Kao što je rečeno, od dimenzija BODH, nijedna ne ostvaruje značajan efekat, tako da treći i četvrti korak analize neće biti prikazani. Detaljan pregled efekata na mere agresije dat je u okviru Priloga C.

Kada je u pitanju diferencijalni skor za upućivanje kazni ekstremnog trajanja, između 3. i 4. bloka, rezultati su pokazali da nijedna osobina ličnosti ne ostvaruje značajan efekat, već samo uslovi manipulacije (Prilog D), što je već opisano proverom TAP manipulacije.

Testiranje efekata činioca stanja besa i hostilnosti

Efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na stanje besa i hostilnosti

Najpre su testirani efekti individualnih i situacionih činilaca na stanje afekta. Ti rezultati služili su za postavku modela medijacije u narednoj analizi. Rezultati pokazuju da uslovi manipulacije ostvaruju značajan efekat na stanje besa i hostilnosti ($F(3,195) = 5.07$, $p = .002$, $\eta^2 = .072$). Post hoc LSD testom utvrđeno je da se visokoprovokativni uslov razlikuje u odnosu na sve ostale uslove. U visokoprovokativnom uslovu stanje besa i hostilnosti je više prisutno (Grafik 23).

Grafik 23. Efekat uslova manipulacije na stanje besa i hostilnosti

Kada su u pitanju osobine ličnosti, nijedna dimenzija HEXACO modela nije ostvarila značajan efekat, kada se zajedno uvedu u model. Međutim, kada su sagledani pojedinačni efekti kovarijeteta, dobijeno je da značajan efekat ostvaruje interakcija Savesnosti i uslova (Tabela 20). Korelacije između Savesnosti i stanja besa su negativne u svim uslovima, osim u neprovokativnom uslovu, ali su značajne samo u visokoprovokativnom uslovu ($r_{\text{više pobjeda}} = -.10$, $r_{\text{neprov}} = .15$, $r_{\text{niskoprov}} = -.01$, $r_{\text{visokoprov}} = -.33$). Drugim rečima, u visokoprovokativnom uslovu osobe s nižom Savesnošću više doživljavaju bes i hostilnost.

Tabela 20

Značajni efekat osobina ličnosti i uslova manipulacije na stanje besa i hostilnosti

Kovarijetet	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO Savesnost	uslovi x Savesnost	3.83(3, 215)	.011	.051

Od dimenzija BODH, nijedna ne ostvaruje efekat na stanje besa i hostilnosti. Detalji u vezi s ovim analizama mogu se videti u Prilogu E.

Medijatorski efekat stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti i agresivnog ponašanja u visokoprovokativnom uslovu

S obzirom na to da je stanje besa bilo povišeno samo u visokoprovokativnom uslovu, u ovom uslovu je ispitan efekat medijacije stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti i agresivnog ponašanja. Najpre, rezultati pokazuju da stanje besa i hostilnosti ne ostvaruje značajan efekat na jačinu ($F(1,211) = 0.11, p = .743, \eta^2 = .001$), trajanje upućene kazne ($F(1,211) = 0.25, p = .615, \eta^2 = .001$), kao ni na ekstremne agresivne odgovore (ekst. jačina: $F(1,215) = 0.32, p = .810, \eta^2 = .004$, ekst. trajanje: $F(1,215) = 0.19, p = .901, \eta^2 = .003$). S obzirom na to, izračunat je kompozitni skor za agresivno ponašanje koji je korišćen u analizi medijacije kao kriterijum. Analiza medijacije pokazuje da stanje besa i hostilnosti ne ostvaruje značajan indirektni efekat ni u jednom slučaju⁸ (Tabela 21).

Tabela 21

Indirektni efekat stanja besa i hostilnosti u odnosu između osobina ličnosti i kompozitne mere agresije

	Prediktor	<i>B</i>	<i>SE</i>	95% <i>LLCI</i>	95% <i>ULCI</i>
HEXACO	Poštenje	0.002	0.006	-0.005	0.022
	Emocionalnost	0.000	0.006	-0.008	0.012
	Ekstraverzija	0.000	0.010	-0.012	0.023
	Prijatnost	0.006	0.009	-0.008	0.031
	Savesnost	0.001	0.034	-0.068	0.070
	Otvorenost	0.001	0.007	-0.008	0.020
BODH	Besa	-0.002	0.011	-0.040	0.011
	Osvetoljubivost	-0.002	0.006	-0.026	0.005
	Dominacija	-0.000	0.010	-0.033	0.012
	Hostilnost	-0.005	0.017	-0.069	0.012

Dakle, može se zaključiti da su uslovi manipulacije uticali na povišenje stanja besa i hostilnosti u visokoprovokativnom uslovu, ali da to povišenje stanja besa i hostilnosti nije ostvarilo direktni efekat na agresivno ponašanje, a ni indirektni. U prethodnim analizama je zaključeno da se agresija povećava u visokoprovokativnom uslovu, ali taj efekat očigledno

⁸ Isti rezultati se dobijaju i kada se analiza uradi posebno za svaki blok i sumirano za meru agresije kroz sve blokove. Preliminarno je analiza medijacije urađena i u slučaju preostalih uslova manipulacije, ali ni jedna analiza nije rezultirala značajnim indirektnim efektom stanja besa i hostilnosti.

nije samo pod uticajem aktuelnog stanja, nego i drugih mehanizama u vezi s osobinama ličnosti. Može se zaključiti da uslovi indukuju stanje besa i hostilnosti na očekivani način, ali da li će osoba reagovati agresivno ili ne – zavisi od osobina ličnosti.

Analiza kriterijuma pristrasnosti u pažnji: deskriptivni podaci i interkorelacije

Deskriptivni podaci za vremena reakcije na određene kategorije stimulusa u emocionalnom Strupovom zadatku su dati u Tabeli 22. Može se primetiti da su prosečna vremena reakcije bliska za različite kategorije stimulusa. Iako su vrednosti skjunisa i kurtozisa za pojedinačne kategorije stimulusa u granicama prihvatljivosti za normalnu distribuciju (+/-1), uvidom u oblik distribucije svih vremena reakcije je zaključeno da je ona pozitivno zakošena. Stoga su vremena reakcije transformisana inverznom funkcijom koja je dala oblik distribucije najbliži normalnoj. Korelacije između vremena reakcije su očekivano visoka i ujednačene, i kreću se od .84 do .86.

Tabela 22

Deskriptivni pokazatelji za vremena reakcije na određene stimulse u EST zadatku

Stimulus	Minimum	Maksimum	AS	SD	Skjunis	Kurtozis
Agresivni kong.	588.50	1436.09	916.64	172.54	0.62	0.41
Agresivni nekong.	554.58	1381.56	911.81	163.30	0.29	-0.23
Prijatni kong.	513.08	1349.44	907.88	163.29	0.24	-0.57
Prijatni nekong.	563.92	1476.18	907.04	165.91	0.41	0.04
Neutralni kong.	546.82	1444.50	906.25	168.39	0.36	-0.01
Neutralni nekong.	535.64	1294.67	911.60	167.15	0.32	-0.40

Testiranje efekata situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji

U cilju provere efekta situacionih činilaca, odnosno nivoa situacione provokacije na brzinu reakcije na kategorije stimulusa u okviru EST zadatka, faktori unutar grupa bili su valenca (agresivne, prijatne i neutralne reči) i kongruentnost (kongruentan i nekongruentan naziv boje i boja slova), a faktor između grupa bila je pripadnost jednom od uslova manipulacije. Rezultati pokazuju da nijedan efekat nije značajan (Tabela 23). Dakle,

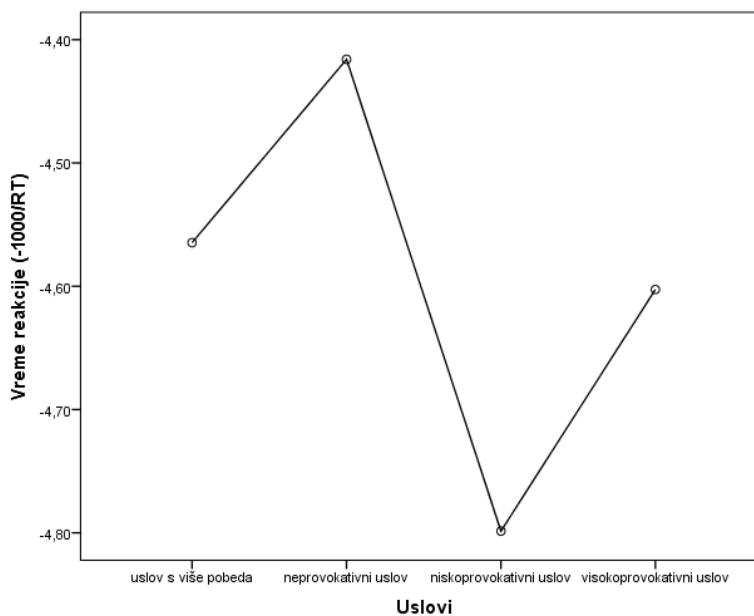
ispitanici su, generalno imali podjednako vreme reakcije na sve tri kategorije stimulusa, nezavisno od njihove kongruentnosti.

Tabela 23

Efekti uslova manipulacije na vremena reakcije u EST zadatku

Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
valenca	0.91(2, 382)	.403	.005
valenca x uslovi	1.02(6, 382)	.415	.016
kongruentnost	0.06(1, 191)	.810	.000
kongruentnost x uslovi	1.43(3, 191)	.235	.022
valenca x kongruentnost	0.43(2, 382)	.648	.002
valenca x kongruentnost x uslovi	0.70(6, 382)	.653	.011
uslovi	1.85(3, 191)	.139	.028

Iako multivarijatan efekat uslova nije značajan, uvidom u post hoc LSD test dobijeno je da postoje značajne razlike u brzini reakcije između neprovokativnog i niskoprovokativnog uslova (LSD = 0.36, $p = .030$). U niskoprovokativnom uslovu vremena reakcije su generalno brža (Grafik 24). Dakle, kada postoji optimalni nivo provokacije ili uzbuđenja, ispitanici su efikasniji.

Grafik 24. Efekat uslova manipulacije na brzinu reakcije u EST-u

Testiranje efekata individualnih i situacionih činilaca: efekti osobina ličnosti i nivoa provokacije na pristrasnosti u pažnji

U ispitivanju odnosa između osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji na određene stimulse, najpre su izračunate korelacije. Korelacije su generalno niske, a jedine značajne su ostvarene s Ekstraverzijom, Otvorenošću i Prijatnošću. Ekstraverzija ostvaruje pozitivne korelacije s vremenom reakcije na prijatne stimulse (kongruentne i nekongruentne) i agresivne nekongruentne. Te korelacije ukazuju na to da su ekstraverti načelno sporiji, i to posebno u reagovanju na prijatne stimulse i agresivne nekongruentne, tj. da im se pažnja više zadržava na ovim stimulusima. Dalje, Otvorenost ostvaruje negativne korelacije s vremenima reakcije na sve stimulse, pri čemu su značajne samo one koje se odnose na prijatne kongruentne stimulse i neutralne (kongruentne i nekongruentne). Osobe s višom Otvorenošću su generalno brže, ali nešto brže u prepoznavanju boje neutralnih stimulusa, kao i prijatnih kongruentnih. Drugim rečima, ti stimulusi nisu zadržavali pažnju osobama s višom Otvorenošću, odnosno one su ih lakše obrađivale. I na kraju, Prijatnost ostvaruje pozitivne korelacije s vremenom reakcije na sve stimulse, ali je značajna samo ona koja se odnosi na neutralne nekongruentne stimulse (Tabela 24). Osobe s višom Prijatnošću su generalno sporije, ali su se više zadržavale na neutralnim nekongruentnim stimulusima.

Kada su u pitanju dimenzije BODH, nešto više negativne korelacije ostvaruje Hostilnost, pri čemu je značajna samo korelacija s neutralnim nekongruentnim stimulusima. Dakle, osobama s višom hostilnošću neutralni stimulusi nisu zaokupirali pažnju.

Tabela 24

Korelacije između vremena reakcije na određene kategorije stimulusa u EST-u i osobina ličnosti

Osobina	Agresivni kong.	Agresivni nekong.	Prijatni kong.	Prijatni nekong.	Neutralni kong.	Neutralni nekong.
Poštenje	.10	-.03	.08	.04	.03	.06
Emocionalnost	.05	.11	.07	.07	.04	.04
Ekstraverzija	.10	.15*	.16*	.18*	.12	.12
Prijatnost	.12	.11	.06	.11	.13	.14*
Savesnost	-.03	-.04	-.00	-.02	-.02	-.07
Otvorenost	-.12	-.12	-.14*	-.13	-.15*	-.16*
Bes	-.04	.01	-.01	.05	-.08	-.02
Osvetoljubivost	-.01	.01	-.04	.01	-.03	.02
Dominacija	.00	.03	-.01	.01	-.02	-.02
Hostilnost	-.12	-.09	-.10	-.10	-.13	-.15*

Legenda: *p < .05

U cilju ispitivanja efekata individualnih i situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji, primenjena je analiza u kojoj su faktori unutar grupa bili valenca (agresivne, prijatne i neutralne reči) i kongruentnost stimulusa (kongruentan i nekongruentan naziv boje i boja slova), faktor između grupa bila je pripadnost jednom od uslova manipulacije i kovarijeteti bile su osobine ličnosti. U prvom koraku, analiza je sprovedena sa svim dimenzijama HEXACO modela kao kovarijetetima. Rezultati pokazuju da efekti valence, kongruentnosti i njihova interakcija nisu značajni (ovi efekti nisu bili značajni ni bez uvođenja uslova i osobina ličnosti, videti Prilog F), ali da postoji njihova značajna interakcija s Poštenjem (Tabela 25). Generalno, povišenje skorova na Poštenju usporava vreme reakcije na sve stimulse, osim na agresivne nekongruentne stimulse (Tabela 24). Kada taj rezultat sagledamo iz ugla niskih skorova na Poštenju, može se zaključiti da osobe s nižim Poštenjem više pažnje usmeravaju na agresivne nekongruentne stimulse. Ipak, treba imati na umu da su dobijene korelacije veoma niske i nisu značajne.

Od efekata između grupa, značajan efekat ostvaruje samo Ekstraverzija, i to u pozitivnom smeru. Dakle, osobe s višom Ekstraverzijom načelno su sporije u emocionalnom Strupovom zadatku (videti Tabelu 24).

Tabela 25

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na vremena reakcije u EST-u

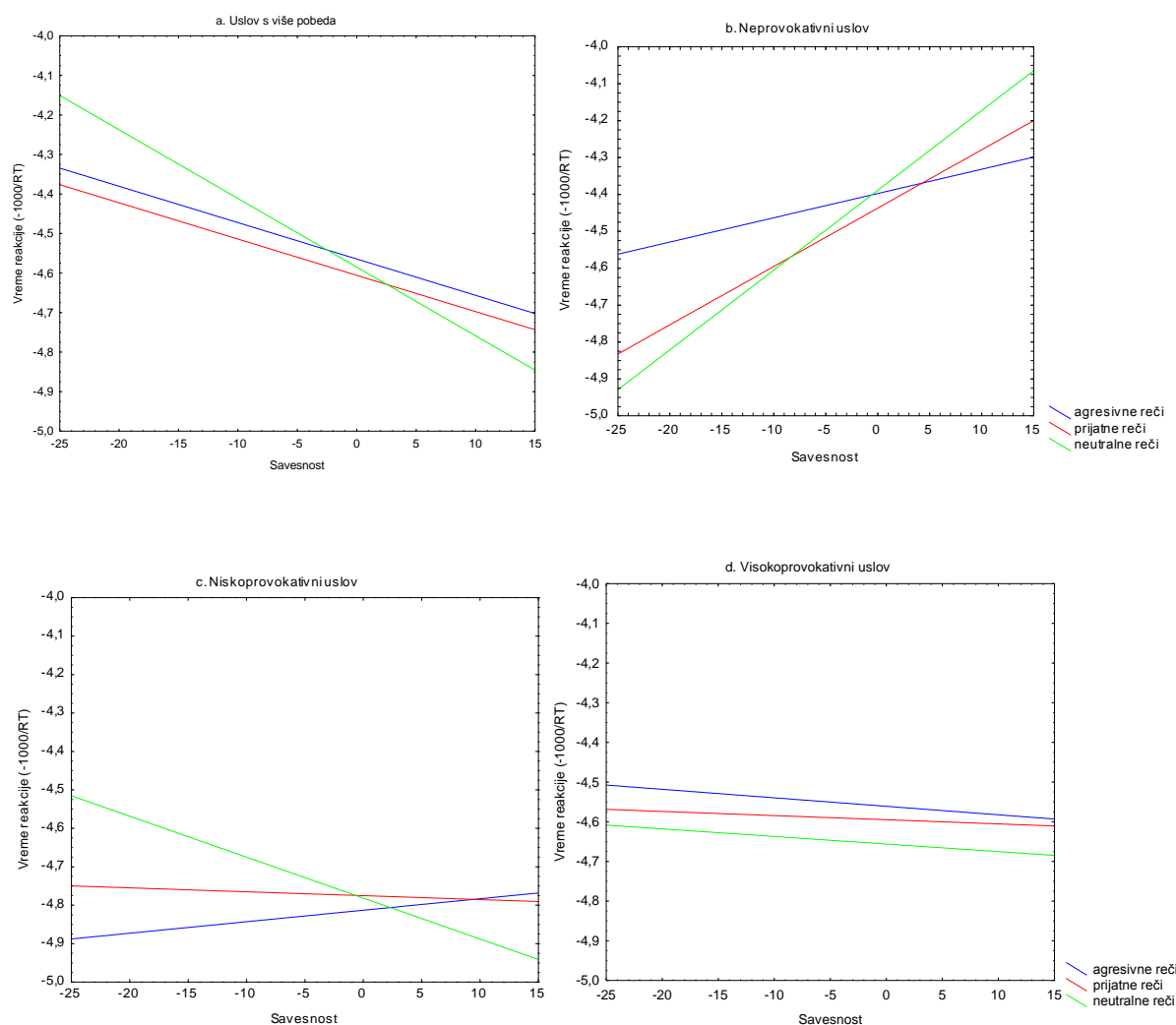
Kovarijetet	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2	
HEXACO	kongruentnost x Poštenje	5.54(1,185)	.020	.029	
	sve dimenzije	valenca x kongruentnost x Poštenje	4.54(2,370)	.011	.024
	Poštenje	Ekstraverzija	4.82(1,185)	.029	.025
		valenca x kongruentnost x Poštenje	3.13(2,374)	.045	.016
		uslovi x Poštenje	3.16(3,187)	.026	.048
	Ekstraverzija	Ekstraverzija	4.43(1,187)	.037	.023
	Prijatnost	Prijatnost	3.61(1,187)	.049	.019
	Savesnost	valenca x uslovi x Savesnost	2.53(6,374)	.021	.039
	Otvrenost	kongruentnost x uslovi x Otvorenost	3.70(3,187)	.013	.056
	BODH	Osvetoljubivost	valenca x uslovi x Osvetoljubivost	2.21(6,370)	.041
Hostilnost		Hostilnost	3.71(1,187)	.056	.019

Potom, u drugom koraku urađena je analiza za svaki pojedinačni kovarijetet, ispitujući na taj način i interakciju uslova i kovarijeteta. Efekti Poštenja i Ekstraverzije ostaju dosledni, s tim što sada efekat ostvaruje i interakcija uslova i Poštenja (Tabela 25). Interakcija upućuje na to da u uslovu s više pobeda ($r = .37$) i u neprovokativnom uslovu ($r = .28$) postoji pozitivna i značajna korelacija između Poštenja i vremena reakcije, što znači da su osobe s višim Poštenjem sporije. S druge strane, u niskoprovokativnom uslovu korelacija je negativna, ali nije značajna ($r = -.19$), dok je u visokoprovokativnom ona praktično nulta ($r = -.04$). Kada se ovaj efekat sagleda iz ugla niskih skorova na Poštenju, može se zaključiti da su osobe s nižim Poštenjem brže u uslovu s više pobeda i u neprovokativnom uslovu, a sporije u niskoprovokativnom uslovu, dok u visokoprovokativnom uslovu nema povezanosti između Poštenja i vremena reakcije. Podsetićemo se na prethodni rezultat da su ispitanici generalno bili brži u niskoprovokativnom uslovu, ali očigledno da taj uslov na neki način ometa ispitanike s nižim Poštenjem.

Pored pomenutih efekata, efekte ostvaruju i druge osobine kada se sagledaju pojedinačno u modelu. Na primer, Prijatnost generalno usporava vreme reakcije. Sagledano iz ugla niskih skorova, može se zaključiti da negativni pol Prijatnosti, tj. agresivnost, ubrzava vreme reakcije (videti Tabelu 24).

U slučaju Savesnosti dobijen je značajan efekat interakcije valence, uslova i Savesnosti. Rezultati upućuju na to da su osobe s nižom Savesnošću sporije u uslovu s više

pobeda, i to malo sporije na neutralne stimulse (Grafik 25 a.), a brže u neprovokativnom uslovu (Grafik 25 b.). Iako su generalno brže u neprovokativnom uslovu, može se primetiti da osobe s nižom Savesnošću malo sporije reaguju na agresivne stimulse. U niskoprovokativnom uslovu jedino se može primetiti da manje savesne osobe nešto sporije reaguju na neutralne stimulse (Grafik 25 c.), dok u visokoprovokativnom uslovu praktično nema povezanosti između Savesnosti i vremena reakcije (Grafik 25 d.). Dakle, u uslovu s više pobeda i niskoprovokativnom uslovu, osobe s višom Savesnošću pažnju više zadržavaju na neutralnim stimulusima, dok u neprovokativnom uslovu njihovu pažnju više zadržavaju agresivni stimulusi.

Grafik 25. Relacije Savesnosti i vremena reakcije na stimulse različite valence u EST-u u zavisnosti od uslova manipulacije

U slučaju kada je kovarijetet Otvorenost, ustanovljena je značajna interakcija kongruentnosti, uslova i Otvorenosti. Interakcija upućuje na to da Otvorenost ubrzava vreme reakcije, i to na kongruentne stimulse u svim uslovima osim u visokoprovokativnom u kojem nema povezanosti između Otvorenosti i vremena reakcije. Pritom, u niskoprovokativnom uslovu osobe s višom Otvorenošću su približno podjednako efikasne u reagovanju na kongruentne i nekongruentne stimulse, dok se razlike pre mogu očitati u uslovu s više pobeda i neprovokativnom uslovu. Ipak, korelacije u uslovu s više pobeda i neprovokativnom uslovu nisu značajne, pa taj rezultat treba prihvatiti s rezervom (Tabela 26).

Tabela 26

Korelacije Otvorenosti i vremena reakcije na kongruentne i nekongruentne stimulse u EST-u u zavisnosti od uslova manipulacije

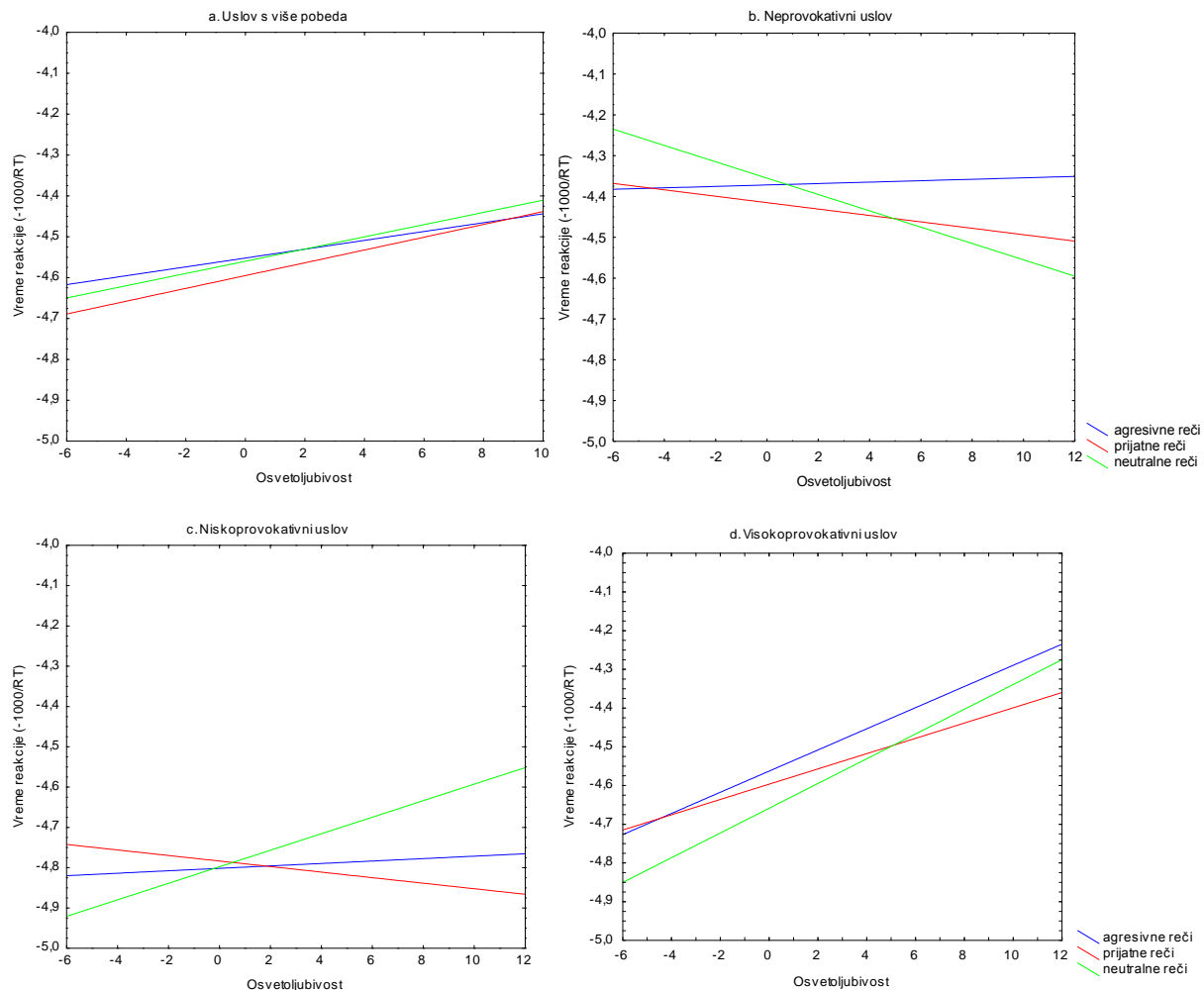
Uslov	Vrsta stimulusa	
	kongruentni	nekongruentni
uslov s više pobeda	-.10	-.01
neprovokativni uslov	-.26+	-.18
niskoprovokativni uslov	-.25+	-.28*
visokoprovokativni uslov	.09	-.02

Legenda: *p < .05, +p < .09

U trećem koraku analize, kao kovarijeteti uvedene su dimenzije BODH upitnika agresivnosti. Rezultati pokazuju da nijedan efekat u analizi nije bio značajan. U četvrtom koraku, efekti su sagledani na nivou pojedinačnih kovarijeteta u modelima. U tom slučaju dobijeno je da efekat ostvaruje samo Osvetoljubivost, i to u interakciji s valencom i uslovima. Interakcija upućuje na to da u uslovu s više pobeda vreme reakcije se blago usporava, ali praktično nema razlike u vremenu reakcije na stimulse određene valence (Grafik 26 a.). U visokoprovokativnom uslovu vreme reakcije se takođe usporava, ali ovog puta više. Pritom, nema izraženih razlika u odnosu na valencu stimulusa (Grafik 26 d.). Dakle, visokoprovokativni uslovi generalno deluju ometajuće na osobe s višom Osvetoljubivošću. Međutim, u neprovokativnom i niskoprovokativnom uslovu postoje razlike u vremenu reakcije na određene stimulse. U neprovokativnom uslovu, vreme reakcije na agresivne reči je konstantno i u izvesnoj meri sporije, dok se s povišenjem na

Osvetoljubivosti malo ubrzava, pre svega, kada su u pitanju neutralne reči. U niskoprovokativnom uslovu, vreme reakcije na agresivne stimulse takođe je relativno konstantno, ali se s porastom na Osvetoljubivosti usporava vreme reagovanja na neutralne stimulse. Dakle, u niskoprovokativnom uslovu osobe s višom Osvetoljubivošću više zadržavaju pažnju na neutralnim stimulusima, nego u neprovokativnom uslovu.

Grafik 26. Relacije Osvetoljubivosti i vremena reakcije na stimulse različite valence u EST-u u zavisnosti od uslova manipulacije

Marginalno značajni efekat između grupa ostvaruje Hostilnost kada se uvede kao zasebni kovarijetet. Na osnovu navedenih korelacija u Tabeli 24 može se videti da se Hostilnost ubrzava vreme reagovanja. Efekat koji ostvaruje Hostilnost može se poistovetiti s efektom Prijatnosti – u oba slučaja pol koji ukazuje na veću agresivnost ubrzava vreme reagovanja. Detalji u vezi s navedenim analizama dati su u Prilogu F.

Dodatna analiza: efekti na indekse pristrasnosti u pažnji

Kako bi se detaljnije ispitale pristrasnosti u pažnji, izračunati su tzv. indeksi pristrasnosti za svaku grupu stimulusa u odnosu na valencu. Indeksi su računati po sledećoj formuli: RT nekongruentno – RT kongruentno. Na taj način je korigovana tendencija da neko bude sporiji ili brži na stimulse određene valence, pri čemu izvor razlika u brzini reakcije predstavlja nekongruentnost stimulusa. Drugim rečima, nekongruentnost stimulusa predstavlja konfliktno područje koje okupira veću pažnju, a ne stimulusi određene valence sami po sebi. Veći skorovi na tim indeksima ukazuju na veću pristrasnost u pažnji na sadržaj određene valence. Indeksi su računati na transformisanim, inverznim skorovima za RT. Najpre su izračunate korelacije između indeksa pristrasnosti i osobina ličnosti. Korelacije ovih indeksa sa osobinama ličnosti nisu značajne, osim korelacije Poštenja i pristrasnosti na agresivni sadržaj (Tabela 27). Dobijena korelacija je negativna, čime je potvrđen prethodni rezultat da osobe s nižim Poštenjem imaju veću pristrasnost na agresivne sadržaje. Pri tome, konfliktno područje predstavlja upravo nekongruentnost stimulusa.

Tabela 27

Korelacije između indeksa pristrasnosti na određene sadržaje u EST-u i osobina ličnosti

	Osobina	Indeks pristrasnosti		
		Agresivni stim.	Prijatni stim.	Neutralni stim.
HEXACO	Poštenje	-.24**	-.06	.05
	Emocionalnost	.11	.01	-.01
	Ekstraverzija	.09	.04	-.01
	Prijatnost	-.01	.10	.01
	Savesnost	-.01	-.03	-.12
	Otvorenost	.00	.03	-.01
BODH	Bes	.09	-.06	.13
	Osvetoljubivost	.04	.05	.09
	Dominacija	.04	.04	.01
	Hostilnost	.05	-.02	-.03

Legenda: ** $p < .01$

Potom su sve analize ponovljene, samo s efektom valence kao efektom unutar grupa. Kada su sve dimenzije HEXACO modela uvrštene, rezultati pokazuju da Poštenje ostvaruje samostalni efekat, kao i efekat interakcije s valencom (Tabela 28). Poštenje ostvaruje generalni efekat na pristrasnosti u pažnji u smeru u kojem veće pristrasnosti imaju oni s nižim Poštenjem. Međutim, dobijena interakcija ukazuje na to da su pristrasnosti najuočljivije u slučaju agresivnih stimulusa (videti Tabelu 27). Drugim rečima, osobe s nižim Poštenjem pokazuju veće pristrasnosti u pažnji za agresivne sadržaje i konfliktno područje predstavljaju upravo agresivni nekongruentni stimulusi.

Tabela 28

Značajni efekti osobina ličnosti i uslova manipulacije na indekse pristrasnosti na određene sadržaje u EST-u

	Kovarijetet	Efekat	$F(df_1, df_2)$	p	η_p^2
HEXACO	sve dimenzije	valenca x Poštenje	4.54(2,370)	.011	.048
		Poštenje	5.54(1,185)	.020	.029
	Poštenje	valenca x Poštenje	3.13(2,374)	.045	.016
	Otvorenost	uslovi x Otvorenost	3.70(1,187)	.013	.056

Kada su efekti sagledani na nivou pojedinačnih dimenzija kao kovarijeteta, kako bi se ispitaio i efekat interakcije s uslovima, rezultati potvrđuju prethodni efekat interakcije valence i Poštenja, dok samostalni efekat Poštenja nije značajan ($p = .086$). Međutim, sada efekat ostvaruje i Otvorenost u interakciji s uslovima. Taj efekat ne zavisi od valence stimulusa, već korelacije između Otvorenosti i brzine reakcije ukazuju na to da je u visokoprovokativnom uslovu korelacija značajna i negativna ($r = -.34$). U ostalim uslovima korelacije su pozitivne, ali nisu značajne. Dobijeni rezultat upućuje na to da su osobe s višom Otvorenošću bile generalno sporije u visokoprovokativnom uslovu, odnosno da je taj uslov na njih delovao ometajuće. Od dimenzija BODH, nijedna nije ostvarila značajan efekat (Prilog G).

**Testiranje efekata činioca stanja:
medijatorski efekat stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti i
pristrasnosti u pažnji u visokoprovokativnom uslovu**

U cilju ispitivanja efekata uslova manipulacije i stanja besa i hostilnosti na vreme reakcije na različite kategorije stimulusa u emocionalnom Strupovom zadatku, najpre su izračunate korelacije između stanja besa i hostilnosti i vremena reakcije. Na osnovu korelacija u Tabeli 29, može se primetiti da su one generalno niske, i da su značajne samo za visokoprovokativni uslov. U visokoprovokativnom uslovu, s povišenjem doživljavanja besa i hostilnosti, ubrzava se vreme reakcije. Korelacija je značajna samo za emocionalno zasićene stimulse – agresivne i prijatne. Međutim, kada se pogledaju korelacije s indeksima pristrasnosti (donji deo Tabele 29), može se videti da nijedna korelacija nije značajna. Dakle, postoji ubrzanje na stimulse, bez obzira na to da li su prikazani kao kongruentni ili nekongruentni.

Tabela 29

Korelacije stanja besa i hostilnosti i vremena reakcije na kategorije stimulusa u EST-u u zavisnosti od uslova manipulacije

Uslov	Agresivni kong.	Agresivni nekong.	Prijatni kong.	Prijatni nekong.	Neutralni kong.	Neutralni nekong.
Više pobjeda	-.13	-.05	-.07	-.09	-.10	.02
Neprov.	.13	.08	.12	.15	.18	.07
Niskop.	.01	-.05	.11	-.01	.07	-.05
Visokop.	-.29*	-.26*	-.31*	-.29*	-.18	-.23
Ukupno	-.12	-.13	-.10	-.12	-.08	-.11
	Agresivni stimulusi		Prijatni stimulusi		Neutralni stimulusi	
Više pobjeda	.14		-.04		.22	
Neprov.	-.11		.08		-.16	
Niskop.	-.14		-.25		-.23	
Visokop.	.07		-.02		-.09	
Ukupno	-.02		-.02		-.07	

Legenda: * $p < .05$

Međutim, uslovi manipulacije i stanje besa i hostilnosti, ne ostvaruju značajne efekte na pristrasnosti u pažnji (Prilog H). Isto je dobijeno i u slučaju kada su ispitivani efekti na indekse pristrasnosti, s tim što je efekat interakcije uslova i stanja bio blizu kriterijuma značajnosti ($p = .071$, za detalje videti Prilog I). Smer ove interakcije upućuje na to da je u visokoprovokativnom uslovu korelacija stanja besa i vremena reakcije značajna i negativna ($r = -.27$, $p = .047$), dok u ostalim uslovima korelacije nisu značajne. Drugim rečima, u visokoprovokativnom uslovu, s povećanjem stanja besa, ubrzava se vreme reakcije na sve stimulse.

S obzirom na dobijenu interakciju, testiran je medijatorski efekat stanja besa na odnos između osobina ličnosti i indeksa pristrasnosti u visokoprovokativnom uslovu⁹. Analiza je rađena na indeksima pristrasnosti budući da je marginalno značajna interakcija dobijena s indeksima kao kriterijumima. Rezultati pokazuju da stanje besa i hostilnosti ne ostvaruje značajan indirektni efekat ni u jednom slučaju (Tabela 30).

---

⁹ Preliminarno je analiza medijacije urađena i u slučaju preostalih uslova manipulacije, ali ni jedna analiza nije rezultirala značajnim indirektnim efektom stanja besa i hostilnosti.

Tabela 30

Indirektni efekat stanja besa i hostilnosti u odnosu između osobina ličnosti i indeksa pristrasnosti

Prediktori		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>95% LLCI</i>	<i>95% ULCI</i>
Indeks pristrasnosti za agresivne stimulse					
HEXACO	Poštenje	-0.000	0.001	-0.004	0.009
	Emocionalnost	0.000	0.001	-0.002	0.004
	Ekstraverzija	-0.001	0.002	-0.006	0.002
	Prijatnost	-0.002	0.002	-0.004	0.003
	Savesnost	-0.001	0.003	-0.008	0.004
	Otvorenost	-0.000	0.002	-0.006	0.002
BODH	Bes	0.006	0.003	-0.004	0.010
	Osvetoljubivost	0.001	0.004	-0.004	0.010
	Dominacija	-0.000	0.002	-0.005	0.004
	Hostilnost	0.001	0.003	-0.003	0.012
Indeks pristrasnosti za prijatne stimulse					
HEXACO	Poštenje	-0.000	0.001	-0.001	0.003
	Emocionalnost	0.000	0.001	-0.003	0.002
	Ekstraverzija	-0.000	0.002	-0.004	0.004
	Prijatnost	0.002	0.002	-0.003	0.004
	Savesnost	0.000	0.002	-0.004	0.005
	Otvorenost	0.000	0.001	-0.002	0.004
BODH	Bes	0.000	0.003	-0.011	0.004
	Osvetoljubivost	-0.000	0.003	-0.009	0.004
	Dominacija	0.000	0.002	-0.004	0.004
	Hostilnost	-0.000	0.003	-0.008	0.004
Indeks pristrasnosti za neutralne stimulse					
HEXACO	Poštenje	0.000	0.001	-0.001	0.003
	Emocionalnost	-0.000	0.001	-0.005	0.001
	Ekstraverzija	0.000	0.001	-0.003	0.002
	Prijatnost	0.001	0.001	-0.001	0.005
	Savesnost	0.002	0.002	-0.002	0.008
	Otvorenost	0.000	0.001	-0.001	0.005
BODH	Bes	-0.001	0.003	-0.009	0.001
	Osvetoljubivost	-0.001	0.003	-0.013	0.001
	Dominacija	0.000	0.002	-0.003	0.004
	Hostilnost	-0.001	0.003	-0.010	0.002

DISKUSIJA

Osnovni cilj ovog rada je da se ponudi odgovor na neka od važnih pitanja u vezi s činiocima koji doprinose javljanju agresivnog ponašanja. Jedna grupa pitanja odnosi se na ispitivanje efekata individualnih i situacionih činilaca, kao i njihove interakcije na javljanje agresivnog ponašanja. Druga grupa pitanja odnosi se na ispitivanje istih efekata, ali na pristrasnosti u pažnji na sadržaje određene afektivne valence. Odgovori na obe grupe pitanja doprineli bi razumevanju situacionih, dispozicionih odnosno motivacionih, emocionalnih i kognitivnih mehanizama u okviru agresivne epizode.

Efekti individualnih i situacionih činilaca na agresivno ponašanje

Efekti situacionih činilaca: nivoi situacione provokacije

U okviru prve grupe pitanja, ispitivanjem efekata situacionih činilaca, uočeno je da uslovi manipulacije ne ostvaruju značajan samostalni efekat na agresivno ponašanje. Međutim, uslovi manipulacije u interakciji s blokom procedure ostvaruju značajan efekat na mere agresije. Dobijeni rezultati ukazuju na to da se u visokoprovokativnom uslovu agresija povećava iz bloka u blok, a da se u niskoprovokativnom uslovu – smanjuje. Rezultat koji je dobijen u okviru visokoprovokativnog uslova je standardni rezultat u primenama TAP procedure koji se objašnjava reaktivnom agresijom, odnosno taktikom „oko za oko, zub za zub” (videti npr. u Denson et al., 2010; Krämer et al., 2007). Ono što jeste neočekivano je da se agresija smanjuje u niskoprovokativnom uslovu. Naizgled deluje kao da je kod ispitanika došlo do senzitivizacije, usled koje oni upućuju slabije i kraće kazne kako procedura odmiče.

Na ovom mestu je bitno proanalizirati karakteristike situacione provokacije u okviru TAP procedure. Rezultati u vezi s efektom uslova manipulacije na stanje besa i hostilnosti ukazuju na to da je stanje tog afekta bilo povišeno u visokoprovokativnom uslovu, u odnosu na sve ostale uslove. Međutim, kada se pogledaju skorovi stanja besa, primećuje se da su oni dosledno niski u svim uslovima provokacije (prosek iznosi 7.15, a u visokoprovokativnom uslovu 9.25, dok raspon skorova može biti od 6 do 30). Dakle, TAP

procedura nije indukovala bes u očekivanom intenzitetu. Kada se sagledaju skorovi na specifičnim aspektima pozitivnog i negativnog afekta, rezultati pokazuju da je stanje budnosti bilo najviše povišeno tokom učešća u TAP proceduri ($F(2.47, 543.68) = 959.62, p = .000$, za testove kontrastiranja videti Prilog F). Stanje budnosti se pre može shvatiti kao stanje kognicije, a ne afekta (Matthews, Deary, & Whiteman, 2003). Taj rezultat upućuje na zaključak da je TAP procedura više indukovala kognitivnu spremnost, tj. usredsređenost na zadatak, nego što je indukovala specifičan afekat.

Imajući u vidu pomenuti rezultat, moglo bi se zaključiti, na primer, da su ispitanici TAP proceduru doživeli kao relativno bezopasnu bazu za „eksperimentisanje” s jačim i dužim kaznama. Čak i da je ova procedura tako doživljena, nisu svi ispitanici pokazali tendenciju ka upućivanju dužih i jačih kazni, već samo oni s određenim individualnim karakteristikama. S obzirom na dobijene efekte prilikom provere TAP manipulacije i efekte osobina ličnosti, možemo zaključiti da je TAP paradigma validna za indukciju i merenje agresije.

Treba imati u vidu da je stanje mereno retrospektivno, tj. nakon učešća u TAP proceduri. Iako je prilikom popunjavanja upitnika stanja, instrukcija bila da se odgovara u skladu sa tim kako se ispitanik osećao tokom učešća u takmičarskim zadacima, takav način procene ne omogućava uvid u to u kom trenutku se ispitanik osećao na određeni način (npr. nakon „pobede” ili „gubitka”). Takođe, rezultati prethodnog istraživanja s neuroodslikavanjem ukazuju na aktivaciju sistema nagrađivanja u fazi odluke o kažnjavanju protivnika–provokatora, tj. prilikom odluke za ostvarivanje osвете (de Quervian et al., 2004). Samim tim, moguće je da su se u različitim fazama procedure aktivirali različiti aspekti pozitivnog ili negativnog afekta.

Efekti stanja afekta: preispitivanje uloge besa

U ispitivanju efekata situacionih činilaca pomenuto je da uslovi manipulacije deluju na stanje besa i hostilnosti. Međutim, rezultati u vezi s ulogom besa pokazuju da ni stanje besa, ni dimenzija agresivnosti – bes, ne ostvaruju značajan efekat na agresiju. Stanje besa ne ostvaruje ni medijatorski efekat na odnos između osobina ličnosti i agresije, što nije u skladu s Opštim modelom agresije. Iako je stanje besa bilo povišeno u

visokoprovokativnom uslovu, očigledno je da za ispoljavanje agresije nije dovoljno da se osoba razljuti, već su potrebni i neki drugi pokretači agresivnog ponašanja. Na osnovu efekata koji ostvaruju dimenzije agresivnosti – osvetoljubivost i hostilnost, može se zaključiti da pokretači agresije obuhvataju antagonistički stav i poriv za osvetom. U novijim radovima se sve češće dovodi u pitanje medijatorska uloga besa. Na primer, polne razlike u fizičkoj agresiji su veoma dobro dokumentovane (npr. Archer, 2004), pa se postavlja pitanje koji konstrukti imaju ulogu medijatora u okviru ovih polnih razlika. U jednom takvom istraživanju je pokazano da medijator polnih razlika u fizičkoj agresiji predstavlja motivacija za osvetom, a ne bes (Wilkowski, Hartung, Crow, & Chai, 2012).

Razlikovanje besa od osvete se čini važno, budući da se oba konstrukta vezuju za reaktivnu agresiju. Generalno, bes je u vezi sa željom za osvetom i ostvarivanjem osvete (Fehr, Gelfand, & Nag, 2010; Roseman, Wiest, & Swartz, 1994), ali bes i osveta predstavljaju različite konstrukte. Bes se odnosi na subjektivno emocionalno iskustvo čiji intenzitet raste s povišenjem provokacije (McCullough, Bono, & Root, 2007; Spielberger, 1988; Wilkowski & Robinson, 2008), dok se osveta odnosi na motivaciju za agresivno ponašanje prema osobi koja se doživljava kao provokator (McCullough et al., 2007). Dok bes vodi u impulsivni odgovor na provokaciju, osveta je više u vezi sa proračunatim ponašanjem i pažljivim planiranjem pogodnog trenutka za osvetu i načina osvete. Zbog te karakteristike, teško ju je odrediti kao čisto reaktivnu funkciju agresije, jer uključuje promišljenu akciju koja se više povezuje s instrumentalnom funkcijom. Ipak, prema Opštem modelu agresije, sam način manifestovanja agresivne akcije nije odlučujući za određenje motivacije za agresijom. S obzirom na to, osveta se može smestiti u kontekst hostile agresije, ali čija je manifestacija više u vezi s promišljenom akcijom.

Efekti individualnih činilaca i njihova interakcija sa situacionim činiocima

U prethodnim istraživanjima relacija osobina ličnosti i agresije u laboratorijskim uslovima istaknuto je da su osobine ličnosti generalno slabo ili neznačajno povezane s agresijom (Seibert et al., 2010). Jedina osobina iz modela Velikih pet koja je ostvarivala efekat jeste prijatnost (Seibert et al., 2010). U ovom istraživanju konstatuje se da jedina osobina iz HEXACO modela koja ostvaruje efekat jeste poštenje, kada se sve osobine

zajedno uvedu u model. Naizgled, deluje da je poštenje preuzelo ulogu prijatnosti iz modela Velikih pet. Međutim, treba imati u vidu da se prijatnost u HEXACO modelu više povezuje s afektivnom komponentom agresivnosti, odnosno reaktivnom agresijom. S obzirom na to da je pokazano da u primenjenoj TAP proceduri stanje besa, kao i dimenzija bes, nemaju značajne efekte na agresiju, otud ni prijatnost ne ostvaruje značajne efekte. Kao što je rečeno, agresija u okviru primenjene TAP procedure povezuje se, najpre sa željom za osvetom, a osobina koja je uže povezana s osvetoljubivošću jeste poštenje (Lee & Ashton, 2012).

Osnovni rezultat u vezi s efektima osobina ličnosti je da poštenje ostvaruje dosledni negativni efekat na agresivno ponašanje, nezavisno od nivoa situacione provokacije. Dakle, predispoziciju za agresivno ponašanje čini moralni domen ličnosti, odnosno karakteristike kao što su sklonost ka ne-fer igri i manipulaciji, pohlepi, kršenju pravila zarad lične koristi, kao i snažan osećaj superiornosti. Važno je istaći da dok se agresivni odgovor na provokaciju uobičajeno smatra spontanom i očekivanim odgovorom (Caprara et al., 1983), agresija u neprovokativnim uslovima je manje uobičajena i može ukazivati na neke patološke karakteristike (Reidy et al., 2008). Od svih dimenzija HEXACO modela, poštenje se najviše dovodi u vezu s psihopatijom i „mračnom trijadom” (De Vries, Lee, & Ashton, 2008; Lee & Ashton, 2005; Lee et al., 2013), tj. karakteristikama koje se inače povezuju s ispoljavanjem agresije i u neprovokativnim uslovima (Reidy et al., 2008). U skladu s tim, može se pretpostaviti da osobe s niskim poštenjem imaju razvijen obrazac agresivnog ponašanja koji se aktivira u svim situacijama u kojima postoji prilika za to.

Naime, osobe s niskim poštenjem su generalno manje sklone da oštro i otvoreno odgovore na neku provokaciju, nepravdu njima počinjenu i sl. Te osobe će pre pribegavati manipulativnim taktikama samo da bi dobile ono što žele. Ali, postoje situacije kada će te osobe snažno reagovati. Budući da se neki aspekti poštenja mogu povezati s instrumentalnom, a neki s hostilnom motivacijom za agresijom, može se pretpostaviti da situacije koje predstavljaju okidač za agresiju kod ovih osoba uključuju kako dobijanje nagrade, sticanje statusa i ostvarivanje dominacije, tako i povredu samopoštovanja i superiorne slike o sebi.

Prema jednom pristupu, motivacija za agresijom može biti instrumentalna. Socijalne nagrade, kao što su verbalna pohvala ili sticanje određenog statusa, deluju kao pokretači

agresivnih akcija (Geen & Pigg, 1970, prema Wilkowski, Harting, Crowe, & Chai, 2012). Samim tim, može se pretpostaviti da je u osnovi agresivnog ponašanja sistem nagrađivanja. U prilog tome govori i rezultat prethodnog istraživanja o povezanosti agresije u laboratorijskim uslovima sa sistemom bihevioralne aktivacije (BAS), konkretno subdimenzijom koja se odnosi na snagu nagona (Seibert et al., 2010). Nagon kao komponenta BAS sistema obuhvata snažan aktivitet vrlo usmerenog ponašanja ka cilju, pri čemu se cilj može izjednačiti sa potencijalnom nagradom (Carver & White, 1994). Dakle, osobe koje su hipersenzitivne na signale nagrade, ponašaće se agresivnije kako bi dobile nagradu. Osetljivost na nagradu je karakteristična upravo za osobe s niskim poštenjem, koje su sklone iskorišćavanju svake prilike kako bi dobile nagradu (koristeći se, pritom, npr. varanjem, kršenjem zakona i sl.; Ashton & Lee, 2008). U cilju obezbeđivanja nagrade, osobe s niskim poštenjem će činiti sve, pa će tako biti i sklone agresiji, jer očekuju pozitivan ishod od takvog ponašanja. Rezultati tog istraživanja pokazuju da osobe s niskim poštenjem ne privlači samo materijalna nagrada (novčana ili luksuzna), već i socijalna nagrada. Ovaj rezultat je u skladu s istraživanjem o relacijama poštenja s visokim vrednovanjem moći, tj. potrebe za statusom i dominacijom nad drugima (Ashton, Lee, Pozzebon, Visser, & Worth, 2010).

Prema drugom pristupu, motivacija za agresijom može biti hostilna, odnosno može uključivati želju za povređivanjem drugoga. Tako, situacije koje ugrožavaju superiornu sliku o sebi koje imaju osobe s nižim poštenjem, mogu kod njih izazvati snažan poriv za osvetom. Potkrepljenja ove konstatacije se indirektno mogu naći u istraživanjima u kojima je pokazano da osobe s višim narcizmom agresivno reaguju u situaciji provokacije (Barry et al., 2006; Bushman & Baumeister, 1998; Maples et al., 2010; Reidy et al., 2008; Stucke & Sporer, 2002; Twenge & Campbell, 2003). Generalno, narcističke tendencije su visoko i negativno povezane s poštenjem (Lee & Ashton, 2005), te se rezultati u vezi s narcizmom mogu povezati s efektom poštenja. Ovakvo ponašanja može se objasniti time što narcistički orijentisane osobe, kakve su osobe s nižim poštenjem, očekuju da imaju poseban tretman kod drugih. U situaciji kada ne dobiju očekivani tretman, odnosno u situaciji percipirane ili realne provokacije, ove osobe će biti veoma uvređene i ljute. Posebno će biti netolerantne ukoliko osoba koja se doživljava kao provokator ne bude kažnjena za svoje postupanje. Stoga, kada ih drugi isprovociraju, te osobe će želeći da provokatoru vrata za učinjenju

„štetu”, nekad i u većoj meri. Na osnovu toga može se pretpostaviti da će osobe s nižim poštenjem hteti da nanesu štetu drugome, odnosno da se osvete. Predispozicija za osvetoljubivo ponašanje je upravo osobina poštenje. Želja za osvetom je direktno povezana s moralnom intuicijom i subjektivnim shvatanjem pravde i zasluge (Gollwitzer, 2009; McCullough, 2008), pa su pitanja moralnosti i pravde centralni u određenju osvete. Kako poštenje predstavlja moralnu komponentu ličnosti, očekivano je da će biti povezano s osvetoljubivošću. O tome, između ostalog, govore i korelacije između skala Poštenje i Osvetoljubivost u ovom radu i prethodnom istraživanju (Dinić i sar., 2014).

Na osnovu dobijenih korelacija između faceta skale Poštenje i kompozitnog skora agresije u TAP proceduri može se zaključiti da su u neprovokativnom uslovu, kod osoba s niskim poštenjem, osnovni pokretači agresije korišćenje prilike da se ostvari prednost nad drugim, dobijanje nagrade i sl. (faceta Pravičnosti), dok je u provokativnim uslovima osnovni pokretač agresije želja za osvetom usled neadekvatnog tretmana tj. provokacije (pre svega, faceta Skromnosti, a potom i Pohlepe). Međutim, osnovna karakteristika agresije kod osoba s niskim poštenjem je da je ona promišljena, a neki bi rekli selektivna (Book, Volk, & Hosker, 2012). Može se pretpostaviti da osobe s nižim poštenjem analiziraju karakteristike konteksta date situacije, i ukoliko procene da neće snositi posledice za svoje ponašanje i da mogu iskoristiti priliku da dobiju ono što žele, ove osobe će pribegavati agresivnom obrascu ponašanja. U prilog tome govori rezultat prethodnog istraživanja da se poštenje dovodi u vezu s proračunatom agresijom koja uključuje osvetu, a ne s momentalnim agresivnim odgovorom (Lee & Ashton, 2012). Indirektno potkrepljenje tome pruža istraživanje o osveti u partnerskim, romantičnim odnosima u kojem je pokazano da je poštenje više povezano s vrednovanjem dobitka i gubitka od osvete, nego što je to prijatnost (Sheppard & Boon, 2012). Takođe, moguće je i da neki specifični aspekti situacije pogoduju ispoljavanju agresije kod osoba s nižim poštenjem. Na primer, takmičarska situacija na neki način daje opravdanje agresiji, jer je agresija postavljena u socijalno prihvatljiv kontekst. Pored toga, nepoznavanje protivnika još više može pospešiti agresiju, budući da agresivno ponašanje ne nosi rizik od ugrožavanja međusobnog odnosa između takmičara. Da bi se detaljnije ispitala ta pretpostavka, u budućim istraživanjima potrebno je uvesti posebnu ulogu protivnika u TAP proceduri. Na primer, može se ispitaniku reći da će

njegov protivnik kasnije ocenjivati njegov rad, ili da će učestovati u evaluaciji njegovog rada i imati mogućnost donošenja odluke u vezi s tim radom.

U ranijim istraživanjima je pokazano da u provokativnim uslovima, pored prijatnosti, efekat ostvaruje i neuroticizam iz Petofaktorskog modela i slični konstrukti (Bettencourt et al., 2006), što odražava povišenu reaktivnost u provokativnim uslovima. U našem istraživanju dimenzija bliska neuroticizmu – emocionalnost, nije ostvarila efekat na jačinu i trajanje upućene kazne, ali jeste na podešavanje jačine prve kazne. Efekat koji emocionalnost ostvaruje na podešavanje prve kazne je pozitivan. Dakle, u situaciji kada još nije došlo ni do kakve provokacije, osobe s višom emocionalnošću pokazale su inicijalno viši nivo agresije. Moguće je da su osobe s povišenom emocionalnošću stvorile određena očekivanja od takmičarske situacije, opazajući je kao potencijalno opasnu situaciju. Iz tog razloga, njihova tendencija ka upućivanju jačih kazni u prvom zadatku možda više govori o njihovom stanju napetosti u iščekivanju ishoda zadatka.

Međutim, kako procedura odmiče, efekat emocionalnosti se menja. Emocionalnost ostvaruje efekat na promenu u agresivnom odgovoru između pretposlednjeg i poslednjeg bloka TAP procedure, ali ovoga puta negativan. Negativan pol emocionalnosti može se povezati s nižom prijatnošću i nižim neuroticizmom iz modela Velikih pet. Pritom, niska empatija i sentimentalnost, nedostatak straha od fizičke povrede i anksioznosti u stresnoj situaciji, oblikuje jači agresivni odgovor kako procedura odmiče, odnosno u finalnom bloku procedure. Dakle, kako procedura odmiče u bilo kom uslovu, niža emocionalnost vodi ka jačem agresivnom odgovoru.

Ovaj rezultat može pružiti drugačiji kontekst u ispitivanju potencijalnih medijatorskih efekata na odnos situacionih i individualnih činilaca s jedne, i agresije s druge strane. Već je pomenuto da se potencijalni medijatorski mehanizmi mogu odnositi na želju za osvetom. Na osnovu rezultata u vezi s emocionalnošću, može se pretpostaviti da se viša agresija može povezati i s izostankom straha. O tome govore i neka prethodna istraživanja. Na primer, u ispitivanju potencijalnih medijatora polnih razlika u direktnoj agresiji, u jednom preglednom članku je uočeno da strah ustvari predstavlja dominantni medijator, a ne bes (Campbell, 2006). Strah se generalno povezuje s izbegavajućim ponašanjem, tako da izostanak straha može korespondirati s facilitacijom pristupajućeg ponašanja, kakva je agresija (Carver & Harmon-Jones, 2009; Harmon-Jones, 2003; Harmon-Jones & Peterson,

2008). Takođe, u prethodnim istraživanjima se navodi da se i niska emocionalnost, uz nisko poštenje i savesnost, dovodi u vezu s psihopatijom (Gaughan et al., 2012). Niska emocionalnost i poštenje dovode se u vezu i s upuštanjem u rizična ponašanja zarad ostvarivanja cilja kao što su status, bogatstvo ili moć (Ashton et al., 2012). Osobe s nižom emocionalnošću su sklone da se izlože riziku i ne obaziru se na to što će i druge možda izložiti riziku. Dakle, emocionalnost je osobina koja sadrži predispoziciju za doživljavanje straha i upuštanje u rizična ponašanja kojima pripada i agresija. U narednim istraživanjima predlaže se da se detaljnije ispita i potencijalna medijatorska uloga straha u kontekstu GAM modela.

Dalje, rezultati pokazuju da u slučaju jačine upućenih kazni, efekat ostvaruje i interakcija uslova manipulacije i otvorenosti. Ova interakcija ukazuje na to da osobe s višom otvorenošću u neprovokativnim uslovima upućuju blaže kazne, a u niskoprovokativnom uslovu – jače kazne. Generalno, nestimulativna okruženja, kao što su uslov s više pobjeda i neprovokativni uslov, u okviru kojih ispitanik ili ne dobija kazne ili ih dobija u manjem procentu, čini da se ispitanici s višom otvorenošću ponašaju pasivnije, odnosno da upućuju slabije kazne. S druge strane, niskoprovokativni uslov iako ima repetitivni karakter, obuhvata veći procenat dobijanja kazne (50%), što održava takmičarsku dinamiku. Pretpostavlja se da su osobe s višom otvorenošću u okviru niskoprovokativnog uslova motivisanije da se takmiče, odnosno da ovi uslovi za njih predstavljaju stimulatивно okruženje. Na to stimulatивно okruženje, ove osobe odgovaraju upućivanjem jačih kazni, odnosno održavanjem potrebne dinamike. U visokprovokativnom uslovu korelacija otvorenosti i jačine upućenih kazni je praktično nulta, odnosno individualne razlike u otvorenosti se gube u ovom uslovu. U jednom ranijem korelacionom istraživanju je dobijeno da niski i umereni nivo provokacije izaziva osećanje zadovoljstva, ali ne i pasivni ili visokprovokativni uslov (Ramírez, Bonniot-Cabanac, & Cabanac, 2005). Tako, niskoprovokativni uslov može pobuditi radoznalost kod ispitanika s povišenom otvorenošću i zadovolji potrebu za traženjem stimulacije, a koja se odražava u izazivanju protivnika, tj. u upućivanju jačih kazni.

Kada je u pitanju upućivanje kazni ekstremne jačine i trajanja, rezultati pokazuju da nijedna osobina ne ostvaruje efekat, kada su sve osobine zajedno uvedene u model. Efekti su ostvareni kada se osobine sagledaju pojedinačno, i to u interakciji s uslovima. Zanimljivo

je da u slučaju različitih mera ekstremne agresije, različite osobine ličnosti imaju ulogu. Najpre, u slučaju ekstremne jačine upućenih kazni, efekat ostvaruje interakcija uslova i savesnosti. Ova interakcija ukazuje na to da će osobe s nižom savesnošću u uslovu visoke provokacije biti sklonije da svoje protivnike kazne maksimalno jakim kaznama. Visoka provokacija čini da se osobe niže savesnosti lako destabilizuju, izgube kontrolu i reaguju nepromišljeno, u skladu s trenutkom, ne vodeći računa o posledicama svog ponašanja. Na taj način, ove osobe će biti spremnije da na provokaciju odreaguju ekstremnom merom. Niža savesnost se generalno povezuje s nedostatkom samoregulatornih mehanizama (de Vries & Van Gelder, 2013; Rothbart, Chew, & Gartstein, 2001). Ta karakteristika čini da su osobe s nižom savesnošću impulsivne, teško odolevaju uticaju trenutne situacije i afekta, teško usmeravaju pažnju, teško istraju u zadatku i imaju smanjenu sposobnost da inhibiraju neko ponašanje (Ahadi & Rothbart, 1994).

Pored savesnosti, osobina koja se dovodi u vezu s regulacijom emocija i ponašanja je i prijetnost. Međutim, te dve dimenzije odnose se na različite podsisteme kontrole ponašanja – dok je prijetnost u vezi sa sistemom koji je zadužen za regulaciju frustracije koja potiče od interpersonalnih odnosa, savesnost je u vezi sa sistemom zaduženim za regulaciju frustracije usled zadatka (Jensen–Campbell et al., 2002). Na osnovu navedenog, i na osnovu dominantnog stanja povišene budnosti tokom TAP procedure, može se pretpostaviti da je TAP procedura u ovom radu pre indukovala orijentaciju na zadatak, nego na međuljudske odnose. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da savesnost nema efekat na jačinu upućenih kazni, već samo na upućivanje kazni ekstremne jačine tj. na ekstremnu fizičku agresiju. Ovaj rezultat upućuje na to da savesnost može biti predispozicija za neku vrstu brutalnosti, i to u situaciji prisutne visoke provokacije.

Na upućivanje kazni ekstremnog trajanja efekat ostvaruju poštenje, emocionalnost i otvorenost u interakciji s uslovima. Dobijeno je da u neprovokativnom uslovu, i to kako procedura odmiče, poštenje ostvaruje negativne korelacije s upućivanjem kazni ekstremnog trajanja. Dakle, osobe s nižim poštenjem će pre upućivati kazne ekstremnog trajanja u neprovokativnom uslovu. Kao što je rečeno, neprovokativni uslov može ohrabriti osobe s nižim poštenjem da budu agresivne, jer se uviđa da se neće snositi posledice za takvo ponašanje. Ovde je zanimljivo što poštenje ostvaruje efekat samo na ekstremno trajanje, a ne i jačinu upućenih kazni. Dakle, osobe s niskim poštenjem pribegavaju

različitim formama agresije u različitim uslovima, ali kada se odlučuju za ekstremnu agresiju, onda se ona više može dovesti u vezu s indirektnom formom agresije. Isti rezultat je primetan i u slučaju trajanja upućene prve kazne – osobe s nižim poštenjem upućuju duže kazne u prvom zadatku, kada još nema nikakve provokacije. Ovaj rezultat je u skladu s manipulativnom prirodom osoba s nižim poštenjem.

Interakcija uslova i emocionalnosti upućuje na to da emocionalnost ostvaruje negativnu i značajnu korelaciju s upućivanjem ekstremnih trajanja kazni u okviru niskoprovokativnog uslova. Umerena provokacija čini da se osobe s nižom emocionalnošću ponašaju agresivnije na način da češće upućuju najduže kazne. Moguće je da ovi uslovi ne predstavljaju opasnost za osobe s nižom emocionalnošću koje su inače manje osetljive na stresne situacije i potencijalno ugrožavajuće situacije. Podsetimo se, sličan rezultat dobijen je i ispitivanjem efekata emocionalnosti na promenu u agresivnom odgovoru između pretposlednjeg i poslednjeg bloka TAP procedure. Emocionalnost je ostvarila negativan efekat na ovu promenu u agresiji, odnosno kako procedura odmiče, niža emocionalnost vodi ka jačem agresivnom odgovoru. Međutim, ne čine svi uslovi da se osobe s niskom emocionalnošću ponašaju agresivnije. Drugačiji obrazac agresivnog ponašanja se može primetiti u visokoprovokativnom uslovu, mada treba imati na umu da korelacije u tom uslovu nisu značajne. U visokoprovokativnom uslovu povezanost emocionalnosti i agresije je pozitivna. Moglo bi se pretpostaviti da osobe s nižom emocionalnošću ne mogu imati sigurnu osnovu za agresivno reagovanje u ovom uslovu, jer su posledice tj. kazne koje dobijaju veoma neprijatne. Sagledano u opozitnom smeru, visok nivo provokacije čini da senzitivnije i vulnerabilnije osobe tj. osobe s višom emocionalnošću, češće reaguju ekstremnom agresijom. S obzirom na to da su ove osobe generalno reaktivnije na spoljašnje stimulse, ekstremni agresivni odgovor u stvari predstavlja njihov odgovor na povišeno stanje napetosti, pre svega povišen strah od povreda. To je standardni rezultat u vezi s ulogom neuroticizma u oblikovanju agresije u provokativnim uslovima (Bettencourt et al., 2006). Ipak, zbog nepostojanja značajnih korelacija, ovaj efekat treba uzeti s rezervom i detaljnije ispitati u budućim istraživanjima. Neočekivano je što se isti obrazac može primetiti i u uslovu s više pobeda, budući da ovaj uslov nije toliko provokativan. Međutim, može se pretpostaviti da je ovaj uslov više nepredvidiv, pa je moguće da je jak agresivni odgovor osoba s višom emocionalnošću ponovo odgovor na napetost situacije, jer

se teže može predvideti kada će se dobiti kazna. Slična situacija je i sa pozitivnim efektom emocionalnosti na podešavanje prve kazne, što je već komentarisano.

Interakcija bloka, uslova i otvorenosti upućuje na to da osobe s višom otvorenošću ređe upućuju najduže kazne u uslovu s više pobeda, i to posebno u početku procedure. S druge strane, u visokoprovokativnom uslovu, te osobe češće upućuju najduže kazne, i to posebno u poslednjem, najprovokativnijem bloku. Rezultat koji je dobijen u slučaju eksremne agresije je u skladu s očekivanjima da se u visokoprovokativnom uslovu osobe generalno ponašaju agresivnije. Na ovom mestu samo treba predočiti razlike efekta otvorenosti na agresiju generalno, i na ekstremnu agresiju. Čini se da se efekti otvorenosti na agresiju pre mogu dovesti u vezu s potrebom za održanjem stimulativnog okruženja. Međutim, kada je reč o efektima na ekstremnu agresiju, oni očigledno prate stepen prisutne provokacije.

Zaključak u vezi s efektima na agresivno ponašanje

Generalno, može se zaključiti da neke osobine ličnosti ostvaruju dosledan efekat na agresiju u svim uslovima, dok efekat drugih osobina zavisi od uslova provokacije. Osobina iz HEXACO modela koja predstavlja predispoziciju za agresivno ponašanje nezavisno od nivoa provokacije jeste poštenje, a iz prostora dimenzija agresivnosti – osvetoljubivost. Preostale osobine ličnosti, kao što su savesnost, emocionalnost i otvorenost, kao i dimenzija agresivnosti – hostilnost, ostvaruju efekte na agresiju u zavisnosti od uslova provokacije, ili od generalne izloženosti provokaciji. Efekti ovih osobina ukazuju na to da se sklonost agresiji može povezati i s potrebom za održanjem stimulativnog okruženja, ali kada je reč o ekstremnoj agresiji, onda se ona može povezati s mehanizmima kontrole ponašanja odnosno impulsivnošću i emocionalnom reaktivnošću. Postavljena hipoteza o efektima poštenja i prijatnosti na agresiju, nezavisno od uslova, potvrđena je samo u slučaju poštenja. Izostanak efekta prijatnosti je neočekivan, imajući u vidu brojna istraživanja u kojima se prijatnost ističe kao važna predispozicija za agresivno ponašanje. Međutim, u dosadašnjim israživanjima je najčešće kao referentni okvir za ispitivanje individualnih činilaca korišćen model Velikih pet u kom moralni domen ličnosti nije uključen u vidu posebne dimenzije. Noviji modeli, poput šestofaktorskih modela HEXACO i

Sosirovog modela, ali i poput sedmofaktorskih modela kakav je npr. Telegenov model, mogu pružiti drugačiji pogled na objašnjenje agresivnog ponašanja. Naime, postavlja se pitanje da li su prethodno dobijeni rezultati posledica nedostatka dimenzije koja uključuje moralne aspekte i nedovoljne diferencijacije različitih aspekata agresivnosti.

Pored toga, čini se da je eksperimentalna manipulacija u ovom radu pre indukovala želju za osvetom kod ispitanika, nego stanje besa, te otud prijatnost kao korelat afektivne/reaktivne agresije nije ostvarila značajan efekat. Hipoteza u vezi s efektom ostalih osobina ličnosti je potvrđena u slučaju savesnosti i delimično u slučaju emocionalnosti. Pored toga, dobijen je i efekat otvorenosti koji zavisi od uslova manipulacije.

Rezultati u vezi s ulogom besa nisu potvrdili očekivanja. Naime, bes ne samo da nema efekat na agresiju, nego ne ostvaruje ni medijatorsku ulogu na odnos između individualnih i situacionih činilaca s jedne, i agresije s druge strane. Ovaj rezultat nije u skladu sa pretpostavkama Opšteg modela agresije. Na osnovu uvida u izraženost specifičnih afekata može se videti da je TAP procedura pre indukovala budnost, odnosno orijentisanost na zadatak. U narednim istraživanjima sugeriše se da se primenjena eksperimentalna paradigma modifikuje na način da više naglašava dinamiku interpersonalnih odnosa takmičara. Već je spomenuto da bi se ovo moglo postići davanjem određene uloge protivniku u evaluaciji nekog rada ispitanika. Druga opcija može biti da se takmičarima, tokom učešća u zadacima, omogući razmenjivanje poruka, pri čemu bi primljene poruke simulirale određene uslove. Ova modifikacija se čini posebno važnom u kontekstu određivanja uloge pozitivnog afekta, odn. zadovoljstva osvetom, a koje se čini da stoji u osnovi odluke za kažnjavanje protivnika (de Quervian et al., 2004). Naime, u jednom istraživanju (Gollwitzer & Denzler, 2009) su kontrastirane dve hipoteze u vezi sa zadovoljstvom osвете – hipoteza komparativne patnje i hipoteza shvatanja osвете. Prema prvoj hipotezi, žrtva oseća zadovoljstvo osvetom ukoliko vidi da osoba koja joj je učinila nešto nažao pati, čak i ako uzrok patnje nema veze s žrtvom i može se shvatiti kao sudbina. Prema drugoj hipotezi, žrtva je zadovoljna ukoliko ta osoba shvati zašto je kažnjena, tj. zašto žrtva želi da mu se osveti. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da su zadovoljniji bili ispitanici koji su se odlučili na osvetu, i to ukoliko je osoba prema kojoj je osveta

usmerena pokazala da je razumela razlog osvete. Dakle, i sam čin osvete, da bi bio praćen pozitivnim afektom, mora ispuniti određene uslove.

Efekti individualnih i situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji

Efekti situacionih činilaca: nivoi situacione provokacije

U okviru druge grupe pitanja koja se odnose na efekte individualnih i situacionih činilaca na pristrasnosti u pažnji, od interesa nisu generalni efekti. Drugim rečima, fokus interesovanja nije na efektima osobina ličnosti ili situacione provokacije na vreme reakcije generalno, već su od interesa efekti osobina ličnosti na pristrasnosti na određene vrste stimulusa koje se razlikuju u zavisnosti od uslova provokacije. Ipak, rezultati u vezi s generalnim efektima individualnih i situacionih činilaca mogu doprineti razumevanju efekata na pristrasnosti u pažnji na određene sadržaje.

U slučaju ispitivanja efekata situacionih činilaca, rezultati pokazuju da uslovi manipulacije ne ostvaruju značajan efekat. Drugim rečima, ispitanici su podjednako uspešni u emocionalnom Strupovom zadatku, bez obzira na to da li su prethodno bili izloženi manjem ili većem stepenu provokacije. Iako multivarijatni efekat uslova nije značajan, post hoc testom je ustanovljeno da postoje razlike u brzini reakcije između neprovokativnog i niskoprovokativnog uslova. Rezultati pokazuju da su u niskoprovokativnom uslovu ispitanici generalno bili brži. Taj podatak ukazuje na to da se efikasnost može postići u uslovu koji indukuje optimalni nivo uzbuđenja. Umereni nivo porovokacije povezuje se s većim zadovoljstvom, za razliku od pasivnih ili visokoprovokativnih uslova (Ramírez et al., 2005). Neprovokativni uslovi su manje izazovni, pa samim tim ne mogu indukovati potreban nivo uzbuđenja, dok visokoprovokativni uslov preplavljuje uzbuđenjem.

Efekti individualnih činilaca i njihova interakcija sa situacionim činiocem

Osnovni rezultat u vezi s ispitivanjem efekata individualnih činilaca je da poštenje ostvaruje značajan efekat na pristrasnosti u pažnji na određenu vrstu stimulusa. Osobe s nižim poštenjem pokazuju pristrasnosti na agresivne nekongruentne sadržaje, odnosno pažnja im se duže zadržava na ovim stimulusima. Nekongruentna situacija trebalo bi da otežava primarni zadatak (prepoznavanja boje), s obzirom na to da obrada značenja reči okupira postojeće resurse i onemogućava uspešno izvođenje zadatka prepoznavanja boje. Međutim, pokazano je da osobine ličnosti igraju važnu ulogu u odnosu na to koja vrsta stimulusa „troši” raspoložive resurse. Kod osoba s nižim poštenjem očigledno je da agresivni nekongruentni sadržaji predstavljaju polje konflikta, te se više resursa ulaže u njihovu obradu. U daljoj analizi spoznaje se da ova tendencija ne zavisi od uslova manipulacije, što navodi na to da je poštenje dosledno povezano s pristrasnostima na agresivne, preteće sadržaje, odnosno da se povezuje s doslednom hipervigilnošću pažnje ka ovim sadržajima. Taj rezultat podržava pretpostavku o povezanosti agresivnosti s hostilnim anticipacijama, a koje se manifestuju u većem usmeravanju pažnje ka pretećim signalima i signalima potencijalne hostile namere drugih ljudi (Gardner & Moore, 2008). Može se pretpostaviti da osobe s nižim poštenjem imaju razvijena očekivanja da su namere drugih ljudi generalno loše, te stoga više resursa ulažu u uočavanje signala potencijalne opasnosti kako bi je izbegli.

U vezi s poštenjem dobijena je i značajna interakcija s uslovima provokacije, ali nezavisna od kategorije stimulusa. Ovaj rezultat može upućivati na relacije poštenja i generalne efikasnosti usled određenog stepena provokacije. Poima se da su u neprovokativnim uslovima osobe s nižim poštenjem brže u emocionalnom Strupovom zadatku, u niskoprovokativnom uslovu su sporije, dok u visokoprovokativnom uslovu praktično nema povezanosti između poštenja i vremena reagovanja. Podsetimo se, ispitivanjem efekata situacionih činilaca ustanovljeno je da su ispitanici generalno bili brži u niskoprovokativnom uslovu. Međutim, u ovom uslovu su ispitanici s niskim poštenjem bili sporiji u zadacima. Dakle, iako su ispitanici generalno bili efikasniji u niskoprovokativnom uslovu, očigledno da ovi uslovi provokacije ometaju osobe s tendencijom ka agresivnom i nemoralnom ponašanju. Ono što se čini presudnim je nivo

provokacije. Dok visok nivo provokacije ometajuće deluje verovatno na sve ispitanike, umereni nivo provokacije na nekoga može delovati stimulatивно, a na nekoga ometajuće. Imajući u vidu da je primenjena manipulacija u cilju indukcije agresije, očigledno da ona deluje ometajuće na osobe koje imaju tendenciju ka agresivnom ponašanju, kakve su upravo osobe s nižim poštenjem. S obzirom da u niskoprovokativnom uslovu ne postoji pristrasnost ka određenoj vrsti stimulusa, moglo bi se zaključiti da neefikasnost osoba s niskim poštenjem u ovom uslovu potiče od disperzije pažnje. Pretpostavlja se da su u tom uslovu osobe s niskim poštenjem u stanju stalne pripravnosti u iščekivanju opasnosti, te da pažnju zadržavaju na svim signalima. Ovakva tendencija je očigledno neadaptivna, budući da je postignuta manja efikasnost na zadatku.

S druge strane, neke osobine ličnosti se povezuju s pristrasnostima na određene sadržaje, ali koje se razlikuju u zavisnosti od uslova. Zanimljiv rezultat dobijen je u slučaju efekata interakcije uslova sa savesnošću i sa osvetoljubivošću. U slučaju neprovokativnog uslova, osobe s nižom savesnošću i one s višom osvetoljubivošću su brže na agresivne sadržaje. Dakle, u neprovokativnom uslovu, ove osobe pokazuju pristrasnosti u pažnji na agresivne stimulse, što ide u prilog hipotezi o hipervigilnosti pažnje. Međutim, u niskoprovokativnom uslovu, ove osobe pokazuju pristrasnosti na neutralne sadržaje, što ide u prilog hipotezi interpretacije. Dakle, nivo provokacije je odlučujući faktor prilikom utvrđivanja pristrasnosti na određene sadržaje. U neprovokativnom uslovu osobe sa sniženom samo-kontrolom i tendencijom ka osvetoljubivim ponašanjem pokazuju pristrasnosti na agresivne sadržaje, kao i osobe s niskim poštenjem. Međutim, kada postoji optimalni nivo provokacije, te osobe brže obrađuju sadržaje koji su kongruentni situaciji tj. agresivne sadržaje. U skladu sa hipotezom interpretacije, pretpostavka je da provokacija aktivira hostilnu kognitivnu šemu koja deluje kao prim za agresivne ili preteće sadržaje, pa se samim tim ovakvi sadržaji brže obrađuju, jer su u skladu sa aktiviranom šemom. Ukoliko se prikazani stimulus ne podudara sa aktiviranom šemom, tražiće se nove informacije kako bi se sadržaj osmislio i interpretirao. Traženje novih informacija produžava obradu, odnosno vreme reagovanja na sadržaje nekongruentne aktiviranoj šemi.

Postavlja se pitanje zašto se u optimalnom nivou provokacije pristrasnosti javljaju na neutralne, a ne i na pozitivne stimulse, koji takođe nisu u skladu sa aktiviranom agresivnom šemom. Naime, prijatni stimulusi su jasni, tj. njihov sadržaj jasno ukazuje na

nepostojanje hostilnog, agresivnog sadržaja, te se oni zbog toga brže obrađuju. S druge strane, neutralni stimuli nisu tako jasni, i u optimlanom nivou provokacije, mogu predstavljati nejasnu informaciju i signal potencijalne opasnosti. Samim tim, njih je potrebno duže obrađivati. Svakako, neutralni stimuli ne predstavljaju jasnu opasnost, za razliku od agresivnih, te je stoga njih potrebno detaljnije obraditi, što usporava njihovu obradu.

Dalje, u visokoprovokativnom uslovu, savesnost ne ostvaruje značajnu povezanost s pristrasnostima na određene sadržaje, dok se u slučaju osvetoljubivosti može primetiti usporena obrada svih sadržaja. Imajući u vidu prirodu TAP manipulacije s ciljem indukcije agresije, može se zaključiti da visokoprovokativni uslov ometajuće deluje na osobe s izraženom osobinom koja je u većoj meri kongruentna s datom manipulacijom uslova. Drugim rečima, osobe s predispozicijom za agresivno ponašanje (viša osvetoljubivost) su više osetljive na ovakvu vrstu provokacije, što čini da u visokoprovokativnom uslovu budu neefikasne.

Iako nisu u fokusu istraživanja, treba pomenuti samostalne efekte osobina ličnosti. Rezultati pokazuju da prijatnost, ekstraverzija i dimenzija agresivnosti – hostilnost ostvaruju generalni efekat na vreme reakcije u emocionalnom Strupovom zadatku. Dobijeni efekti ukazuju na to da osobe s nižom prijatnošću, tj. s višom hostilnošću, imaju brže vreme reagovanja na sve stimulse. Neočekivano, efekat prijatnosti nije povezan s reagovanjem na neku određenu kategoriju stimulusa, kao što je to dobijeno u slučaju poštenja. Ovaj rezultat bi se mogao sagledati u kontekstu nivoa uzbuđenja. Naime, ideja o tome da je vreme reakcije povezano s nivoom uzbuđenja potvrđena je u mnogim istraživanjima (više u Bresin, Hilmert, Wilkowski, & Robinson, 2012). Dobijeni rezultat u vezi s prijatnošću i hostilnošću može izražavati generalnu reaktivnost i uzudjenje osoba s višom agresivnošću, preciznije s višom tendencijom ka reaktivnoj/afektivnoj/hostilnoj agresiji.

S druge strane, efekat ekstraverzije na vreme reakcije je suprotnog smera – ekstraverzija usporava vreme reagovanja. Ovaj rezultat je u skladu s predviđanjima kognitivne teorije ličnosti Hamfrajza i Ravela (Humphreys & Revelle, 1984). Prema toj teoriji, nivo uzbuđenja i usmerenog napora utiče na dostupnost resursa, koji potom utiče na kognitivni učinak. Što je veći nivo uzbuđenja, to su veći resursi pažnje, ali manji resursi kratkoročne memorije. Uloženi napor, s druge strane, deluje samo na pažnju, ali ne i na

kratkoročnu memoriju. Osobine ličnosti determinišu nivo uzbuđenja i uloženi napor na različite načine, što omogućava predikciju kognitivnog učinka osoba s izraženim određenim karakteristikama ličnosti. Prema ovoj teoriji predviđa se da će ekstraverti, koje karakteriše niži nivo uzbuđenja, biti slabiji u zadacima u kojima se zahteva pažnja, posebno vigilnost pažnje, a bolji u zadacima u okviru kratkoročne memorije. Takođe, prema toj teoriji, ekstraverti bi trebalo da imaju veći učinak u situacijama kada su pod većim uzbuđenjem. U skladu s tim, moguće je da takmičarska situacija nije bila dovoljno stimulatивно okruženje ekstravertima da bi oni bili efikasni u zadacima pažnje.

Pored navedenih efekata, efekat ostvaruje još i otvorenost, ali u odnosu na samu prirodu EST zadatka, a ne na neku specifičnu kategoriju stimulusa. Rezultati pokazuju da osobe s višom otvorenošću pokazuju standardni rezultat u Strupovom zadatku da se brže reaguje na kongruentne, nego na nekongruentne stimulse. Pritom, osobe s višom otvorenošću su efikasnije u niskoprovokativnom uslovu, dok su visokoprovokativnom uslovu nema značajne povezanosti između otvorenosti i vremena reakcije. Ko što je već komentarisano, niskoprovokativni uslovi mogu delovati stimulatивно na osobe s većom radoznalošću i traženjem uzbuđenja.

Efekti stanja afekta: preispitivanje uloge besa

Kao i u slučaju ispitivanja efekata na kriterijume agresivnog ponašanja, stanje besa i hostilnosti nije ostvarilo značajan efekat ni na kriterijume iz domena pristrasnosti u pažnji. Pored pomenutih nedostataka u vezi sa stanjem besa i njegovom medijatorskom ulogom, kao i u vezi s karakteristikama eksperimentalne manipulacije, na ovom mestu treba ukazati na još jednu stvar. U ranijim istraživanjima ostvareni su oprečni rezultati u vezi s efektom stanja na učinak u emocionalnom Strupovom zadatku (Mathews & MacLeod, 1985; Mogg et al., 1990). Rezultati jednog istraživanja ukazali su na to da trenutno tj. kratkoročno stanje ne utiče na pristrasnosti u pažnji, već se pristrasnosti u pažnji očituju kada postoji mogućnost da se trenutne okolnosti obrade, tj. kada postoji mogućnost ruminacije (MacLeod & Rutherford, 1992). U skladu s tim, mogla bi se predložiti drugačija manipulacija uslovima provokacije, koja bi uključila anticipaciju određenih ishoda ili posledica postignuća na takmičarskim zadacima.

Zaključak u vezi s efektima na pristrasnosti u pažnji

Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da su određene predispozicije koje obuhvata osobina poštenje, odgovorne za veće usmeravanje pažnje na agresivne sadržaje, nezavisno od uslova. Dakle, poštenje predstavlja predispoziciju za dosledno usmeravanje pažnje ka hostilnim, pretećim stimulusima iz okruženja. S druge strane, predispozicije koje obuhvataju osobine savesnost i osvetoljubivost, mogu se povezati sa određenim pristrasnostima u pažnji, ali na koje će se sadržaje obratiti veća pažnja – zavisi od stepena provokacije. Na osnovu dobijenih rezultata čini se da je moralni domen ličnosti odgovoran za trajnu i aktivnu usmerenost na hostilne sadržaje. S druge strane, neke specifične karakteristike ličnosti koje jesu u vezi s moralnom domenom, ali koje se mogu dovesti i u vezu s kontrolom ponašanja i hostilnom namerom, čine se odgovornima za pristrasnosti na hostilne sadržaje, ali samo u neprovokativnom uslovu. U provokativnom uslovu, osobe s navedenim specifičnim karakteristikama pokazuju pristrasnosti na nejasne stimulse koji su nekongruentni aktuelnoj situaciji.

Imajući u vidu ove individualne činioce koji ostvaruju efekat na kognitivnu obradu u zavisnosti od uslova, čini se da se oni više mogu povezati s reaktivnom/hostilnom agresijom. Ujedno, čini se da nije bitno da li te karakteristike predstavljaju tendenciju ka momentalnom impulsivnom odgovoru (niska savesnost) ili ka promišljenoj agresiji (viša osvetoljubivost). Detaljnijom analizom kriterijuma klasifikacije ispitanika na agresivne i neagresivne u studijama u kojima je potvrđena hipoteza interpretacije, može se primetiti da ovaj kriterijum uključuje domen reaktivne agresije. U jednom takvom istraživanju su ispitanici klasifikovani na osnovu izraženosti osobine *bes* (Wilkowski et al., 2007), a u drugom na osnovu procena emocionalnih problema, problema u ponašanju, problema u relacijama s vršnjacima i problema u pažnji (Horsley et al., 2010), koji se inače više dovode u vezu s afektivnom/reaktivnom agresijom. Ipak, izostanak efekta prijetnosti, pa i emocionalnosti, koji bi se više mogli povezati s reaktivnom agresijom, ne dozvoljavaju da se sa sigurnošću izvede pomenuti zaključak.

Rezultati su u skladu s Opštim modelom agresije u aspektu prema kojem na činioce kognitivne obrade utiču individualni i situacioni činioци. Dakle, ishodi kognitivne obrade

afektivno zasićenog materijala zavise od toga koji sklop predispozicija je u fokusu i u kojim uslovima se posmatra. Međutim, rezultati nisu u skladu sa ovim modelom u aspektu prema kojem aktuelno stanje oblikuje kognitivnu obradu. Naime, stanje besa nije ostvarilo značajan efekat na vremena reakcije u EST zadatku, niti je značajan medijator između ulaznih činilaca i činilaca kognitivne obrade.

Generalno, rezultati ukazuju na to da prilikom ispitivanja kognitivnih procesa treba negovati pristup u kojem se ističe važnost uloge individualnih razlika, pored uloge situacionog konteksta. Opštim modelom agresije se ne specifikuju detalji u vezi s efektima individualnih i situacionih činilaca na kognitivnu obradu. Međutim, u novije vreme u tom pravcu se razvijaju modeli koji predstavljaju dopunu postojećih modela činiocima osobina ličnosti. Na primer, jedna takav model je Model čuvara kapije (eng. *Gatekeeper model*: Perugini & Prestwich, 2007). Taj model nastao je kao reakcija na dominantni Model auto-motivacije (eng. *Auto-motive model*: Bargh, 1990). Prema Modelu auto-motivacije, ponašanje je posledica relevantne kognitivne aktivnosti. Kognitivne aktivnosti uključuju evaluaciju asocijacija, pristupajuću ili izbegavajuću i druge motivacije, kao i semantičke i neevaluativne asocijacije. Ova kognitivna aktivnost može biti aktivirana internim (namerom vođenim) ili ekstrernim (automatskim) izvorima. Primovanje je jedan od načina kako eksterni izvor može aktivirati relevantnu kognitivnu aktivnost koja potom aktivira određeno ponašanje. Bitno je uočiti da je medijator između prima i akcije – kognitivna aktivnost, odnosno obrada. Pretpostavlja se da je veza između percepcije i ponašanja u visokom stepenu automatska za većinu socijalno relevantnih situacija, što navodi na zaključak da se čitav proces aktivacije ponašanja može dešavati bez prisustva svesti. To bi značilo da će ponašanje automatski pratiti primovani sadržaj. Međutim, taj model nije održiv kada se uzmu u obzir individualne razlike. Na primer, ista situacija ekstraverte može voditi u jedno, a introverte u drugo ponašanje. Za razliku od Modela auto-motivacije, u Modelu čuvara kapije, akcentat je na individualnim razlikama. Osobine ličnosti su ključne u oblikovanju kognitivne aktivnosti, i time ovaj model uvodi još jedan element u odnosu između prima i ponašanja. Dakle, percepcija nekog objekta može automatski aktivirati akciju, samo ukoliko su mentalne reprezentacije tog objekta i akcije saglasne na planu osobina ličnosti. Važna implikacija ovog modela je da primovanje može pojačati ili smanjiti verovatnoću neke akcije u zavisnosti od konteksta mentalne reprezentacije koji daju

osobine ličnosti. Tako, u zavisnosti od osobina ličnosti, isti prim može voditi u akciju koja je u saglasnosti sa primom, ili u opozitnu akciju koja može smanjiti verovatnoću kongruentne akcije ili pojačati verovatnoću alternativne, opozitne akcije. To bi značilo da manipulacija primom može biti uspešna iako nema bihevioralnih pokazatelja za to. Potkrepljenje ovog modela su dali, na primer, Ćezario i saradnici (Cesario, Plaks, & Higgins, 2006) u seriji eksperimenata kojima su pokazali da motivacija interveniše u odnosu između percepcije i socijalnog ponašanja na način da je veza percepcije objekta i ponašanja značajna samo kada je motivacija osobe u skladu s ponašanjem. Čini nam se da ovaj pravac razmišljanja o ulozi individualnih karakteristika u relaciji kognitivne aktivnosti i ponašanja, predstavlja plodno tlo za buduća istraživanja.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

U skladu sa postavkama Opšteg modela agresije, rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da se prilikom ispitivanja faktora koji utiču na javljanje agresije treba sagledati i interakcija individualnih i situacionih činilaca. Negovanje interakcionističkog pristupa omogućava da se fenomen agresije sagleda u svetlu trijade osobe, situacije i ponašanja. Taj pristup skoro je u potpunosti zamenio jednu od fundamentalnih dilema u psihologiji koja se odnosi na učešće osobe i situacije u objašnjavanju ponašanja. Iako je ovaj pristup prihvaćen u ispitivanju različitih fenomena, neki autori ističu da se i dalje u istraživanjima zanemaruju elementi situacije i ponašanja (Funder, 2001), kao i da je jednodimenzionalni pogled na elemente trijade potrebno zameniti multidimenzionalnim (Vansteelandt & Van Mechelen, 2004). Doprinos ovog rada je upravo u tome što je sagledana šira konstelacija individualnih i situacionih činilaca koji utiču na različite načine ispoljavanja agresije, kao i na kognitivnu obradu materijala, koja se takođe smatra važnom u oblikovanju agresivnog odgovora. Na taj način se može steći uvid u to koje trajne karakteristike osobe oblikuju agresivni odgovor bez obzira na situaciju, a koje u sadejstvu s njom, kao i da li postoje neke karakteristike aktuelne situacije koje utiču na javljanje agresije, nezavisno od predispozicija za takvo ponašanje. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da predispoziciju za agresivno ponašanje, predstavlja najpre moralnost odnosno karakterne crte, bez obzira na situacione prilike. Ista predispozicija odgovorna je i za veće usmeravanje pažnje na preteće, agresivne sadržaje, ponovo, bez obzira na situacione uslove. S druge strane, postoje predispozicije za agresivno ponašanje koje doprinose ispoljavanju agresije samo u određenom kontekstu odnosno kada postoji određeni nivo provokacije. Te predispozicije više se odnose na temperament odnosno emocionalnu labilnost, reaktivnost, impulsivnost i slično. Isti individualni činioci utiču i na promenu u usmeravanju pažnje na određene sadržaje usled različitog stepena provokacije. Treba primetiti da su dobijeni efekti niskog intenziteta. Kao što je konstatovao Funder (Funder, 2006), ne možemo očekivati da efekti interakcije elemenata trijade budu jaki i lako detektovani. Ovo ne znači da ti efekti nisu važni, već da je potreban veći broj replikacija kako bi se oni sa sigurnošću utvrdili.

Iz rezultata ovog istraživanja proizilaze dve osnovne implikacije za Opšti model agresije. Prva implikacija odnosi se na specifikaciju efekata individualnih i situacionih

činilaca na javljanje agresije, a koja nedostaje u Opštem modelu agresije. Naime, Opšti model agresije predstavlja sintezu dominantnih teorija agresivnog ponašanja. U nastojanju da bude sveobuhvatan, ovaj model je suviše molaran i ne obuhvata preciznije predikcije efekata invidivualnih i situacionih činilaca, kao ni njihove interakcije. Druga implikacija odnosi se na primenu modela na jednu socijalnu situaciju kakva je takmičenje. Prethodne primene Opšteg modela agresije su najviše bile bazirane na ispitivanju efekata medija i video igara na agresivno ponašanje, što predstavlja polje kritike modela (Ferguson & Dyck, 2012). Za razliku od situacionih provokacija u prethodnim primenama, u ovom eksperimentu provokacija je više u vezi sa socijalnim konfliktima koji su u životnim situacijama često deo međuljudskih odnosa.

Međutim, iako je situaciona provokacija u ovom radu više data u kontekstu socijalnih odnosa, čini se da je priroda manipulacije pre bila usmerena na postignuće, nego na interpersonalne odnose. Iz tog razloga moguće je da je izostao efekat nekih osobina ličnosti, kakva je na primer prijatnost koja odražava upravo odnos prema drugim ljudima. Veća usmernost na zadatak, nego na interpersonalne relacije, može poticati od strukture uzorka koja obuhvata studente, i samog načina prikupljanja podataka u sklopu predispitnih obaveza. Pored toga, eksperimentalna manipulacija je po pravilu slabija od životnih situacija, pa tako emocionalni odgovor na nju ne može biti toliko jak i autentičan, kao što bi bio u nekom ekološki validnom kontekstu. Na osnovu karakteristika eksperimentalne manipulacije odnosno nivoa situacione provokacije, može se zaključiti da provokacija generalno nije bila dovoljno snažna. Izuzetak čini visokoprovokativni uslov u odnosu na ostale uslove, ali ni ovaj uslov nije indukovao određeno emocionalno stanje u očekivanom intenzitetu. Ovo takođe može biti razlog zašto nisu dobijeni efekti nekih osobina ličnosti koje se povezuju s osetljivošću na provokaciju, kao ni efekti stanja. Treba napomenuti da bi uvođenje provokativnije manipulacije moglo biti problematično iz etičkih razloga. Stoga, u eksperimentima ne možemo nikada imati situaciju vernu provocirajućim uslovima u realnom okruženju. Ipak, kada se sagleda samostalni efekat nivoa situacione provokacije, može se zaključiti da je za agresivno reagovanje potreban određeni nivo provokacije. U ovom eksperimentu je to bio nivo visoke provokacije, koji bi u realnom okruženju možda pre odgovarao nekoj umerenoj, a ne visokoj provokaciji.

Pored prirode manipulacije u kontekstu TAP paradigme, treba pomenuti i prirodu manipulacije u okviru EST zadatka. Stimulacija u okviru tog zadatka takođe se može shvatiti kao aspekt situacione provokacije. Naime, u ovom radu su kao stimuli u EST zadatku korišćene reči koje su pažljivo odabrane na način da referiraju na specifičnu pretnju u vezi s agresivnošću, odnosno na njen opozit koji se dovodi u vezi s prijatnošću. U prethodnim istraživanjima je sugerisano da su facijalne ekspresije više naturalističke i ekološki validnije (Bradley et al., 1997). Samim tim, moguće je da one bolje odražavaju signal agresivnosti, pretnje i kazne, odnosno prijatnosti, sreće i nagrade. U prilog tome ide i jedno ranije istraživanje s EST zadatkom u kojem su u jednom slučaju stimuli bile reči, a u drugom facijalne ekspresije emocija (Mauer & Borkenau, 2007). U tom istraživanju dobijeno je da se značajnost efekata ne menja u zavisnosti od prirode stimulacije, ali da se primenom zadatka s facijalnim ekspresijama dobija jača povezanost osobina ličnosti i vremena reakcije.

U skladu s navedenim ograničenjima, u narednim istraživanjima sugerise se da se poveća stimulacija ispitanika. Naime, u prethodnim eksperimentima u kojima je ispitivana npr. izloženost nasilju u medijima na agresiju, situaciona provokacija odnosno stimulacija ispitanika bila je vizuelna i vrlo živa (npr. Anderson et al., 2004), za razliku od ovog istraživanja. Stimulacija ispitanika u okviru TAP paradigme se može postići većim naglašavanjem interpersonalne dinamike, odnosno naglašavanjem aktivne uloge takmičara. Takođe, većoj stimulaciji ispitanika moguće da bi doprinelo i to da se prilikom ispitivanja pristrasnosti u pažnji koriste facijalne ekspresije relevantnih emocija.

Na kraju, treba se osvrnuti i na polnu strukturu uzorka. Iako je polna struktura ujednačena po uslovima manipulacije, u uzorku ima mnogo više pripadnica ženskog pola, u skladu sa polnom strukturom studenata psihologije koji su činili većinu uzorka. Rezidualnim skorovima nastojilo se da se otkloni efekat polnih razlika, ali se u narednim istraživanjima svakako sugerise da se i pol uzme u obzir kao individualni činilac prilikom ispitivanja efekata na agresivno ponašanje.

Ovim istraživanjem je pokušano da se da uvid u složene mehanizme koji stoje u osnovi agresivnog ponašanja i ukaže na prirodu njihove povezanosti. Rezultati ukazuju na to da ti mehanizmi obuhvataju specifičan obrazac relacija individualnih, situacionih, motivacionih, emocionalnih i kognitivnih činilaca, što otvara nova pitanja za buduća

istraživanja. U ispitivanju pomenutih mehanizama, čini se da plodno tolo pruža pravac u kojem se neguje multidimenzionalni i multimetodski pristup u kojem se kombiniju eksplicitne i implicitne mere.

REFERENCE

- Ahadi, S. A., Rothbart, M. K., & Ye, R. (1993). Children's temperament in the US and China: Similarities and differences. *European Journal of Personality, 7*, 359–378.
- Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Newbury Park: Sage.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology, 53*, 27–51.
- Anderson, C. A., Carnagey, N. L., Flanagan, M., Benjamin, A. J., Eubanks, J., & Valentine, J. C. (2004). Violent video games: Specific effects of violent content on aggressive thoughts and behavior. *Advances in Experimental Social Psychology, 36*, 199–249.
- Antonioni, D. (1999). Relationship between the Big Five personality factors and conflict management styles. *International Journal of Conflict Management, 9*, 336–55.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology, 8*, 291–332.
- Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated view of indirect, relational, and social aggression. *Personality and Social Psychology Review, 9*, 212–230.
- Arsenault, D. J., & Foster, S. L. (2012). Attentional Processes in Children's Overt and Relational Aggression. *Merrill-Palmer Quarterly, 58*(3), 409–436.
- Asendorpf, J. B., & van Aken, M. A. G. (1999). Resilient, over-controlled, and under-controlled personality prototypes in childhood: Replicability, predictive power, and the trait-type issue. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*, 815–832.
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2005). The lexical approach to the study of personality structure: Toward the identification of cross-culturally replicable dimensions of personality variation. *Journal of Personality Disorder, 19*, 303–308.
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review, 11*, 150–166.
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2008). The prediction of Honesty-Humility-related criteria by the HEXACO and Five-Factor models of personality. *Journal of Research in Personality, 42*, 1216–1228.
- Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., De Vries, R. E., Di Blas, L., Boies, K., & De Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solutions from psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology, 86*, 356–366.
- Ashton, M. C., Lee, K., Pozzobon, J. A., Visser, B. A., & Worth, N. C. (2010). Status-driven risk taking and the major dimensions of personality. *Journal of Research in Personality, 44*, 734–737.
- Baker, F. (2001). *The Basics of Item Response Theory (2nd edition)*. ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation, University of Maryland, College Park, MD.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barefoot, J. C. (1992). Developments in the measurement of hostility. In H. Friedman (Ed), *Hostility, Coping, and Health* (pp. 13–31). Washington, DC: American Psychological Association.

- Bargh, J. A. (1990). Auto-motives: Preconscious determinants of social interaction. In E. T. Higgins & R. M. Sorrentino (Eds.), *Handbook of motivation and cognition* (Vol. 2, pp. 93–130). New York: Guilford Press.
- Bar-Haim, Y., Lamy, D., Pergamin, L., Bakermans-Kranenburg, M., & Van Ijzendoorn, M. (2007). Threat-related attentional bias in anxious and nonanxious individuals: A meta-analytic study. *Psychological Bulletin*, *133*, 1–24.
- Barlett, C. P. (2013). Excuses, Excuses: A Meta-Analytic Review of How Mitigating Information Can Change Aggression and an Exploration of Moderating Variables. *Aggressive behavior*, *39*, 472–481.
- Barnhart, R. K., & Steinmetz, S. (1999). *Chambers Dictionary of Etymology*. Edinburgh: Chambers.
- Baron, R. A. (1977). *Human Aggression*. New York: Plenum.
- Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human Aggression (2nd edition)*. New York: Plenum Press.
- Barratt, E. S., & Slaughter, L. (1998). Defining, measuring, and predicting impulsive aggression: A heuristic model. *Behavior Science Law*, *16*, 285–302.
- Barry, C. T., Chaplin, W. F., & Grafeman, S. J. (2006). Aggression following performance feedback: The influences of narcissism, feedback valence, and comparative standard. *Personality and Individual Differences*, *41*, 177–187.
- Baughman, H., Dearing, S., Giammarco, E., & Vernon, P. (2012). Relationship between bullying behaviours and the dark triad: A study with adults. *Personality and Individual Differences*, *52*, 571–575.
- Berenbaum, H., Fujita, F., & Pfennig, J. (1995). Consistency, specificity, and correlates of negative emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, *68*, 342–352.
- Berkowitz, L. (1969). The frustration-aggression hypothesis revisited. In L. Berkowitz (Ed), *Roots of Aggression*. New York: Atherton Press.
- Berkowitz, L. (1983). Aversively stimulated aggression: Some parallels and differences in research with animals and humans, *American Psychologist*, *11*, 1135–1144.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, *106*, 59–73.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York: McGraw-Hill
- Berkowitz, L. (2000). Anger. In T. Dalgleish & M. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 411–428). Chichester, UK/New York: Wiley.
- Berkowitz, L. (2005). *Causes and Consequences of Feelings, Studies in Emotion and Social interaction*. New York: Cambridge University Press.
- Bertsch, K., Böhnke, R., Kruk, M. R., Richter, S., & Naumann, E. (2011). Exogenous cortisol facilitates responses to social threat under high provocation. *Hormones and Behavior*, *59*, 428–34.
- Bettencourt, B. A., & Miller, N. (1996). Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *119*, 422–447.
- Bettencourt, B. A., Talley, A., Benjamin, A. J., & Valentine, J. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *132*(5), 751–777.
- Björkqvist, K. (1994). Sex differences in physical, verbal and indirect aggression: A review of recent research. *Sex Roles*, *30*, 177–188.
- Björkqvist, K. (2001). Different names, same issue. *Social Development*, *10*(2), 272–274.

- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. I., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117–127.
- Björkqvist, K., Österman, K., Lagerspetz, K., Landau, S. F., Caprara, G., & Fraczek, A. (2001). Aggression, victimization and sociometric status: Findings from Finland, Israel, Italy and Poland. In J. M. Rameriez & D. S. Richardson (Eds.), *Crosscultural approaches to aggression and reconciliation* (pp. 111–119). Huntington, NY: Nova Science.
- Blackburn, R. (1993). *The psychology of criminal conduct: Theory, research and practice*. Toronto: Wiley.
- Blair, R. J. R. (2004). The roles of orbital frontal cortex in the modulation of antisocial behavior. *Brain & Cognition, 55*, 198–208.
- Boivin, M., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1995). Individual–group behavioral similarity and peer status in experimental play groups of boys: The social misfit revisited. *Journal of Personality & Social Psychology, 69*, 269–279.
- Bonadilla, L., Wampler, M., & Taylor, J. (2012). Proactive and Reactive Aggression are Associated with Different Physiological and Personality Profiles. *Journal of Social and Clinical Psychology, 31*(5), 458–487.
- Book, A. S., Volk, A. A., & Hosker, A. (2012). Adolescent bullying and personality: An adaptive approach. *Personality and Individual Differences, 52*, 218–223.
- Bradley, B. P., Mogg, K., Millar, N., Bonham–Carter, C., Fergusson, E., Jenkins, J., et al. (1997). Attentional biases for emotional faces. *Cognition & Emotion, 11*, 25–42.
- Brendgen, M., Vitaro, F., Tremblay, R.E., & Lavoie, F. (2001). Reactive and proactive aggression: Predictions of physical violence in different contexts and moderating effects of parental monitoring and caregiving behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology, 29*, 293–304.
- Bresin, K., Hilmert, C. J., Wilkowski, B. M., & Robinson, M. D. (2012). Response speed as an individual difference: Its role in moderating the agreeableness–anger relationship. *Journal of Research in Personality, 46*, 79–86.
- Brown, K., Atkins, M. S., Osborne, M. L., & Milnamow, M. (1996). A revised teacher rating scale for reactive and proactive aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*, 473–479.
- Burt, S. A., & Donnellan, M. B. (2008). Personality correlates of aggressive and non-aggressive antisocial behavior. *Personality and Individual Differences, 44*, 53–63.
- Bushman, B. J. (1995). Moderating role of trait aggressiveness in the effects of violent media on aggression. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(5), 950–960.
- Bushman, B. J., & Anderson, C. A. (2001). Is it time to pull the plug on the hostile versus instrumental aggression dichotomy? *Psychological Review, 108*, 273–279.
- Bushman, B. J., & Bartholow, B. D. (2010). Aggression. In R. F. Baumeister & E. J. Finkel (Eds.), *Advanced social psychology* (pp. 303–340). New York: Oxford University Press.
- Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self–esteem and direct and displaced aggression: Does self–love or self–hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 219–229.
- Bushman, B. J., Baumeister, R. F., Thomaes, S., Ryu, E., Begeer, S., & West, S. G. (2009). Looking again, and harder, for a link between low self–esteem and aggression. *Journal of Personality, 77*, 427–446.
- Buss A. H. (1961). *The psychology of aggression*. New York: Wiley.

- Buss, A., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459.
- Buss, A., & Ploming, R. A. (1975). *Temperament Theory of Personality Development*. London: Wiley.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D., Neckerman, H. J., Ferguson, L. L., & Garipey, J. (1989). Growth and aggression: I. Childhood to early adolescence. *Developmental Psychology*, 6, 815–823.
- Campbell, W. K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J., & Bushman, B. J. (2004). Psychological entitlement: interpersonal consequences and validation of a self-report measure. *Journal of Personality Assessment*, 83(1), 29–45.
- Campbell, A. (2006). Sex differences in direct aggression: What are the psychological mediators? *Aggression and Violent Behavior*, 11(3), 237–264.
- Campbell, A., Muncer, S., McManus, I. C., & Woodhouse, D. (1999). Instrumental and Expressive Representations of Aggression: One Scale of Two? *Aggressive Behavior*, 25, 435–444.
- Caprara, G. V. (1986). Indicators of aggression: The Dissipation–Rumination Scale. *Personality and Individual Differences*, 7, 763–769.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., & Comrey, A. L. (1992). Validation of the Comrey Personality Scales on an Italian sample. *Journal of Research in Personality*, 26(1), 21–31.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., & Zimbardo, P. G. (1996). Understanding the complexity of human aggression: Affective, cognitive, and social dimensions of individual differences in propensity toward aggression. *European Journal of Personality*, 10(2), 133–155.
- Caprara, G. V., Cinanni, V., D’Imperio, G., Passerini, S., Renzi, P., & Travaglia, G. (1985). Indicators of impulsive aggression: Present status of research in Irritability and Emotional Susceptibility Scales. *Personality and Individual Differences*, 6, 665–674.
- Caprara, G. V., & Renzi, P. (1981). The frustration–aggression hypothesis vs. irritability. *Recherches de Psychologie Sociale*, 3, 75–80.
- Carver, C. S., & Harmon–Jones, E. (2009). Anger is an approach–related affect: Evidence and implications. *Psychological Bulletin*, 135, 183–204.
- Carver, C. S., & White, T. L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: The BIS/BAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 319–333.
- Center, D., Jackson, N., & Kemp, D. (2005). A test of Eysenck’s antisocial behavior hypothesis employing 11–15 year old students dichotomous for PEN and L. *Personality and Individual Differences*, 38, 395–402.
- Cesario, J., Plaks, J. E., & Higgins, E. T. (2006). Automatic social behavior as motivated preparation to interact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 893–910.
- Chan, S. C., Raine, A., Lee, T. M. C. (2010). Attentional bias towards negative affect stimuli and reactive aggression in male batterers. *Psychiatry Research*, 176, 246–249.
- Chen, F. F. (2007). Sensitivity of goodness of fit indexes to lack of measurement invariance. *Structural Equation Modeling*, 14(3), 464–504.
- Cima, M., & Raine, A. (2009). Distinct characteristics of psychopathy relate to different subtypes of aggression. *Personality and Individual Differences*, 47, 835–840.
- Coccaro, E. F. (1992). Impulsive aggression and central serotonergic system function in humans: An example of a dimensional brain–behavior relationship. *International Clinical Psychopharmacology*, 7, 3–12.

- Coccaro, E. F. (1998). Central neurotransmitter function in human aggression and impulsivity. In M. Maes & E. F. Coccaro (Eds.), *Neurobiology and clinical views on aggression and impulsivity* (pp. 143–168). New York: Wiley.
- Coccaro, E. F., Kavoussi, R. J., Trestman, R. L., Gabriel, S. M., Cooper, T. B., & Siever, L. J. (1997). Serotonin function in human subjects: Intercorrelations among central 5-HT indices and aggressiveness. *Psychiatry Research*, *73*, 1–14.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences (2nd ed.)*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohen, D. J., Eckhardt, C. I., & Schagat, K. D. (1998). Attention allocation and habituation to anger-related stimuli during a visual search task. *Aggressive Behavior*, *24*, 399–409.
- Connor, D. F., Steingard, R. J., Anderson, J. J., Melloni, R. H. (2003). Gender differences in reactive and proactive aggression. *Child Psychiatry & Human Development*, *33*(4), 279–94.
- Cornell, D. G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G., & Pine, D. (1996). Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *64*, 783–790.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *Revisited NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) – professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Costa, P. T., McCrae, R. R., & Dembroski, T. M. (1989). Agreeableness versus antagonism: Explication of a potential risk factor for CHD. In A. W. Siegman & T. M. Dembroski (Eds.), *In search of coronary-prone behavior: Beyond type A* (pp. 41–63). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Côté, S. (2007). Sex differences in physical and indirect aggression: A developmental perspective. *European Journal of Criminal Policy and Research*, *13*(3), 183–200.
- Crick, N. (1995). Relational Aggression: the role of intent attributions, feelings of distress, and provocation type. *Development and Psychopathology*, *7*, 313–322.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1996). Social information-processing mechanisms in reactive and proactive aggression. *Child Development*, *67*, 993–1002.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social psychological adjustment. *Child Development*, *66*(3), 710–722.
- Crick, N. R., Werner, N. E., Casas, J. F., O'Brien, K. M., Nelson, D. A., Grotpeter, J. K., et al. (1999). Childhood aggression and gender: A new look at an old problem. In D. Bernstein (Ed.), *The Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 45, pp. 75–141). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Critchfield, K. L., Levy, K. N., & Clarkin, J. F. (2004). The relationship between impulsivity, aggression, and impulsive-aggression in borderline personality disorder: An empirical analysis of self-report measures. *Journal of Personality Disorders*, *18*, 555–570.
- Cyders, M. A., & Coskunpinar, A. (2011). Measurement of constructs using self-report and behavioral lab tasks: is there overlap in nomothetic span and construct representation for impulsivity? *Clinical Psychological Review*, *31*(6), 965–982.
- de Quervain, D. J. D., Fischbacher, U., Treyer, V., Schellhammer, M., Schnyder, U., Buck, A., & Fehr, E. (2004). The Neural Basis of Altruistic Punishment. *Science*, *305*(5688), 1254–1258.
- Denson, T. F., Capper, M. M., Oaten, M., Friese, M., & Schofield, T. P. (2011). Self-control training decreases aggression in response to provocation in aggressive individuals. *Journal of Research in Personality*, *42*, 252–256.

- Denson, T. F., von Hippel, W., Kemp, R. I., & Teo, L. S. (2010). Glucose consumption decreases impulsive aggression in response to provocation in aggressive individuals. *Journal of Experimental Social Psychology, 46*(6), 1023–1028.
- Derefinko, K., DeWall, C. N., Metze, A. V., Walsh, E. C., & Lynam, D. R. (2011). Do different facets of impulsivity predict different types of aggression? *Aggressive Behavior, 37*(3), 223–233.
- De Vries, R. E., & Van Gelder, J. L. (2013). Tales of two self-control scales: Relations with Five-Factor and HEXACO traits. *Personality and Individual Differences, 54*, 756–760.
- De Vries, R.E. & Van Kampen, D. (2010). The HEXACO and 5DPT Models of personality: A comparison and their relationships with Psychopathy, Egoism, Pretentiousness, Immorality, and Machiavellianism. *Journal of Personality Disorders, 24*, 244–257.
- DeWall, C. N., & Anderson, C. A. (2011). The General Aggression Model. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Understanding and reducing aggression, violence, and their consequences* (pp. 15–33). Washington, D.C.: APA.
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development, 51*, 620–635.
- Dodge, K. A. (1991). The structure and function of reactive and proactive aggression. In D. Pepler and K. Rubin K. (Eds.), *The development and treatment for childhood aggression* (pp. 201–219). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1987). Social information processing factors in reactive and proactive aggression in children's peer groups. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 1146–1158.
- Dodge, K. A., Lochman, J. E., Harnish, J. D., Bates, J. E., Pettit, G. S. (1997). Reactive and proactive aggression in school children and psychiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of Abnormal Psychology, 106*, 37–51.
- Dodge, K. A., Price, J. M., Bachorowski, J., A., & Newman, J. P. (1990). Hostile attributional biases in severely aggressive adolescents. *Journal of Abnormal Psychology, 99*(4), 385–392.
- Domes, G., Mense, J., Vohs, K., Habermeyer, E. (2013). Offenders with antisocial personality disorder show attentional bias for violence-related stimuli. *Psychiatry Research, 209*(1), 78–84.
- Donnerstein, E., Wilson, D., (1976). Effect of noise and perceived control on ongoing and subsequent aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 34*(5), 774–781.
- Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review of Psychology, 4*, 417–440.
- Dinić, B., Mitrović, D. i Smederevac, S. (2014, u štampi). Upitnik BODH (Bes, Osvetoljubivost, Dominacija, Gostilnost): Novi upitnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija, 7*.
- Dinić, B., Oljača, M. i Raković, S. (2014). *Struktura prijatnosti u okviru IPIP skala iz psiholeksičke paradigme*. Rad prezentovan na XX naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd, RS.
- Eckhardt, C. I., & Cohen, D. J. (1997). Attention to anger-relevant and irrelevant stimuli following naturalistic insult. *Personality and Individual Differences, 23*, 619–629.
- Egan, V., & Lewis, M. (2011). Neuroticism and agreeableness differentiate emotional and narcissistic expressions of aggression. *Personality and Individual Differences, 50*, 845–850.

- Embretson, S. E., & Reise, S. P. (2000). *Item Response Theory for Psychologists*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Eysenck, H. J. (1998). *Dimensions of Personality*. New Brunswick, Transaction Publishers.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1976). *Psychoticism as a dimension of personality*. London: Hodder & Stoughton.
- Faunce, G. J., Mapledoram, P. K., & Job, R. F. S. (2004). Type A behavior pattern and attentional bias in relation to anger/hostility, achievement, and failure. *Personality and Individual Differences*, 36, 1975–1988.
- Fehr, R., Gelfand, M. J., & Nag, M. (2010). The road to forgiveness: A meta-analytic synthesis of its situational and dispositional correlates. *Psychological Bulletin*, 136, 894–914.
- Ferguson, C. J., & Dyck, D. (2012). Paradigm change in aggression research: The time has come to retire the General Aggression Model. *Aggression and Violent Behavior*, 17(3), 220–228.
- Fontaine, R. G. (2007). Toward a concept framework of instrumental antisocial decision-making and behavior in youth. *Clinical Psychology Review*, 27, 655–675.
- Forrest, S., Eatough, V. and Shevlin, M. (2005). Measuring adult indirect aggression: The development and psychometric assessment of the indirect aggression scales. *Aggressive Behavior*, 31, 84–97.
- Frewen, P. A., Dozois, D. J. A., Joanisse, M. F., & Neufeld, R.W. J. (2008). Selective attention to threat versus reward: Meta-analysis and neural-network modeling of the dot-probe task. *Clinical Psychology Review*, 28(2), 307–337
- Funder, D. C. (2001). Personality. *Annual Review of Psychology*, 52, 197–221.
- Funder, D. C. (2006). Towards a resolution of the personality triad: Persons, situations, and behaviors. *Journal of Research in Personality*, 40, 21–34.
- Galen, B. & Underwood, M. (1997). A developmental investigation of social aggression among children. *Developmental Psychology*, 33(4), 589–600.
- García-Forero, C., Gallardo-Pujol, D., Maydeu-Olivares, A., Andrés-Pueyo, A. (2009). Disentangling Impulsiveness, Aggressiveness and Impulsive Aggression. *Psychiatry Research*. 168, 40–49.
- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2008). Understanding clinical anger and violence: The anger avoidance model. *Behavior Modification*, 32(6), 897–912.
- Gaughan, E. T., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2012). Examining the utility of general models of personality in the study of psychopathy: Comparing the HEXACO-PI-R and NEO PI-R. *Journal of Personality Disorders*, 26, 513–523.
- Geen, R. G. (2002). *Human aggression (2nd edition)*. Buckingham, UK: Open University Press.
- Giancola, P. R. (2000). Executive functioning: A conceptual framework for alcohol-related aggression. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 8, 576–597.
- Giancola, P., & Chermack, S. (1998). Construct validity of laboratory aggression paradigms: A response to Tedeschi and Quigley (1996). *Aggression and Violent Behavior*, 3, 237–253.
- Giancola, P., Moss, H., Martin, C., Kirisci, L., & Tarter, R. (1996). Executive cognitive functioning predicts reactive aggression in boys at high risk for substance dependence: A prospective study. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 20, 740–744.
- Giancola, P., & Parrott, D. (2008). Further evidence for the validity of the Taylor Aggression Paradigm. *Aggressive Behavior*, 34, 214–229.

- Giancola, P. R., & Zeichner, A. (1995). Construct validity of a competitive reaction time paradigm. *Aggressive Behavior*, 21, 199–204.
- Gleason, K. A., Jensen–Campbell, L. A., & Richardson, D. S. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, 30, 43–61.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative „Description of personality“. The Big Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216–1229.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big–Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216–1229.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48, 26–34.
- Gollwitzer, M. (2009). Justice and revenge. In M. E. Oswald, S. Bieneck, & J. Hupfeld Heinemann (Eds.), *Social psychology of punishment of crime* (pp. 137–156). Hoboken, NJ: Wiley.
- Gollwitzer, M., & Denzler, M. (2009). What makes revenge sweet: Seeing the offender suffer or delivering a message? *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 840–844.
- Golomb, B. A., Cortez–Perez, M., Jaworski, B. A., Mednick, S., & Dimsdale, J. (2007). Point subtraction aggression paradigm: Validity of a brief schedule of use. *Violence and Victims*, 22, 95–103.
- Gotlib, I. H., & McCann, C. D. (1984). Construct accessibility and depression: An examination of cognitive and affective factors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 427–439.
- Gray, J. A., & McNaughton, N. (2003). *The Neuropsychology of Anxiety*. Oxford: Oxford University Press.
- Graziano, W. G., Hair, E. C. and Finch, J. F. (1997) Competitiveness mediates the link between personality and group performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1394–408.
- Graziano, W. G., Jensen–Campbell, L. A., & Hair, E. C. (1996). Perceiving interpersonal conflict and reacting to it: The case for Agreeableness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 820 – 835.
- Greene, J. & Haidt, J. (2002). How (and where) does moral judgment work? *Trends in Cognitive Sciences*, 6(12), 517–523.
- Grumm, M., & von Collani, G. (2009). Personality types and self–reported aggressiveness. *Personality and Individual Differences*, 47, 845–850.
- Gudjonsson, G. H. (1997). *The Gudjonsson Suggestibility Scales Manual*. Hove: Psychology Press.
- Gustafson, R. (1993, September). What do experimental paradigms tell us about alcohol–related aggressive responding. *Journal of Studies on Alcohol* (Suppl. 11), 20–29.
- Hammock, G. S., & Richardson, D. R. (1992). Predictors of aggressive behavior. *Aggressive Behavior* 18, 219–229.
- Harkness, A. R., Tellegen, A., & Waller, N. (1995). Differential convergence of self–report and information data for multidimensional personality questionnaire traits: Implications for construct of negative emotionality. *Journal of Personality Assessment*, 64, 185–204.
- Harre, R., & Lamb, R. (1983). *The encyclopedic dictionary of psychology*. Great Britain: Basil Blackwell Publisher Limited.

- Hart, D., Hofmann, V., Edelstein, W., & Keller, M. (1997). The relation of childhood personality types to adolescent behavior and development: A longitudinal study of Icelandic children. *Developmental Psychology, 33*, 195–205.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: The Guilford Press.
- Hawkins, K. A., & Trobst, K. K. (2000). Frontal lobe dysfunction and aggression – Civil and criminal law applications. *Aggression and Violent Behavior, 5*(2), 147–157.
- Hennig, J., Reuter, M., Netter, P., Burk, C., & Landt, O. (2005). Two types of aggression are differentially related to serotonergic activity and the A779C TPH polymorphism. *Behavioral Neuroscience, 119*, 16–25.
- Hess, N. H., & Hagen, E. H. (2006). Sex differences in indirect aggression: Psychology evidence from young adults. *Evolution and Human Behavior, 27*, 231–245.
- Heym, N., Ferguson, E., and Lawrence, C. (2013). The P–psychopathy continuum: Facets of Psychoticism and their associations with psychopathic tendencies. *Personality and Individual Differences, 54*(6), 773–778.
- Hilbig, B. E., Zettler, I., Leist, F., & Heydasch, T. (2013). It takes two: Honesty–Humility and Agreeableness differentially predict active versus reactive cooperation. *Personality and Individual Differences, 54*, 598–603.
- Holmes, D. S., & Will, M. J. (1985). Expression of interpersonal aggression by angered and nonangered persons with the type A and type B behavior patterns. *Journal of Personality and Social Psychology, 48*, 723–727.
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika, 30*(2), 179–185.
- Horsley, T.A., Orobio de Castro, B., & Van der Schoot, M. (2010). In the eye of the beholder: Eye-tracking assessment of social information processing in aggressive behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology, 38*, 587–599.
- Howell, D. (2013). *Statistical Methods for Psychology (8th edition)*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Harmon–Jones, E. (2003). Anger and the behavioural approach system. *Personality and Individual Differences, 35*, 995–1005
- Harmon–Jones, E., & Peterson, C. K. (2008). Effect of trait and state approach motivation on aggressive inclinations. *Journal of Research in Personality, 42*, 1381–1385.
- Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika, 30*(2), 179–185.
- Hubbard, J. A., Smithmyer, C. M., Ramsden, S. R., Parker, E. H., Flanagan, K. D., Dearing, K. F., et al. (2002). Observational, physiological, and self-report measures of children's anger: Relations to reactive versus proactive aggression. *Child Development, 73*, 1101–1118.
- Huesmann, L. R. (1988). An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behavior, 14*, 13–24.
- Huesmann, L. R. (1998). The role of social information processing and cognitive schema in the acquisition and maintenance of habitual aggressive behavior (pp. 73–109). In R. G. Geen & E. Donnerstein (Eds.), *Human Aggression: Theories, Research, and Implications for Policy*. New York: Academic Press.
- Humphreys, M. S., & Revelle, W. (1984). Personality, motivation and performance: A theory of the relationship between individual differences and information processing. *Psychological Review, 91*, 153–184.

- Huynh H., & Feldt, L. S. (1976) Estimation of the Box correction for degrees of freedom from sample data in randomised block and split-plot designs. *Journal of Educational Statistics*, 1, 69–82.
- Jacobson, N. & Gottman, J. (1998). *When Men Batter Women*. New York: Simon & Schuster.
- Janković, D. (2000a). Konotativni aspekt značenja: konstrukcija konotativnog diferencijala. *Psihologija*, 33(1–2), 221–239.
- Janković, D. (2000b). *Konotativni rečnik: formiranje baze podataka*. Rad prezentovan na VI naučnom skupu Empirijska Istraživanja u Psihologiji, Beograd, RS.
- Jensen–Campbell, L. A., & Graziano, W. G. (2001). Agreeableness as a moderator of interpersonal conflict. *Journal of Personality*, 69, 323–362.
- Jensen–Campbell, L. A., Graziano, W. G., & Hair, E. C. (1996). Personality and relationships as moderators of interpersonal conflict in adolescence. *Merrill–Palmer Quarterly*, 42, 148–164.
- Jensen–Campbell, L. A., Knack, J. M., Waldrip, A. M., & Campbell, S. D. (2007). Do personality traits associated with self–control influence the regulation of anger and aggression? *Journal of Research in Personality*, 41, 403–424.
- Jensen–Campbell, L. A., Rosselli, M., Workman, K. A., Santisi, M., Rios, J. D., & Bojan, D. (2002). Agreeableness, conscientiousness, and effortful control processes. *Journal of Research in Personality*, 36(5), 476–489.
- Jo, E., & Berkowitz, L. (1994). A priming effect analysis of media influences: An update. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media effects* (pp. 43–60). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Joireman, J. A., Anderson, J., & Strathman, A. (2003). The aggression paradox: Understanding links among aggression, sensation seeking, and the consideration of future consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1287–1302.
- Jonason, P. K., & Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420–432.
- Jones, S. E., Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2011). Personality, antisocial behavior, and aggression: A meta–analytic review. *Journal of Criminal Justice*, 39(4), 329–337.
- Kagan, J., & Snidman, N. (1991). Temperamental factors in human development. *American Psychologist*, 46, 856–862.
- Kalnin, A. J., Edwards, C. R., Wang, Y., Kronenberg, W. G., Hummer, T. A., Moiser, K. M., Dunn, D. W., & Mathews, V. P. (2011). The interacting role of media violence exposure and aggressive–disruptive behavior in adolescent brain activation during an emotional Stroop task. *Psychiatry Research*, 192, 12–19.
- Kavoussi, R. J., Liu, J. & Coccaro, E. F. (1994). An open trial of sertraline in personality disordered patients with impulsive aggression. *Journal of Clinical Psychiatry*, 55(4), 137–141.
- Kernis, M. H., Grannemann, B. D., & Barclay, L. C. (1989). Stability and level of self–esteem as predictors of anger arousal and hostility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(6), 1013–1022.
- Kernis, M. H., Grannemann, B. D., Mathis, L. C. (1991). *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(1), 80–84.
- Kirkpatrick, L. A., Waugh, C. E., Valencia, A., & Webster, G. D. (2002). The functional domain specificity of self–esteem and the differential prediction of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 756–767.

- Kirsch, P., Esslinger, C., Chen, Q., Mier, D., Lis, S., Siddhanti, S., Gruppe, H., Mattay, V. S., Gallhofer, B., Meyer-Lindenberg, A. (2005). Oxytocin modulates neural circuitry for social cognition and fear in humans. *Journal of Neuroscience*, *25*, 11489–11493.
- Knight, G. P., Guthrie, I. K., Page, M. C., & Fabes, R. A. (2002). Emotional arousal and gender differences in aggression: A meta-analysis. *Aggressive Behavior*, *28*(5), 366–393.
- Kostić, A. (2010). *Kognitivna psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Krämer, U.M., Büttner, S., Roth, G., & Münte, T.F. (2008). Trait aggressiveness modulates neurophysiological correlates of laboratory-induced reactive aggression in humans. *Journal of Cognitive Neuroscience*, *20*(8), 1464–77.
- Lagerspetz, K. M. J., Björkqvist, K., & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11- to 12-year-old children. *Aggressive Behavior*, *14*, 403–414.
- Larsen, R. J., Mercer, K. A., & Balota, D. A. (2006). Lexical characteristics of words used in emotional Stroop experiments. *Emotion*, *6*, 62–72.
- Larsen, R. J., Mercer, K. A., Balota, D. A., & Strube, M. J. (2008). Not all negative words slow down lexical decision and naming speed: Importance of word arousal. *Emotion*, *8*, 445–452.
- Lawrence, C., & Hodgkins, E. (2009). Personality influences on interpretations of aggressive behavior: The role of provocation sensitivity and trait aggression. *Personality and Individual Differences*, *46*, 319–324.
- Lau, M. A., Pihl, R. O., & Peterson, J. B. (1995). Provocation, acute alcohol intoxication, cognitive performance, and aggression. *Journal of Abnormal Psychology*, *104*, 150–155.
- Lee, K. & Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research*, *39*, 329–358.
- Lee, K., & Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor Model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, *38*, 1571–1582.
- Lee, K. & Ashton, M. C. (2012). Getting mad and getting even: Agreeableness and Honesty-Humility as predictors of revenge intentions. *Personality and Individual Differences*, *52*, 596–600.
- Lee, K., Ashton, M. C., Wiltshire, J., Bourdage, J. S., Visser, B. A., & Gallucci, A. (2013). Sex, power, and money: Prediction from the Dark Triad and Honesty-Humility. *European Journal of Personality*, *27*, 169–184.
- Lindsay, J. J., & Anderson, C. A. (2000). From Antecedent Conditions to Violent Actions: A General Affective Aggression Model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *26*, 533–547.
- Little, T. D., Jones, S. M., Henrich, C. C., & Hawley, P. H. (2003). Disentangling the “whys” from the “whats” of aggressive behavior. *International Journal of Behavioral Development*, *27*, 122–183.
- Little, R. J. A., & Rubin, D. B. (1987). *Statistical Analysis with Missing Data*. New York: John Wiley & Sons.
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, *48*, 371–410.
- Loney, B. R., Frick, P. J., Clements, C. B., Ellis, M. L., & Kerlin, K. (2003). Callous-unemotional traits, impulsivity, and emotional processing in adolescents with antisocial behavior problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, *32*, 66–80.

- Lorenzo-Seva, U., & Ferrando, P. J. (2006). FACTOR: A computer program to fit the exploratory factor analysis model. *Behavior Research Methods*, *38*(1), 88–91.
- Lorr, M., & Wunderlich, R. A. (1985). A measure of impulsiveness and its relation to extroversion. *Educational Psychological Measurements*, *45*, 418–423.
- Lynn, R., Hampson, S., & Agahi, E. (1989). Television violence and aggression: A genotype–environment, correlation, and interaction theory. *Social Behavior and Personality*, *17*(2), 143–164.
- MacLeod, C., & Rutherford, E. M. (1992). Anxiety and the selective processing of emotional information: Mediating roles of awareness, trait and state variables, and personal relevance of stimulus materials. *Behaviour Research and Therapy*, *30*, 479–491.
- Maples, J., Miller, J. D., Wilson, L. F., Seibert, L. A., Few, L. R., & Zeichner, A. (2010). Narcissistic personality disorder and self-esteem: An examination of differential relations with self-report and laboratory-based aggression. *Journal of Research in Personality*, *44*, 559–563.
- Marshall, M. A., & Brown, J. D. (2006). Trait aggressiveness and situational provocation: A test of the Traits as Situational Sensitivities (TASS) model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *32*, 1100–1113.
- Martin, R., Watson, D., & Wan, C. K. (2000). A threefactor model of trait anger: Dimensions of affect, behavior, and cognition. *Journal of Personality*, *68*, 869–897.
- Martinez, M. A., Zeichner, A., Reidy, D. E., & Miller, J. D. (2008). Narcissism and displaced aggression: Effects of positive, negative, and delayed feedback. *Personality and Individual Differences*, *44*, 140–149.
- Matthews, G., Deary, I. J., & Whiteman, M. C. (2003). *Personality traits (2nd edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, A. M., & MacLeod, C. (1985). Selective processing of threat cues in anxiety states. *Behaviour Research and Therapy*, *23*, 563–569.
- Matthews, G., Schwan, V. L., Campbell, S. E., Saklofske, D. H. and Mohamed, A. A. R. (2000). Personality, self-regulation and adaptation: a cognitive–social framework. In M. Boekarts, P. R. Pintrich, and M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 171–207). New York: Academic.
- Mattson, M. P. (Ed.) (2003). *Neurobiology of aggression*. Totowa, NJ: Humana Press.
- Mauer, N., & Borkenau, P. (2007). Temperament and early information processing: Temperament-related attentional bias in emotional Stroop tasks. *Personality and Individual Differences*, *43*, 1063–1073.
- McCullough, M. E. (2008). *Beyond revenge: The evolution of the forgiveness instinct*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- McCullough, M. E., Bono, G., & Root, L. M. (2007). Rumination, emotion, and forgiveness: Three longitudinal studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, *92*, 490–505.
- McDermott, R., Tingley, D., Cowden, J., Frazzetto, G., & Johnson, D. D. P. (2009). Monoamine oxidase A gene (MAOA) predicts behavioral aggression following provocation. *Proceedings of the National Academy of the Sciences*, *106*, 2118–2123.
- McEllistrem, J. E. (2004). Affective and predatory violence: A bimodal classification system of human aggression and violence. *Aggression and Violent Behavior*, *10*, 1–30.
- McNair, D. M., Lorr, M., Droppleman, L. F. (1981). *Edits Manual: Profile of Mood States*. San Diego, CA: Educational and Industrial Testing Service.

- Merk, W., Orobio de Castro, B., Koops, W., Matthys, W. (2005). The distinction between reactive and proactive aggression: Utility for theory, diagnosis and treatment? *European Journal of Developmental Psychology, 2*, 197–220.
- Miller, C. A., Parrott, D. J., & Giancola, P. R. (2009). Agreeableness and alcohol-related aggression: The mediating effect of trait aggressivity. *Experimental and Clinical Psychopharmacology, 17*, 445–455.
- Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: A meta-analytic review. *Criminology, 39*, 765–793.
- Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2003). Psychopathy and the five-factor model of personality: A replication and extension. *Journal of Personality Assessment, 81*, 168–178.
- Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2006). Reactive and proactive aggression: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences, 41*, 1469–1480.
- Miller, J. D., Lynam, D., & Leukefeld, C. (2003). Examining antisocial behavior through the five-factor model of personality. *Aggressive Behavior, 29*, 497–514.
- Miller, J. D., Zeichner, A., & Wilson, L. F. (2012). Personality correlates of aggression: Evidence from measures of the Five-Factor Model, UPPS Model of impulsivity, and BIS/BAS. *Journal of Interpersonal Violence, 27*(14), 2903–2919.
- Mogg, K., Mathews, A., Bird, C., Macgregor-Morris, R. (1990). Effects of stress and anxiety on the processing of threat stimuli. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(6), 1230–1237.
- Moeller, G., Barratt, E., Dougherty, D., Schmitz, J., & Swann, A. (2001). Psychiatric aspects of impulsivity. *American Journal of Psychiatry, 158*, 1783–1793.
- Muñoz, L. C., Frick, P. J., Kimonis, E. R., & Aucoin, K. J. (2008). Types of aggression, responsiveness to provocation, and callous-unemotional traits in detained adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*(1), 15–28.
- Muraki, E. (1992). A generalized partial credit model: Application of an EM algorithm. *Applied Psychological Measurement, 16*, 159–176.
- Muthén, B., du Toit, S. H. C., & Spisic, D. (1997). Robust inference using weighted least squares and quadratic estimating equations in latent variable modeling with categorical and continuous outcomes. Retrieved from http://pages.gseis.ucla.edu/faculty/muthen/articles/Article_075.pdf
- Nelson, R. J. (Ed.) (2006). *Biology of aggression*. New York: Oxford University Press.
- Netter, P., Hennig, J., Rohrman, S., Wyhlidal, K., Hain-Hermann, M. (1998). Modification of experimentally induced aggression by temperament dimensions. *Personality and Individual Differences, 25*, 873–887.
- New, A. S., Hazlett, E. A., Buchsbaum, M. S., Goodman, M., Reynolds, D., Mitropoulou, V., et al. (2002). Blunted prefrontal cortical 18fluorodeoxyglucose positron emission tomography response to meta-chlorophenylpiperazine in impulsive aggression. *Archives of General Psychiatry, 59*, 621–629.
- Novovic, Z., & Mihic, Lj. (2008). *Serbian Inventory of Affect based on the Positive and Negative Affect Schedule-X*. Unpublished manuscript. Novi Sad, University of Novi Sad.
- Nouvion, S. O., Cherek, D. R., Lane, S. D., Tcheremissine, O. V., & Liewing, L. M. (2007). Human proactive aggression: association with personality disorders and psychopathy. *Aggressive Behavior, 33*, 552–562.

- O'Connor, B. P. (2000). SPSS and SAS programs for determining the number of components using parallel analysis and Velicer's MAP test. *Behavior Research Methods, Instrumentation, and Computers*, 32(3), 396–402.
- Ohbuchi, K., & Oku, Y. (1980). Aggressive behavior as a function of attack pattern and hostility. *Psychologia: An International Journal of Psychology in the Orient*, 23, 146–154.
- Orobio de Castro, B., Brendgen, M., Boxtel, H.W. van, Vitaro, F., & Schaeppers, L. (2007). "Accept me or else..." Overstimulation of own social competence predicts increases in proactive aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(2), 165–178.
- Orobio de Castro, B., Merk, W., Koops, W., & Veerman, J. W. (2005). Emotions in social information processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34, 105–116.
- Orobio de Castro, B., Merk, W., Koops, W., Veerman, J. W., & Bosch, J. D. (2005). Emotions in social information processing and their relations with reactive and proactive aggression in referred aggressive boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology* 34(1), 105–116
- Orobio de Castro, B., Veerman, J. W., Koops, W., Bosch, J. D., & Monshouwer, H. J. (2002). Hostile attribution of intent and aggressive behavior: A meta-analysis. *Child Development*, 73, 916–934.
- Owen, J. M. (2011). Transdiagnostic cognitive processes in high trait anger. *Clinical Psychology Review*, 31, 193–202.
- Parrott, D. J., & Zeichner, A. (2001). Effects of Nicotine Deprivation and Irritability on Physical Aggression in Male Smokers. *Psychology of Addictive Behaviors*, 15(2), 133–139.
- Parrott, D. J., & Zeichner, A. (2006). Effect of psychopathy on physical aggression toward gay and heterosexual men. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(3), 390–410.
- Perugini, M., & Prestwich, A. (2007). The gatekeeper: individual differences are key in the chain from perception to behaviour. *European Journal of Personality*, 21(3), 303–317.
- Phaf, R. H., & Kan, K. J. (2007). The automaticity of emotional Stroop: a meta-analysis. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 38(2), 184–199.
- Phillips, J. P., & Giancola, P. R. (2008). Experimentally-induced anxiety attenuates alcohol-related aggression in men. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 16, 43–56.
- Pitts, T. B. (1997). Reduced heart rate levels in aggressive children. In A. Raine, P. A. Brennan, D. P. Farrington, & S. A. Mednick (Eds.), *Biosocial bases of violence* (pp. 317–320). New York: Plenum Press.
- Plutchik, R., & van Praag, H. M. (1995). The nature of impulsivity: definitions, ontology, genetics, and relations to aggression. In E. Hollander & D. J. Stein (Eds.), *Impulsivity and Aggression* (pp. 7–24). New York: Wiley.
- Polman, H., Orobio de Castro, B., Koops, W., van Boxtel, H. W., & Merk, W. W. (2007). A meta-analysis of the distinction between reactive and proactive aggression in children and adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(4), 522–535.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Poulin, F., & Boivin, M. (2000). Reactive and proactive aggression: Evidence of a two-factor model. *Psychological Assessment*, 12(2), 115–122.
- Power, M. J., & Dalgleish, T. (2008). *Cognition and emotion: From order to disorder (2nd edition)*. Hove, U.K.: Psychology Press.

- Prinstein, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly*, *49*, 310–342.
- Pulkkinen, L. (1996). Proactive and reactive aggression in early adolescence as precursors to anti and prosocial behaviors in young adults. *Aggressive Behavior*, *22*, 241–257.
- Putman, P., Hermans, E., & van Honk, J. (2004). Emotional Stroop performance for masked angry faces: It's BAS, not BIS. *Emotion*, *4*(3), 305–311.
- Rabiner, D. L., Lenhart, L. and Lochman, J. E. (1990) Automatic versus reflective social problem solving in relation to children's sociometric status. *Developmental Psychology*, *26*, 1010–1016.
- Raine, A., Dodge, K. A., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., et al., (2006). The reactive-proactive questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, *32*, 159–171.
- Ramírez, J. M., & Andreu, J. M. (2006). Aggression, and some related psychological constructs (Anger, hostility, and impulsivity. Some comments from a research project). *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *30*, 276–291.
- Ramírez, J. M., Bonniot-Cabanac, M.-C., & Cabanac, M. (2005). Can aggression provide pleasure? *European Psychologist* *10*, 136–145.
- Ramírez, J. M., Fujihara, T., Van Goozen, S. H., Santisteban, C. (2001). Anger proneness in Japanese and Spanish students. In J. M. Ramirez & D. R. Richardson (Eds.), *Cross-cultural Approaches to Aggression and Reconciliation* (pp. 87–97). Huntington: NovaScience.
- Reidy, D. E., Zeichner, A., Foster, J. D., & Martinez, M. A. (2008). Effects of narcissistic entitlement and exploitativeness on human physical aggression. *Personality and Individual Differences*, *44*, 865–875.
- Reidy, D. E., Zeichner, A., & Martinez, M. A. (2008). Effects of psychopathy traits on unprovoked aggression. *Aggressive Behavior*, *34*(3), 319–28
- Reidy, D. E., Zeichner, A., Miller, J. D., & Martinez, M. A. (2007). Psychopathy and aggression: Examining the role of psychopathy factors in predicting laboratory aggression under hostile and instrumental conditions. *Journal of Research in Personality*, *41*, 1244–1251.
- Reidy, D. E., Zeichner, A., & Seibert, L. A. (2011). Unprovoked Aggression: Effects of Psychopathic Traits and Sadism. *Journal of Personality*, *79*(1), 75–100.
- Rizopoulos, D. (2006). Irm: An R Package for Latent Variable Modeling and Item Response Theory Analysis. *Journal of Statistical Software*, *17*(5), 1–25. Retrieved from www.jstatsoft.org/v17/i05/paper
- Robins, R. W., John, O. P., & Caspi, A. (1994) Major dimensions of personality in early adolescence: the Big Five and beyond. In C. F. Halverson Jr., G. A. Kohnstamm & R. P. Martin (Eds.), *The developing structure of temperament and personality from infancy to adulthood* (pp. 267–291). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Roseman, I. J., Wiest, C., & Swartz, T. S. (1994). Phenomenology, behaviors, and goals differentiate discrete emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*, 206–221.
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software*, *48*(2), 1–36. URL <http://www.jstatsoft.org/v48/i02/>

- Rothbart, M. K., Chew, K. H., & Gartstein, M. A. (2001). Assessment of temperament in early development. In L. Singer & P. S. Zeskind (Eds.), *Biobehavioral assessment of the infant* (pp. 190–208). New York: Guilford.
- Schippell, P. L., Vasey, M. W., Cravens–Brown, L. M., & Bretveld, R. A. (2003). Suppressed attention to rejection, ridicule, and failure cues: A unique correlate of reactive but not proactive aggression in youth. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 32*, 40–55.
- Schwartz, D., McFadyen–Ketchum, S. A., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1998). Peer group victimization as a predictor of children's behavior problems at home and in school. *Development and Psychopathology, 10*, 87–99.
- Schwenzer, M. (2008). Prosocial orientation may sensitize to aggression–related cues. *Social Behavior and Personality, 36*(8), 1009–1010.
- Seibert, L. A., Miller, J. D., Pryor, L. R., Reidy, D. E., & Zeichner, A. (2010). Personality and laboratory based aggression: Comparing the predictive power of the Five–Factor Model, BIS/BAS, and impulsivity across context. *Journal of Research in Personality, 44*, 13–21.
- Seroczynski, A. D., Bergeman, C. S., & Coccaro, E. F. (1999). Etiology of the impulsivity/aggression relationship: Genes or environment? *Psychiatry Research, 86*, 41–57.
- Skeem, J. L., & Mulvey, E. P. (2001). Psychopathy and community violence among civil psychiatric patients: Results from the MacArthur Violence Risk Assessment Study. *Journal of Consulting & Clinical Psychology, 69*, 358–374.
- Sheppard, K. E., & Boon, S. D. (2012). Predicting appraisals of romantic revenge: The roles of Honesty–Humility, Agreeableness, and Vengefulness. *Personality and Individual Differences, 52*, 128–132.
- Shields, A., & Cicchetti, D. (1998). Reactive aggression among maltreated children: The contributions of attention and emotion dysregulation. *Journal of Clinical Child Psychology, 27*, 381–395.
- Siever, L. J. (2008). Neurobiology of aggression and violence. *American Journal of Psychiatry, 165*, 429–442.
- Smederevac, S. i Mitrović, D. (2006). *Ličnost metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D., Čolović, P., & Nikolašević, Ž. (2014). Validation of the Measure of Revised Reinforcement Sensitivity Theory Constructs. *Journal of Individual Differences, 35*(1), 12–21.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva: primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smith, T. W. (1994). Concepts and methods in the study of anger, hostility and health. In A. W. Siegman & T. W. Smith (Eds.), *Anger, Hostility and the Heart* (pp. 23–42). NJ: Erlbaum, Hillsdale.
- Smith, P., & Waterman, M. (2003). Processing bias for aggression words in forensic and nonforensic samples. *Cognition & Emotion, 17*, 681–701.
- Smith P., & Waterman M. (2004). Role of experience in processing bias for aggressive words in forensic and non–forensic populations. *Aggressive Behavior, 30*, 105–122.
- Smith, P., & Waterman, M. (2005). Sex differences in processing aggression words using the emotional Stroop task. *Aggressive Behavior, 31*, 271–282

- Spielberg, C. D. (2001). *Upitnik ljutnje kao stanja i osobine ličnosti – STAXI-2*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Spielberger, C. D., Reheiser, E. C., Sydeman, S. J. (1995). Measuring the experience expression and control of anger. *Issues in Comprehensive Paediatric Nursing, 18*, 207–232.
- Stanford, M. S., Houston, R. J., Villemarette-Pittman, N. R., & Kevin, W. G. (2003). Premeditated aggression: Clinical assessment and cognitive psychophysiology. *Personality and Individual Differences, 34*, 773–781.
- Staugaard, S. R. (2010). Threatening faces and social anxiety: A literature review. *Clinical Psychology Review, 30*, 669–690.
- Stevens, M. C., Kaplan, R. F., & Hesselbrock, V. M. (2003). Executive-cognitive functioning in the development of antisocial personality disorder. *Addict Behavior, 28*(2), 285–300.
- Stewart, J. L., Siltan, R. L., Sass, S. M., Fisher, J. E., Edgar, J. C., Heller, W., & Miller, G. A. (2010). Attentional bias to negative emotion as a function of approach and withdrawal anger styles: An ERP investigation. *International Journal of Psychophysiology, 76*, 9–18.
- Strauss, G. P., & Allen, D. N. (2009). Positive and negative emotions uniquely capture attention. *Applied Neuropsychology, 16*(2), 144–149.
- Stucke, T. S., & Sporer, S. L. (2002). When a grandiose self-image is threatened: Narcissism and self-concept clarity as predictors of negative emotions and aggression following ego threat. *Journal of Personality, 70*, 509–532.
- Suls, J., Martin, R., & David, J. (1998). Person-environment fit and its limits: Agreeableness, neuroticism, and emotional reactivity to interpersonal conflict. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24*, 88–98.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics (6th edition)*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Tangney, J.P., Baumeister, R.F., Boone, A.L. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success. *Journal of Personality, 72*(2), 271–324.
- Taylor S. (1967). Aggressive behavior and physiological arousal as a function of provocation and the tendency to inhibit aggression. *Journal of Personality, 35*, 297–310.
- Tellegen, A. (1982). *Brief manual for the Multidimensional Personality Questionnaire*. Unpublished manuscript, Minneapolis: University of Minnesota.
- Ten Berge, J. M. F., & Kiers, H. A. L. (1991). A numerical approach to the approximate and the exact minimum rank of a covariance matrix. *Psychometrika, 56*(2), 309–3015.
- Thompson, R. J., Jr. & Kolstoe, R. H. (1974). Physical aggression as a function of the strength of frustration and instrumentality of aggression. *Journal of Research in Personality, 7*, 314–323
- Timmerman, M. E., & Lorenzo-Seva, U. (2011). Dimensionality assessment of ordered polytomous items with parallel analysis. *Psychological Methods, 16*(2), 209–220.
- Todorov, A., & Bargh, J. A. (2002). Automatic sources of aggression. *Aggression and Violent Behavior, 7*, 53–68.
- Tremblay, R. E., Hartup, W. W., & Archer, J. (Eds.)(2005). *Developmental origins of aggression*. New York: The Guilford Press.
- Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2001). Age and birth cohort differences in self-esteem: A crosstemporal meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review, 5*, 321–344.

- Van Dam, C., Janssens, J. M. A. M., & Bruyn, de, E. E. J. (2005). PEN, big five, juvenile delinquency and criminal recidivism. *Personality and Individual Differences, 39*(1), 7–19.
- Van Honk, J., Tuiten, A., de Haan, E., van den Hout, M., & Stam, H. (2001a). Attentional biases for angry faces: Relationships to trait anger and anxiety. *Cognition and Emotion, 15*, 279–297.
- Van Honk, J., Tuiten, A., de Haan, E., van den Hout, M., & Stam, H. (2001b). Selective attention to unmasked and masked threatening words: Relationships to trait anger and anxiety. *Personality and Individual Differences, 30*, 711–720.
- Vansteelandt, K., & Van Mechelen, I. (2004). The personality triad in balance: Multidimensional individual differences in situation–behavior profiles. *Journal of Research in Personality, 38*, 367–393.
- Veit, R., Lotze, M., Sewing, S., Missenhardt, H., & Gaber, T. (2010). Aberrant social and cerebral responding in a competitive reaction time paradigm in criminal psychopaths. *Neuroimage, 49*, 3365–3372.
- Verona, E., & Curtin, J. J. (2006). Gender differences in the Negative Affective Priming of Aggressive Behavior. *Emotion, 6*(1), 115–124.
- Verona, E., Patrick, C. J., & Lang, A. R. (2002). A direct assessment of the role of state and trait negative emotion in aggressive behavior. *Journal of Abnormal Psychology, 111*, 249–258.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Barker, E. D. (2006). Subtypes of aggressive behaviors: A developmental perspective. *International Journal of Behavior Development, 30*(1), 12–19.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Tremblay, R. E. (2002). Reactively and proactively aggressive children: antecedent and subsequent characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*(4), 495–505.
- Vitaro, F., Gendreau, P. L., Tremblay, R. E., & Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 39*, 377–385.
- Virkkunen, M., De Jong, J., Bartko, J., Goodwin, F. K., & Linnoila, M. (1989). Relationship of psychobiological variables to recidivism in violent offenders and impulsive fire setters. A follow-up study. *Archives of General Psychiatry, 46*(7), 600–603.
- Wang, J., Liu, L., & Zheng, Y. (2011). Effects of implicit power motive on the processing of anger faces: An event-related potential study. *Journal of Research in Personality, 45*, 441–447.
- Warren, P., South Richardson, D. S., & McQuillin, S. (2001). Distinguishing among nondirect forms of aggression. *Aggressive Behavior, 37*, 291–301.
- Williams, J. M., Mathews, A., & MacLeod, C. (1996). The emotional Stroop task and psychopathology. *Psychological Bulletin, 120*(1), 3–24.
- Wilkowski, B., Hartung, C., Crowe, S., & Chai, C. (2012). Men don't just get mad; they get even: Revenge but not anger mediates gender differences in physical aggression. *Journal of Research in Personality, 46*(5), 546–555.
- Wilkowski, B. M., & Robinson, M. D. (2008). The cognitive basis of trait anger and reactive aggression: An integrative analysis. *Personality and Social Psychology Review, 12*, 3–28.

- Wilkowski, B. M., Robinson, M. D., Gordon, R. D., & Troop-Gordon, W. (2007). Tracking the evil eye: Trait anger and selective attention within ambiguously hostile scenes. *Journal of Research in Personality, 41*, 650–666.
- Wilkowski, B. M., Robinson, M. D., & Meier, B. P. (2006). Agreeableness and the prolonger spatial processing of antisocial and prosocial information. *Journal of Research in Personality, 40*, 1152–1168.
- Wingrove J., & Bond, A. J. (2005). Correlation between trait hostility and faster reading times for sentences describing angry reactions to ambiguous situations. *Cognition and Emotion, 19*, 463–472
- Xu, Y., & Zhang, Z. (2008). Distinguishing proactive and reactive aggression in Chinese children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*(4), 539–52.
- Zajenkowska, A., Jankowski, K. S., Lawrence, C., Zajenkowski, M. (2013). Personality and individual differences in responses to aggression triggering events among prisoners and non-prisoners. *Personality and Individual Differences, 55*(8), 947–951
- Zillmann, D. (1979). *Hostility and aggression*. Hillsdale, NJ: Lawrence, Erlbaum,
- Zillmann, D. (1983). Transfer of excitation in emotional behavior. In J. T. Cacioppo & R. E. Petty (Eds.), *Social psychophysiology: A sourcebook* (pp. 215–240). New York: Guilford Press.
- Zillmann, D. (1988). Cognition–excitation interdependences in aggressive behavior. *Aggressive Behavior, 14*(1), 51–64.
- Zillmann, D., & Weaver, J. B., III (2007). Aggressive personality traits in the effects of violent imagery on unprovoked impulsive aggression. *Journal of Research in Personality, 41*, 753–771.
- Zuckerman, M. (1991). *Psychobiology of personality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: psihologjska analiza*. Zagreb: Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

PRILOZI

Prilog A – Primenjeni upitnici

Ovaj upitnik se sastoji od reči i fraza koje opisuju različita osećanja kod ljudi. Pročitajte svaku reč pažljivo i na liniji pored nje upišite broj koji označava kako ste se osećali tokom učešća u takmičarskim zadacima brzine reakcije. Brojevi imaju sledeća značenja:

1	2	3	4	5
veoma malo ili nimalo	malo	umereno	prilično	izuzetno, jako

1. Oduševljeno _____	15. Gnevno _____
2. Nesrećno _____	16. Budno _____
3. Zainteresovano _____	17. Postiđeno _____
4. Kivno _____	18. Ljuto _____
5. Uznemireno _____	19. Nadahnuto _____
6. Jakim _____	20. Nervozno _____
7. Krivim _____	21. Odlučno _____
8. Ogorčeno _____	22. Besno _____
9. Uplašeno _____	23. Usredsređeno _____
10. Neprijateljski raspoloženo _____	24. Napeto _____
11. Pun entuzijazma _____	25. Zlovoljno _____
12. Aktivno _____	26. Izbačeno iz takta _____
13. Ponosno _____	27. U strahu _____
14. Iziritirano _____	28. Ozlojeđeno _____

HEXACO-PI-R

Molimo Vas, pažljivo pročitajte svaku tvrdnju i **zaokružite** broj koji odgovara u kojoj meri se tvrdnja odnosi na Vas ili ne odnosi. Brojevi znače sledeće:

1	2	3	4	5
Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se ne slažem, niti se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem

Ovde nema tačnih i pogrešnih odgovora, pa zato ne treba da budete nekakav stručnjak da biste popunili upitnik. Opišite sebe što iskrenije i iznesite svoje mišljenje što je moguće tačnije. Ne treba previše dugo da mislite o značenju tvrdnje. Najbolje ćete učiniti ako izaberete obaj odgovor koji Vam prvo padne na pamet.

1. Poseta umetničkoj galeriji bi mi bila dosadna.	1	2	3	4	5
2. Prilično često čistim svoju kancelariju ili kuću.	1	2	3	4	5
3. Uglavnom se ne ljutim na ljude, čak ni na one koji su me jako povredili.	1	2	3	4	5
4. Uopšteno gledajući, uglavnom sam zadovoljan sobom.	1	2	3	4	5
5. Plašio bih se ukoliko bih morao da putujem po lošem vremenu.	1	2	3	4	5
6. Ako mi nešto treba od osobe koja mi se ne dopada, biću veoma fin prema njoj kako bih to dobio.	1	2	3	4	5
7. Zanimaju me istorija i politika stranih zemalja.	1	2	3	4	5
8. Kada radim, često sebi postavljam ambiciozne ciljeve.	1	2	3	4	5
9. Ljudi mi ponekad kažu da da previše kritikujem druge.	1	2	3	4	5
10. Retko izražavam svoje mišljenje na grupnim sastancima.	1	2	3	4	5
11. Ponekad ne mogu a da ne brinem o sitnicama.	1	2	3	4	5
12. Kada bih znao da me neće uhvatiti, bio bih spreman da ukradem milion evra.	1	2	3	4	5
13. Više bih voleo rutinski posao nego posao koji zahteva kreativnost.	1	2	3	4	5
14. Po nekoliko puta proverim ono što sam uradio, tražeći greške.	1	2	3	4	5
15. Drugi ljudi mi ponekad kažu da sam suviše tvrdoglav.	1	2	3	4	5
16. Izbegavam da "časkam" s drugima.	1	2	3	4	5
17. Kada mi nije dobro, treba mi neko da me uteši.	1	2	3	4	5

18. Nije mi naročito važno da imam mnogo novca.	1	2	3	4	5
19. Razmatranje neuobičajenih ideja je gubljenje vremena.	1	2	3	4	5
20. Donosim odluke više na osnovu trenutnog osećanja, nego pažljivog promišljanja.	1	2	3	4	5
21. Drugi ljudi smatraju da sam plahovite naravi.	1	2	3	4	5
22. Skoro uvek se osećam kao da imam puno energije.	1	2	3	4	5
23. Plače mi se kada vidim druge kako plaču.	1	2	3	4	5
24. Ja sam obična osoba koja ni po čemu nije bolja od drugih ljudi.	1	2	3	4	5
25. Ne bih trošio vreme na čitanje poezije.	1	2	3	4	5
26. Planiram unapred i organizujem se, kako bih izbegao da završavam nešto u poslednjem trenutku.	1	2	3	4	5
27. Smatram da treba da "oprostim i zaboravim" čak i onima koji su se jako loše poneli prema meni.	1	2	3	4	5
28. Većina ljudi koje poznajem voli neke moje osobine.	1	2	3	4	5
29. Ne bi mi smetalo da radim opasne poslove.	1	2	3	4	5
30. Nikada ne bih laskao nekome kako bih dobio povišicu ili unapređenje, čak i ukoliko bih mislio da mogu da uspem.	1	2	3	4	5
31. Uživam da razgledam mape raznih mesta.	1	2	3	4	5
32. Ulažem veoma veliki trud kada želim da postignem neki cilj	1	2	3	4	5
33. Obično prihvatam tuđe mane i ne žalim se u vezi sa njima.	1	2	3	4	5
34. Kad sam s nekim u društvu, obično prvi započinjem razgovor.	1	2	3	4	5
35. Brinem mnogo manje nego većina ljudi.	1	2	3	4	5
36. Bio bih u iskušenju da kupim ukradenu robu ako bih bio u finansijskoj krizi .	1	2	3	4	5
37. Uživao bih stvarajući neko umetničko delo kao što je roman, pesma ili slika.	1	2	3	4	5
38. Kad nešto radim, ne obraćam pažnju na sitne detalje.	1	2	3	4	5
39. Kada se drugi ne slažu sa mnom, obično se prilagodim njihovom mišljenju.	1	2	3	4	5
40. Uživam kada je oko mene mnogo ljudi s kojima mogu da razgovaram.	1	2	3	4	5
41. Ne treba mi emocionalna podrška drugih da bih se izborio sa teškoćama.	1	2	3	4	5
42. Voleo bih da stanujem u skupom, otmenom kraju.	1	2	3	4	5
43. Sviđaju mi se ljudi koji imaju neuobičajene stavove.	1	2	3	4	5
44. Pravim mnogo grešaka, jer ne razmislim pre no što nešto uradim.	1	2	3	4	5
45. Retko se ljutim, čak i kada se drugi vrlo loše odnose prema meni.	1	2	3	4	5
46. Najčešće se osećam veselo i optimistično.	1	2	3	4	5
47. Kada je neko koga dobro poznajem nesrećan, gotovo da i sam mogu da osetim njegovu/njenu patnju.	1	2	3	4	5
48. Ne bih voleo da me ljudi tretiraju kao vrednijeg od njih samih.	1	2	3	4	5
49. Kad bih bio u prilici, voleo bih da odem na koncert klasične muzike.	1	2	3	4	5
50. Drugi se obično šale na račun neurednosti moje sobe ili radnog stola.	1	2	3	4	5
51. Ako me neko jednom prevari, uvek ću biti nepoverljiv prema toj osobi.	1	2	3	4	5
52. Osećam da nisam popularna osoba.	1	2	3	4	5
53. Jako se plašim fizičke opasnosti.	1	2	3	4	5
54. Ako mi od neke osobe treba nešto, smejaću se čak i njenim najgorim šalama.	1	2	3	4	5
55. Dosadne su mi knjige o nauci i tehnologiji.	1	2	3	4	5
56. Često odustanem od cilja koji sam sebi postavio.	1	2	3	4	5
57. Obično sam blag kada procenjujem druge.	1	2	3	4	5
58. Kad sam u grupi ljudi, obično ja govorim u ime grupe.	1	2	3	4	5
59. Retko mi se dešava da zbog stresa ili nervoze imam problema sa spavanjem.	1	2	3	4	5
60. Nikada ne bih prihvatio mito, čak ni vrlo veliki.	1	2	3	4	5
61. Drugi ljudi su mi često govorili da imam živu maštu.	1	2	3	4	5
62. Uvek se trudim da u svom poslu budem precizan, čak i ako to zahteva više vremena.	1	2	3	4	5
63. Kada mi drugi kažu da nisam u pravu, moja prva reakcija je ulazak u raspravu sa njima.	1	2	3	4	5
64. Više volim poslove koji podrazumevaju kontakte s ljudima, nego poslove gde bih radio sam.	1	2	3	4	5
65. Kada sam zbog nečega zabrinut, želim da podelim brigu s drugom osobom.	1	2	3	4	5

66. Voleo bih da me vide kako se vozim u jako skupim kolima.	1	2	3	4	5
67. Mislim da sam pomalo osobenjak.	1	2	3	4	5
68. Ne dozvoljavam sebi da odlučujem brzopleto i naglo.	1	2	3	4	5
69. Većina ljudi se razljuti brže nego ja.	1	2	3	4	5
70. Drugi ljudi mi često kažu da bi trebalo da se razvedrim.	1	2	3	4	5
71. Emotivno reagujem kada neko ko mi je blizak odlazi na duže vreme.	1	2	3	4	5
72. Mislim da zaslužujem više poštovanja nego prosečna osoba.	1	2	3	4	5
73. Ponekad uživam da gledam kako vetar duva kroz krošnje drveća.	1	2	3	4	5
74. Kada radim, ponekad imam teškoća jer sam neorganizovan.	1	2	3	4	5
75. Teško mi je da potpuno oprostim osobi koja mi je učinila nešto nažao.	1	2	3	4	5
76. Ponekad se osećam bezvrednim.	1	2	3	4	5
77. Ne paničim čak ni u vanrednim situacijama.	1	2	3	4	5
78. Nikada se ne bih pretvarao da mi se neko dopada samo da bi mi ta osoba učinila uslugu.	1	2	3	4	5
79. Nikada nisam uživao u čitanju enciklopedija.	1	2	3	4	5
80. Radim tek onoliko koliko moram.	1	2	3	4	5
81. Čak i kada drugi prave mnogo grešaka, retko kažem nešto negativno.	1	2	3	4	5
82. Sklon sam da se osećam neprijatno kada govorim pred grupom.	1	2	3	4	5
83. Vrlo sam napet kada očekujem neke važne vesti.	1	2	3	4	5
84. Došao bih u iskušenje da koristim lažni novac kada bih znao da me neće uhvatiti.	1	2	3	4	5
85. Nisam umetnički ili kreativan tip.	1	2	3	4	5
86. Drugi ljudi me često nazivaju perfekcionista.	1	2	3	4	5
87. Teško mi je da postignem kompromis s drugima kada osećam da sam stvarno u pravu.	1	2	3	4	5
88. Kad odem na neko novo mesto, prvo se sprijateljim s ljudima.	1	2	3	4	5
89. Sa drugim ljudima retko razgovaram o svojim problemima.	1	2	3	4	5
90. Činilo bi mi zadovoljstvo da posedujem skupe, luksuzne stvari.	1	2	3	4	5
91. Dosadno mi je da pričam o filozofskim temama.	1	2	3	4	5
92. Više volim da uradim šta god mi padne na pamet, nego da se držim plana.	1	2	3	4	5
93. Teško mi je da obuzdam bes kada me drugi vređaju.	1	2	3	4	5
94. Većina ljudi je "življa" i dinamičnija od mene.	1	2	3	4	5
95. Ne reagujem emotivno, čak ni u situacijama kada većina ljudi tako reaguje.	1	2	3	4	5
96. Želim da ljudi znaju da sam važna osoba visokog statusa.	1	2	3	4	5
97. Saosećam sa ljudima koji imaju manje sreće nego ja.	1	2	3	4	5
98. Velikodušno pomažem onima kojima je to potrebno.	1	2	3	4	5
99. Ne bi mi smetalo da povredim nekoga ko mi se ne sviđa.	1	2	3	4	5
100. Drugi ljudi smatraju da sam bezosećajna osoba.	1	2	3	4	5

Prilog B – Provera TAP manipulacije

LSD Post hoc test za jačinu upućene kazne

USLOVI	BLOK	{1} ,182 13	{2} ,294 23	{3} ,225 62	{4} ,130 35	{5} ,196 38	{6} ,103 36	{7} ,009 56	{8} - ,235 5	{9} - ,208 6	{10} - ,2379	{11} - ,3025	{12} - ,4834	{13} - ,1455	{14} - ,1475	{15} - ,0549 9	{16} - ,5155 7
1	1	1	0,53	0,81	0,77	0,98	0,87	0,73	0,40	0,42	0,39	0,32	0,17	0,49	0,49	0,79	0,48
2	1	2	0,53	0,70	0,36	0,84	0,70	0,57	0,29	0,30	0,27	0,22	0,11	0,36	0,35	0,62	0,64
3	1	3	0,81	0,70	0,59	0,95	0,81	0,66	0,36	0,37	0,34	0,28	0,15	0,44	0,43	0,72	0,54
4	1	4	0,77	0,36	0,59	0,89	0,96	0,81	0,46	0,49	0,45	0,37	0,21	0,56	0,56	0,87	0,42
5	2	1	0,98	0,84	0,95	0,89	0,63	0,33	0,02	0,42	0,39	0,32	0,18	0,49	0,49	0,77	0,52
6	2	2	0,87	0,70	0,81	0,96	0,63	0,62	0,08	0,54	0,50	0,42	0,24	0,61	0,61	0,92	0,40
7	2	3	0,73	0,57	0,66	0,81	0,33	0,62	0,20	0,66	0,62	0,54	0,33	0,75	0,75	0,93	0,31
8	2	4	0,40	0,29	0,36	0,46	0,02	0,08	0,20	0,96	1,00	0,89	0,62	0,86	0,86	0,56	0,13
9	3	1	0,42	0,30	0,37	0,49	0,42	0,54	0,66	0,96	0,87	0,61	0,13	0,90	0,90	0,58	0,13
10	3	2	0,39	0,27	0,34	0,45	0,39	0,50	0,62	1,00	0,87	0,72	0,18	0,85	0,85	0,54	0,12
11	3	3	0,32	0,22	0,28	0,37	0,32	0,42	0,54	0,89	0,61	0,72	0,32	0,74	0,75	0,46	0,09
12	3	4	0,17	0,11	0,15	0,21	0,18	0,24	0,33	0,62	0,13	0,18	0,32	0,48	0,48	0,26	0,04
13	4	1	0,49	0,36	0,44	0,56	0,49	0,61	0,75	0,86	0,90	0,85	0,74	0,48	0,99	0,25	0,00
14	4	2	0,49	0,35	0,43	0,56	0,49	0,61	0,75	0,86	0,90	0,85	0,75	0,48	0,99	0,25	0,00
15	4	3	0,79	0,62	0,72	0,87	0,77	0,92	0,93	0,56	0,58	0,54	0,46	0,26	0,25	0,25	0,01
16	4	4	0,48	0,64	0,54	0,42	0,52	0,40	0,31	0,13	0,13	0,12	0,09	0,04	0,00	0,00	0,01

Legenda: 1 – uslov s više pobjeda, 2 – neprovokativni uslov, 3 - niskoprovokativni uslov, 4 – visokoprovokativni uslov

LSD Post hoc za trajanje upućene kazne

USLOVI	BLOK	{1} - ,11 935	{2} - ,1387 9	{3} - ,0230 6	{4} - ,233 8	{5} - ,0913 2	{6} - ,065 0	{7} - ,055 5	{8} - ,187 7	{9} - ,009 8	{10} - ,0863	{11} - ,2974	{12} - ,6071	{13} - ,1805	{14} - ,0013 9	{15} - ,2969 6	{16} - ,9350 2	
1	1	1	0,92	0,60	0,05	0,95	0,68	0,69	0,49	0,77	0,64	0,34	0,10	0,48	0,78	0,68	0,06	
2	1	2	0,92		0,53	0,04	0,92	0,65	0,66	0,46	0,73	0,60	0,32	0,09	0,45	0,75	0,71	0,06
3	1	3	0,60	0,53		0,16	0,88	0,84	0,86	0,64	0,94	0,80	0,46	0,15	0,63	0,96	0,52	0,03
4	1	4	0,05	0,04	0,16		0,47	0,70	0,69	0,92	0,61	0,73	0,88	0,39	0,90	0,58	0,21	0,01
5	2	1	0,95	0,92	0,88	0,47		0,42	0,45	0,15	0,82	0,69	0,39	0,12	0,54	0,84	0,64	0,06
6	2	2	0,68	0,65	0,84	0,70	0,42		0,96	0,53	0,90	0,96	0,60	0,23	0,79	0,88	0,41	0,02
7	2	3	0,69	0,66	0,86	0,69	0,45	0,96		0,50	0,92	0,95	0,59	0,22	0,78	0,90	0,42	0,02
8	2	4	0,49	0,46	0,64	0,92	0,15	0,53	0,50		0,69	0,82	0,81	0,35	0,99	0,67	0,27	0,01
9	3	1	0,77	0,73	0,94	0,61	0,82	0,90	0,92	0,69		0,68	0,12	0,00	0,69	0,98	0,47	0,03
10	3	2	0,64	0,60	0,80	0,73	0,69	0,96	0,95	0,82	0,68		0,26	0,01	0,83	0,84	0,37	0,02
11	3	3	0,34	0,32	0,46	0,88	0,39	0,60	0,59	0,81	0,12	0,26		0,10	0,79	0,49	0,17	0,00
12	3	4	0,10	0,09	0,15	0,39	0,12	0,23	0,22	0,35	0,00	0,01	0,10		0,32	0,16	0,04	0,00
13	4	1	0,48	0,45	0,63	0,90	0,54	0,79	0,78	0,99	0,69	0,83	0,79	0,32		0,31	0,01	0,00
14	4	2	0,78	0,75	0,96	0,58	0,84	0,88	0,90	0,67	0,98	0,84	0,49	0,16	0,31		0,10	0,00
15	4	3	0,68	0,71	0,52	0,21	0,64	0,41	0,42	0,27	0,47	0,37	0,17	0,04	0,01	0,10		0,00
16	4	4	0,06	0,06	0,03	0,01	0,06	0,02	0,02	0,01	0,03	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Legenda: 1 – uslov s više pobjeda, 2 – neprovokativni uslov, 3 - niskoprovokativni uslov, 4 – visokoprovokativni uslov

LSD Post hoc za upućene kazne ekstremnog trajanja

USL OVI	BLOK		{1} ,0081 6	{2} ,0098 1	{3} ,0137 6	{4} ,0108 9	{5} ,0037 1	{6} - ,0060	{7} ,0053 7	{8} - ,0159	{9} ,0024 5	{10} - ,0019	{11} - ,0168	{12} - ,0305	{13} - ,0133	{14} - ,0024	{15} - ,0014	{16} ,0326 4
1	1	1		0,89	0,65	0,83	0,79	0,40	0,87	0,16	0,73	0,54	0,13	0,02	0,19	0,51	0,56	0,13
2	1	2	0,89		0,75	0,93	0,72	0,35	0,79	0,13	0,65	0,48	0,10	0,01	0,16	0,45	0,49	0,16
3	1	3	0,65	0,75		0,82	0,55	0,24	0,62	0,08	0,49	0,34	0,06	0,01	0,10	0,32	0,35	0,25
4	1	4	0,83	0,93	0,82		0,67	0,32	0,74	0,11	0,61	0,44	0,09	0,01	0,14	0,41	0,45	0,18
5	2	1	0,79	0,72	0,55	0,67		0,46	0,90	0,13	0,94	0,74	0,22	0,04	0,31	0,71	0,76	0,08
6	2	2	0,40	0,35	0,24	0,32	0,46		0,38	0,45	0,62	0,81	0,52	0,15	0,66	0,83	0,78	0,02
7	2	3	0,87	0,79	0,62	0,74	0,90	0,38		0,10	0,86	0,67	0,19	0,03	0,27	0,64	0,69	0,10
8	2	4	0,16	0,13	0,08	0,11	0,13	0,45	0,10		0,28	0,40	0,96	0,39	0,87	0,42	0,39	0,00
9	3	1	0,73	0,65	0,49	0,61	0,94	0,62	0,86	0,28		0,73	0,12	0,01	0,33	0,76	0,81	0,06
10	3	2	0,54	0,48	0,34	0,44	0,74	0,81	0,67	0,40	0,73		0,22	0,02	0,48	0,97	0,98	0,03
11	3	3	0,13	0,10	0,06	0,09	0,22	0,52	0,19	0,96	0,12	0,22		0,27	0,83	0,37	0,34	0,00
12	3	4	0,02	0,01	0,01	0,01	0,04	0,15	0,03	0,39	0,01	0,02	0,27		0,29	0,08	0,07	0,00
13	4	1	0,19	0,16	0,10	0,14	0,31	0,66	0,27	0,87	0,33	0,48	0,83	0,29		0,37	0,32	0,00
14	4	2	0,51	0,45	0,32	0,41	0,71	0,83	0,64	0,42	0,76	0,97	0,37	0,08	0,37		0,93	0,00
15	4	3	0,56	0,49	0,35	0,45	0,76	0,78	0,69	0,39	0,81	0,98	0,34	0,07	0,32	0,93		0,00
16	4	4	0,13	0,16	0,25	0,18	0,08	0,02	0,10	0,00	0,06	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	

Legenda: 1 - uslov s više pobeda, 2 - neprovokativniiuslov, 3 - niskoprovokativni uslov, 4 - visokoprovokativni uslov

Prilog C – Efekti uslova manipulacije i osobina ličnosti na mere agresije u TAP poceduri

Efekti na jačinu upućenih kazni

Kovarijeteti – sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,084	3	,028	,031	,993	,000
	Greenhouse-Geisser	,084	2,015	,042	,031	,970	,000
	Huynh-Feldt	,084	2,121	,040	,031	,975	,000
	Lower-bound	,084	1,000	,084	,031	,861	,000
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	2,737	3	,912	1,004	,391	,005
	Greenhouse-Geisser	2,737	2,015	1,358	1,004	,368	,005
	Huynh-Feldt	2,737	2,121	1,291	1,004	,371	,005
	Lower-bound	2,737	1,000	2,737	1,004	,318	,005
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	4,345	3	1,448	1,593	,190	,007
	Greenhouse-Geisser	4,345	2,015	2,157	1,593	,204	,007
	Huynh-Feldt	4,345	2,121	2,049	1,593	,203	,007
	Lower-bound	4,345	1,000	4,345	1,593	,208	,007
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	2,066	3	,689	,758	,518	,004
	Greenhouse-Geisser	2,066	2,015	1,025	,758	,470	,004
	Huynh-Feldt	2,066	2,121	,974	,758	,476	,004
	Lower-bound	2,066	1,000	2,066	,758	,385	,004
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	4,822	3	1,607	1,768	,152	,008
	Greenhouse-Geisser	4,822	2,015	2,393	1,768	,172	,008
	Huynh-Feldt	4,822	2,121	2,274	1,768	,170	,008
	Lower-bound	4,822	1,000	4,822	1,768	,185	,008
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,959	3	,320	,351	,788	,002
	Greenhouse-Geisser	,959	2,015	,476	,351	,705	,002
	Huynh-Feldt	,959	2,121	,452	,351	,716	,002
	Lower-bound	,959	1,000	,959	,351	,554	,002
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,534	3	,178	,196	,899	,001
	Greenhouse-Geisser	,534	2,015	,265	,196	,824	,001
	Huynh-Feldt	,534	2,121	,252	,196	,834	,001
	Lower-bound	,534	1,000	,534	,196	,659	,001
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	26,163	9	2,907	3,198	,001	,043
	Greenhouse-Geisser	26,163	6,045	4,328	3,198	,004	,043
	Huynh-Feldt	26,163	6,362	4,112	3,198	,004	,043
	Lower-bound	26,163	3,000	8,721	3,198	,024	,043
Error(blok)	Sphericity Assumed	578,185	636	,909			
	Greenhouse-Geisser	578,185	427,163	1,354			
	Huynh-Feldt	578,185	449,585	1,286			
	Lower-bound	578,185	212,000	2,727			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,005	1	,005	,000	,989	,000
postenje.rez	97,735	1	97,735	4,183	,042	,019
emoc.rez	30,866	1	30,866	1,321	,252	,006
ekstrav.rez	3,137	1	3,137	,134	,714	,001
prij.rez	23,251	1	23,251	,995	,320	,005
sav.rez	1,870	1	1,870	,080	,778	,000
otvor.rez	14,342	1	14,342	,614	,434	,003
USLOVI	22,791	3	7,597	,325	,807	,005
Error	4953,813	212	23,367			

Kovarijetet – Poštenje

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,058	3	,019	,021	,996	,000

	Greenhouse-Geisser	,058	2,028	,028	,021	,980	,000
	Huynh-Feldt	,058	2,114	,027	,021	,983	,000
	Lower-bound	,058	1,000	,058	,021	,885	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	27,353	9	3,039	3,320	,001	,044
	Greenhouse-Geisser	27,353	6,084	4,496	3,320	,003	,044
	Huynh-Feldt	27,353	6,343	4,312	3,320	,003	,044
	Lower-bound	27,353	3,000	9,118	3,320	,021	,044
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	4,000	3	1,333	1,456	,225	,007
	Greenhouse-Geisser	4,000	2,028	1,972	1,456	,234	,007
	Huynh-Feldt	4,000	2,114	1,892	1,456	,234	,007
	Lower-bound	4,000	1,000	4,000	1,456	,229	,007
blok * USLOVI * postenje.rez	Sphericity Assumed	2,353	9	,261	,286	,979	,004
	Greenhouse-Geisser	2,353	6,084	,387	,286	,945	,004
	Huynh-Feldt	2,353	6,343	,371	,286	,950	,004
	Lower-bound	2,353	3,000	,784	,286	,836	,004
Error(blok)	Sphericity Assumed	587,781	642	,916			
	Greenhouse-Geisser	587,781	433,977	1,354			
	Huynh-Feldt	587,781	452,488	1,299			
	Lower-bound	587,781	214,000	2,747			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,131	1	,131	,023	,880	,000
USLOVI	8,344	3	2,781	,485	,693	,007
postenje.rez	25,170	1	25,170	4,387	,037	,020
USLOVI * postenje.rez	32,533	3	10,844	1,890	,132	,026
Error	1227,712	214	5,737			

Kovarijetet – Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,166	3	,055	,061	,980	,000
	Greenhouse-Geisser	,166	2,032	,082	,061	,943	,000
	Huynh-Feldt	,166	2,119	,078	,061	,948	,000
	Lower-bound	,166	1,000	,166	,061	,805	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	25,052	9	2,784	3,078	,001	,041
	Greenhouse-Geisser	25,052	6,097	4,109	3,078	,006	,041
	Huynh-Feldt	25,052	6,357	3,941	3,078	,005	,041
	Lower-bound	25,052	3,000	8,351	3,078	,028	,041
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	3,540	3	1,180	1,305	,272	,006
	Greenhouse-Geisser	3,540	2,032	1,742	1,305	,272	,006
	Huynh-Feldt	3,540	2,119	1,671	1,305	,273	,006
	Lower-bound	3,540	1,000	3,540	1,305	,255	,006
blok * USLOVI * emoc.rez	Sphericity Assumed	11,020	9	1,224	1,354	,206	,019
	Greenhouse-Geisser	11,020	6,097	1,807	1,354	,231	,019
	Huynh-Feldt	11,020	6,357	1,733	1,354	,229	,019
	Lower-bound	11,020	3,000	3,673	1,354	,258	,019
Error(blok)	Sphericity Assumed	580,488	642	,904			
	Greenhouse-Geisser	580,488	434,926	1,335			
	Huynh-Feldt	580,488	453,492	1,280			
	Lower-bound	580,488	214,000	2,713			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,040	1	,040	,007	,935	,000
USLOVI	8,544	3	2,848	,477	,699	,007
emoc.rez	5,272	1	5,272	,883	,349	,004
USLOVI *						
emoc.rez	6,703	3	2,234	,374	,772	,005
Error	1278,064	214	5,972			

Kovarijetet – Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,123	3	,041	,045	,987	,000
	Greenhouse-Geisser	,123	2,031	,061	,045	,958	,000
	Huynh-Feldt	,123	2,117	,058	,045	,962	,000
	Lower-bound	,123	1,000	,123	,045	,832	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	25,574	9	2,842	3,123	,001	,042
	Greenhouse-Geisser	25,574	6,092	4,198	3,123	,005	,042
	Huynh-Feldt	25,574	6,352	4,026	3,123	,004	,042
	Lower-bound	25,574	3,000	8,525	3,123	,027	,042
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	2,778	3	,926	1,018	,384	,005
	Greenhouse-Geisser	2,778	2,031	1,368	1,018	,363	,005
	Huynh-Feldt	2,778	2,117	1,312	1,018	,366	,005
	Lower-bound	2,778	1,000	2,778	1,018	,314	,005
blok * USLOVI * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	9,255	9	1,028	1,130	,339	,016
	Greenhouse-Geisser	9,255	6,092	1,519	1,130	,344	,016
	Huynh-Feldt	9,255	6,352	1,457	1,130	,343	,016
	Lower-bound	9,255	3,000	3,085	1,130	,338	,016
Error(blok)	Sphericity Assumed	584,171	642	,910			
	Greenhouse-Geisser	584,171	434,550	1,344			
	Huynh-Feldt	584,171	453,094	1,289			
	Lower-bound	584,171	214,000	2,730			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,015	1	,015	,002	,960	,000
USLOVI	9,795	3	3,265	,556	,645	,008
ekstrav.rez	3,908	1	3,908	,665	,416	,003
USLOVI * ekstrav.rez	35,019	3	11,673	1,987	,117	,027
Error	1257,500	214	5,876			

Kovarijetet – Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,100	3	,033	,037	,991	,000
	Greenhouse-Geisser	,100	2,017	,049	,037	,965	,000
	Huynh-Feldt	,100	2,102	,047	,037	,969	,000
	Lower-bound	,100	1,000	,100	,037	,849	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	25,345	9	2,816	3,097	,001	,042
	Greenhouse-Geisser	25,345	6,050	4,189	3,097	,005	,042
	Huynh-Feldt	25,345	6,307	4,018	3,097	,005	,042
	Lower-bound	25,345	3,000	8,448	3,097	,028	,042

blok * prij.rez	Sphericity Assumed	4,234	3	1,411	1,552	,200	,007
	Greenhouse-Geisser	4,234	2,017	2,099	1,552	,213	,007
	Huynh-Feldt	4,234	2,102	2,014	1,552	,212	,007
	Lower-bound	4,234	1,000	4,234	1,552	,214	,007
blok * USLOVI * prij.rez	Sphericity Assumed	5,302	9	,589	,648	,756	,009
	Greenhouse-Geisser	5,302	6,050	,876	,648	,693	,009
	Huynh-Feldt	5,302	6,307	,841	,648	,700	,009
	Lower-bound	5,302	3,000	1,767	,648	,585	,009
Error(blok)	Sphericity Assumed	583,800	642	,909			
	Greenhouse-Geisser	583,800	431,546	1,353			
	Huynh-Feldt	583,800	449,918	1,298			
	Lower-bound	583,800	214,000	2,728			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,066	1	,066	,011	,916	,000
USLOVI	7,234	3	2,411	,409	,747	,006
prij.rez	13,291	1	13,291	2,252	,135	,010
USLOVI * prij.rez	12,301	3	4,100	,695	,556	,010
Error	1263,214	214	5,903			

Kovarijetet – Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
blok	Sphericity Assumed	,145	3	,048	,053	,984
	Greenhouse-Geisser	,145	2,017	,072	,053	,950
	Huynh-Feldt	,145	2,102	,069	,053	,955
	Lower-bound	,145	1,000	,145	,053	,819
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	25,732	9	2,859	3,109	,001
	Greenhouse-Geisser	25,732	6,050	4,253	3,109	,005
	Huynh-Feldt	25,732	6,307	4,080	3,109	,005
	Lower-bound	25,732	3,000	8,577	3,109	,027
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,816	3	,272	,296	,828
	Greenhouse-Geisser	,816	2,017	,405	,296	,746
	Huynh-Feldt	,816	2,102	,388	,296	,755
	Lower-bound	,816	1,000	,816	,296	,587
blok * USLOVI * sav.rez	Sphericity Assumed	4,102	9	,456	,496	,878
	Greenhouse-Geisser	4,102	6,050	,678	,496	,813
	Huynh-Feldt	4,102	6,307	,650	,496	,820
	Lower-bound	4,102	3,000	1,367	,496	,686
Error(blok)	Sphericity Assumed	590,342	642	,920		
	Greenhouse-Geisser	590,342	431,546	1,368		
	Huynh-Feldt	590,342	449,918	1,312		
	Lower-bound	590,342	214,000	2,759		

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,001	1	,001	,000	,993	,000
USLOVI	7,434	3	2,478	,410	,746	,006
sav.rez	,007	1	,007	,001	,973	,000
USLOVI * sav.rez	,222	3	,074	,012	,998	,000
Error	1293,123	214	6,043			

Kovarijetet – Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,490	3	,163	,179	,911	,001

	Greenhouse-Geisser	,490	2,012	,243	,179	,837	,001
	Huynh-Feldt	,490	2,097	,234	,179	,846	,001
	Lower-bound	,490	1,000	,490	,179	,673	,001
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	28,431	9	3,159	3,462	,000	,046
	Greenhouse-Geisser	28,431	6,036	4,710	3,462	,002	,046
	Huynh-Feldt	28,431	6,292	4,518	3,462	,002	,046
	Lower-bound	28,431	3,000	9,477	3,462	,017	,046
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,306	3	,102	,112	,953	,001
	Greenhouse-Geisser	,306	2,012	,152	,112	,895	,001
	Huynh-Feldt	,306	2,097	,146	,112	,903	,001
	Lower-bound	,306	1,000	,306	,112	,739	,001
blok * USLOVI * otvor.rez	Sphericity Assumed	9,017	9	1,002	1,098	,362	,015
	Greenhouse-Geisser	9,017	6,036	1,494	1,098	,363	,015
	Huynh-Feldt	9,017	6,292	1,433	1,098	,363	,015
	Lower-bound	9,017	3,000	3,006	1,098	,351	,015
Error(blok)	Sphericity Assumed	585,863	642	,913			
	Greenhouse-Geisser	585,863	430,550	1,361			
	Huynh-Feldt	585,863	448,865	1,305			
	Lower-bound	585,863	214,000	2,738			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	1,860	1	1,860	,321	,572	,001
USLOVI	13,475	3	4,492	,775	,509	,011
otvor.rez	8,166	1	8,166	1,409	,237	,007
USLOVI * otvor.rez	46,735	3	15,578	2,688	,047	,036
Error	1240,360	214	5,796			

Kovarijeteti – sve dimenzije BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,018	3	,006	,007	,999	,000
	Greenhouse-Geisser	,018	2,004	,009	,007	,993	,000
	Huynh-Feldt	,018	2,091	,009	,007	,995	,000
	Lower-bound	,018	1,000	,018	,007	,935	,000
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	,241	3	,080	,088	,967	,000
	Greenhouse-Geisser	,241	2,004	,120	,088	,916	,000
	Huynh-Feldt	,241	2,091	,115	,088	,923	,000
	Lower-bound	,241	1,000	,241	,088	,767	,000
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	1,700	3	,567	,619	,603	,003
	Greenhouse-Geisser	1,700	2,004	,848	,619	,539	,003
	Huynh-Feldt	1,700	2,091	,813	,619	,546	,003
	Lower-bound	1,700	1,000	1,700	,619	,432	,003
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	,208	3	,069	,076	,973	,000
	Greenhouse-Geisser	,208	2,004	,104	,076	,927	,000
	Huynh-Feldt	,208	2,091	,099	,076	,934	,000
	Lower-bound	,208	1,000	,208	,076	,784	,000
blok * host.rez	Sphericity Assumed	4,026	3	1,342	1,466	,223	,007
	Greenhouse-Geisser	4,026	2,004	2,009	1,466	,232	,007
	Huynh-Feldt	4,026	2,091	1,926	1,466	,231	,007
	Lower-bound	4,026	1,000	4,026	1,466	,227	,007
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	24,084	9	2,676	2,923	,002	,040
	Greenhouse-Geisser	24,084	6,013	4,005	2,923	,008	,040
	Huynh-Feldt	24,084	6,273	3,839	2,923	,007	,040
	Lower-bound	24,084	3,000	8,028	2,923	,035	,040
Error(blok)		576,729	630	,915			

Greenhouse-Geisser	576,729	420,902	1,370		
Huynh-Feldt	576,729	439,128	1,313		
Lower-bound	576,729	210,000	2,746		

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,324	1	,324	,014	,905	,000
bes.rez	4,331	1	4,331	,190	,663	,001
osvet.rez	177,422	1	177,422	7,783	,006	,036
dom.rez	,349	1	,349	,015	,902	,000
host.rez	14,056	1	14,056	,617	,433	,003
USLOVI	8,940	3	2,980	,131	,942	,002
Error	4786,970	214	22,795			

Kovarijetet - Bes

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,029	3	,010	,010	,999	,000
	Greenhouse-Geisser	,029	2,006	,014	,010	,990	,000
	Huynh-Feldt	,029	2,092	,014	,010	,991	,000
	Lower-bound	,029	1,000	,029	,010	,919	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	24,161	9	2,685	2,918	,002	,040
	Greenhouse-Geisser	24,161	6,018	4,015	2,918	,008	,040
	Huynh-Feldt	24,161	6,276	3,850	2,918	,007	,040
	Lower-bound	24,161	3,000	8,054	2,918	,035	,040
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	3,125	3	1,042	1,132	,335	,005
	Greenhouse-Geisser	3,125	2,006	1,558	1,132	,323	,005
	Huynh-Feldt	3,125	2,092	1,494	1,132	,325	,005
	Lower-bound	3,125	1,000	3,125	1,132	,289	,005
blok * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	4,449	9	,494	,537	,848	,008
	Greenhouse-Geisser	4,449	6,018	,739	,537	,780	,008
	Huynh-Feldt	4,449	6,276	,709	,537	,788	,008
	Lower-bound	4,449	3,000	1,483	,537	,657	,008
Error(blok)	Sphericity Assumed	585,100	636	,920			
	Greenhouse-Geisser	585,100	425,270	1,376			
	Huynh-Feldt	585,100	443,514	1,319			
	Lower-bound	585,100	212,000	2,760			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,125	1	,125	,021	,885	,000
USLOVI	3,651	3	1,217	,205	,893	,003
bes.rez	11,134	1	11,134	1,873	,173	,009
USLOVI * bes.rez	7,396	3	2,465	,415	,743	,006
Error	1260,232	214	5,944			

Kovarijetet - Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,109	3	,036	,040	,989	,000
	Greenhouse-Geisser	,109	2,014	,054	,040	,962	,000
	Huynh-Feldt	,109	2,100	,052	,040	,966	,000
	Lower-bound	,109	1,000	,109	,040	,842	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	26,430	9	2,937	3,221	,001	,044
	Greenhouse-Geisser	26,430	6,041	4,375	3,221	,004	,044
	Huynh-Feldt	26,430	6,301	4,195	3,221	,004	,044
	Lower-bound	26,430	3,000	8,810	3,221	,024	,044
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	4,331	3	1,444	1,583	,192	,007

	Greenhouse-Geisser	4,331	2,014	2,150	1,583	,206	,007
	Huynh-Feldt	4,331	2,100	2,062	1,583	,205	,007
	Lower-bound	4,331	1,000	4,331	1,583	,210	,007
blok * USLOVI * osvet.rez	Sphericity Assumed	5,498	9	,611	,670	,736	,009
	Greenhouse-Geisser	5,498	6,041	,910	,670	,675	,009
	Huynh-Feldt	5,498	6,301	,873	,670	,681	,009
	Lower-bound	5,498	3,000	1,833	,670	,571	,009
Error(blok)	Sphericity Assumed	579,827	636	,912			
	Greenhouse-Geisser	579,827	426,931	1,358			
	Huynh-Feldt	579,827	445,271	1,302			
	Lower-bound	579,827	212,000	2,735			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,006	1	,006	,001	,974	,000
USLOVI	6,432	3	2,144	,381	,767	,005
osvet.rez	66,623	1	66,623	11,836	,001	,053
USLOVI * osvet.rez	22,327	3	7,442	1,322	,268	,018
Error	1193,282	214	5,629			

Kovarijetet – Dominacija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,156	3	,052	,057	,982	,000
	Greenhouse-Geisser	,156	2,006	,078	,057	,945	,000
	Huynh-Feldt	,156	2,091	,075	,057	,950	,000
	Lower-bound	,156	1,000	,156	,057	,811	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	26,851	9	2,983	3,271	,001	,044
	Greenhouse-Geisser	26,851	6,018	4,462	3,271	,004	,044
	Huynh-Feldt	26,851	6,274	4,280	3,271	,003	,044
	Lower-bound	26,851	3,000	8,950	3,271	,022	,044
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	3,182	3	1,061	1,163	,323	,005
	Greenhouse-Geisser	3,182	2,006	1,586	1,163	,314	,005
	Huynh-Feldt	3,182	2,091	1,522	1,163	,315	,005
	Lower-bound	3,182	1,000	3,182	1,163	,282	,005
blok * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	5,673	9	,630	,691	,717	,010
	Greenhouse-Geisser	5,673	6,018	,943	,691	,657	,010
	Huynh-Feldt	5,673	6,274	,904	,691	,664	,010
	Lower-bound	5,673	3,000	1,891	,691	,558	,010
Error(blok)	Sphericity Assumed	585,631	642	,912			
	Greenhouse-Geisser	585,631	429,311	1,364			
	Huynh-Feldt	585,631	447,555	1,309			
	Lower-bound	585,631	214,000	2,737			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,016	1	,016	,003	,958	,000
USLOVI	5,522	3	1,841	,313	,816	,004
dom.rez	15,283	1	15,283	2,602	,108	,012
USLOVI * dom.rez	17,923	3	5,974	1,017	,386	,014
Error	1256,727	214	5,873			

Kovarijetet – Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,052	3	,017	,019	,996	,000
	Greenhouse-Geisser	,052	2,000	,026	,019	,981	,000
	Huynh-Feldt	,052	2,085	,025	,019	,983	,000

	Lower-bound	,052	1,000	,052	,019	,890	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	25,870	9	2,874	3,175	,001	,043
	Greenhouse-Geisser	25,870	5,999	4,312	3,175	,005	,043
	Huynh-Feldt	25,870	6,254	4,137	3,175	,004	,043
	Lower-bound	25,870	3,000	8,623	3,175	,025	,043
blok * host.rez	Sphericity Assumed	8,412	3	2,804	3,097	,026	,014
	Greenhouse-Geisser	8,412	2,000	4,206	3,097	,046	,014
	Huynh-Feldt	8,412	2,085	4,035	3,097	,044	,014
	Lower-bound	8,412	1,000	8,412	3,097	,080	,014
blok * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	4,610	9	,512	,566	,826	,008
	Greenhouse-Geisser	4,610	5,999	,768	,566	,758	,008
	Huynh-Feldt	4,610	6,254	,737	,566	,765	,008
	Lower-bound	4,610	3,000	1,537	,566	,638	,008
Error(blok)	Sphericity Assumed	581,232	642	,905			
	Greenhouse-Geisser	581,232	427,941	1,358			
	Huynh-Feldt	581,232	446,108	1,303			
	Lower-bound	581,232	214,000	2,716			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,009	1	,009	,001	,969	,000
USLOVI	6,937	3	2,312	,395	,757	,006
host.rez	35,980	1	35,980	6,138	,014	,028
USLOVI * host.rez	3,867	3	1,289	,220	,883	,003
Error	1254,374	214	5,862			

Efekti na trajanje upućenih kazni

Kovarijeteti - sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,106	3	,035	,037	,991	,000
	Greenhouse-Geisser	,106	1,973	,054	,037	,963	,000
	Huynh-Feldt	,106	2,076	,051	,037	,968	,000
	Lower-bound	,106	1,000	,106	,037	,849	,000
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	,500	3	,167	,172	,915	,001
	Greenhouse-Geisser	,500	1,973	,253	,172	,839	,001
	Huynh-Feldt	,500	2,076	,241	,172	,849	,001
	Lower-bound	,500	1,000	,500	,172	,678	,001
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	4,662	3	1,554	1,608	,186	,008
	Greenhouse-Geisser	4,662	1,973	2,363	1,608	,202	,008
	Huynh-Feldt	4,662	2,076	2,245	1,608	,200	,008
	Lower-bound	4,662	1,000	4,662	1,608	,206	,008
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	1,524	3	,508	,526	,665	,002
	Greenhouse-Geisser	1,524	1,973	,772	,526	,589	,002
	Huynh-Feldt	1,524	2,076	,734	,526	,598	,002
	Lower-bound	1,524	1,000	1,524	,526	,469	,002
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	1,783	3	,594	,615	,605	,003
	Greenhouse-Geisser	1,783	1,973	,903	,615	,539	,003
	Huynh-Feldt	1,783	2,076	,859	,615	,547	,003
	Lower-bound	1,783	1,000	1,783	,615	,434	,003
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,690	3	,230	,238	,870	,001
	Greenhouse-Geisser	,690	1,973	,350	,238	,785	,001
	Huynh-Feldt	,690	2,076	,332	,238	,796	,001
	Lower-bound	,690	1,000	,690	,238	,626	,001
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	1,474	3	,491	,509	,676	,002
	Greenhouse-Geisser	1,474	1,973	,747	,509	,599	,002
	Huynh-Feldt	1,474	2,076	,710	,509	,609	,002
	Lower-bound	1,474	1,000	1,474	,509	,477	,002
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	59,168	9	6,574	6,804	,000	,088
	Greenhouse-Geisser	59,168	5,920	9,995	6,804	,000	,088
	Huynh-Feldt	59,168	6,229	9,500	6,804	,000	,088
	Lower-bound	59,168	3,000	19,723	6,804	,000	,088

Error(blok)	Sphericity Assumed	614,488	636	,966		
	Greenhouse-Geisser	614,488	418,319	1,469		
	Huynh-Feldt	614,488	440,148	1,396		
	Lower-bound	614,488	212,000	2,899		

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,078	1	,078	,004	,947	,000
postenje.rez	149,088	1	149,088	8,413	,004	,038
emoc.rez	13,765	1	13,765	,777	,379	,004
ekstrav.rez	12,984	1	12,984	,733	,393	,003
prij.rez	4,811	1	4,811	,271	,603	,001
sav.rez	2,474	1	2,474	,140	,709	,001
otvor.rez	2,712	1	2,712	,153	,696	,001
USLOVI	39,015	3	13,005	,734	,533	,010
Error	3757,074	212	17,722			

Kovarijetet – Poštenje

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,029	3	,010	,010	,999	,000
	Greenhouse-Geisser	,029	1,994	,015	,010	,990	,000
	Huynh-Feldt	,029	2,078	,014	,010	,991	,000
	Lower-bound	,029	1,000	,029	,010	,920	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	62,239	9	6,915	7,208	,000	,092
	Greenhouse-Geisser	62,239	5,981	10,406	7,208	,000	,092
	Huynh-Feldt	62,239	6,234	9,983	7,208	,000	,092
	Lower-bound	62,239	3,000	20,746	7,208	,000	,092
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	,571	3	,190	,198	,897	,001
	Greenhouse-Geisser	,571	1,994	,286	,198	,819	,001
	Huynh-Feldt	,571	2,078	,275	,198	,828	,001
	Lower-bound	,571	1,000	,571	,198	,656	,001
blok * USLOVI * postenje.rez	Sphericity Assumed	7,284	9	,809	,844	,576	,012
	Greenhouse-Geisser	7,284	5,981	1,218	,844	,536	,012
	Huynh-Feldt	7,284	6,234	1,168	,844	,540	,012
	Lower-bound	7,284	3,000	2,428	,844	,471	,012
Error(blok)	Sphericity Assumed	615,914	642	,959			
	Greenhouse-Geisser	615,914	426,631	1,444			
	Huynh-Feldt	615,914	444,723	1,385			
	Lower-bound	615,914	214,000	2,878			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,002	1	,002	,001	,982	,000
USLOVI	10,597	3	3,532	,807	,491	,011
postenje.rez	35,089	1	35,089	8,019	,005	,036
USLOVI * postenje.rez	13,102	3	4,367	,998	,395	,014
Error	936,341	214	4,375			

Kovarijetet – Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,232	3	,077	,081	,970	,000
	Greenhouse-Geisser	,232	1,997	,116	,081	,922	,000
	Huynh-Feldt	,232	2,081	,112	,081	,928	,000
	Lower-bound	,232	1,000	,232	,081	,776	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	60,048	9	6,672	7,012	,000	,089
	Greenhouse-Geisser	60,048	5,990	10,024	7,012	,000	,089
	Huynh-Feldt	60,048	6,244	9,616	7,012	,000	,089
	Lower-bound	60,048	3,000	20,016	7,012	,000	,089
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	4,205	3	1,402	1,473	,221	,007
	Greenhouse-Geisser	4,205	1,997	2,106	1,473	,230	,007
	Huynh-Feldt	4,205	2,081	2,020	1,473	,230	,007
	Lower-bound	4,205	1,000	4,205	1,473	,226	,007
blok * USLOVI * emoc.rez	Sphericity Assumed	9,706	9	1,078	1,133	,336	,016
	Greenhouse-Geisser	9,706	5,990	1,620	1,133	,342	,016
	Huynh-Feldt	9,706	6,244	1,554	1,133	,342	,016
	Lower-bound	9,706	3,000	3,235	1,133	,336	,016
Error(blok)	Sphericity Assumed	610,903	642	,952			
	Greenhouse-Geisser	610,903	427,301	1,430			
	Huynh-Feldt	610,903	445,431	1,371			
	Lower-bound	610,903	214,000	2,855			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,130	1	,130	,029	,866	,000
USLOVI	7,680	3	2,560	,563	,640	,008
emoc.rez	1,282	1	1,282	,282	,596	,001
USLOVI * emoc.rez	17,853	3	5,951	1,310	,272	,018
Error	972,468	214	4,544			

Kovarijetet – Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,136	3	,045	,047	,986	,000
	Greenhouse-Geisser	,136	1,971	,069	,047	,952	,000
	Huynh-Feldt	,136	2,055	,066	,047	,957	,000
	Lower-bound	,136	1,000	,136	,047	,828	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	61,880	9	6,876	7,170	,000	,091
	Greenhouse-Geisser	61,880	5,914	10,464	7,170	,000	,091
	Huynh-Feldt	61,880	6,164	10,039	7,170	,000	,091
	Lower-bound	61,880	3,000	20,627	7,170	,000	,091
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	1,688	3	,563	,587	,624	,003
	Greenhouse-Geisser	1,688	1,971	,856	,587	,554	,003
	Huynh-Feldt	1,688	2,055	,821	,587	,561	,003
	Lower-bound	1,688	1,000	1,688	,587	,445	,003
blok * USLOVI * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	7,432	9	,826	,861	,560	,012
	Greenhouse-Geisser	7,432	5,914	1,257	,861	,522	,012
	Huynh-Feldt	7,432	6,164	1,206	,861	,526	,012

	Lower-bound	7,432	3,000	2,477	,861	,462	,012
Error(blok)	Sphericity Assumed	615,653	642	,959			
	Greenhouse-Geisser	615,653	421,854	1,459			
	Huynh-Feldt	615,653	439,674	1,400			
	Lower-bound	615,653	214,000	2,877			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	9,955E-5	1	9,955E-5	,000	,996	,000
USLOVI	8,164	3	2,721	,595	,619	,008
ekstrav.rez	5,638	1	5,638	1,233	,268	,006
USLOVI * ekstrav.rez	10,900	3	3,633	,794	,498	,011
Error	978,924	214	4,574			

Kovarijetet – Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,132	3	,044	,046	,987	,000
	Greenhouse-Geisser	,132	1,985	,066	,046	,954	,000
	Huynh-Feldt	,132	2,070	,064	,046	,959	,000
	Lower-bound	,132	1,000	,132	,046	,831	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	59,861	9	6,651	6,947	,000	,089
	Greenhouse-Geisser	59,861	5,956	10,050	6,947	,000	,089
	Huynh-Feldt	59,861	6,209	9,641	6,947	,000	,089
	Lower-bound	59,861	3,000	19,954	6,947	,000	,089
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	,647	3	,216	,225	,879	,001
	Greenhouse-Geisser	,647	1,985	,326	,225	,797	,001
	Huynh-Feldt	,647	2,070	,313	,225	,806	,001
	Lower-bound	,647	1,000	,647	,225	,636	,001
blok * USLOVI * prij.rez	Sphericity Assumed	8,098	9	,900	,940	,490	,013
	Greenhouse-Geisser	8,098	5,956	1,359	,940	,466	,013
	Huynh-Feldt	8,098	6,209	1,304	,940	,468	,013
	Lower-bound	8,098	3,000	2,699	,940	,422	,013
Error(blok)	Sphericity Assumed	614,627	642	,957			
	Greenhouse-Geisser	614,627	424,897	1,447			
	Huynh-Feldt	614,627	442,890	1,388			
	Lower-bound	614,627	214,000	2,872			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,043	1	,043	,010	,922	,000
USLOVI	7,330	3	2,443	,542	,654	,008
prij.rez	9,193	1	9,193	2,041	,155	,009
USLOVI * prij.rez	19,059	3	6,353	1,410	,241	,019
Error	964,091	214	4,505			

Kovarijetet – Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,246	3	,082	,085	,968	,000
	Greenhouse-Geisser	,246	1,982	,124	,085	,917	,000
	Huynh-Feldt	,246	2,066	,119	,085	,924	,000
	Lower-bound	,246	1,000	,246	,085	,771	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	61,590	9	6,843	7,081	,000	,090
	Greenhouse-Geisser	61,590	5,947	10,357	7,081	,000	,090
	Huynh-Feldt	61,590	6,198	9,937	7,081	,000	,090
	Lower-bound	61,590	3,000	20,530	7,081	,000	,090
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,607	3	,202	,209	,890	,001
	Greenhouse-Geisser	,607	1,982	,306	,209	,809	,001

	Huynh-Feldt	,607	2,066	,294	,209	,818	,001
	Lower-bound	,607	1,000	,607	,209	,648	,001
blok * USLOVI * sav.rez	Sphericity Assumed	3,343	9	,371	,384	,943	,005
	Greenhouse-Geisser	3,343	5,947	,562	,384	,888	,005
	Huynh-Feldt	3,343	6,198	,539	,384	,894	,005
	Lower-bound	3,343	3,000	1,114	,384	,764	,005
Error(blok)	Sphericity Assumed	620,438	642	,966			
	Greenhouse-Geisser	620,438	424,197	1,463			
	Huynh-Feldt	620,438	442,151	1,403			
	Lower-bound	620,438	214,000	2,899			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,029	1	,029	,006	,936	,000
USLOVI	5,942	3	1,981	,429	,732	,006
sav.rez	,250	1	,250	,054	,816	,000
USLOVI * sav.rez	5,039	3	1,680	,364	,779	,005
Error	987,893	214	4,616			

Kovarijetet – Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,653	3	,218	,230	,876	,001
	Greenhouse-Geisser	,653	1,999	,327	,230	,795	,001
	Huynh-Feldt	,653	2,084	,313	,230	,804	,001
	Lower-bound	,653	1,000	,653	,230	,632	,001
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	63,318	9	7,035	7,428	,000	,094
	Greenhouse-Geisser	63,318	5,996	10,559	7,428	,000	,094
	Huynh-Feldt	63,318	6,251	10,130	7,428	,000	,094
	Lower-bound	63,318	3,000	21,106	7,428	,000	,094
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,883	3	,294	,311	,818	,001
	Greenhouse-Geisser	,883	1,999	,442	,311	,733	,001
	Huynh-Feldt	,883	2,084	,424	,311	,742	,001
	Lower-bound	,883	1,000	,883	,311	,578	,001
blok * USLOVI * otvor.rez	Sphericity Assumed	15,113	9	1,679	1,773	,070	,024
	Greenhouse-Geisser	15,113	5,996	2,520	1,773	,103	,024
	Huynh-Feldt	15,113	6,251	2,418	1,773	,100	,024
	Lower-bound	15,113	3,000	5,038	1,773	,153	,024
Error(blok)	Sphericity Assumed	608,095	642	,947			
	Greenhouse-Geisser	608,095	427,737	1,422			
	Huynh-Feldt	608,095	445,892	1,364			
	Lower-bound	608,095	214,000	2,842			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,586	1	,586	,129	,720	,001
USLOVI	11,487	3	3,829	,844	,471	,012
otvor.rez	3,487	1	3,487	,768	,382	,004
USLOVI * otvor.rez	19,146	3	6,382	1,406	,242	,019
Error	971,413	214	4,539			

Kovarijeteti – sve dimenzije BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,036	3	,012	,013	,998	,000
	Greenhouse-Geisser	,036	1,988	,018	,013	,987	,000
	Huynh-Feldt	,036	2,074	,017	,013	,989	,000
	Lower-bound	,036	1,000	,036	,013	,910	,000
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	1,092	3	,364	,386	,763	,002

	Greenhouse-Geisser	1,092	1,988	,550	,386	,678	,002
	Huynh-Feldt	1,092	2,074	,527	,386	,687	,002
	Lower-bound	1,092	1,000	1,092	,386	,535	,002
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	4,622	3	1,541	1,635	,180	,008
	Greenhouse-Geisser	4,622	1,988	2,325	1,635	,196	,008
	Huynh-Feldt	4,622	2,074	2,229	1,635	,195	,008
	Lower-bound	4,622	1,000	4,622	1,635	,202	,008
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	5,715	3	1,905	2,021	,110	,010
	Greenhouse-Geisser	5,715	1,988	2,875	2,021	,134	,010
	Huynh-Feldt	5,715	2,074	2,756	2,021	,132	,010
	Lower-bound	5,715	1,000	5,715	2,021	,157	,010
blok * host.rez	Sphericity Assumed	3,301	3	1,100	1,167	,321	,006
	Greenhouse-Geisser	3,301	1,988	1,660	1,167	,312	,006
	Huynh-Feldt	3,301	2,074	1,592	1,167	,313	,006
	Lower-bound	3,301	1,000	3,301	1,167	,281	,006
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	62,777	9	6,975	7,401	,000	,096
	Greenhouse-Geisser	62,777	5,963	10,527	7,401	,000	,096
	Huynh-Feldt	62,777	6,221	10,091	7,401	,000	,096
	Lower-bound	62,777	3,000	20,926	7,401	,000	,096
Error(blok)	Sphericity Assumed	593,756	630	,942			
	Greenhouse-Geisser	593,756	417,437	1,422			
	Huynh-Feldt	593,756	435,462	1,364			
	Lower-bound	593,756	210,000	2,827			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,036	1	,036	,002	,964	,000
bes.rez	13,378	1	13,378	,782	,378	,004
osvet.rez	183,246	1	183,246	10,705	,001	,049
dom.rez	,033	1	,033	,002	,965	,000
host.rez	20,694	1	20,694	1,209	,273	,006
USLOVI	23,297	3	7,766	,454	,715	,006
Error	3594,800	214	17,118			

Kovarijetet – Bes

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,098	3	,033	,034	,992	,000
	Greenhouse-Geisser	,098	1,972	,050	,034	,965	,000
	Huynh-Feldt	,098	2,056	,048	,034	,969	,000
	Lower-bound	,098	1,000	,098	,034	,854	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	60,428	9	6,714	6,986	,000	,090
	Greenhouse-Geisser	60,428	5,915	10,216	6,986	,000	,090
	Huynh-Feldt	60,428	6,167	9,798	6,986	,000	,090
	Lower-bound	60,428	3,000	20,143	6,986	,000	,090
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	1,207	3	,402	,419	,740	,002
	Greenhouse-Geisser	1,207	1,972	,612	,419	,655	,002
	Huynh-Feldt	1,207	2,056	,587	,419	,664	,002
	Lower-bound	1,207	1,000	1,207	,419	,518	,002
blok * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	4,838	9	,538	,559	,831	,008
	Greenhouse-Geisser	4,838	5,915	,818	,559	,760	,008
	Huynh-Feldt	4,838	6,167	,784	,559	,767	,008
	Lower-bound	4,838	3,000	1,613	,559	,642	,008
Error(blok)	Sphericity Assumed	611,235	636	,961			
	Greenhouse-Geisser	611,235	418,002	1,462			
	Huynh-Feldt	611,235	435,829	1,402			
	Lower-bound	611,235	212,000	2,883			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,017	1	,017	,004	,952	,000

USLOVI	7,181	3	2,394	,521	,668	,007
bes.rez	7,305	1	7,305	1,590	,209	,007
USLOVI * bes.rez	1,643	3	,548	,119	,949	,002
Error	974,080	214	4,595			

Kovarijitet – Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,014	3	,005	,005	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	,014	1,993	,007	,005	,995	,000
	Huynh-Feldt	,014	2,079	,007	,005	,996	,000
	Lower-bound	,014	1,000	,014	,005	,943	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	62,573	9	6,953	7,452	,000	,095
	Greenhouse-Geisser	62,573	5,980	10,464	7,452	,000	,095
	Huynh-Feldt	62,573	6,236	10,035	7,452	,000	,095
	Lower-bound	62,573	3,000	20,858	7,452	,000	,095
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	2,714	3	,905	,970	,407	,005
	Greenhouse-Geisser	2,714	1,993	1,362	,970	,380	,005
	Huynh-Feldt	2,714	2,079	1,306	,970	,383	,005
	Lower-bound	2,714	1,000	2,714	,970	,326	,005
blok * USLOVI * osvet.rez	Sphericity Assumed	17,172	9	1,908	2,045	,032	,028
	Greenhouse-Geisser	17,172	5,980	2,872	2,045	,056	,028
	Huynh-Feldt	17,172	6,236	2,754	2,045	,053	,028
	Lower-bound	17,172	3,000	5,724	2,045	,109	,028
Error(blok)	Sphericity Assumed	593,356	636	,933			
	Greenhouse-Geisser	593,356	422,570	1,404			
	Huynh-Feldt	593,356	440,659	1,347			
	Lower-bound	593,356	212,000	2,799			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,026	1	,026	,006	,938	,000
USLOVI	8,799	3	2,933	,686	,561	,010
osvet.rez	72,710	1	72,710	17,014	,000	,074
USLOVI * osvet.rez	8,564	3	2,855	,668	,573	,009
Error	905,993	214	4,274			

Kovarijitet – Dominacija

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,189	3	,063	,065	,978	,000
	Greenhouse-Geisser	,189	1,964	,096	,065	,934	,000
	Huynh-Feldt	,189	2,047	,092	,065	,940	,000
	Lower-bound	,189	1,000	,189	,065	,798	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	62,616	9	6,957	7,238	,000	,092
	Greenhouse-Geisser	62,616	5,893	10,626	7,238	,000	,092
	Huynh-Feldt	62,616	6,141	10,196	7,238	,000	,092
	Lower-bound	62,616	3,000	20,872	7,238	,000	,092
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	3,932	3	1,311	1,363	,253	,006
	Greenhouse-Geisser	3,932	1,964	2,002	1,363	,257	,006
	Huynh-Feldt	3,932	2,047	1,921	1,363	,257	,006
	Lower-bound	3,932	1,000	3,932	1,363	,244	,006
blok * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	2,115	9	,235	,244	,988	,003
	Greenhouse-Geisser	2,115	5,893	,359	,244	,960	,003
	Huynh-Feldt	2,115	6,141	,344	,244	,963	,003
	Lower-bound	2,115	3,000	,705	,244	,865	,003
Error(blok)	Sphericity Assumed	617,113	642	,961			
	Greenhouse-Geisser	617,113	420,349	1,468			
	Huynh-Feldt	617,113	438,084	1,409			
	Lower-bound	617,113	214,000	2,884			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,345	1	,345	,077	,782	,000
USLOVI	6,474	3	2,158	,482	,695	,007
dom.rez	15,516	1	15,516	3,467	,064	,016
USLOVI * dom.rez	13,377	3	4,459	,996	,395	,014
Error	957,828	214	4,476			

Kovarijetet – Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,076	3	,025	,026	,994	,000
	Greenhouse-Geisser	,076	1,977	,038	,026	,973	,000
	Huynh-Feldt	,076	2,060	,037	,026	,976	,000
	Lower-bound	,076	1,000	,076	,026	,871	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	60,771	9	6,752	7,039	,000	,090
	Greenhouse-Geisser	60,771	5,930	10,249	7,039	,000	,090
	Huynh-Feldt	60,771	6,180	9,833	7,039	,000	,090
	Lower-bound	60,771	3,000	20,257	7,039	,000	,090
blok * host.rez	Sphericity Assumed	4,567	3	1,522	1,587	,191	,007
	Greenhouse-Geisser	4,567	1,977	2,311	1,587	,206	,007
	Huynh-Feldt	4,567	2,060	2,217	1,587	,205	,007
	Lower-bound	4,567	1,000	4,567	1,587	,209	,007
blok * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	3,717	9	,413	,431	,919	,006
	Greenhouse-Geisser	3,717	5,930	,627	,431	,857	,006
	Huynh-Feldt	3,717	6,180	,601	,431	,863	,006
	Lower-bound	3,717	3,000	1,239	,431	,731	,006
Error(blok)	Sphericity Assumed	615,827	642	,959			
	Greenhouse-Geisser	615,827	422,985	1,456			
	Huynh-Feldt	615,827	440,869	1,397			
	Lower-bound	615,827	214,000	2,878			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,026	1	,026	,006	,939	,000
USLOVI	6,896	3	2,299	,520	,669	,007
host.rez	38,909	1	38,909	8,795	,003	,039
USLOVI * host.rez	10,013	3	3,338	,754	,521	,010
Error	946,730	214	4,424			

Efekti na prvo podešavanje jačine kazne**Tests of Between-Subjects Effects**

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	62,666 ^a	9	6,963	1,352	,212	,054
Intercept	,005	1	,005	,001	,975	,000
postenje.rez	9,586	1	9,586	1,861	,174	,009
emoc.rez	21,309	1	21,309	4,137	,043	,019
ekstrav.rez	9,097	1	9,097	1,766	,185	,008
prij.rez	,460	1	,460	,089	,765	,000
sav.rez	1,231	1	1,231	,239	,625	,001
otvor.rez	7,151	1	7,151	1,388	,240	,007
USLOVI	7,679	3	2,560	,497	,685	,007
Error	1091,924	212	5,151			
Total	1154,590	222				
Corrected Total	1154,590	221				

a. R Squared = ,054 (Adjusted R Squared = ,014)

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	42,430 ^a	7	6,061	1,101	,364	,035
Intercept	2924,591	1	2924,591	531,227	,000	,717

bes.rez	2,336	1	2,336	,424	,516	,002
osvet.rez	12,558	1	12,558	2,281	,132	,011
dom.rez	,016	1	,016	,003	,957	,000
host.rez	,486	1	,486	,088	,767	,000
USLOVI	3,345	3	1,115	,203	,895	,003
Error	1156,125	214	5,505			
Total	4127,000	222				
Corrected Total	1198,555	217				

a. R Squared = ,035 (Adjusted R Squared = ,003)

Efekti na prvo podešavanje trajanja kazne

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	47,202 ^a	9	5,245	1,359	,209	,055
Intercept	2387,398	1	2387,398	618,476	,000	,745
postenje.rez	31,858	1	31,858	8,253	,004	,037
emoc.rez	6,311	1	6,311	1,635	,202	,008
ekstrav.rez	7,343	1	7,343	1,902	,169	,009
prij.rez	,490	1	,490	,127	,722	,001
sav.rez	,302	1	,302	,078	,780	,000
otvor.rez	,016	1	,016	,004	,948	,000
USLOVI	2,427	3	,809	,210	,890	,003
Error	818,347	212	3,860			
Total	3266,000	222				
Corrected Total	865,550	221				

a. R Squared = ,055 (Adjusted R Squared = ,014)

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	42,162 ^a	7	6,023	1,557	,150	,049
Intercept	2318,678	1	2318,678	599,358	,000	,741
bes.rez	,099	1	,099	,026	,873	,000
osvet.rez	25,714	1	25,714	6,647	,011	,031
dom.rez	4,086	1	4,086	1,056	,305	,005
host.rez	1,994	1	1,994	,515	,474	,002
USLOVI	3,900	3	1,300	,336	,799	,005
Error	812,407	214	3,869			
Total	3180,000	222				
Corrected Total	854,569	217				

a. R Squared = ,049 (Adjusted R Squared = ,018)

Efekti na upućene ekstremne jačine kazni

Kovarijeteti – sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	5,552E-5	3	1,851E-5	,003	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	5,552E-5	2,271	2,445E-5	,003	,999	,000
	Huynh-Feldt	5,552E-5	2,392	2,321E-5	,003	,999	,000
	Lower-bound	5,552E-5	1,000	5,552E-5	,003	,960	,000
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	,020	3	,007	,911	,435	,004
	Greenhouse-Geisser	,020	2,271	,009	,911	,413	,004
	Huynh-Feldt	,020	2,392	,008	,911	,418	,004
	Lower-bound	,020	1,000	,020	,911	,341	,004
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	,026	3	,009	1,178	,317	,005
	Greenhouse-Geisser	,026	2,271	,011	1,178	,312	,005
	Huynh-Feldt	,026	2,392	,011	1,178	,314	,005
	Lower-bound	,026	1,000	,026	1,178	,279	,005
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,019	3	,006	,876	,453	,004
	Greenhouse-Geisser	,019	2,271	,008	,876	,429	,004
	Huynh-Feldt	,019	2,392	,008	,876	,433	,004
	Lower-bound	,019	1,000	,019	,876	,350	,004
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	,018	3	,006	,829	,478	,004
	Greenhouse-Geisser	,018	2,271	,008	,829	,450	,004
	Huynh-Feldt	,018	2,392	,008	,829	,455	,004

	Lower-bound		,018	1,000		,018	,829	,364		,004
blok * sav.rez	Sphericity Assumed		,017	3		,006	,768	,512		,004
	Greenhouse-Geisser		,017	2,271		,007	,768	,480		,004
	Huynh-Feldt		,017	2,392		,007	,768	,486		,004
	Lower-bound		,017	1,000		,017	,768	,382		,004
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed		,005	3		,002	,209	,890		,001
	Greenhouse-Geisser		,005	2,271		,002	,209	,838		,001
	Huynh-Feldt		,005	2,392		,002	,209	,849		,001
	Lower-bound		,005	1,000		,005	,209	,648		,001
blok * USLOVI	Sphericity Assumed		,113	9		,013	1,727	,080		,023
	Greenhouse-Geisser		,113	6,813		,017	1,727	,103		,023
	Huynh-Feldt		,113	7,176		,016	1,727	,098		,023
	Lower-bound		,113	3,000		,038	1,727	,162		,023
Error(blok)	Sphericity Assumed		4,702	648		,007				
	Greenhouse-Geisser		4,702	490,504		,010				
	Huynh-Feldt		4,702	516,644		,009				
	Lower-bound		4,702	216,000		,022				

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	8,024E-6	1	8,024E-6	,000	,988	,000
postenje.rez	,007	1	,007	,202	,653	,001
emoc.rez	,001	1	,001	,030	,863	,000
ekstrav.rez	1,017E-5	1	1,017E-5	,000	,986	,000
prij.rez	,001	1	,001	,016	,899	,000
sav.rez	,054	1	,054	1,634	,203	,008
otvor.rez	,000	1	,000	,008	,927	,000
USLOVI	,083	3	,028	,837	,475	,011
Error	7,146	216	,033			

Kovarijetet – Poštenje

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared		
blok	Sphericity Assumed		,000	3	9,948E-5	,014	,998	,000
	Greenhouse-Geisser		,000	2,281	,000	,014	,992	,000
	Huynh-Feldt		,000	2,380	,000	,014	,993	,000
	Lower-bound		,000	1,000	,000	,014	,907	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed		,114	9	,013	1,746	,076	,023
	Greenhouse-Geisser		,114	6,843	,017	1,746	,098	,023
	Huynh-Feldt		,114	7,141	,016	1,746	,095	,023
	Lower-bound		,114	3,000	,038	1,746	,159	,023
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed		,021	3	,007	,987	,398	,005
	Greenhouse-Geisser		,021	2,281	,009	,987	,382	,005
	Huynh-Feldt		,021	2,380	,009	,987	,385	,005
	Lower-bound		,021	1,000	,021	,987	,321	,005
blok * USLOVI * postenje.rez	Sphericity Assumed		,060	9	,007	,915	,511	,012
	Greenhouse-Geisser		,060	6,843	,009	,915	,493	,012
	Huynh-Feldt		,060	7,141	,008	,915	,495	,012
	Lower-bound		,060	3,000	,020	,915	,434	,012
Error(blok)	Sphericity Assumed		4,726	654	,007			
	Greenhouse-Geisser		4,726	497,238	,010			
	Huynh-Feldt		4,726	518,915	,009			

Lower-bound	4,726	218,000	,022		
-------------	-------	---------	------	--	--

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	7,634E-6	1	7,634E-6	,001	,976	,000
USLOVI	,032	3	,011	1,305	,274	,018
postenje.rez	,002	1	,002	,207	,649	,001
USLOVI * postenje.rez	,032	3	,011	1,305	,274	,018
Error	1,770	218	,008			

Kovarijetet – Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	6,712E-5	3	2,237E-5	,003	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	6,712E-5	2,264	2,965E-5	,003	,998	,000
	Huynh-Feldt	6,712E-5	2,362	2,841E-5	,003	,999	,000
	Lower-bound	6,712E-5	1,000	6,712E-5	,003	,955	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,108	9	,012	1,679	,090	,023
	Greenhouse-Geisser	,108	6,791	,016	1,679	,114	,023
	Huynh-Feldt	,108	7,087	,015	1,679	,111	,023
	Lower-bound	,108	3,000	,036	1,679	,172	,023
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	,034	3	,011	1,590	,191	,007
	Greenhouse-Geisser	,034	2,264	,015	1,590	,202	,007
	Huynh-Feldt	,034	2,362	,014	1,590	,200	,007
	Lower-bound	,034	1,000	,034	1,590	,209	,007
blok * USLOVI * emoc.rez	Sphericity Assumed	,116	9	,013	1,797	,066	,024
	Greenhouse-Geisser	,116	6,791	,017	1,797	,088	,024
	Huynh-Feldt	,116	7,087	,016	1,797	,085	,024
	Lower-bound	,116	3,000	,039	1,797	,149	,024
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,672	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,672	493,503	,009			
	Huynh-Feldt	4,672	514,961	,009			
	Lower-bound	4,672	218,000	,021			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	2,021E-5	1	2,021E-5	,002	,960	,000
USLOVI	,023	3	,008	,952	,416	,013
emoc.rez	,000	1	,000	,034	,854	,000
USLOVI * emoc.rez	,019	3	,006	,764	,515	,010
Error	1,784	218	,008			

Kovarijetet – Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	,000	,019	,996	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,290	,000	,019	,988	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,390	,000	,019	,990	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,019	,889	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,119	9	,013	1,832	,059	,025

	Greenhouse-Geisser	,119	6,869	,017	1,832	,080	,025
	Huynh-Feldt	,119	7,169	,017	1,832	,077	,025
	Lower-bound	,119	3,000	,040	1,832	,142	,025
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,023	3	,008	1,049	,370	,005
	Greenhouse-Geisser	,023	2,290	,010	1,049	,358	,005
	Huynh-Feldt	,023	2,390	,009	1,049	,360	,005
	Lower-bound	,023	1,000	,023	1,049	,307	,005
blok * USLOVI ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,067	9	,007	1,030	,414	,014
	Greenhouse-Geisser	,067	6,869	,010	1,030	,409	,014
	Huynh-Feldt	,067	7,169	,009	1,030	,410	,014
	Lower-bound	,067	3,000	,022	1,030	,380	,014
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,716	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,716	499,156	,009			
	Huynh-Feldt	4,716	520,945	,009			
	Lower-bound	4,716	218,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,013	,910	,000
USLOVI	,026	3	,009	1,065	,365	,014
ekstrav.rez	,001	1	,001	,127	,722	,001
USLOVI * ekstrav.rez	,032	3	,011	1,315	,270	,018
Error	1,770	218	,008			

Kovarijetet – Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	4,516E-5	3	1,505E-5	,002	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	4,516E-5	2,267	1,992E-5	,002	,999	,000
	Huynh-Feldt	4,516E-5	2,366	1,909E-5	,002	,999	,000
	Lower-bound	4,516E-5	1,000	4,516E-5	,002	,964	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,116	9	,013	1,765	,072	,024
	Greenhouse-Geisser	,116	6,802	,017	1,765	,094	,024
	Huynh-Feldt	,116	7,098	,016	1,765	,091	,024
	Lower-bound	,116	3,000	,039	1,765	,155	,024
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	,018	3	,006	,808	,490	,004
	Greenhouse-Geisser	,018	2,267	,008	,808	,460	,004
	Huynh-Feldt	,018	2,366	,007	,808	,465	,004
	Lower-bound	,018	1,000	,018	,808	,370	,004
blok * USLOVI * prij.rez	Sphericity Assumed	,010	9	,001	,157	,998	,002
	Greenhouse-Geisser	,010	6,802	,002	,157	,992	,002
	Huynh-Feldt	,010	7,098	,001	,157	,993	,002
	Lower-bound	,010	3,000	,003	,157	,925	,002
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,779	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,779	494,281	,010			
	Huynh-Feldt	4,779	515,784	,009			
	Lower-bound	4,779	218,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	7,050E-5	1	7,050E-5	,009	,926	,000
USLOVI	,028	3	,009	1,152	,329	,016
prij.rez	,001	1	,001	,086	,770	,000
USLOVI * prij.rez	,016	3	,005	,671	,571	,009
Error	1,785	218	,008			

Kovarijetet – Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,001	3	,000	,061	,980	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	2,297	,001	,061	,958	,000
	Huynh-Feldt	,001	2,398	,001	,061	,962	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,061	,805	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,104	9	,012	1,636	,101	,022
	Greenhouse-Geisser	,104	6,892	,015	1,636	,124	,022
	Huynh-Feldt	,104	7,193	,015	1,636	,121	,022
	Lower-bound	,104	3,000	,035	1,636	,182	,022
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,014	3	,005	,649	,583	,003
	Greenhouse-Geisser	,014	2,297	,006	,649	,543	,003
	Huynh-Feldt	,014	2,398	,006	,649	,550	,003
	Lower-bound	,014	1,000	,014	,649	,421	,003
blok * USLOVI * sav.rez	Sphericity Assumed	,144	9	,016	2,254	,017	,030
	Greenhouse-Geisser	,144	6,892	,021	2,254	,030	,030
	Huynh-Feldt	,144	7,193	,020	2,254	,027	,030
	Lower-bound	,144	3,000	,048	2,254	,083	,030
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,637	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,637	500,822	,009			
	Huynh-Feldt	4,637	522,709	,009			
	Lower-bound	4,637	218,000	,021			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,044	,834	,000
USLOVI	,030	3	,010	1,232	,299	,017
sav.rez	,007	1	,007	,918	,339	,004
USLOVI * sav.rez	,031	3	,010	1,274	,284	,017
Error	1,758	218	,008			

Kovarijetet – Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,001	3	,000	,026	,994	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	2,270	,000	,026	,983	,000
	Huynh-Feldt	,001	2,369	,000	,026	,985	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,026	,871	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,096	9	,011	1,489	,148	,020
	Greenhouse-Geisser	,096	6,811	,014	1,489	,171	,020
	Huynh-Feldt	,096	7,107	,014	1,489	,168	,020
	Lower-bound	,096	3,000	,032	1,489	,219	,020
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,002	3	,001	,096	,962	,000
	Greenhouse-Geisser	,002	2,270	,001	,096	,928	,000
	Huynh-Feldt	,002	2,369	,001	,096	,934	,000
	Lower-bound	,002	1,000	,002	,096	,757	,000
blok * USLOVI * otvor.rez	Sphericity Assumed	,102	9	,011	1,578	,118	,021
	Greenhouse-Geisser	,102	6,811	,015	1,578	,142	,021
	Huynh-Feldt	,102	7,107	,014	1,578	,138	,021
	Lower-bound	,102	3,000	,034	1,578	,196	,021
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,701	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,701	494,904	,009			
	Huynh-Feldt	4,701	516,444	,009			
	Lower-bound	4,701	218,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	5,319E-5	1	5,319E-5	,007	,936	,000
USLOVI	,025	3	,008	1,032	,379	,014
otvor.rez	,000	1	,000	,038	,845	,000
USLOVI * otvor.rez	,028	3	,009	1,166	,324	,016
Error	1,774	218	,008			

Kovarijeteti – dimenzije BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	9,130E-5	3	3,043E-5	,004	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	9,130E-5	2,275	4,014E-5	,004	,998	,000
	Huynh-Feldt	9,130E-5	2,376	3,843E-5	,004	,998	,000
	Lower-bound	9,130E-5	1,000	9,130E-5	,004	,949	,000
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	,007	3	,002	,303	,823	,001
	Greenhouse-Geisser	,007	2,275	,003	,303	,767	,001
	Huynh-Feldt	,007	2,376	,003	,303	,776	,001
	Lower-bound	,007	1,000	,007	,303	,583	,001
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	,043	3	,014	1,944	,121	,009
	Greenhouse-Geisser	,043	2,275	,019	1,944	,138	,009
	Huynh-Feldt	,043	2,376	,018	1,944	,135	,009
	Lower-bound	,043	1,000	,043	1,944	,165	,009
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	,031	3	,010	1,394	,244	,006
	Greenhouse-Geisser	,031	2,275	,013	1,394	,248	,006
	Huynh-Feldt	,031	2,376	,013	1,394	,248	,006
	Lower-bound	,031	1,000	,031	1,394	,239	,006
blok * host.rez	Sphericity Assumed	,012	3	,004	,551	,648	,003
	Greenhouse-Geisser	,012	2,275	,005	,551	,599	,003
	Huynh-Feldt	,012	2,376	,005	,551	,607	,003
	Lower-bound	,012	1,000	,012	,551	,459	,003
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,112	9	,012	1,703	,085	,023
	Greenhouse-Geisser	,112	6,825	,016	1,703	,108	,023
	Huynh-Feldt	,112	7,128	,016	1,703	,105	,023
	Lower-bound	,112	3,000	,037	1,703	,167	,023
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,707	642	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,707	486,831	,010			
	Huynh-Feldt	4,707	508,435	,009			
	Lower-bound	4,707	214,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Intercept	,000	1	,000	,006	,936
bes.rez	,029	1	,029	,917	,339
osvet.rez	,177	1	,177	5,688	,018
dom.rez	,093	1	,093	2,972	,086
host.rez	,025	1	,025	,794	,374
USLOVI	,103	3	,034	1,107	,347
Error	6,664	218	,031		

Kovarijetet – Bes

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4,011E-5	1	4,011E-5	,005	,944	,000
USLOVI	,028	3	,009	1,150	,330	,016
bes.rez	,010	1	,010	1,171	,280	,005
USLOVI * bes.rez	,024	3	,008	1,000	,394	,014
Error	1,763	218	,008			

Kovarijetet – Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	,000	,015	,998	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,264	,000	,015	,991	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,363	,000	,015	,992	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,015	,903	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,113	9	,013	1,723	,080	,023
	Greenhouse-Geisser	,113	6,792	,017	1,723	,104	,023
	Huynh-Feldt	,113	7,090	,016	1,723	,100	,023
	Lower-bound	,113	3,000	,038	1,723	,163	,023
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	,024	3	,008	1,090	,352	,005
	Greenhouse-Geisser	,024	2,264	,011	1,090	,342	,005
	Huynh-Feldt	,024	2,363	,010	1,090	,344	,005
	Lower-bound	,024	1,000	,024	1,090	,298	,005
blok * USLOVI * osvet.rez	Sphericity Assumed	,038	9	,004	,577	,817	,008
	Greenhouse-Geisser	,038	6,792	,006	,577	,770	,008
	Huynh-Feldt	,038	7,090	,005	,577	,777	,008
	Lower-bound	,038	3,000	,013	,577	,631	,008
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,723	648	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,723	489,031	,010			
	Huynh-Feldt	4,723	510,494	,009			
	Lower-bound	4,723	216,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,019	,891	,000
USLOVI	,022	3	,007	,916	,434	,013
osvet.rez	,004	1	,004	,539	,463	,002
USLOVI * osvet.rez	,006	3	,002	,255	,858	,004
Error	1,733	218	,008			

Kovarijetet – Dominacija

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	,000	,018	,997	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,264	,000	,018	,989	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,362	,000	,018	,990	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,018	,894	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,110	9	,012	1,690	,088	,023
	Greenhouse-Geisser	,110	6,791	,016	1,690	,112	,023
	Huynh-Feldt	,110	7,087	,016	1,690	,108	,023
	Lower-bound	,110	3,000	,037	1,690	,170	,023
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	,007	3	,002	,319	,812	,001
	Greenhouse-Geisser	,007	2,264	,003	,319	,754	,001
	Huynh-Feldt	,007	2,362	,003	,319	,763	,001
	Lower-bound	,007	1,000	,007	,319	,573	,001
blok * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	,050	9	,006	,767	,647	,010
	Greenhouse-Geisser	,050	6,791	,007	,767	,611	,010
	Huynh-Feldt	,050	7,087	,007	,767	,617	,010
	Lower-bound	,050	3,000	,017	,767	,514	,010
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,752	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,752	493,500	,010			
	Huynh-Feldt	4,752	514,958	,009			
	Lower-bound	4,752	218,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,013	,909	,000
USLOVI	,034	3	,011	1,401	,243	,019
dom.rez	,022	1	,022	2,663	,104	,012

USLOVI * dom.rez	,016	3	,005	,639	,590	,009
Error	1,770	218	,008			

Kovarijetet – Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	3,959E-5	3	1,320E-5	,002	1,000	,000
	Greenhouse-Geisser	3,959E-5	2,259	1,753E-5	,002	,999	,000
	Huynh-Feldt	3,959E-5	2,357	1,680E-5	,002	,999	,000
	Lower-bound	3,959E-5	1,000	3,959E-5	,002	,966	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,116	9	,013	1,770	,071	,024
	Greenhouse-Geisser	,116	6,778	,017	1,770	,094	,024
	Huynh-Feldt	,116	7,072	,016	1,770	,090	,024
	Lower-bound	,116	3,000	,039	1,770	,154	,024
blok * host.rez	Sphericity Assumed	,013	3	,004	,597	,617	,003
	Greenhouse-Geisser	,013	2,259	,006	,597	,571	,003
	Huynh-Feldt	,013	2,357	,006	,597	,578	,003
	Lower-bound	,013	1,000	,013	,597	,441	,003
blok * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,025	9	,003	,378	,946	,005
	Greenhouse-Geisser	,025	6,778	,004	,378	,911	,005
	Huynh-Feldt	,025	7,072	,004	,378	,916	,005
	Lower-bound	,025	3,000	,008	,378	,769	,005
Error(blok)	Sphericity Assumed	4,767	654	,007			
	Greenhouse-Geisser	4,767	492,523	,010			
	Huynh-Feldt	4,767	513,923	,009			
	Lower-bound	4,767	218,000	,022			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	1,502E-5	1	1,502E-5	,002	,966	,000
USLOVI	,027	3	,009	1,094	,353	,015
host.rez	,009	1	,009	1,096	,296	,005
USLOVI * host.rez	,004	3	,001	,152	,928	,002
Error	1,790	218	,008			

Efekti na upućena ekstremna trajanja kazni

Kovarijeteti – sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	4,481E-5	,010	,999	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,382	5,642E-5	,010	,995	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,511	5,353E-5	,010	,996	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,010	,919	,000
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	,014	3	,005	1,040	,374	,005
	Greenhouse-Geisser	,014	2,382	,006	1,040	,364	,005
	Huynh-Feldt	,014	2,511	,005	1,040	,366	,005
	Lower-bound	,014	1,000	,014	1,040	,309	,005
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	,016	3	,005	1,247	,292	,006
	Greenhouse-Geisser	,016	2,382	,007	1,247	,291	,006
	Huynh-Feldt	,016	2,511	,007	1,247	,291	,006
	Lower-bound	,016	1,000	,016	1,247	,265	,006
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,005	3	,002	,394	,757	,002
	Greenhouse-Geisser	,005	2,382	,002	,394	,711	,002
	Huynh-Feldt	,005	2,511	,002	,394	,721	,002
	Lower-bound	,005	1,000	,005	,394	,531	,002
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	,013	3	,004	,957	,413	,004
	Greenhouse-Geisser	,013	2,382	,005	,957	,397	,004

	Huynh-Feldt	,013	2,511	,005	,957	,401	,004
	Lower-bound	,013	1,000	,013	,957	,329	,004
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,022	3	,007	1,681	,170	,008
	Greenhouse-Geisser	,022	2,382	,009	1,681	,181	,008
	Huynh-Feldt	,022	2,511	,009	1,681	,179	,008
	Lower-bound	,022	1,000	,022	1,681	,196	,008
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,008	3	,003	,601	,614	,003
	Greenhouse-Geisser	,008	2,382	,003	,601	,577	,003
	Huynh-Feldt	,008	2,511	,003	,601	,585	,003
	Lower-bound	,008	1,000	,008	,601	,439	,003
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,120	9	,013	3,046	,001	,041
	Greenhouse-Geisser	,120	7,147	,017	3,046	,004	,041
	Huynh-Feldt	,120	7,533	,016	3,046	,003	,041
	Lower-bound	,120	3,000	,040	3,046	,030	,041
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,828	648	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,828	514,599	,005			
	Huynh-Feldt	2,828	542,405	,005			
	Lower-bound	2,828	216,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	7,753E-6	1	7,753E-6	,000	,983	,000
postenje.rez	,001	1	,001	,056	,814	,000
emoc.rez	,008	1	,008	,458	,499	,002
ekstrav.rez	,001	1	,001	,041	,839	,000
prij.rez	,003	1	,003	,161	,688	,001
sav.rez	,046	1	,046	2,579	,110	,012
otvor.rez	,005	1	,005	,287	,593	,001
USLOVI	,042	3	,014	,772	,511	,011
Error	3,886	216	,018			

Kovarijetet – Poštenje

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,001	3	,000	,041	,989	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	2,381	,000	,041	,976	,000
	Huynh-Feldt	,001	2,486	,000	,041	,979	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,041	,839	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,120	9	,013	3,095	,001	,041
	Greenhouse-Geisser	,120	7,142	,017	3,095	,003	,041
	Huynh-Feldt	,120	7,458	,016	3,095	,003	,041
	Lower-bound	,120	3,000	,040	3,095	,028	,041
blok * postenje.rez	Sphericity Assumed	,019	3	,006	1,483	,218	,007
	Greenhouse-Geisser	,019	2,381	,008	1,483	,225	,007
	Huynh-Feldt	,019	2,486	,008	1,483	,224	,007
	Lower-bound	,019	1,000	,019	1,483	,225	,007
blok * USLOVI * postenje.rez	Sphericity Assumed	,076	9	,008	1,975	,040	,026
	Greenhouse-Geisser	,076	7,142	,011	1,975	,055	,026
	Huynh-Feldt	,076	7,458	,010	1,975	,052	,026
	Lower-bound	,076	3,000	,025	1,975	,119	,026
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,810	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,810	518,988	,005			

Huynh-Feldt	2,810	541,952	,005		
Lower-bound	2,810	218,000	,013		

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	2,479E-5	1	2,479E-5	,006	,941	,000
USLOVI	,018	3	,006	1,358	,257	,018
postenje.rez	2,608E-5	1	2,608E-5	,006	,939	,000
USLOVI * postenje.rez	,013	3	,004	,998	,395	,014
Error	,975	218	,004			

Kovarijetet – Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,000	3	7,244E-5	,017	,997	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,376	9,148E-5	,017	,991	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,481	8,761E-5	,017	,993	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,017	,898	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,125	9	,014	3,174	,001	,042
	Greenhouse-Geisser	,125	7,127	,017	3,174	,003	,042
	Huynh-Feldt	,125	7,442	,017	3,174	,002	,042
	Lower-bound	,125	3,000	,042	3,174	,025	,042
blok * emoc.rez	Sphericity Assumed	,013	3	,004	1,026	,380	,005
	Greenhouse-Geisser	,013	2,376	,006	1,026	,369	,005
	Huynh-Feldt	,013	2,481	,005	1,026	,371	,005
	Lower-bound	,013	1,000	,013	1,026	,312	,005
blok * USLOVI * emoc.rez	Sphericity Assumed	,035	9	,004	,898	,527	,012
	Greenhouse-Geisser	,035	7,127	,005	,898	,509	,012
	Huynh-Feldt	,035	7,442	,005	,898	,512	,012
	Lower-bound	,035	3,000	,012	,898	,443	,012
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,855	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,855	517,896	,006			
	Huynh-Feldt	2,855	540,795	,005			
	Lower-bound	2,855	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	6,179E-6	1	6,179E-6	,001	,970	,000
USLOVI	,013	3	,004	,987	,400	,013
emoc.rez	,003	1	,003	,662	,417	,003
USLOVI * emoc.rez	,043	3	,014	3,280	,022	,043
Error	,944	218	,004			

Kovarijetet – Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,000	3	,000	,027	,994	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,387	,000	,027	,985	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,492	,000	,027	,987	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,027	,869	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,131	9	,015	3,316	,001	,044

	Greenhouse-Geisser	,131	7,160	,018	3,316	,002	,044
	Huynh-Feldt	,131	7,477	,017	3,316	,001	,044
	Lower-bound	,131	3,000	,044	3,316	,021	,044
blok * ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,004	3	,001	,305	,822	,001
	Greenhouse-Geisser	,004	2,387	,002	,305	,775	,001
	Huynh-Feldt	,004	2,492	,002	,305	,784	,001
	Lower-bound	,004	1,000	,004	,305	,581	,001
blok * USLOVI ekstrav.rez	Sphericity Assumed	,029	9	,003	,736	,676	,010
	Greenhouse-Geisser	,029	7,160	,004	,736	,645	,010
	Huynh-Feldt	,029	7,477	,004	,736	,651	,010
	Lower-bound	,029	3,000	,010	,736	,532	,010
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,865	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,865	520,319	,006			
	Huynh-Feldt	2,865	543,362	,005			
	Lower-bound	2,865	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	2,496E-5	1	2,496E-5	,006	,941	,000
USLOVI	,017	3	,006	1,268	,286	,017
ekstrav.rez	,003	1	,003	,586	,445	,003
USLOVI * ekstrav.rez	,009	3	,003	,705	,550	,010
Error	,977	218	,004			

Kovarijetet – Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,000	3	5,303E-5	,012	,998	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,361	6,739E-5	,012	,994	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,465	6,454E-5	,012	,995	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,012	,912	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,130	9	,014	3,308	,001	,044
	Greenhouse-Geisser	,130	7,083	,018	3,308	,002	,044
	Huynh-Feldt	,130	7,395	,018	3,308	,001	,044
	Lower-bound	,130	3,000	,043	3,308	,021	,044
blok * prij.rez	Sphericity Assumed	,009	3	,003	,658	,578	,003
	Greenhouse-Geisser	,009	2,361	,004	,658	,543	,003
	Huynh-Feldt	,009	2,465	,003	,658	,549	,003
	Lower-bound	,009	1,000	,009	,658	,418	,003
blok * USLOVI * prij.rez	Sphericity Assumed	,035	9	,004	,902	,523	,012
	Greenhouse-Geisser	,035	7,083	,005	,902	,505	,012
	Huynh-Feldt	,035	7,395	,005	,902	,508	,012
	Lower-bound	,035	3,000	,012	,902	,441	,012
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,852	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,852	514,664	,006			
	Huynh-Feldt	2,852	537,371	,005			
	Lower-bound	2,852	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4,570E-6	1	4,570E-6	,001	,975	,000
USLOVI	,016	3	,005	1,153	,329	,016
prij.rez	,001	1	,001	,160	,690	,001
USLOVI * prij.rez	,003	3	,001	,201	,895	,003
Error	,985	218	,005			

Kovarijetet – Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	4,819E-5	,011	,998	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,408	6,005E-5	,011	,995	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,514	5,749E-5	,011	,996	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,011	,916	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,106	9	,012	2,733	,004	,036
	Greenhouse-Geisser	,106	7,223	,015	2,733	,008	,036
	Huynh-Feldt	,106	7,543	,014	2,733	,007	,036
	Lower-bound	,106	3,000	,035	2,733	,045	,036
blok * sav.rez	Sphericity Assumed	,014	3	,005	1,071	,361	,005
	Greenhouse-Geisser	,014	2,408	,006	1,071	,352	,005
	Huynh-Feldt	,014	2,514	,006	1,071	,354	,005
	Lower-bound	,014	1,000	,014	1,071	,302	,005
blok * USLOVI * sav.rez	Sphericity Assumed	,053	9	,006	1,366	,200	,018
	Greenhouse-Geisser	,053	7,223	,007	1,366	,215	,018
	Huynh-Feldt	,053	7,543	,007	1,366	,212	,018
	Lower-bound	,053	3,000	,018	1,366	,254	,018
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,827	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,827	524,841	,005			
	Huynh-Feldt	2,827	548,154	,005			
	Lower-bound	2,827	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,038	,846	,000
USLOVI	,015	3	,005	1,120	,342	,015
sav.rez	,007	1	,007	1,676	,197	,008
USLOVI * sav.rez	,014	3	,005	1,035	,378	,014
Error	,963	218	,004			

Kovarijetet – Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	,000	,036	,991	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,398	,000	,036	,980	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,504	,000	,036	,983	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,036	,851	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,111	9	,012	2,874	,002	,038
	Greenhouse-Geisser	,111	7,194	,015	2,874	,005	,038
	Huynh-Feldt	,111	7,513	,015	2,874	,005	,038
	Lower-bound	,111	3,000	,037	2,874	,037	,038
blok * otvor.rez	Sphericity Assumed	,006	3	,002	,489	,690	,002
	Greenhouse-Geisser	,006	2,398	,003	,489	,648	,002
	Huynh-Feldt	,006	2,504	,003	,489	,656	,002
	Lower-bound	,006	1,000	,006	,489	,485	,002
blok * USLOVI * otvor.rez	Sphericity Assumed	,084	9	,009	2,173	,022	,029
	Greenhouse-Geisser	,084	7,194	,012	2,173	,034	,029
	Huynh-Feldt	,084	7,513	,011	2,173	,031	,029
	Lower-bound	,084	3,000	,028	2,173	,092	,029
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,810	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,810	522,767	,005			
	Huynh-Feldt	2,810	545,957	,005			
	Lower-bound	2,810	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,023	,880	,000
USLOVI	,015	3	,005	1,095	,352	,015
otvor.rez	,000	1	,000	,059	,809	,000
USLOVI * otvor.rez	,023	3	,008	1,720	,164	,023
Error	,964	218	,004			

Kovarijeteti – dimenzije BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,000	3	7,726E-5	,018	,997	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,357	9,834E-5	,018	,991	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,463	9,411E-5	,018	,992	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,018	,895	,000
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	,010	3	,003	,773	,509	,004
	Greenhouse-Geisser	,010	2,357	,004	,773	,481	,004
	Huynh-Feldt	,010	2,463	,004	,773	,487	,004
	Lower-bound	,010	1,000	,010	,773	,380	,004
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	,015	3	,005	1,168	,321	,005
	Greenhouse-Geisser	,015	2,357	,007	1,168	,316	,005
	Huynh-Feldt	,015	2,463	,006	1,168	,317	,005
	Lower-bound	,015	1,000	,015	1,168	,281	,005
blok * dom.rez	Sphericity Assumed	,002	3	,001	,130	,942	,001
	Greenhouse-Geisser	,002	2,357	,001	,130	,907	,001
	Huynh-Feldt	,002	2,463	,001	,130	,914	,001
	Lower-bound	,002	1,000	,002	,130	,719	,001
blok * host.rez	Sphericity Assumed	,005	3	,002	,372	,773	,002
	Greenhouse-Geisser	,005	2,357	,002	,372	,724	,002
	Huynh-Feldt	,005	2,463	,002	,372	,733	,002
	Lower-bound	,005	1,000	,005	,372	,542	,002
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,118	9	,013	2,970	,002	,040
	Greenhouse-Geisser	,118	7,071	,017	2,970	,004	,040
	Huynh-Feldt	,118	7,389	,016	2,970	,004	,040
	Lower-bound	,118	3,000	,039	2,970	,033	,040
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,831	642	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,831	504,394	,006			
	Huynh-Feldt	2,831	527,055	,005			
	Lower-bound	2,831	214,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	8,311E-5	1	8,311E-5	,005	,946	,000
bes.rez	,026	1	,026	1,461	,228	,007
osvet.rez	,049	1	,049	2,685	,103	,012
dom.rez	,002	1	,002	,117	,733	,001
host.rez	,002	1	,002	,137	,712	,001
USLOVI	,058	3	,019	1,063	,366	,015
Error	3,866	218	,018			

Kovarijetet – Bes

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,001	3	,000	,039	,990	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	2,366	,000	,039	,976	,000
	Huynh-Feldt	,001	2,472	,000	,039	,979	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,039	,843	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,123	9	,014	3,137	,001	,042
	Greenhouse-Geisser	,123	7,098	,017	3,137	,003	,042

	Huynh-Feldt	,123	7,415	,017	3,137	,002	,042
	Lower-bound	,123	3,000	,041	3,137	,026	,042
blok * bes.rez	Sphericity Assumed	,008	3	,003	,586	,624	,003
	Greenhouse-Geisser	,008	2,366	,003	,586	,585	,003
	Huynh-Feldt	,008	2,472	,003	,586	,592	,003
	Lower-bound	,008	1,000	,008	,586	,445	,003
blok * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	,076	9	,008	1,935	,045	,026
	Greenhouse-Geisser	,076	7,098	,011	1,935	,061	,026
	Huynh-Feldt	,076	7,415	,010	1,935	,058	,026
	Lower-bound	,076	3,000	,025	1,935	,125	,026
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,817	648	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,817	511,090	,006			
	Huynh-Feldt	2,817	533,868	,005			
	Lower-bound	2,817	216,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	9,814E-5	1	9,814E-5	,022	,883	,000
USLOVI	,016	3	,005	1,199	,311	,016
bes.rez	,005	1	,005	1,187	,277	,005
USLOVI * bes.rez	,007	3	,002	,532	,661	,007
Error	,973	218	,005			

Kovarijetet – Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
blok	Sphericity Assumed	,001	3	,000	,059	,981	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	2,350	,000	,059	,961	,000
	Huynh-Feldt	,001	2,454	,000	,059	,965	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,059	,808	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,118	9	,013	2,998	,002	,040
	Greenhouse-Geisser	,118	7,049	,017	2,998	,004	,040
	Huynh-Feldt	,118	7,362	,016	2,998	,004	,040
	Lower-bound	,118	3,000	,039	2,998	,032	,040
blok * osvet.rez	Sphericity Assumed	,016	3	,005	1,214	,304	,006
	Greenhouse-Geisser	,016	2,350	,007	1,214	,301	,006
	Huynh-Feldt	,016	2,454	,006	1,214	,302	,006
	Lower-bound	,016	1,000	,016	1,214	,272	,006
blok * USLOVI * osvet.rez	Sphericity Assumed	,024	9	,003	,618	,782	,009
	Greenhouse-Geisser	,024	7,049	,003	,618	,743	,009
	Huynh-Feldt	,024	7,362	,003	,618	,750	,009
	Lower-bound	,024	3,000	,008	,618	,604	,009
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,823	648	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,823	507,532	,006			
	Huynh-Feldt	2,823	530,096	,005			
	Lower-bound	2,823	216,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	8,699E-5	1	8,699E-5	,019	,889	,000
USLOVI	,012	3	,004	,922	,431	,013
osvet.rez	,004	1	,004	,895	,345	,004
USLOVI * osvet.rez	,014	3	,005	1,075	,361	,015
Error	,969	218	,004			

Kovarijetet – Dominacija

Tests of Within-Subjects Contrasts

Source	blok	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Level 1 vs. Level 4	,000	1	,000	,010	,922	,000
	Level 2 vs. Level 4	3,561E-6	1	3,561E-6	,000	,986	,000
	Level 3 vs. Level 4	1,320E-5	1	1,320E-5	,001	,970	,000
blok * USLOVI	Level 1 vs. Level 4	,208	3	,069	5,260	,002	,068
	Level 2 vs. Level 4	,122	3	,041	3,725	,012	,049
	Level 3 vs. Level 4	,110	3	,037	4,021	,008	,052
blok * dom.rez	Level 1 vs. Level 4	,002	1	,002	,163	,687	,001
	Level 2 vs. Level 4	,000	1	,000	,024	,878	,000
	Level 3 vs. Level 4	,000	1	,000	,016	,899	,000
blok * USLOVI * dom.rez	Level 1 vs. Level 4	,025	3	,008	,644	,587	,009
	Level 2 vs. Level 4	,010	3	,003	,306	,821	,004
	Level 3 vs. Level 4	,053	3	,018	1,936	,125	,026
Error(blok)	Level 1 vs. Level 4	2,875	218	,013			
	Level 2 vs. Level 4	2,377	218	,011			
	Level 3 vs. Level 4	1,992	218	,009			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,000	1	,000	,033	,856	,000
USLOVI	,019	3	,006	1,383	,249	,019
dom.rez	,001	1	,001	,225	,636	,001
USLOVI * dom.rez	,015	3	,005	1,100	,350	,015
Error	,973	218	,004			

Kovarijetet – Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
blok	Sphericity Assumed	,000	3	4,012E-5	,009	,999	,000
	Greenhouse-Geisser	,000	2,368	5,083E-5	,009	,996	,000
	Huynh-Feldt	,000	2,472	4,868E-5	,009	,997	,000
	Lower-bound	,000	1,000	,000	,009	,924	,000
blok * USLOVI	Sphericity Assumed	,127	9	,014	3,217	,001	,042
	Greenhouse-Geisser	,127	7,103	,018	3,217	,002	,042
	Huynh-Feldt	,127	7,416	,017	3,217	,002	,042
	Lower-bound	,127	3,000	,042	3,217	,024	,042
blok * host.rez	Sphericity Assumed	,005	3	,002	,397	,755	,002
	Greenhouse-Geisser	,005	2,368	,002	,397	,707	,002
	Huynh-Feldt	,005	2,472	,002	,397	,716	,002
	Lower-bound	,005	1,000	,005	,397	,529	,002
blok * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,027	9	,003	,674	,733	,009
	Greenhouse-Geisser	,027	7,103	,004	,674	,697	,009
	Huynh-Feldt	,027	7,416	,004	,674	,703	,009
	Lower-bound	,027	3,000	,009	,674	,569	,009
Error(blok)	Sphericity Assumed	2,867	654	,004			
	Greenhouse-Geisser	2,867	516,120	,006			
	Huynh-Feldt	2,867	538,913	,005			
	Lower-bound	2,867	218,000	,013			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	9,878E-6	1	9,878E-6	,002	,963	,000
USLOVI	,016	3	,005	1,203	,309	,016
host.rez	,001	1	,001	,245	,621	,001
USLOVI * host.rez	,006	3	,002	,422	,737	,006
Error	,981	218	,005			

Prilog D - Efekti uslova manipulacije i osobina ličnosti na diferencijalni skor za agresiju

Efekti za diferencijalni skor za jačinu kazne

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	31,895 ^a	9	3,544	4,029	,000	,146
Intercept	,079	1	,079	,090	,765	,000
postenje.rez	,473	1	,473	,538	,464	,003
emoc.rez	6,461	1	6,461	7,346	,007	,033
ekstrav.rez	1,554	1	1,554	1,766	,185	,008
prij.rez	1,819	1	1,819	2,068	,152	,010
sav.rez	,790	1	,790	,898	,344	,004
otvor.rez	,961	1	,961	1,093	,297	,005
USLOVI	20,305	3	6,768	7,695	,000	,098
Error	186,481	212	,880			
Total	218,376	222				
Corrected Total	218,376	221				

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	21,725 ^a	7	3,104	3,352	,002	,100
Intercept	,030	1	,030	,032	,858	,000
bes.rez	,030	1	,030	,033	,857	,000
osvet.rez	1,268	1	1,268	1,370	,243	,006
dom.rez	,258	1	,258	,279	,598	,001
host.rez	,910	1	,910	,983	,323	,005
USLOVI	20,251	3	6,750	7,290	,000	,094
Error	194,447	210	,926			
Total	216,197	218				
Corrected Total	216,173	217				

Efekti za diferencijalni skor za trajanje kazne

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	38,369 ^a	9	4,263	5,054	,000	,177
Intercept	,059	1	,059	,070	,792	,000
postenje.rez	,837	1	,837	,993	,320	,005
emoc.rez	7,441	1	7,441	8,823	,003	,040
ekstrav.rez	1,712	1	1,712	2,029	,156	,009
prij.rez	1,540	1	1,540	1,826	,178	,009
sav.rez	,095	1	,095	,113	,737	,001
otvor.rez	1,794	1	1,794	2,127	,146	,010
USLOVI	25,131	3	8,377	9,932	,000	,123
Error	178,813	212	,843			
Total	217,182	222				
Corrected Total	217,182	221				

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	32,306 ^a	7	4,615	5,304	,000	,150
Intercept	,047	1	,047	,054	,816	,000
bes.rez	,478	1	,478	,549	,459	,003
osvet.rez	3,393	1	3,393	3,900	,050	,018
dom.rez	,458	1	,458	,526	,469	,003
host.rez	1,491	1	1,491	1,713	,192	,008
USLOVI	28,488	3	9,496	10,914	,000	,135
Error	182,719	210	,870			
Total	215,030	218				
Corrected Total	215,025	217				

Efekti za diferencijalni skor za kazne ekstremne jačine

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	,106 ^a	9	,012	,758	,655	,031
Intercept	2,564E-5	1	2,564E-5	,002	,968	,000
postenje.rez	,001	1	,001	,093	,760	,000
emoc.rez	,034	1	,034	2,200	,139	,010
ekstrav.rez	2,087E-6	1	2,087E-6	,000	,991	,000
prij.rez	,025	1	,025	1,640	,202	,008
sav.rez	,001	1	,001	,052	,819	,000
otvor.rez	4,019E-5	1	4,019E-5	,003	,959	,000
USLOVI	,047	3	,016	1,001	,393	,014
Error	3,351	216	,016			
Total	3,457	226				
Corrected Total	3,457	225				

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	,120 ^a	7	,017	1,103	,362	,035
Intercept	,000	1	,000	,008	,931	,000
bes.rez	2,020E-6	1	2,020E-6	,000	,991	,000
osvet.rez	,021	1	,021	1,349	,247	,006
dom.rez	,045	1	,045	2,863	,092	,013
host.rez	,021	1	,021	1,331	,250	,006
USLOVI	,038	3	,013	,805	,492	,011
Error	3,337	214	,016			
Total	3,457	222				
Corrected Total	3,457	221				

Efekti za diferencijalni skor za kazne ekstremnog trajanja

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	,177 ^a	9	,020	2,151	,027	,082
Intercept	,000	1	,000	,020	,888	,000
postenje.rez	,001	1	,001	,147	,702	,001
emoc.rez	,018	1	,018	1,950	,164	,009
ekstrav.rez	,007	1	,007	,801	,372	,004
prij.rez	,020	1	,020	2,183	,141	,010
sav.rez	,022	1	,022	2,435	,120	,011
otvor.rez	,009	1	,009	,966	,327	,004
USLOVI	,096	3	,032	3,499	,016	,046
Error	1,973	216	,009			
Total	2,149	226				
Corrected Total	2,149	225				

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	,124 ^a	7	,018	1,869	,076	,058
Intercept	,000	1	,000	,024	,876	,000
bes.rez	,001	1	,001	,063	,801	,000
osvet.rez	,009	1	,009	,960	,328	,004
dom.rez	,002	1	,002	,260	,611	,001
host.rez	,005	1	,005	,529	,468	,002
USLOVI	,101	3	,034	3,545	,015	,047
Error	2,025	214	,009			
Total	2,148	222				
Corrected Total	2,148	221				

Prilog E - Efekti stanja besa i hostilnosti na odnos između osobina ličnosti, uslova i agresije

Efekti uslova manipulacije i osobina ličnosti na stanje besa i hostilnosti

Koovarijeteti – sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	171,894 ^a	9	19,099	3,241	,001	,120
Intercept	,298	1	,298	,051	,822	,000
postenje.rez	,086	1	,086	,015	,904	,000
emoc.rez	,312	1	,312	,053	,818	,000
ekstrav.rez	15,474	1	15,474	2,626	,107	,012
prij.rez	8,481	1	8,481	1,439	,232	,007
sav.rez	16,896	1	16,896	2,867	,092	,013
otvor.rez	6,436	1	6,436	1,092	,297	,005
USLOVI	96,830	3	32,277	5,477	,001	,072
Error	1255,216	213	5,893			
Total	1427,111	223				
Corrected Total	1427,111	222				

a. R Squared = ,120 (Adjusted R Squared = ,083)

Post hoc za vrstu uslova

Multiple Comparisons

(I) USLOVI	(J) USLOVI	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1,00	2,00	,1111376	,47983864	,817	-,8345550	1,0568301
	3,00	-,1592553	,45955451	,729	-1,0649708	,7464602
	4,00	-1,5880345*	,45577655	,001	-2,4863042	-,6897649
2,00	1,00	-,1111376	,47983864	,817	-1,0568301	,8345550
	3,00	-,2703928	,47596221	,571	-1,2084455	,6676598
	4,00	-1,6991721*	,47231551	,000	-2,6300376	-,7683065
3,00	1,00	,1592553	,45955451	,729	-,7464602	1,0649708
	2,00	,2703928	,47596221	,571	-,6676598	1,2084455
	4,00	-1,4287792*	,45169367	,002	-2,3190021	-,5385563
4,00	1,00	1,5880345*	,45577655	,001	,6897649	2,4863042
	2,00	1,6991721*	,47231551	,000	,7683065	2,6300376
	3,00	1,4287792*	,45169367	,002	,5385563	2,3190021

Based on observed means. The error term is Mean Square(Error) = 6,017.

Kovarijeteti – dimenzije BODH

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Corrected Model	122,577 ^a	7	17,511	2,840	,008	,086
Intercept	,136	1	,136	,022	,882	,000
bes.rez	,879	1	,879	,143	,706	,001
osvet.rez	9,136	1	9,136	1,482	,225	,007
dom.rez	2,359	1	2,359	,383	,537	,002
host.rez	2,358	1	2,358	,383	,537	,002
USLOVI	108,011	3	36,004	5,840	,001	,077
Error	1300,771	211	6,165			
Total	1423,401	219				
Corrected Total	1423,348	218				

a. R Squared = ,086 (Adjusted R Squared = ,056)

Prilog F – Efekti uslova manipulacije i osobina ličnosti na vreme reakcije na pojedinačne kategorije stimulusa u EST-u

Efekti valence i kongruentnosti u EST-u na RT

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,307	2	,153	1,597	,204	,007
	Greenhouse-Geisser	,307	1,986	,155	1,597	,204	,007
	Huynh-Feldt	,307	2,000	,153	1,597	,204	,007
	Lower-bound	,307	1,000	,307	1,597	,208	,007
Error(val)	Sphericity Assumed	44,581	464	,096			
	Greenhouse-Geisser	44,581	460,776	,097			
	Huynh-Feldt	44,581	464,000	,096			
	Lower-bound	44,581	232,000	,192			
kong	Sphericity Assumed	,002	1	,002	,021	,884	,000
	Greenhouse-Geisser	,002	1,000	,002	,021	,884	,000
	Huynh-Feldt	,002	1,000	,002	,021	,884	,000
	Lower-bound	,002	1,000	,002	,021	,884	,000
Error(kong)	Sphericity Assumed	23,977	232	,103			
	Greenhouse-Geisser	23,977	232,000	,103			
	Huynh-Feldt	23,977	232,000	,103			
	Lower-bound	23,977	232,000	,103			
val * kong	Sphericity Assumed	,145	2	,073	,733	,481	,003
	Greenhouse-Geisser	,145	1,997	,073	,733	,481	,003
	Huynh-Feldt	,145	2,000	,073	,733	,481	,003
	Lower-bound	,145	1,000	,145	,733	,393	,003
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	45,954	464	,099			
	Greenhouse-Geisser	45,954	463,318	,099			
	Huynh-Feldt	45,954	464,000	,099			
	Lower-bound	45,954	232,000	,198			

Efekti valence i kongruentnosti u EST-u i uslova na RT

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,175	2	,088	,911	,403	,005
	Greenhouse-Geisser	,175	2,000	,088	,911	,403	,005
	Huynh-Feldt	,175	2,000	,088	,911	,403	,005
	Lower-bound	,175	1,000	,175	,911	,341	,005
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,586	6	,098	1,015	,415	,016
	Greenhouse-Geisser	,586	5,999	,098	1,015	,415	,016
	Huynh-Feldt	,586	6,000	,098	1,015	,415	,016
	Lower-bound	,586	3,000	,195	1,015	,387	,016
Error(val)	Sphericity Assumed	36,762	382	,096			
	Greenhouse-Geisser	36,762	381,918	,096			
	Huynh-Feldt	36,762	382,000	,096			
	Lower-bound	36,762	191,000	,192			
kong	Sphericity Assumed	,006	1	,006	,058	,810	,000
	Greenhouse-Geisser	,006	1,000	,006	,058	,810	,000
	Huynh-Feldt	,006	1,000	,006	,058	,810	,000
	Lower-bound	,006	1,000	,006	,058	,810	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,456	3	,152	1,432	,235	,022
	Greenhouse-Geisser	,456	3,000	,152	1,432	,235	,022
	Huynh-Feldt	,456	3,000	,152	1,432	,235	,022
	Lower-bound	,456	3,000	,152	1,432	,235	,022
Error(kong)	Sphericity Assumed	20,276	191	,106			
	Greenhouse-Geisser	20,276	191,000	,106			
	Huynh-Feldt	20,276	191,000	,106			
	Lower-bound	20,276	191,000	,106			
val * kong	Sphericity Assumed	,092	2	,046	,433	,649	,002
	Greenhouse-Geisser	,092	1,995	,046	,433	,648	,002
	Huynh-Feldt	,092	2,000	,046	,433	,649	,002
	Lower-bound	,092	1,000	,092	,433	,511	,002

val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,443	6	,074	,695	,654	,011
	Greenhouse-Geisser	,443	5,985	,074	,695	,653	,011
	Huynh-Feldt	,443	6,000	,074	,695	,654	,011
	Lower-bound	,443	3,000	,148	,695	,556	,011
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,536	382	,106			
	Greenhouse-Geisser	40,536	381,046	,106			
	Huynh-Feldt	40,536	382,000	,106			
	Lower-bound	40,536	191,000	,212			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	24613,439	1	24613,439	6440,238	,000	,971
USLOVI	21,246	3	7,082	1,853	,139	,028
Error	729,968	191	3,822			

Efekti valence i kongruentnosti u EST-u, uslova i osobina ličnosti na RT

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,186	2	,093	,971	,380	,005
	Greenhouse-Geisser	,186	2,000	,093	,971	,380	,005
	Huynh-Feldt	,186	2,000	,093	,971	,380	,005
	Lower-bound	,186	1,000	,186	,971	,326	,005
val * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,209	2	,105	1,093	,336	,006
	Greenhouse-Geisser	,209	2,000	,105	1,093	,336	,006
	Huynh-Feldt	,209	2,000	,105	1,093	,336	,006
	Lower-bound	,209	1,000	,209	1,093	,297	,006
val * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,185	2	,092	,967	,381	,005
	Greenhouse-Geisser	,185	2,000	,092	,967	,381	,005
	Huynh-Feldt	,185	2,000	,092	,967	,381	,005
	Lower-bound	,185	1,000	,185	,967	,327	,005
val * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,421	2	,211	2,204	,112	,012
	Greenhouse-Geisser	,421	2,000	,211	2,204	,112	,012
	Huynh-Feldt	,421	2,000	,211	2,204	,112	,012
	Lower-bound	,421	1,000	,421	2,204	,139	,012
val * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,473	2	,236	2,472	,086	,013
	Greenhouse-Geisser	,473	2,000	,236	2,472	,086	,013
	Huynh-Feldt	,473	2,000	,236	2,472	,086	,013
	Lower-bound	,473	1,000	,473	2,472	,118	,013
val * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,007	2	,003	,036	,964	,000
	Greenhouse-Geisser	,007	2,000	,003	,036	,964	,000
	Huynh-Feldt	,007	2,000	,003	,036	,964	,000
	Lower-bound	,007	1,000	,007	,036	,849	,000
val * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,205	2	,103	1,073	,343	,006
	Greenhouse-Geisser	,205	2,000	,103	1,073	,343	,006
	Huynh-Feldt	,205	2,000	,103	1,073	,343	,006
	Lower-bound	,205	1,000	,205	1,073	,302	,006
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,523	6	,087	,912	,486	,015

	Greenhouse-Geisser	,523	5,999	,087	,912	,486	,015
	Huynh-Feldt	,523	6,000	,087	,912	,486	,015
	Lower-bound	,523	3,000	,174	,912	,436	,015
Error(val)	Sphericity Assumed	35,376	370	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,376	369,909	,096			
	Huynh-Feldt	35,376	370,000	,096			
	Lower-bound	35,376	185,000	,191			
kong	Sphericity Assumed	,009	1	,009	,089	,765	,000
	Greenhouse-Geisser	,009	1,000	,009	,089	,765	,000
	Huynh-Feldt	,009	1,000	,009	,089	,765	,000
	Lower-bound	,009	1,000	,009	,089	,765	,000
kong * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,574	1	,574	5,538	,020	,029
	Greenhouse-Geisser	,574	1,000	,574	5,538	,020	,029
	Huynh-Feldt	,574	1,000	,574	5,538	,020	,029
	Lower-bound	,574	1,000	,574	5,538	,020	,029
kong * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,145	1	,145	1,399	,238	,008
	Greenhouse-Geisser	,145	1,000	,145	1,399	,238	,008
	Huynh-Feldt	,145	1,000	,145	1,399	,238	,008
	Lower-bound	,145	1,000	,145	1,399	,238	,008
kong * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,100	1	,100	,965	,327	,005
	Greenhouse-Geisser	,100	1,000	,100	,965	,327	,005
	Huynh-Feldt	,100	1,000	,100	,965	,327	,005
	Lower-bound	,100	1,000	,100	,965	,327	,005
kong * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,223	1	,223	2,148	,144	,011
	Greenhouse-Geisser	,223	1,000	,223	2,148	,144	,011
	Huynh-Feldt	,223	1,000	,223	2,148	,144	,011
	Lower-bound	,223	1,000	,223	2,148	,144	,011
kong * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,213	1	,213	2,058	,153	,011
	Greenhouse-Geisser	,213	1,000	,213	2,058	,153	,011
	Huynh-Feldt	,213	1,000	,213	2,058	,153	,011
	Lower-bound	,213	1,000	,213	2,058	,153	,011
kong * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,027	1	,027	,260	,611	,001
	Greenhouse-Geisser	,027	1,000	,027	,260	,611	,001
	Huynh-Feldt	,027	1,000	,027	,260	,611	,001
	Lower-bound	,027	1,000	,027	,260	,611	,001
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,459	3	,153	1,476	,223	,023
	Greenhouse-Geisser	,459	3,000	,153	1,476	,223	,023
	Huynh-Feldt	,459	3,000	,153	1,476	,223	,023
	Lower-bound	,459	3,000	,153	1,476	,223	,023
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,188	185	,104			
	Greenhouse-Geisser	19,188	185,000	,104			
	Huynh-Feldt	19,188	185,000	,104			
	Lower-bound	19,188	185,000	,104			
val * kong	Sphericity Assumed	,087	2	,044	,413	,662	,002

	Greenhouse-Geisser	,087	1,993	,044	,413	,661	,002
	Huynh-Feldt	,087	2,000	,044	,413	,662	,002
	Lower-bound	,087	1,000	,087	,413	,521	,002
val * kong * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,957	2	,479	4,535	,011	,024
	Greenhouse-Geisser	,957	1,993	,480	4,535	,011	,024
	Huynh-Feldt	,957	2,000	,479	4,535	,011	,024
	Lower-bound	,957	1,000	,957	4,535	,035	,024
val * kong * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,217	2	,109	1,028	,359	,006
	Greenhouse-Geisser	,217	1,993	,109	1,028	,358	,006
	Huynh-Feldt	,217	2,000	,109	1,028	,359	,006
	Lower-bound	,217	1,000	,217	1,028	,312	,006
val * kong * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,037	2	,019	,176	,839	,001
	Greenhouse-Geisser	,037	1,993	,019	,176	,838	,001
	Huynh-Feldt	,037	2,000	,019	,176	,839	,001
	Lower-bound	,037	1,000	,037	,176	,676	,001
val * kong * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,223	2	,112	1,057	,348	,006
	Greenhouse-Geisser	,223	1,993	,112	1,057	,348	,006
	Huynh-Feldt	,223	2,000	,112	1,057	,348	,006
	Lower-bound	,223	1,000	,223	1,057	,305	,006
val * kong * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,116	2	,058	,548	,579	,003
	Greenhouse-Geisser	,116	1,993	,058	,548	,578	,003
	Huynh-Feldt	,116	2,000	,058	,548	,579	,003
	Lower-bound	,116	1,000	,116	,548	,460	,003
val * kong * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,068	2	,034	,322	,725	,002
	Greenhouse-Geisser	,068	1,993	,034	,322	,724	,002
	Huynh-Feldt	,068	2,000	,034	,322	,725	,002
	Lower-bound	,068	1,000	,068	,322	,571	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,434	6	,072	,686	,661	,011
	Greenhouse-Geisser	,434	5,980	,073	,686	,661	,011
	Huynh-Feldt	,434	6,000	,072	,686	,661	,011
	Lower-bound	,434	3,000	,145	,686	,562	,011
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	39,062	370	,106			
	Greenhouse-Geisser	39,062	368,744	,106			
	Huynh-Feldt	39,062	370,000	,106			
	Lower-bound	39,062	185,000	,211			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4064,140	1	4064,140	6592,972	,000	,973
Postenje.rez	,483	1	,483	,784	,377	,004
Emocionalnost.rez	,905	1	,905	1,469	,227	,008
Ekstraverzija.rez	2,972	1	2,972	4,822	,029	,025
Prijatnost.rez	,874	1	,874	1,418	,235	,008
Savesnost.rez	,447	1	,447	,725	,396	,004
Otvorenost.rez	1,674	1	1,674	2,716	,101	,014
USLOVI	2,970	3	,990	1,606	,189	,025
Error	114,040	185	,616			

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,097	2	,049	,503	,605	,003
	Greenhouse-Geisser	,097	1,998	,049	,503	,605	,003
	Huynh-Feldt	,097	2,000	,049	,503	,605	,003
	Lower-bound	,097	1,000	,097	,503	,479	,003
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,622	6	,104	1,073	,378	,017
	Greenhouse-Geisser	,622	5,995	,104	1,073	,378	,017
	Huynh-Feldt	,622	6,000	,104	1,073	,378	,017
	Lower-bound	,622	3,000	,207	1,073	,362	,017
val * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,133	2	,067	,690	,502	,004
	Greenhouse-Geisser	,133	1,998	,067	,690	,502	,004
	Huynh-Feldt	,133	2,000	,067	,690	,502	,004
	Lower-bound	,133	1,000	,133	,690	,407	,004
val * USLOVI * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,578	6	,096	,998	,426	,016
	Greenhouse-Geisser	,578	5,995	,096	,998	,426	,016
	Huynh-Feldt	,578	6,000	,096	,998	,426	,016
	Lower-bound	,578	3,000	,193	,998	,395	,016
Error(val)	Sphericity Assumed	36,100	374	,097			
	Greenhouse-Geisser	36,100	373,718	,097			
	Huynh-Feldt	36,100	374,000	,097			
	Lower-bound	36,100	187,000	,193			
kong	Sphericity Assumed	,015	1	,015	,147	,702	,001
	Greenhouse-Geisser	,015	1,000	,015	,147	,702	,001
	Huynh-Feldt	,015	1,000	,015	,147	,702	,001
	Lower-bound	,015	1,000	,015	,147	,702	,001
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,424	3	,141	1,359	,257	,021
	Greenhouse-Geisser	,424	3,000	,141	1,359	,257	,021
	Huynh-Feldt	,424	3,000	,141	1,359	,257	,021
	Lower-bound	,424	3,000	,141	1,359	,257	,021
kong * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,310	1	,310	2,983	,086	,016
	Greenhouse-Geisser	,310	1,000	,310	2,983	,086	,016
	Huynh-Feldt	,310	1,000	,310	2,983	,086	,016
	Lower-bound	,310	1,000	,310	2,983	,086	,016
kong * USLOVI * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,350	3	,117	1,121	,342	,018
	Greenhouse-Geisser	,350	3,000	,117	1,121	,342	,018
	Huynh-Feldt	,350	3,000	,117	1,121	,342	,018
	Lower-bound	,350	3,000	,117	1,121	,342	,018
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,453	187	,104			
	Greenhouse-Geisser	19,453	187,000	,104			
	Huynh-Feldt	19,453	187,000	,104			
	Lower-bound	19,453	187,000	,104			
val * kong	Sphericity Assumed	,175	2	,087	,846	,430	,005

	Greenhouse-Geisser	,175	1,994	,088	,846	,430	,005
	Huynh-Feldt	,175	2,000	,087	,846	,430	,005
	Lower-bound	,175	1,000	,175	,846	,359	,005
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,447	6	,074	,720	,634	,011
	Greenhouse-Geisser	,447	5,982	,075	,720	,633	,011
	Huynh-Feldt	,447	6,000	,074	,720	,634	,011
	Lower-bound	,447	3,000	,149	,720	,541	,011
val * kong * Postenje.rez	Sphericity Assumed	,647	2	,324	3,128	,045	,016
	Greenhouse-Geisser	,647	1,994	,324	3,128	,045	,016
	Huynh-Feldt	,647	2,000	,324	3,128	,045	,016
	Lower-bound	,647	1,000	,647	3,128	,079	,016
val * kong * USLOVI * Postenje.rez	Sphericity Assumed	1,083	6	,180	1,745	,110	,027
	Greenhouse-Geisser	1,083	5,982	,181	1,745	,110	,027
	Huynh-Feldt	1,083	6,000	,180	1,745	,110	,027
	Lower-bound	1,083	3,000	,361	1,745	,159	,027
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	38,684	374	,103			
	Greenhouse-Geisser	38,684	372,876	,104			
	Huynh-Feldt	38,684	374,000	,103			
	Lower-bound	38,684	187,000	,207			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3978,189	1	3978,189	6456,150	,000	,972
USLOVI	3,807	3	1,269	2,060	,107	,032
Postenje.rez	,978	1	,978	1,588	,209	,008
USLOVI * Postenje.rez	5,838	3	1,946	3,158	,026	,048
Error	115,227	187	,616			

Kovarijetet – Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,190	2	,095	,992	,372	,005
	Greenhouse-Geisser	,190	1,999	,095	,992	,372	,005
	Huynh-Feldt	,190	2,000	,095	,992	,372	,005
	Lower-bound	,190	1,000	,190	,992	,321	,005
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,624	6	,104	1,084	,371	,017
	Greenhouse-Geisser	,624	5,997	,104	1,084	,371	,017
	Huynh-Feldt	,624	6,000	,104	1,084	,371	,017
	Lower-bound	,624	3,000	,208	1,084	,357	,017
val * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,167	2	,084	,873	,419	,005
	Greenhouse-Geisser	,167	1,999	,084	,873	,419	,005
	Huynh-Feldt	,167	2,000	,084	,873	,419	,005
	Lower-bound	,167	1,000	,167	,873	,351	,005
val * USLOVI * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,660	6	,110	1,147	,334	,018
	Greenhouse-Geisser	,660	5,997	,110	1,147	,334	,018
	Huynh-Feldt	,660	6,000	,110	1,147	,334	,018

	Lower-bound	,660	3,000	,220	1,147	,331	,018
Error(val)	Sphericity Assumed	35,881	374	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,881	373,800	,096			
	Huynh-Feldt	35,881	374,000	,096			
	Lower-bound	35,881	187,000	,192			
kong	Sphericity Assumed	,009	1	,009	,080	,777	,000
	Greenhouse-Geisser	,009	1,000	,009	,080	,777	,000
	Huynh-Feldt	,009	1,000	,009	,080	,777	,000
	Lower-bound	,009	1,000	,009	,080	,777	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,385	3	,128	1,200	,311	,019
	Greenhouse-Geisser	,385	3,000	,128	1,200	,311	,019
	Huynh-Feldt	,385	3,000	,128	1,200	,311	,019
	Lower-bound	,385	3,000	,128	1,200	,311	,019
kong * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,078	1	,078	,728	,395	,004
	Greenhouse-Geisser	,078	1,000	,078	,728	,395	,004
	Huynh-Feldt	,078	1,000	,078	,728	,395	,004
	Lower-bound	,078	1,000	,078	,728	,395	,004
kong * USLOVI * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,257	3	,086	,802	,494	,013
	Greenhouse-Geisser	,257	3,000	,086	,802	,494	,013
	Huynh-Feldt	,257	3,000	,086	,802	,494	,013
	Lower-bound	,257	3,000	,086	,802	,494	,013
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,976	187	,107			
	Greenhouse-Geisser	19,976	187,000	,107			
	Huynh-Feldt	19,976	187,000	,107			
	Lower-bound	19,976	187,000	,107			
val * kong	Sphericity Assumed	,085	2	,043	,404	,668	,002
	Greenhouse-Geisser	,085	1,991	,043	,404	,667	,002
	Huynh-Feldt	,085	2,000	,043	,404	,668	,002
	Lower-bound	,085	1,000	,085	,404	,526	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,531	6	,089	,841	,539	,013
	Greenhouse-Geisser	,531	5,974	,089	,841	,539	,013
	Huynh-Feldt	,531	6,000	,089	,841	,539	,013
	Lower-bound	,531	3,000	,177	,841	,473	,013
val * kong * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,179	2	,090	,851	,428	,005
	Greenhouse-Geisser	,179	1,991	,090	,851	,427	,005
	Huynh-Feldt	,179	2,000	,090	,851	,428	,005
	Lower-bound	,179	1,000	,179	,851	,357	,005
val * kong * USLOVI * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,949	6	,158	1,502	,176	,024
	Greenhouse-Geisser	,949	5,974	,159	1,502	,177	,024
	Huynh-Feldt	,949	6,000	,158	1,502	,176	,024
	Lower-bound	,949	3,000	,316	1,502	,216	,024
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	39,392	374	,105			
	Greenhouse-Geisser	39,392	372,400	,106			

Huynh-Feldt	39,392	374,000	,105			
Lower-bound	39,392	187,000	,211			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4020,273	1	4020,273	6273,048	,000	,971
USLOVI	3,667	3	1,222	1,907	,130	,030
Emocionalnost.rez	,458	1	,458	,715	,399	,004
USLOVI * Emocionalnost.rez	1,090	3	,363	,567	,637	,009
Error	119,845	187	,641			

Kovarijetet – Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,149	2	,075	,783	,458	,004
	Greenhouse-Geisser	,149	1,998	,075	,783	,458	,004
	Huynh-Feldt	,149	2,000	,075	,783	,458	,004
	Lower-bound	,149	1,000	,149	,783	,378	,004
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,596	6	,099	1,041	,398	,016
	Greenhouse-Geisser	,596	5,995	,099	1,041	,398	,016
	Huynh-Feldt	,596	6,000	,099	1,041	,398	,016
	Lower-bound	,596	3,000	,199	1,041	,376	,016
val * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,244	2	,122	1,278	,280	,007
	Greenhouse-Geisser	,244	1,998	,122	1,278	,280	,007
	Huynh-Feldt	,244	2,000	,122	1,278	,280	,007
	Lower-bound	,244	1,000	,244	1,278	,260	,007
val * USLOVI * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,703	6	,117	1,228	,291	,019
	Greenhouse-Geisser	,703	5,995	,117	1,228	,291	,019
	Huynh-Feldt	,703	6,000	,117	1,228	,291	,019
	Lower-bound	,703	3,000	,234	1,228	,301	,019
Error(val)	Sphericity Assumed	35,684	374	,095			
	Greenhouse-Geisser	35,684	373,660	,095			
	Huynh-Feldt	35,684	374,000	,095			
	Lower-bound	35,684	187,000	,191			
kong	Sphericity Assumed	,007	1	,007	,065	,800	,000
	Greenhouse-Geisser	,007	1,000	,007	,065	,800	,000
	Huynh-Feldt	,007	1,000	,007	,065	,800	,000
	Lower-bound	,007	1,000	,007	,065	,800	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,418	3	,139	1,322	,268	,021
	Greenhouse-Geisser	,418	3,000	,139	1,322	,268	,021
	Huynh-Feldt	,418	3,000	,139	1,322	,268	,021
	Lower-bound	,418	3,000	,139	1,322	,268	,021
kong * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,088	1	,088	,832	,363	,004
	Greenhouse-Geisser	,088	1,000	,088	,832	,363	,004
	Huynh-Feldt	,088	1,000	,088	,832	,363	,004
	Lower-bound	,088	1,000	,088	,832	,363	,004

kong * USLOVI * Ekstraverzija.rez	Sphericity	,508	3	,169	1,607	,189	,025
	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	,508	3,000	,169	1,607	,189	,025
	Huynh-Feldt	,508	3,000	,169	1,607	,189	,025
Error(kong)	Lower-bound	,508	3,000	,169	1,607	,189	,025
	Sphericity	19,692	187	,105			
	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	19,692	187,000	,105			
val * kong	Huynh-Feldt	19,692	187,000	,105			
	Lower-bound	19,692	187,000	,105			
	Sphericity	,093	2	,046	,437	,646	,002
	Assumed						
val * kong * USLOVI	Greenhouse-Geisser	,093	1,995	,047	,437	,646	,002
	Huynh-Feldt	,093	2,000	,046	,437	,646	,002
	Lower-bound	,093	1,000	,093	,437	,509	,002
	Sphericity	,436	6	,073	,684	,663	,011
val * kong * Ekstraverzija.rez	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	,436	5,984	,073	,684	,663	,011
	Huynh-Feldt	,436	6,000	,073	,684	,663	,011
	Lower-bound	,436	3,000	,145	,684	,563	,011
val * kong * USLOVI * Ekstraverzija.rez	Sphericity	,195	2	,098	,919	,400	,005
	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	,195	1,995	,098	,919	,399	,005
	Huynh-Feldt	,195	2,000	,098	,919	,400	,005
val * kong * USLOVI * Ekstraverzija.rez	Lower-bound	,195	1,000	,195	,919	,339	,005
	Sphericity	,694	6	,116	1,089	,368	,017
	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	,694	5,984	,116	1,089	,368	,017
Error(val*kong)	Huynh-Feldt	,694	6,000	,116	1,089	,368	,017
	Lower-bound	,694	3,000	,231	1,089	,355	,017
	Sphericity	39,731	374	,106			
	Assumed						
Error(val*kong)	Greenhouse-Geisser	39,731	373,015	,107			
	Huynh-Feldt	39,731	374,000	,106			
	Lower-bound	39,731	187,000	,212			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4073,721	1	4073,721	6570,808	,000	,972
USLOVI	3,609	3	1,203	1,940	,125	,030
Ekstraverzija.rez	2,745	1	2,745	4,428	,037	,023
USLOVI * Ekstraverzija.rez	2,712	3	,904	1,458	,227	,023
Error	115,935	187	,620			

Kovarijetet – Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity	,196	2	,098	1,024	,360	,005
	Assumed						
	Greenhouse-Geisser	,196	2,000	,098	1,024	,360	,005
	Huynh-Feldt	,196	2,000	,098	1,024	,360	,005
val * USLOVI	Lower-bound	,196	1,000	,196	1,024	,313	,005
	Sphericity	,589	6	,098	1,026	,408	,016
	Assumed						

	Greenhouse-Geisser	,589	5,999	,098	1,026	,408	,016
	Huynh-Feldt	,589	6,000	,098	1,026	,408	,016
	Lower-bound	,589	3,000	,196	1,026	,382	,016
val * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,503	2	,252	2,628	,074	,014
	Greenhouse-Geisser	,503	2,000	,252	2,628	,074	,014
	Huynh-Feldt	,503	2,000	,252	2,628	,074	,014
	Lower-bound	,503	1,000	,503	2,628	,107	,014
val * USLOVI * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,586	6	,098	1,020	,412	,016
	Greenhouse-Geisser	,586	5,999	,098	1,020	,412	,016
	Huynh-Feldt	,586	6,000	,098	1,020	,412	,016
	Lower-bound	,586	3,000	,195	1,020	,385	,016
Error(val)	Sphericity Assumed	35,799	374	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,799	373,963	,096			
	Huynh-Feldt	35,799	374,000	,096			
	Lower-bound	35,799	187,000	,191			
kong	Sphericity Assumed	,003	1	,003	,032	,858	,000
	Greenhouse-Geisser	,003	1,000	,003	,032	,858	,000
	Huynh-Feldt	,003	1,000	,003	,032	,858	,000
	Lower-bound	,003	1,000	,003	,032	,858	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,489	3	,163	1,543	,205	,024
	Greenhouse-Geisser	,489	3,000	,163	1,543	,205	,024
	Huynh-Feldt	,489	3,000	,163	1,543	,205	,024
	Lower-bound	,489	3,000	,163	1,543	,205	,024
kong * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,183	1	,183	1,735	,189	,009
	Greenhouse-Geisser	,183	1,000	,183	1,735	,189	,009
	Huynh-Feldt	,183	1,000	,183	1,735	,189	,009
	Lower-bound	,183	1,000	,183	1,735	,189	,009
kong * USLOVI * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,446	3	,149	1,406	,242	,022
	Greenhouse-Geisser	,446	3,000	,149	1,406	,242	,022
	Huynh-Feldt	,446	3,000	,149	1,406	,242	,022
	Lower-bound	,446	3,000	,149	1,406	,242	,022
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,754	187	,106			
	Greenhouse-Geisser	19,754	187,000	,106			
	Huynh-Feldt	19,754	187,000	,106			
	Lower-bound	19,754	187,000	,106			
val * kong	Sphericity Assumed	,096	2	,048	,447	,640	,002
	Greenhouse-Geisser	,096	1,994	,048	,447	,640	,002
	Huynh-Feldt	,096	2,000	,048	,447	,640	,002
	Lower-bound	,096	1,000	,096	,447	,505	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,453	6	,076	,704	,646	,011
	Greenhouse-Geisser	,453	5,981	,076	,704	,646	,011
	Huynh-Feldt	,453	6,000	,076	,704	,646	,011
	Lower-bound	,453	3,000	,151	,704	,551	,011
val * kong * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,127	2	,064	,595	,552	,003

	Greenhouse-Geisser	,127	1,994	,064	,595	,552	,003
	Huynh-Feldt	,127	2,000	,064	,595	,552	,003
	Lower-bound	,127	1,000	,127	,595	,442	,003
val * kong * USLOVI * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,276	6	,046	,428	,860	,007
	Greenhouse-Geisser	,276	5,981	,046	,428	,859	,007
	Huynh-Feldt	,276	6,000	,046	,428	,860	,007
	Lower-bound	,276	3,000	,092	,428	,733	,007
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,097	374	,107			
	Greenhouse-Geisser	40,097	372,822	,108			
	Huynh-Feldt	40,097	374,000	,107			
	Lower-bound	40,097	187,000	,214			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4087,217	1	4087,217	6441,032	,000	,972
USLOVI	3,497	3	1,166	1,837	,142	,029
Prijatnost.rez	2,289	1	2,289	3,608	,049	,019
USLOVI * Prijatnost.rez	1,283	3	,428	,674	,569	,011
Error	118,663	187	,635			

Kovarijetet – Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,089	2	,044	,472	,624	,003
	Greenhouse-Geisser	,089	1,997	,044	,472	,624	,003
	Huynh-Feldt	,089	2,000	,044	,472	,624	,003
	Lower-bound	,089	1,000	,089	,472	,493	,003
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,644	6	,107	1,139	,339	,018
	Greenhouse-Geisser	,644	5,992	,107	1,139	,339	,018
	Huynh-Feldt	,644	6,000	,107	1,139	,339	,018
	Lower-bound	,644	3,000	,215	1,139	,335	,018
val * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,138	2	,069	,733	,481	,004
	Greenhouse-Geisser	,138	1,997	,069	,733	,481	,004
	Huynh-Feldt	,138	2,000	,069	,733	,481	,004
	Lower-bound	,138	1,000	,138	,733	,393	,004
val * USLOVI * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	1,429	6	,238	2,528	,021	,039
	Greenhouse-Geisser	1,429	5,992	,238	2,528	,021	,039
	Huynh-Feldt	1,429	6,000	,238	2,528	,021	,039
	Lower-bound	1,429	3,000	,476	2,528	,059	,039
Error(val)	Sphericity Assumed	35,229	374	,094			
	Greenhouse-Geisser	35,229	373,502	,094			
	Huynh-Feldt	35,229	374,000	,094			
	Lower-bound	35,229	187,000	,188			
kong	Sphericity Assumed	,027	1	,027	,256	,614	,001
	Greenhouse-Geisser	,027	1,000	,027	,256	,614	,001
	Huynh-Feldt	,027	1,000	,027	,256	,614	,001

	Lower-bound	,027	1,000	,027	,256	,614	,001
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,607	3	,202	1,910	,129	,030
	Greenhouse-Geisser	,607	3,000	,202	1,910	,129	,030
	Huynh-Feldt	,607	3,000	,202	1,910	,129	,030
	Lower-bound	,607	3,000	,202	1,910	,129	,030
kong * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,290	1	,290	2,733	,100	,014
	Greenhouse-Geisser	,290	1,000	,290	2,733	,100	,014
	Huynh-Feldt	,290	1,000	,290	2,733	,100	,014
	Lower-bound	,290	1,000	,290	2,733	,100	,014
kong * USLOVI * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,261	3	,087	,822	,483	,013
	Greenhouse-Geisser	,261	3,000	,087	,822	,483	,013
	Huynh-Feldt	,261	3,000	,087	,822	,483	,013
	Lower-bound	,261	3,000	,087	,822	,483	,013
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,813	187	,106			
	Greenhouse-Geisser	19,813	187,000	,106			
	Huynh-Feldt	19,813	187,000	,106			
	Lower-bound	19,813	187,000	,106			
val * kong	Sphericity Assumed	,045	2	,022	,207	,813	,001
	Greenhouse-Geisser	,045	1,995	,022	,207	,812	,001
	Huynh-Feldt	,045	2,000	,022	,207	,813	,001
	Lower-bound	,045	1,000	,045	,207	,649	,001
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,447	6	,074	,693	,655	,011
	Greenhouse-Geisser	,447	5,986	,075	,693	,655	,011
	Huynh-Feldt	,447	6,000	,074	,693	,655	,011
	Lower-bound	,447	3,000	,149	,693	,557	,011
val * kong * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,101	2	,050	,468	,627	,002
	Greenhouse-Geisser	,101	1,995	,050	,468	,626	,002
	Huynh-Feldt	,101	2,000	,050	,468	,627	,002
	Lower-bound	,101	1,000	,101	,468	,495	,002
val * kong * USLOVI * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,224	6	,037	,347	,911	,006
	Greenhouse-Geisser	,224	5,986	,037	,347	,911	,006
	Huynh-Feldt	,224	6,000	,037	,347	,911	,006
	Lower-bound	,224	3,000	,075	,347	,791	,006
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,192	374	,107			
	Greenhouse-Geisser	40,192	373,121	,108			
	Huynh-Feldt	40,192	374,000	,107			
	Lower-bound	40,192	187,000	,215			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3888,693	1	3888,693	6034,805	,000	,970
USLOVI	3,212	3	1,071	1,661	,177	,026
Savesnost.rez	,003	1	,003	,004	,948	,000
USLOVI * Savesnost.rez	1,157	3	,386	,599	,617	,010
Error	120,499	187	,644			

Kovarijetet – Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,163	2	,082	,853	,427	,005
	Greenhouse-Geisser	,163	1,999	,082	,853	,427	,005
	Huynh-Feldt	,163	2,000	,082	,853	,427	,005
	Lower-bound	,163	1,000	,163	,853	,357	,005
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,653	6	,109	1,137	,340	,018
	Greenhouse-Geisser	,653	5,996	,109	1,137	,340	,018
	Huynh-Feldt	,653	6,000	,109	1,137	,340	,018
	Lower-bound	,653	3,000	,218	1,137	,335	,018
val * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,091	2	,045	,475	,622	,003
	Greenhouse-Geisser	,091	1,999	,046	,475	,622	,003
	Huynh-Feldt	,091	2,000	,045	,475	,622	,003
	Lower-bound	,091	1,000	,091	,475	,491	,003
val * USLOVI * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,805	6	,134	1,402	,213	,022
	Greenhouse-Geisser	,805	5,996	,134	1,402	,213	,022
	Huynh-Feldt	,805	6,000	,134	1,402	,213	,022
	Lower-bound	,805	3,000	,268	1,402	,244	,022
Error(val)	Sphericity Assumed	35,800	374	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,800	373,727	,096			
	Huynh-Feldt	35,800	374,000	,096			
	Lower-bound	35,800	187,000	,191			
kong	Sphericity Assumed	,051	1	,051	,501	,480	,003
	Greenhouse-Geisser	,051	1,000	,051	,501	,480	,003
	Huynh-Feldt	,051	1,000	,051	,501	,480	,003
	Lower-bound	,051	1,000	,051	,501	,480	,003
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,396	3	,132	1,291	,279	,020
	Greenhouse-Geisser	,396	3,000	,132	1,291	,279	,020
	Huynh-Feldt	,396	3,000	,132	1,291	,279	,020
	Lower-bound	,396	3,000	,132	1,291	,279	,020
kong * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,004	1	,004	,035	,851	,000
	Greenhouse-Geisser	,004	1,000	,004	,035	,851	,000
	Huynh-Feldt	,004	1,000	,004	,035	,851	,000
	Lower-bound	,004	1,000	,004	,035	,851	,000
kong * USLOVI * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	1,135	3	,378	3,695	,013	,056
	Greenhouse-Geisser	1,135	3,000	,378	3,695	,013	,056
	Huynh-Feldt	1,135	3,000	,378	3,695	,013	,056
	Lower-bound	1,135	3,000	,378	3,695	,013	,056
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,141	187	,102			
	Greenhouse-Geisser	19,141	187,000	,102			
	Huynh-Feldt	19,141	187,000	,102			
	Lower-bound	19,141	187,000	,102			

val * kong	Sphericity Assumed	,046	2	,023	,216	,806	,001
	Greenhouse-Geisser	,046	1,995	,023	,216	,805	,001
	Huynh-Feldt	,046	2,000	,023	,216	,806	,001
	Lower-bound	,046	1,000	,046	,216	,642	,001
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,429	6	,071	,668	,676	,011
	Greenhouse-Geisser	,429	5,986	,072	,668	,676	,011
	Huynh-Feldt	,429	6,000	,071	,668	,676	,011
	Lower-bound	,429	3,000	,143	,668	,573	,011
val * kong * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,002	2	,001	,008	,992	,000
	Greenhouse-Geisser	,002	1,995	,001	,008	,992	,000
	Huynh-Feldt	,002	2,000	,001	,008	,992	,000
	Lower-bound	,002	1,000	,002	,008	,931	,000
val * kong * USLOVI * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,470	6	,078	,732	,624	,012
	Greenhouse-Geisser	,470	5,986	,079	,732	,624	,012
	Huynh-Feldt	,470	6,000	,078	,732	,624	,012
	Lower-bound	,470	3,000	,157	,732	,534	,012
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,056	374	,107			
	Greenhouse-Geisser	40,056	373,118	,107			
	Huynh-Feldt	40,056	374,000	,107			
	Lower-bound	40,056	187,000	,214			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3944,484	1	3944,484	6258,120	,000	,971
USLOVI	1,887	3	,629	,998	,395	,016
Otvorenost.rez	1,888	1	1,888	2,995	,085	,016
USLOVI * Otvorenost.rez	2,062	3	,687	1,090	,354	,017
Error	117,866	187	,630			

kovarijeteti – sve dimenzije BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,165	2	,082	,851	,428	,005
	Greenhouse-Geisser	,165	2,000	,082	,851	,428	,005
	Huynh-Feldt	,165	2,000	,082	,851	,428	,005
	Lower-bound	,165	1,000	,165	,851	,358	,005
val * bes.rez	Sphericity Assumed	,068	2	,034	,352	,703	,002
	Greenhouse-Geisser	,068	2,000	,034	,352	,703	,002
	Huynh-Feldt	,068	2,000	,034	,352	,703	,002
	Lower-bound	,068	1,000	,068	,352	,554	,002
val * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,273	2	,137	1,411	,245	,008
	Greenhouse-Geisser	,273	2,000	,137	1,411	,245	,008
	Huynh-Feldt	,273	2,000	,137	1,411	,245	,008
	Lower-bound	,273	1,000	,273	1,411	,236	,008
val * dom.rez	Sphericity Assumed	,101	2	,050	,521	,594	,003
	Greenhouse-Geisser	,101	2,000	,050	,521	,594	,003
	Huynh-Feldt	,101	2,000	,050	,521	,594	,003
	Lower-bound	,101	1,000	,101	,521	,471	,003
val * host.rez	Sphericity Assumed	,076	2	,038	,391	,677	,002
	Greenhouse-Geisser	,076	2,000	,038	,391	,677	,002
	Huynh-Feldt	,076	2,000	,038	,391	,677	,002
	Lower-bound	,076	1,000	,076	,391	,533	,002
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,613	6	,102	1,055	,389	,017

	Greenhouse-Geisser	,613	5,999	,102	1,055	,389	,017
	Huynh-Feldt	,613	6,000	,102	1,055	,389	,017
	Lower-bound	,613	3,000	,204	1,055	,370	,017
Error(val)	Sphericity Assumed	35,419	366	,097			
	Greenhouse-Geisser	35,419	365,912	,097			
	Huynh-Feldt	35,419	366,000	,097			
	Lower-bound	35,419	183,000	,194			
kong	Sphericity Assumed	,012	1	,012	,120	,729	,001
	Greenhouse-Geisser	,012	1,000	,012	,120	,729	,001
	Huynh-Feldt	,012	1,000	,012	,120	,729	,001
	Lower-bound	,012	1,000	,012	,120	,729	,001
kong * bes.rez	Sphericity Assumed	,150	1	,150	1,467	,227	,008
	Greenhouse-Geisser	,150	1,000	,150	1,467	,227	,008
	Huynh-Feldt	,150	1,000	,150	1,467	,227	,008
	Lower-bound	,150	1,000	,150	1,467	,227	,008
kong * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,102	1	,102	,998	,319	,005
	Greenhouse-Geisser	,102	1,000	,102	,998	,319	,005
	Huynh-Feldt	,102	1,000	,102	,998	,319	,005
	Lower-bound	,102	1,000	,102	,998	,319	,005
kong * dom.rez	Sphericity Assumed	,001	1	,001	,007	,935	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	1,000	,001	,007	,935	,000
	Huynh-Feldt	,001	1,000	,001	,007	,935	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,007	,935	,000
kong * host.rez	Sphericity Assumed	,060	1	,060	,585	,446	,003
	Greenhouse-Geisser	,060	1,000	,060	,585	,446	,003
	Huynh-Feldt	,060	1,000	,060	,585	,446	,003
	Lower-bound	,060	1,000	,060	,585	,446	,003
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,420	3	,140	1,371	,253	,022
	Greenhouse-Geisser	,420	3,000	,140	1,371	,253	,022
	Huynh-Feldt	,420	3,000	,140	1,371	,253	,022
	Lower-bound	,420	3,000	,140	1,371	,253	,022
Error(kong)	Sphericity Assumed	18,677	183	,102			
	Greenhouse-Geisser	18,677	183,000	,102			
	Huynh-Feldt	18,677	183,000	,102			
	Lower-bound	18,677	183,000	,102			
val * kong	Sphericity Assumed	,082	2	,041	,392	,676	,002
	Greenhouse-Geisser	,082	1,989	,041	,392	,675	,002
	Huynh-Feldt	,082	2,000	,041	,392	,676	,002
	Lower-bound	,082	1,000	,082	,392	,532	,002
val * kong * bes.rez	Sphericity Assumed	,377	2	,189	1,816	,164	,010
	Greenhouse-Geisser	,377	1,989	,190	1,816	,164	,010
	Huynh-Feldt	,377	2,000	,189	1,816	,164	,010
	Lower-bound	,377	1,000	,377	1,816	,179	,010
val * kong * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,106	2	,053	,508	,602	,003
	Greenhouse-Geisser	,106	1,989	,053	,508	,601	,003
	Huynh-Feldt	,106	2,000	,053	,508	,602	,003
	Lower-bound	,106	1,000	,106	,508	,477	,003
val * kong * dom.rez	Sphericity Assumed	,094	2	,047	,454	,636	,002
	Greenhouse-Geisser	,094	1,989	,047	,454	,635	,002
	Huynh-Feldt	,094	2,000	,047	,454	,636	,002
	Lower-bound	,094	1,000	,094	,454	,502	,002
val * kong * host.rez	Sphericity Assumed	,119	2	,059	,572	,565	,003
	Greenhouse-Geisser	,119	1,989	,060	,572	,564	,003
	Huynh-Feldt	,119	2,000	,059	,572	,565	,003
	Lower-bound	,119	1,000	,119	,572	,450	,003
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,339	6	,057	,544	,775	,009
	Greenhouse-Geisser	,339	5,968	,057	,544	,774	,009
	Huynh-Feldt	,339	6,000	,057	,544	,775	,009
	Lower-bound	,339	3,000	,113	,544	,653	,009
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	38,024	366	,104			
	Greenhouse-Geisser	38,024	364,069	,104			
	Huynh-Feldt	38,024	366,000	,104			
	Lower-bound	38,024	183,000	,208			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3953,475	1	3953,475	6560,405	,000	,973
bes.rez	,012	1	,012	,020	,889	,000
osv.trans.rez	,061	1	,061	,102	,750	,001
dom.rez	,095	1	,095	,158	,691	,001
host.rez	1,204	1	1,204	1,999	,159	,011
USLOVI	2,918	3	,973	1,614	,188	,026
Error	110,281	183	,603			

Kovarijetet – Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared		
val	Sphericity		,155	2	,078	,816	,443	,004
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,155	2,000	,078	,816	,443	,004	
	Huynh-Feldt	,155	2,000	,078	,816	,443	,004	
val * USLOVI	Sphericity		,623	6	,104	1,092	,367	,017
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,623	5,999	,104	1,092	,367	,017	
	Huynh-Feldt	,623	6,000	,104	1,092	,367	,017	
val * osv.trans.rez	Sphericity		,059	2	,029	,309	,735	,002
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,059	2,000	,029	,309	,735	,002	
	Huynh-Feldt	,059	2,000	,029	,309	,735	,002	
val * USLOVI * osv.trans.rez	Sphericity		1,261	6	,210	2,211	,041	,035
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	1,261	5,999	,210	2,211	,041	,035	
	Huynh-Feldt	1,261	6,000	,210	2,211	,041	,035	
Error(val)	Sphericity		35,175	370	,095			
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	35,175	369,951	,095				
	Huynh-Feldt	35,175	370,000	,095				
kong	Sphericity		,033	1	,033	,310	,579	,002
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,033	1,000	,033	,310	,579	,002	
	Huynh-Feldt	,033	1,000	,033	,310	,579	,002	
kong * USLOVI	Sphericity		,465	3	,155	1,469	,225	,023
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,465	3,000	,155	1,469	,225	,023	
	Huynh-Feldt	,465	3,000	,155	1,469	,225	,023	
kong * osv.trans.rez	Sphericity		,185	1	,185	1,749	,188	,009
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,185	1,000	,185	1,749	,188	,009	
	Huynh-Feldt	,185	1,000	,185	1,749	,188	,009	
Error(kong)	Sphericity		,185	1,000	,185	1,749	,188	,009
	Assumed							
	Greenhouse-Geisser	,185	1,000	,185	1,749	,188	,009	
	Huynh-Feldt	,185	1,000	,185	1,749	,188	,009	

kong * USLOVI * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,394	3	,131	1,245	,295	,020
	Greenhouse-Geisser	,394	3,000	,131	1,245	,295	,020
	Huynh-Feldt	,394	3,000	,131	1,245	,295	,020
	Lower-bound	,394	3,000	,131	1,245	,295	,020
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,531	185	,106			
	Greenhouse-Geisser	19,531	185,000	,106			
	Huynh-Feldt	19,531	185,000	,106			
	Lower-bound	19,531	185,000	,106			
val * kong	Sphericity Assumed	,072	2	,036	,339	,713	,002
	Greenhouse-Geisser	,072	1,994	,036	,339	,712	,002
	Huynh-Feldt	,072	2,000	,036	,339	,713	,002
	Lower-bound	,072	1,000	,072	,339	,561	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,471	6	,079	,740	,618	,012
	Greenhouse-Geisser	,471	5,983	,079	,740	,617	,012
	Huynh-Feldt	,471	6,000	,079	,740	,618	,012
	Lower-bound	,471	3,000	,157	,740	,529	,012
val * kong * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,060	2	,030	,281	,755	,002
	Greenhouse-Geisser	,060	1,994	,030	,281	,754	,002
	Huynh-Feldt	,060	2,000	,030	,281	,755	,002
	Lower-bound	,060	1,000	,060	,281	,597	,002
val * kong * USLOVI * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,695	6	,116	1,092	,367	,017
	Greenhouse-Geisser	,695	5,983	,116	1,092	,367	,017
	Huynh-Feldt	,695	6,000	,116	1,092	,367	,017
	Lower-bound	,695	3,000	,232	1,092	,354	,017
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	39,267	370	,106			
	Greenhouse-Geisser	39,267	368,932	,106			
	Huynh-Feldt	39,267	370,000	,106			
	Lower-bound	39,267	185,000	,212			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3969,170	1	3969,170	6219,339	,000	,971
USLOVI	4,174	3	1,391	2,180	,092	,034
osv.trans.rez	,145	1	,145	,228	,634	,001
USLOVI * osv.trans.rez	,194	3	,065	,101	,959	,002
Error	118,067	185	,638			

Kovarijetet – Bes

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,162	2	,081	,846	,430	,005
	Greenhouse-Geisser	,162	1,999	,081	,846	,430	,005
	Huynh-Feldt	,162	2,000	,081	,846	,430	,005
	Lower-bound	,162	1,000	,162	,846	,359	,005
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,710	6	,118	1,235	,287	,020

	Greenhouse-Geisser	,710	5,998	,118	1,235	,287	,020
	Huynh-Feldt	,710	6,000	,118	1,235	,287	,020
	Lower-bound	,710	3,000	,237	1,235	,298	,020
val * bes.rez	Sphericity Assumed	,191	2	,096	,999	,369	,005
	Greenhouse-Geisser	,191	1,999	,096	,999	,369	,005
	Huynh-Feldt	,191	2,000	,096	,999	,369	,005
	Lower-bound	,191	1,000	,191	,999	,319	,005
val * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	,530	6	,088	,922	,479	,015
	Greenhouse-Geisser	,530	5,998	,088	,922	,479	,015
	Huynh-Feldt	,530	6,000	,088	,922	,479	,015
	Lower-bound	,530	3,000	,177	,922	,431	,015
Error(val)	Sphericity Assumed	35,454	370	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,454	369,873	,096			
	Huynh-Feldt	35,454	370,000	,096			
	Lower-bound	35,454	185,000	,192			
kong	Sphericity Assumed	,011	1	,011	,106	,745	,001
	Greenhouse-Geisser	,011	1,000	,011	,106	,745	,001
	Huynh-Feldt	,011	1,000	,011	,106	,745	,001
	Lower-bound	,011	1,000	,011	,106	,745	,001
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,467	3	,156	1,538	,206	,024
	Greenhouse-Geisser	,467	3,000	,156	1,538	,206	,024
	Huynh-Feldt	,467	3,000	,156	1,538	,206	,024
	Lower-bound	,467	3,000	,156	1,538	,206	,024
kong * bes.rez	Sphericity Assumed	,171	1	,171	1,690	,195	,009
	Greenhouse-Geisser	,171	1,000	,171	1,690	,195	,009
	Huynh-Feldt	,171	1,000	,171	1,690	,195	,009
	Lower-bound	,171	1,000	,171	1,690	,195	,009
kong * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	,258	3	,086	,850	,468	,014
	Greenhouse-Geisser	,258	3,000	,086	,850	,468	,014
	Huynh-Feldt	,258	3,000	,086	,850	,468	,014
	Lower-bound	,258	3,000	,086	,850	,468	,014
Error(kong)	Sphericity Assumed	18,717	185	,101			
	Greenhouse-Geisser	18,717	185,000	,101			
	Huynh-Feldt	18,717	185,000	,101			
	Lower-bound	18,717	185,000	,101			
val * kong	Sphericity Assumed	,091	2	,046	,441	,644	,002
	Greenhouse-Geisser	,091	1,987	,046	,441	,642	,002
	Huynh-Feldt	,091	2,000	,046	,441	,644	,002
	Lower-bound	,091	1,000	,091	,441	,507	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,412	6	,069	,663	,680	,011
	Greenhouse-Geisser	,412	5,960	,069	,663	,679	,011
	Huynh-Feldt	,412	6,000	,069	,663	,680	,011
	Lower-bound	,412	3,000	,137	,663	,576	,011
val * kong * bes.rez	Sphericity Assumed	,317	2	,158	1,528	,218	,008

	Greenhouse-Geisser	,317	1,987	,159	1,528	,218	,008
	Huynh-Feldt	,317	2,000	,158	1,528	,218	,008
	Lower-bound	,317	1,000	,317	1,528	,218	,008
val * kong * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	,456	6	,076	,733	,623	,012
	Greenhouse-Geisser	,456	5,960	,076	,733	,622	,012
	Huynh-Feldt	,456	6,000	,076	,733	,623	,012
	Lower-bound	,456	3,000	,152	,733	,533	,012
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	38,336	370	,104			
	Greenhouse-Geisser	38,336	367,524	,104			
	Huynh-Feldt	38,336	370,000	,104			
	Lower-bound	38,336	185,000	,207			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3934,042	1	3934,042	6448,668	,000	,972
USLOVI	3,461	3	1,154	1,891	,133	,030
bes.rez	,560	1	,560	,919	,339	,005
USLOVI * bes.rez	1,658	3	,553	,906	,439	,014
Error	112,860	185	,610			

Kovarijetet – Dominacija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
val	Sphericity Assumed	,118	2	,059	,612	,543	,003
	Greenhouse-Geisser	,118	2,000	,059	,612	,543	,003
	Huynh-Feldt	,118	2,000	,059	,612	,543	,003
	Lower-bound	,118	1,000	,118	,612	,435	,003
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,669	6	,111	1,158	,328	,018
	Greenhouse-Geisser	,669	6,000	,111	1,158	,328	,018
	Huynh-Feldt	,669	6,000	,111	1,158	,328	,018
	Lower-bound	,669	3,000	,223	1,158	,327	,018
val * dom.rez	Sphericity Assumed	,139	2	,070	,724	,486	,004
	Greenhouse-Geisser	,139	2,000	,070	,724	,486	,004
	Huynh-Feldt	,139	2,000	,070	,724	,486	,004
	Lower-bound	,139	1,000	,139	,724	,396	,004
val * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	,589	6	,098	1,019	,412	,016
	Greenhouse-Geisser	,589	6,000	,098	1,019	,412	,016
	Huynh-Feldt	,589	6,000	,098	1,019	,412	,016
	Lower-bound	,589	3,000	,196	1,019	,385	,016
Error(val)	Sphericity Assumed	36,008	374	,096			
	Greenhouse-Geisser	36,008	373,987	,096			
	Huynh-Feldt	36,008	374,000	,096			
	Lower-bound	36,008	187,000	,193			
kong	Sphericity Assumed	,008	1	,008	,077	,782	,000
	Greenhouse-Geisser	,008	1,000	,008	,077	,782	,000
	Huynh-Feldt	,008	1,000	,008	,077	,782	,000

	Lower-bound	,008	1,000	,008	,077	,782	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,471	3	,157	1,493	,218	,023
	Greenhouse-Geisser	,471	3,000	,157	1,493	,218	,023
	Huynh-Feldt	,471	3,000	,157	1,493	,218	,023
	Lower-bound	,471	3,000	,157	1,493	,218	,023
kong * dom.rez	Sphericity Assumed	,048	1	,048	,459	,499	,002
	Greenhouse-Geisser	,048	1,000	,048	,459	,499	,002
	Huynh-Feldt	,048	1,000	,048	,459	,499	,002
	Lower-bound	,048	1,000	,048	,459	,499	,002
kong * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	,522	3	,174	1,653	,179	,026
	Greenhouse-Geisser	,522	3,000	,174	1,653	,179	,026
	Huynh-Feldt	,522	3,000	,174	1,653	,179	,026
	Lower-bound	,522	3,000	,174	1,653	,179	,026
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,665	187	,105			
	Greenhouse-Geisser	19,665	187,000	,105			
	Huynh-Feldt	19,665	187,000	,105			
	Lower-bound	19,665	187,000	,105			
val * kong	Sphericity Assumed	,112	2	,056	,520	,595	,003
	Greenhouse-Geisser	,112	1,994	,056	,520	,595	,003
	Huynh-Feldt	,112	2,000	,056	,520	,595	,003
	Lower-bound	,112	1,000	,112	,520	,472	,003
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,484	6	,081	,751	,609	,012
	Greenhouse-Geisser	,484	5,982	,081	,751	,609	,012
	Huynh-Feldt	,484	6,000	,081	,751	,609	,012
	Lower-bound	,484	3,000	,161	,751	,523	,012
val * kong * dom.rez	Sphericity Assumed	,013	2	,006	,060	,942	,000
	Greenhouse-Geisser	,013	1,994	,006	,060	,941	,000
	Huynh-Feldt	,013	2,000	,006	,060	,942	,000
	Lower-bound	,013	1,000	,013	,060	,807	,000
val * kong * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	,380	6	,063	,590	,739	,009
	Greenhouse-Geisser	,380	5,982	,063	,590	,738	,009
	Huynh-Feldt	,380	6,000	,063	,590	,739	,009
	Lower-bound	,380	3,000	,127	,590	,622	,009
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,144	374	,107			
	Greenhouse-Geisser	40,144	372,883	,108			
	Huynh-Feldt	40,144	374,000	,107			
	Lower-bound	40,144	187,000	,215			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3940,664	1	3940,664	6175,449	,000	,971
USLOVI	4,169	3	1,390	2,178	,092	,034
dom.rez	,312	1	,312	,490	,485	,003
USLOVI * dom.rez	2,247	3	,749	1,174	,321	,018
Error	119,328	187	,638			

Kovarijetet – Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,194	2	,097	1,008	,366	,005
	Greenhouse-Geisser	,194	2,000	,097	1,008	,366	,005
	Huynh-Feldt	,194	2,000	,097	1,008	,366	,005
	Lower-bound	,194	1,000	,194	1,008	,317	,005
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,607	6	,101	1,052	,391	,017
	Greenhouse-Geisser	,607	6,000	,101	1,052	,391	,017
	Huynh-Feldt	,607	6,000	,101	1,052	,391	,017
	Lower-bound	,607	3,000	,202	1,052	,371	,017
val * host.rez	Sphericity Assumed	,301	2	,151	1,565	,210	,008
	Greenhouse-Geisser	,301	2,000	,151	1,565	,210	,008
	Huynh-Feldt	,301	2,000	,151	1,565	,210	,008
	Lower-bound	,301	1,000	,301	1,565	,212	,008
val * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,570	6	,095	,988	,433	,016
	Greenhouse-Geisser	,570	6,000	,095	,988	,433	,016
	Huynh-Feldt	,570	6,000	,095	,988	,433	,016
	Lower-bound	,570	3,000	,190	,988	,400	,016
Error(val)	Sphericity Assumed	35,962	374	,096			
	Greenhouse-Geisser	35,962	373,974	,096			
	Huynh-Feldt	35,962	374,000	,096			
	Lower-bound	35,962	187,000	,192			
kong	Sphericity Assumed	,005	1	,005	,046	,831	,000
	Greenhouse-Geisser	,005	1,000	,005	,046	,831	,000
	Huynh-Feldt	,005	1,000	,005	,046	,831	,000
	Lower-bound	,005	1,000	,005	,046	,831	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,438	3	,146	1,356	,258	,021
	Greenhouse-Geisser	,438	3,000	,146	1,356	,258	,021
	Huynh-Feldt	,438	3,000	,146	1,356	,258	,021
	Lower-bound	,438	3,000	,146	1,356	,258	,021
kong * host.rez	Sphericity Assumed	,001	1	,001	,008	,927	,000
	Greenhouse-Geisser	,001	1,000	,001	,008	,927	,000
	Huynh-Feldt	,001	1,000	,001	,008	,927	,000
	Lower-bound	,001	1,000	,001	,008	,927	,000
kong * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,144	3	,048	,445	,721	,007
	Greenhouse-Geisser	,144	3,000	,048	,445	,721	,007
	Huynh-Feldt	,144	3,000	,048	,445	,721	,007
	Lower-bound	,144	3,000	,048	,445	,721	,007
Error(kong)	Sphericity Assumed	20,132	187	,108			
	Greenhouse-Geisser	20,132	187,000	,108			
	Huynh-Feldt	20,132	187,000	,108			
	Lower-bound	20,132	187,000	,108			

val * kong	Sphericity Assumed	,099	2	,050	,462	,630	,002
	Greenhouse-Geisser	,099	1,994	,050	,462	,630	,002
	Huynh-Feldt	,099	2,000	,050	,462	,630	,002
	Lower-bound	,099	1,000	,099	,462	,497	,002
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,436	6	,073	,676	,669	,011
	Greenhouse-Geisser	,436	5,982	,073	,676	,669	,011
	Huynh-Feldt	,436	6,000	,073	,676	,669	,011
	Lower-bound	,436	3,000	,145	,676	,568	,011
val * kong * host.rez	Sphericity Assumed	,071	2	,036	,331	,718	,002
	Greenhouse-Geisser	,071	1,994	,036	,331	,717	,002
	Huynh-Feldt	,071	2,000	,036	,331	,718	,002
	Lower-bound	,071	1,000	,071	,331	,566	,002
val * kong * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,257	6	,043	,398	,880	,006
	Greenhouse-Geisser	,257	5,982	,043	,398	,880	,006
	Huynh-Feldt	,257	6,000	,043	,398	,880	,006
	Lower-bound	,257	3,000	,086	,398	,754	,006
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	40,197	374	,107			
	Greenhouse-Geisser	40,197	372,855	,108			
	Huynh-Feldt	40,197	374,000	,107			
	Lower-bound	40,197	187,000	,215			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	4086,686	1	4086,686	6541,800	,000	,972
USLOVI	3,490	3	1,163	1,862	,137	,029
host.rez	2,314	1	2,314	3,704	,056	,019
USLOVI * host.rez	2,766	3	,922	1,476	,222	,023
Error	116,820	187	,625			

Prilog G – Efekti uslova manipulacije i osobina ličnosti na indekse pristrasnosti u EST-u

Kovarijeteti - sve dimenzije HEXACO modela

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,174	2	,087	,413	,662	,002
	Greenhouse-Geisser	,174	1,993	,087	,413	,661	,002
	Huynh-Feldt	,174	2,000	,087	,413	,662	,002
	Lower-bound	,174	1,000	,174	,413	,521	,002
VAL * Postenje.rez	Sphericity Assumed	1,915	2	,957	4,535	,011	,024
	Greenhouse-Geisser	1,915	1,993	,961	4,535	,011	,024
	Huynh-Feldt	1,915	2,000	,957	4,535	,011	,024
	Lower-bound	1,915	1,000	1,915	4,535	,035	,024
VAL * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,434	2	,217	1,028	,359	,006
	Greenhouse-Geisser	,434	1,993	,218	1,028	,358	,006
	Huynh-Feldt	,434	2,000	,217	1,028	,359	,006
	Lower-bound	,434	1,000	,434	1,028	,312	,006
VAL * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,074	2	,037	,176	,839	,001
	Greenhouse-Geisser	,074	1,993	,037	,176	,838	,001
	Huynh-Feldt	,074	2,000	,037	,176	,839	,001
	Lower-bound	,074	1,000	,074	,176	,676	,001
VAL * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,447	2	,223	1,057	,348	,006
	Greenhouse-Geisser	,447	1,993	,224	1,057	,348	,006
	Huynh-Feldt	,447	2,000	,223	1,057	,348	,006
	Lower-bound	,447	1,000	,447	1,057	,305	,006
VAL * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,231	2	,116	,548	,579	,003
	Greenhouse-Geisser	,231	1,993	,116	,548	,578	,003
	Huynh-Feldt	,231	2,000	,116	,548	,579	,003
	Lower-bound	,231	1,000	,231	,548	,460	,003
VAL * Otvorenost.rez	Sphericity Assumed	,136	2	,068	,322	,725	,002
	Greenhouse-Geisser	,136	1,993	,068	,322	,724	,002
	Huynh-Feldt	,136	2,000	,068	,322	,725	,002
	Lower-bound	,136	1,000	,136	,322	,571	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,869	6	,145	,686	,661	,011
	Greenhouse-Geisser	,869	5,980	,145	,686	,661	,011
	Huynh-Feldt	,869	6,000	,145	,686	,661	,011
	Lower-bound	,869	3,000	,290	,686	,562	,011
Error(VAL)	Sphericity Assumed	78,125	370	,211			
	Greenhouse-Geisser	78,125	368,744	,212			
	Huynh-Feldt	78,125	370,000	,211			
	Lower-bound	78,125	185,000	,422			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,019	1	,019	,089	,765	,000
Postenje.rez	1,149	1	1,149	5,538	,020	,029
Emocionalnost.rez	,290	1	,290	1,399	,238	,008
Ekstraverzija.rez	,200	1	,200	,965	,327	,005
Prijatnost.rez	,446	1	,446	2,148	,144	,011
Savesnost.rez	,427	1	,427	2,058	,153	,011
Otvorenost.rez	,054	1	,054	,260	,611	,001
USLOVI	,919	3	,306	1,476	,223	,023
Error	38,376	185	,207			

Kovarijetet - Poštenje

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,350	2	,175	,846	,430	,005

	Greenhouse-Geisser	,350	1,994	,176	,846	,430	,005
	Huynh-Feldt	,350	2,000	,175	,846	,430	,005
	Lower-bound	,350	1,000	,350	,846	,359	,005
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,894	6	,149	,720	,634	,011
	Greenhouse-Geisser	,894	5,982	,149	,720	,633	,011
	Huynh-Feldt	,894	6,000	,149	,720	,634	,011
	Lower-bound	,894	3,000	,298	,720	,541	,011
VAL * Postenje.rez	Sphericity Assumed	1,294	2	,647	3,128	,045	,016
	Greenhouse-Geisser	1,294	1,994	,649	3,128	,045	,016
	Huynh-Feldt	1,294	2,000	,647	3,128	,045	,016
	Lower-bound	1,294	1,000	1,294	3,128	,079	,016
VAL * USLOVI * Postenje.rez	Sphericity Assumed	2,166	6	,361	1,745	,110	,027
	Greenhouse-Geisser	2,166	5,982	,362	1,745	,110	,027
	Huynh-Feldt	2,166	6,000	,361	1,745	,110	,027
	Lower-bound	2,166	3,000	,722	1,745	,159	,027
Error(VAL)	Sphericity Assumed	77,369	374	,207			
	Greenhouse-Geisser	77,369	372,876	,207			
	Huynh-Feldt	77,369	374,000	,207			
	Lower-bound	77,369	187,000	,414			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,031	1	,031	,147	,702	,001
USLOVI	,848	3	,283	1,359	,257	,021
Postenje.rez	,621	1	,621	2,983	,086	,016
USLOVI * Postenje.rez	,700	3	,233	1,121	,342	,018
Error	38,906	187	,208			

Kovarijetet - Emocionalnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
VAL	Sphericity Assumed	,170	2	,085	,404	,668	,002
	Greenhouse-Geisser	,170	1,991	,085	,404	,667	,002
	Huynh-Feldt	,170	2,000	,085	,404	,668	,002
	Lower-bound	,170	1,000	,170	,404	,526	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	1,062	6	,177	,841	,539	,013
	Greenhouse-Geisser	1,062	5,974	,178	,841	,539	,013
	Huynh-Feldt	1,062	6,000	,177	,841	,539	,013
	Lower-bound	1,062	3,000	,354	,841	,473	,013
VAL * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	,359	2	,179	,851	,428	,005
	Greenhouse-Geisser	,359	1,991	,180	,851	,427	,005
	Huynh-Feldt	,359	2,000	,179	,851	,428	,005
	Lower-bound	,359	1,000	,359	,851	,357	,005
VAL * USLOVI * Emocionalnost.rez	Sphericity Assumed	1,898	6	,316	1,502	,176	,024
	Greenhouse-Geisser	1,898	5,974	,318	1,502	,177	,024
	Huynh-Feldt	1,898	6,000	,316	1,502	,176	,024

	Lower-bound	1,898	3,000	,633	1,502	,216	,024
Error(VAL)	Sphericity Assumed	78,784	374	,211			
	Greenhouse-Geisser	78,784	372,400	,212			
	Huynh-Feldt	78,784	374,000	,211			
	Lower-bound	78,784	187,000	,421			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,017	1	,017	,080	,777	,000
USLOVI	,769	3	,256	1,200	,311	,019
Emocionalnost.rez	,155	1	,155	,728	,395	,004
USLOVI * Emocionalnost.rez	,514	3	,171	,802	,494	,013
Error	39,951	187	,214			

Koavarijetet - Ekstraverzija

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
VAL	Sphericity Assumed	,186	2	,093	,437	,646	,002
	Greenhouse-Geisser	,186	1,995	,093	,437	,646	,002
	Huynh-Feldt	,186	2,000	,093	,437	,646	,002
	Lower-bound	,186	1,000	,186	,437	,509	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,871	6	,145	,684	,663	,011
	Greenhouse-Geisser	,871	5,984	,146	,684	,663	,011
	Huynh-Feldt	,871	6,000	,145	,684	,663	,011
	Lower-bound	,871	3,000	,290	,684	,563	,011
VAL * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	,391	2	,195	,919	,400	,005
	Greenhouse-Geisser	,391	1,995	,196	,919	,399	,005
	Huynh-Feldt	,391	2,000	,195	,919	,400	,005
	Lower-bound	,391	1,000	,391	,919	,339	,005
VAL * USLOVI * Ekstraverzija.rez	Sphericity Assumed	1,389	6	,231	1,089	,368	,017
	Greenhouse-Geisser	1,389	5,984	,232	1,089	,368	,017
	Huynh-Feldt	1,389	6,000	,231	1,089	,368	,017
	Lower-bound	1,389	3,000	,463	1,089	,355	,017
Error(VAL)	Sphericity Assumed	79,462	374	,212			
	Greenhouse-Geisser	79,462	373,015	,213			
	Huynh-Feldt	79,462	374,000	,212			
	Lower-bound	79,462	187,000	,425			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,014	1	,014	,065	,800	,000
USLOVI	,835	3	,278	1,322	,268	,021
Ekstraverzija.rez	,175	1	,175	,832	,363	,004
USLOVI * Ekstraverzija.rez	1,015	3	,338	1,607	,189	,025
Error	39,385	187	,211			

Kovarijetet - Prijatnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,192	2	,096	,447	,640	,002
	Greenhouse-Geisser	,192	1,994	,096	,447	,640	,002
	Huynh-Feldt	,192	2,000	,096	,447	,640	,002
	Lower-bound	,192	1,000	,192	,447	,505	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,906	6	,151	,704	,646	,011
	Greenhouse-Geisser	,906	5,981	,152	,704	,646	,011
	Huynh-Feldt	,906	6,000	,151	,704	,646	,011
	Lower-bound	,906	3,000	,302	,704	,551	,011
VAL * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,255	2	,127	,595	,552	,003
	Greenhouse-Geisser	,255	1,994	,128	,595	,552	,003
	Huynh-Feldt	,255	2,000	,127	,595	,552	,003
	Lower-bound	,255	1,000	,255	,595	,442	,003
VAL * USLOVI * Prijatnost.rez	Sphericity Assumed	,551	6	,092	,428	,860	,007
	Greenhouse-Geisser	,551	5,981	,092	,428	,859	,007
	Huynh-Feldt	,551	6,000	,092	,428	,860	,007
	Lower-bound	,551	3,000	,184	,428	,733	,007
Error(VAL)	Sphericity Assumed	80,193	374	,214			
	Greenhouse-Geisser	80,193	372,822	,215			
	Huynh-Feldt	80,193	374,000	,214			
	Lower-bound	80,193	187,000	,429			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,007	1	,007	,032	,858	,000
USLOVI	,978	3	,326	1,543	,205	,024
Prijatnost.rez	,366	1	,366	1,735	,189	,009
USLOVI * Prijatnost.rez	,891	3	,297	1,406	,242	,022
Error	39,508	187	,211			

Kovarijetet - Savesnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,089	2	,045	,207	,813	,001
	Greenhouse-Geisser	,089	1,995	,045	,207	,812	,001
	Huynh-Feldt	,089	2,000	,045	,207	,813	,001
	Lower-bound	,089	1,000	,089	,207	,649	,001
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,894	6	,149	,693	,655	,011
	Greenhouse-Geisser	,894	5,986	,149	,693	,655	,011
	Huynh-Feldt	,894	6,000	,149	,693	,655	,011
	Lower-bound	,894	3,000	,298	,693	,557	,011
VAL * Savesnost.rez	Sphericity Assumed	,201	2	,101	,468	,627	,002
	Greenhouse-Geisser	,201	1,995	,101	,468	,626	,002
	Huynh-Feldt	,201	2,000	,101	,468	,627	,002

	Lower-bound		,201	1,000	,201	,468	,495	,002
VAL * USLOVI	Sphericity		,448	6	,075	,347	,911	,006
Savesnost.rez	Assumed		,448	5,986	,075	,347	,911	,006
	Greenhouse-Geisser		,448	6,000	,075	,347	,911	,006
	Huynh-Feldt		,448	3,000	,149	,347	,791	,006
	Lower-bound		,448	3,000	,149	,347	,791	,006
Error(VAL)	Sphericity		80,385	374	,215			
	Assumed		80,385	373,121	,215			
	Greenhouse-Geisser		80,385	374,000	,215			
	Huynh-Feldt		80,385	187,000	,430			
	Lower-bound		80,385	187,000	,430			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,054	1	,054	,256	,614	,001
USLOVI	1,214	3	,405	1,910	,129	,030
Savesnost.rez	,579	1	,579	2,733	,100	,014
USLOVI * Savesnost.rez	,523	3	,174	,822	,483	,013
Error	39,627	187	,212			

Kovarijetet - Otvorenost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared		
VAL	Sphericity		,093	2	,046	,216	,806	,001
	Assumed		,093	1,995	,046	,216	,805	,001
	Greenhouse-Geisser		,093	2,000	,046	,216	,806	,001
	Huynh-Feldt		,093	1,000	,093	,216	,642	,001
	Lower-bound		,093	1,000	,093	,216	,642	,001
VAL * USLOVI	Sphericity		,858	6	,143	,668	,676	,011
	Assumed		,858	5,986	,143	,668	,676	,011
	Greenhouse-Geisser		,858	6,000	,143	,668	,676	,011
	Huynh-Feldt		,858	3,000	,286	,668	,573	,011
	Lower-bound		,858	3,000	,286	,668	,573	,011
VAL * Otvorenost.rez	Sphericity		,003	2	,002	,008	,992	,000
	Assumed		,003	1,995	,002	,008	,992	,000
	Greenhouse-Geisser		,003	2,000	,002	,008	,992	,000
	Huynh-Feldt		,003	1,000	,003	,008	,931	,000
	Lower-bound		,003	1,000	,003	,008	,931	,000
VAL * USLOVI	Sphericity		,941	6	,157	,732	,624	,012
Otvorenost.rez	Assumed		,941	5,986	,157	,732	,624	,012
	Greenhouse-Geisser		,941	6,000	,157	,732	,624	,012
	Huynh-Feldt		,941	3,000	,314	,732	,534	,012
	Lower-bound		,941	3,000	,314	,732	,534	,012
Error(VAL)	Sphericity		80,111	374	,214			
	Assumed		80,111	373,118	,215			
	Greenhouse-Geisser		80,111	374,000	,214			
	Huynh-Feldt		80,111	187,000	,428			
	Lower-bound		80,111	187,000	,428			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,103	1	,103	,501	,480	,003
USLOVI	,793	3	,264	1,291	,279	,020
Otvorenost.rez	,007	1	,007	,035	,851	,000
USLOVI * Otvorenost.rez	2,269	3	,756	3,695	,013	,056

Error	38,282	187	,205			
-------	--------	-----	------	--	--	--

Kovarijete - dimenzije agresivnosti BODH

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,163	2	,082	,392	,676	,002
	Greenhouse-Geisser	,163	1,989	,082	,392	,675	,002
	Huynh-Feldt	,163	2,000	,082	,392	,676	,002
	Lower-bound	,163	1,000	,163	,392	,532	,002
VAL * bes.rez	Sphericity Assumed	,755	2	,377	1,816	,164	,010
	Greenhouse-Geisser	,755	1,989	,379	1,816	,164	,010
	Huynh-Feldt	,755	2,000	,377	1,816	,164	,010
	Lower-bound	,755	1,000	,755	1,816	,179	,010
VAL * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,211	2	,106	,508	,602	,003
	Greenhouse-Geisser	,211	1,989	,106	,508	,601	,003
	Huynh-Feldt	,211	2,000	,106	,508	,602	,003
	Lower-bound	,211	1,000	,211	,508	,477	,003
VAL * dom.rez	Sphericity Assumed	,188	2	,094	,454	,636	,002
	Greenhouse-Geisser	,188	1,989	,095	,454	,635	,002
	Huynh-Feldt	,188	2,000	,094	,454	,636	,002
	Lower-bound	,188	1,000	,188	,454	,502	,002
VAL * host.rez	Sphericity Assumed	,238	2	,119	,572	,565	,003
	Greenhouse-Geisser	,238	1,989	,120	,572	,564	,003
	Huynh-Feldt	,238	2,000	,119	,572	,565	,003
	Lower-bound	,238	1,000	,238	,572	,450	,003
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,678	6	,113	,544	,775	,009
	Greenhouse-Geisser	,678	5,968	,114	,544	,774	,009
	Huynh-Feldt	,678	6,000	,113	,544	,775	,009
	Lower-bound	,678	3,000	,226	,544	,653	,009
Error(VAL)	Sphericity Assumed	76,048	366	,208			
	Greenhouse-Geisser	76,048	364,069	,209			
	Huynh-Feldt	76,048	366,000	,208			
	Lower-bound	76,048	183,000	,416			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,025	1	,025	,120	,729	,001
bes.rez	,299	1	,299	1,467	,227	,008
osv.trans.rez	,204	1	,204	,998	,319	,005
dom.rez	,001	1	,001	,007	,935	,000
host.rez	,119	1	,119	,585	,446	,003
USLOVI	,839	3	,280	1,371	,253	,022
Error	37,354	183	,204			

Kovarijete - Bes

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,183	2	,091	,441	,644	,002
	Greenhouse-Geisser	,183	1,987	,092	,441	,642	,002
	Huynh-Feldt	,183	2,000	,091	,441	,644	,002
	Lower-bound	,183	1,000	,183	,441	,507	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,824	6	,137	,663	,680	,011
	Greenhouse-Geisser	,824	5,960	,138	,663	,679	,011
	Huynh-Feldt	,824	6,000	,137	,663	,680	,011
	Lower-bound	,824	3,000	,275	,663	,576	,011
VAL * bes.rez	Sphericity Assumed	,633	2	,317	1,528	,218	,008
	Greenhouse-Geisser	,633	1,987	,319	1,528	,218	,008
	Huynh-Feldt	,633	2,000	,317	1,528	,218	,008
	Lower-bound	,633	1,000	,633	1,528	,218	,008
VAL * USLOVI * bes.rez	Sphericity Assumed	,912	6	,152	,733	,623	,012
	Greenhouse-Geisser	,912	5,960	,153	,733	,622	,012
	Huynh-Feldt	,912	6,000	,152	,733	,623	,012

	Lower-bound	,912	3,000	,304	,733	,533	,012
Error(VAL)	Sphericity Assumed	76,672	370	,207			
	Greenhouse-Geisser	76,672	367,524	,209			
	Huynh-Feldt	76,672	370,000	,207			
	Lower-bound	76,672	185,000	,414			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,022	1	,022	,106	,745	,001
USLOVI	,934	3	,311	1,538	,206	,024
bes.rez	,342	1	,342	1,690	,195	,009
USLOVI * bes.rez	,516	3	,172	,850	,468	,014
Error	37,434	185	,202			

Kovarijetet - Osvetoljubivost

Tests of Within-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared	
VAL	Sphericity Assumed	,144	2	,072	,339	,713	,002
	Greenhouse-Geisser	,144	1,994	,072	,339	,712	,002
	Huynh-Feldt	,144	2,000	,072	,339	,713	,002
	Lower-bound	,144	1,000	,144	,339	,561	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,943	6	,157	,740	,618	,012
	Greenhouse-Geisser	,943	5,983	,158	,740	,617	,012
	Huynh-Feldt	,943	6,000	,157	,740	,618	,012
	Lower-bound	,943	3,000	,314	,740	,529	,012
VAL * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	,119	2	,060	,281	,755	,002
	Greenhouse-Geisser	,119	1,994	,060	,281	,754	,002
	Huynh-Feldt	,119	2,000	,060	,281	,755	,002
	Lower-bound	,119	1,000	,119	,281	,597	,002
VAL * USLOVI * osv.trans.rez	Sphericity Assumed	1,390	6	,232	1,092	,367	,017
	Greenhouse-Geisser	1,390	5,983	,232	1,092	,367	,017
	Huynh-Feldt	1,390	6,000	,232	1,092	,367	,017
	Lower-bound	1,390	3,000	,463	1,092	,354	,017
Error(VAL)	Sphericity Assumed	78,534	370	,212			
	Greenhouse-Geisser	78,534	368,932	,213			
	Huynh-Feldt	78,534	370,000	,212			
	Lower-bound	78,534	185,000	,425			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,065	1	,065	,310	,579	,002
USLOVI	,930	3	,310	1,469	,225	,023
osv.trans.rez	,369	1	,369	1,749	,188	,009
USLOVI * osv.trans.rez	,789	3	,263	1,245	,295	,020
Error	39,062	185	,211			

Kovarijetet - Dominacija

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,223	2	,112	,520	,595	,003
	Greenhouse-Geisser	,223	1,994	,112	,520	,595	,003
	Huynh-Feldt	,223	2,000	,112	,520	,595	,003
	Lower-bound	,223	1,000	,223	,520	,472	,003
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,967	6	,161	,751	,609	,012
	Greenhouse-Geisser	,967	5,982	,162	,751	,609	,012
	Huynh-Feldt	,967	6,000	,161	,751	,609	,012
	Lower-bound	,967	3,000	,322	,751	,523	,012
VAL * dom.rez	Sphericity Assumed	,026	2	,013	,060	,942	,000
	Greenhouse-Geisser	,026	1,994	,013	,060	,941	,000
	Huynh-Feldt	,026	2,000	,013	,060	,942	,000
	Lower-bound	,026	1,000	,026	,060	,807	,000
VAL * USLOVI * dom.rez	Sphericity Assumed	,760	6	,127	,590	,739	,009
	Greenhouse-Geisser	,760	5,982	,127	,590	,738	,009
	Huynh-Feldt	,760	6,000	,127	,590	,739	,009
	Lower-bound	,760	3,000	,253	,590	,622	,009
Error(VAL)	Sphericity Assumed	80,289	374	,215			
	Greenhouse-Geisser	80,289	372,883	,215			
	Huynh-Feldt	80,289	374,000	,215			
	Lower-bound	80,289	187,000	,429			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,016	1	,016	,077	,782	,000
USLOVI	,942	3	,314	1,493	,218	,023
dom.rez	,097	1	,097	,459	,499	,002
USLOVI * dom.rez	1,043	3	,348	1,653	,179	,026
Error	39,330	187	,210			

Kovarijetet - Hostilnost

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
VAL	Sphericity Assumed	,199	2	,099	,462	,630	,002
	Greenhouse-Geisser	,199	1,994	,100	,462	,630	,002
	Huynh-Feldt	,199	2,000	,099	,462	,630	,002
	Lower-bound	,199	1,000	,199	,462	,497	,002
VAL * USLOVI	Sphericity Assumed	,872	6	,145	,676	,669	,011
	Greenhouse-Geisser	,872	5,982	,146	,676	,669	,011
	Huynh-Feldt	,872	6,000	,145	,676	,669	,011
	Lower-bound	,872	3,000	,291	,676	,568	,011
VAL * host.rez	Sphericity Assumed	,142	2	,071	,331	,718	,002
	Greenhouse-Geisser	,142	1,994	,071	,331	,717	,002
	Huynh-Feldt	,142	2,000	,071	,331	,718	,002
	Lower-bound	,142	1,000	,142	,331	,566	,002
VAL * USLOVI * host.rez	Sphericity Assumed	,514	6	,086	,398	,880	,006
	Greenhouse-Geisser	,514	5,982	,086	,398	,880	,006
	Huynh-Feldt	,514	6,000	,086	,398	,880	,006
	Lower-bound	,514	3,000	,171	,398	,754	,006
Error(VAL)	Sphericity Assumed	80,394	374	,215			
	Greenhouse-Geisser	80,394	372,855	,216			
	Huynh-Feldt	80,394	374,000	,215			
	Lower-bound	80,394	187,000	,430			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	,010	1	,010	,046	,831	,000
USLOVI	,876	3	,292	1,356	,258	,021
host.rez	,002	1	,002	,008	,927	,000
USLOVI * host.rez	,288	3	,096	,445	,721	,007
Error	40,263	187	,215			

Prilog H - Efekti valence i kongruentnosti u EST-u, uslova i stanja besa i hostilnosti na RT

Efekti valence i kongruentnosti u EST-u, uslova i stanja besa i hostilnosti na RT

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,146	2	,073	,752	,472	,004
	Greenhouse-Geisser	,146	2,000	,073	,752	,472	,004
	Huynh-Feldt	,146	2,000	,073	,752	,472	,004
	Lower-bound	,146	1,000	,146	,752	,387	,004
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,701	6	,117	1,203	,304	,019
	Greenhouse-Geisser	,701	5,999	,117	1,203	,304	,019
	Huynh-Feldt	,701	6,000	,117	1,203	,304	,019
	Lower-bound	,701	3,000	,234	1,203	,310	,019
val * stanje	Sphericity Assumed	,160	2	,080	,824	,440	,004
	Greenhouse-Geisser	,160	2,000	,080	,824	,440	,004
	Huynh-Feldt	,160	2,000	,080	,824	,440	,004
	Lower-bound	,160	1,000	,160	,824	,365	,004
val * USLOVI * stanje	Sphericity Assumed	,361	6	,060	,619	,716	,010
	Greenhouse-Geisser	,361	5,999	,060	,619	,716	,010
	Huynh-Feldt	,361	6,000	,060	,619	,716	,010
	Lower-bound	,361	3,000	,120	,619	,604	,010
Error(val)	Sphericity Assumed	35,950	370	,097			
	Greenhouse-Geisser	35,950	369,967	,097			
	Huynh-Feldt	35,950	370,000	,097			
	Lower-bound	35,950	185,000	,194			
kong	Sphericity Assumed	1,892E-5	1	1,892E-5	,000	,989	,000
	Greenhouse-Geisser	1,892E-5	1,000	1,892E-5	,000	,989	,000
	Huynh-Feldt	1,892E-5	1,000	1,892E-5	,000	,989	,000
	Lower-bound	1,892E-5	1,000	1,892E-5	,000	,989	,000
kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,462	3	,154	1,487	,220	,024
	Greenhouse-Geisser	,462	3,000	,154	1,487	,220	,024
	Huynh-Feldt	,462	3,000	,154	1,487	,220	,024
	Lower-bound	,462	3,000	,154	1,487	,220	,024
kong * stanje	Sphericity Assumed	,090	1	,090	,873	,351	,005
	Greenhouse-Geisser	,090	1,000	,090	,873	,351	,005
	Huynh-Feldt	,090	1,000	,090	,873	,351	,005
	Lower-bound	,090	1,000	,090	,873	,351	,005
kong * USLOVI * stanje	Sphericity Assumed	,739	3	,246	2,379	,071	,037
	Greenhouse-Geisser	,739	3,000	,246	2,379	,071	,037
	Huynh-Feldt	,739	3,000	,246	2,379	,071	,037
	Lower-bound	,739	3,000	,246	2,379	,071	,037
Error(kong)	Sphericity Assumed	19,164	185	,104			
	Greenhouse-Geisser	19,164	185,000	,104			

	Huynh-Feldt	19,164	185,000	,104			
	Lower-bound	19,164	185,000	,104			
val * kong	Sphericity Assumed	,057	2	,028	,268	,765	,001
	Greenhouse-Geisser	,057	1,998	,028	,268	,765	,001
	Huynh-Feldt	,057	2,000	,028	,268	,765	,001
	Lower-bound	,057	1,000	,057	,268	,605	,001
val * kong * USLOVI	Sphericity Assumed	,354	6	,059	,557	,765	,009
	Greenhouse-Geisser	,354	5,995	,059	,557	,765	,009
	Huynh-Feldt	,354	6,000	,059	,557	,765	,009
	Lower-bound	,354	3,000	,118	,557	,644	,009
val * kong * stanje	Sphericity Assumed	,025	2	,013	,119	,888	,001
	Greenhouse-Geisser	,025	1,998	,013	,119	,888	,001
	Huynh-Feldt	,025	2,000	,013	,119	,888	,001
	Lower-bound	,025	1,000	,025	,119	,730	,001
val * kong * USLOVI * stanje	Sphericity Assumed	,328	6	,055	,515	,797	,008
	Greenhouse-Geisser	,328	5,995	,055	,515	,797	,008
	Huynh-Feldt	,328	6,000	,055	,515	,797	,008
	Lower-bound	,328	3,000	,109	,515	,672	,008
Error(val*kong)	Sphericity Assumed	39,244	370	,106			
	Greenhouse-Geisser	39,244	369,696	,106			
	Huynh-Feldt	39,244	370,000	,106			
	Lower-bound	39,244	185,000	,212			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3480,751	1	3480,751	5466,228	,000	,967
USLOVI	4,237	3	1,412	2,218	,088	,035
stanje	,073	1	,073	,114	,736	,001
USLOVI * stanje	2,249	3	,750	1,177	,320	,019
Error	117,803	185	,637			

**Prilog I - Efekti stanja besa i hostilnosti na odnos između uslova manipulacije,
osobina ličnosti i pristrasnosti u pažnji**

Tests of Within-Subjects Effects

Source		Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
val	Sphericity Assumed	,114	2	,057	,268	,765	,001
	Greenhouse-Geisser	,114	1,998	,057	,268	,765	,001
	Huynh-Feldt	,114	2,000	,057	,268	,765	,001
	Lower-bound	,114	1,000	,114	,268	,605	,001
val * USLOVI	Sphericity Assumed	,708	6	,118	,557	,765	,009
	Greenhouse-Geisser	,708	5,995	,118	,557	,765	,009
	Huynh-Feldt	,708	6,000	,118	,557	,765	,009
	Lower-bound	,708	3,000	,236	,557	,644	,009
val * stanje	Sphericity Assumed	,051	2	,025	,119	,888	,001
	Greenhouse-Geisser	,051	1,998	,025	,119	,888	,001
	Huynh-Feldt	,051	2,000	,025	,119	,888	,001
	Lower-bound	,051	1,000	,051	,119	,730	,001
val * USLOVI * stanje	Sphericity Assumed	,655	6	,109	,515	,797	,008
	Greenhouse-Geisser	,655	5,995	,109	,515	,797	,008
	Huynh-Feldt	,655	6,000	,109	,515	,797	,008
	Lower-bound	,655	3,000	,218	,515	,672	,008
Error(val)	Sphericity Assumed	78,488	370	,212			
	Greenhouse-Geisser	78,488	369,696	,212			
	Huynh-Feldt	78,488	370,000	,212			
	Lower-bound	78,488	185,000	,424			

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Intercept	3,784E-5	1	3,784E-5	,000	,989	,000
USLOVI	,924	3	,308	1,487	,220	,024
stanje	,181	1	,181	,873	,351	,005
USLOVI * stanje	1,478	3	,493	2,379	,071	,037
Error	38,328	185	,207			